This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

JÓKAI

TAYLOR INSTITUTION
DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA
Confined 271 d
PH 3150.502 (-3)
Digitized by Google

~~168 L. 33~~
271 d

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Jolánka hugomnak
szeretettel

1882 Móric

Digitized by Google

SZERETVE MIND A VÉRPADIG.

TÖRTÉNETI REGÉNY A RÁKÓCZY-KORBÓL.

IRTA

JÓKAI MÓR.

ELSÖ KÖTET.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.
1882.

Digitized by Google

THE TAYLOR INSTITUTION
UNIVERSITY
18 MAY 1936
OF OXFORD

Budapest, 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Digitized by Google

I.

A Zomotor.

Ez a szó »zomotor« olyan régi már, hogy csak a nyelvtudósok és régiségbuvárok ismerik: azok pedig nagyon fogják a fejüket csóválni, mikor megtudják, hogy itt most egy nagy lakodalom van készülőben; mert amaz egészen mást jelent.

Pedig hát az nevezetes lakodalmi vendégség volt, a mihez nemzetes Tisza Istvánné nagyasszonyom uri portáján készültek, ugy pünkösd után való hétben 1698-ban. Az elő-kelő nagybirtoku asszonyság egyetlen leányát: Ilonkát adja férjhez, a környék egyik legtekintélyesebb férfiához, tekintetes Visontai Kovách István uramhoz, Verebély megye alispánjához.

Verebély vármegye neve maga sincs már a földabroszon, valamint sok minden nem kerül már az asztalra, a mi akkor kézen-közön

Digitized by Google

forgott: többek között azok a drága étekfogások sem, a mikkel a hajdani magyar nagyur a meghivott násznépet meg szokta vendégelni. Nem a mai kákabélü ivadéknak valók azok. Most ha csak foghegyen kóstolgatnátok is végig egy ilyen traktát, hat doktor nem támasztana fel, ugy ágynak esnétek tőle; — akkor doktor se volt kéznél: a kinek megártott a sok bevett jó, ott volt a kenő-asszony, kidömöczkölte a hátából a magyar betegséget.

Kellett is aztán az ilyen ételek előállításához ember, több, mint elég.

Nemzetes Tisza Istvánné urasszonyomnak a portáját ismeri minden ember. Hajdan az ő férje is alispánja volt a megyének: folyvást sok vendéget kellett ellátni. Volt abban a házban négy-öt konyha; külön a nyárson-sültek számára, meg más a kalácsoknak; azonkivül vagy három kemencze a szilvásban a levelensült készitéshez. A konyhaművészet összegezett remekeinek előállitására szolgáló laboratorium azonban közvetlenül az urasszony lakszobájával állt összeköttetésben, hogy ő maga mindenre felügyelhessen s vitás kérdésekben döntő szavával igazságot szolgáltasson. A mire ilyen nagy vendégség előkészületeinél elég sürü alkalom van. Ma van a vő-

Digitized by Google

legény megérkezésének a napja; délelőtti istenitisztelet után lesz az esküvő. Azért haladt ki ilyen későre az időből az egybekelés, mert a család egyetlen férfitagja: Gábor urfi, odalenn van a Bánátban, a nemesi banderiummal, a török ellen; mind azt várták haza: a menyasszony nagyon óhajtotta; de csak nem jöve meg. Már most hát nála nélkül költik el a lakodalmas kását.

Tisza Istvánné asszonyomnak magának is van régi nagytapasztalatu szakácsa; de a mai napra még elhozatta Bánffy-Hunyadon lakó nénjének az erdélyi szakácsát is: azonkivül Léváról felinvitálta Furóné asszonyomat, a ki nélkül derék lakodalom meg nem eshetik a környékben: tortátát, marczafánkot, meg liktáriumot csak az ő keze után ismer meg igazán az ember. Segédszemélyzetül pedig annyi szakácsné, hetesné, kukta hemzseg a konyhában, hogy alig lehet tőlük mozdulni; pedig mindenkinek tele a keze dologgal. — Hanem hát épen az a baj! Két szakács egy konyhában. Mind a kettő kevély arra, a mit tud, és a mit jobban tud, mint a másik. Még hozzá az egyik erdélyi, a másik magyarországi. Kész a particularismus. Hogy volna az jó az erdélyinek, a mit a magyarországi kotyvaszt? és megforditva. —

Digitized by Google

Most épen azon hepcziáskodnak, hogy a »pujpunella«-mártáshoz miféle alkatrészek kellenek? Ez igen bonyolult kérdés. Egy hideglelésről szóló recipe abból a korból nem lehet annál czifrább és változatosabb. Egyik fél sem enged a magáéból csak egy szerecsendió-virágnyit sem. »Én Apafy Mihály fejedelem konyhájában szolgáltam hét esztendeig!« — »Utczu ne! Apafy Miskáék nem is ismertek mást, csak a bosporos levet!« — »Micsoda? Az én fejedelemasszonyom, Bornemissza Anna ő nagysága, olyan miskulánczia-salátát csinált, hogy a palóczok urvacsorájának ették volna! — Szófia a beszéd! scripta manent! Itt az én szakácskönyvem. Pujpunella-mártás. Magam irtam ki Pálffy herczeg archivumából!« — »De az én szakácskönyvem nyomtatva van!«

A két hadvezér elkeseredett harczába természetesen hogy a fehérnép is belekotnyeleskedett, győzték nyelvvel; zenekiséretül közbe hangzott a fahajtörő mozsárcsengés, meg a habverő pergése: közbe egy-egy kastankodó kutyának a nyikkantása, a kit megrugott valaki.

Ez izgalmas konyhai értekezés alatt senki sem vette észre, hogy a nyitott konyhaajtón egy sárral, porral fedett alak settenkedik be a

Digitized by Google

konyhába, kinek hajdan kecskebékazöld szin dolmányáról jócskán lefoszlott a sárga sujtás: a piros nadrág a két térdén ki van szakadva, s a csizmájának a talpát csak az átkötött szij tartja. A legénynek olyan fekete a képe a napsütéstől, mint a miskolczi czipó: a kajla savószin bajusz mintha csak krétával volna ráfestve. A vállán egy kopott bőriszákot czepel, s a kezében egy görbe csákányt hoz, azt oda is támasztja az ajtóhoz. Ott azután egy darabig körülnézeget, kétfelé törüli a bajuszát: s mikor nagyhamar megérti, hogy olyan veszedelem van itt, a mibe neki jobb lesz bele nem ártani magát, szétnéz a szögletek felé, s megpillantva a nagy mákoskalács-sütő kemencze mellett egy köteg rőzsét, arra szépen leül a sutba, s onnan nézi aztán, a két tenyerébe támasztva az állát, mint a megtestesült makk-túz, az egész nagy patáliát.

»Mi kell az igazi pujpunella-mártáshoz?«

— — — — — — — — —

Ki kell czitálni a nagyasszonyt!

Ő itélje el a dolgot. Ő a tekintély. A legfelső appelata.

Kijönne az különben maga is; hisz a pogány lárma a harmadik szobáig behat. Itt

Digitized by Google

öltözteti ő épen a menyasszonyt, azt kell neki abbahagyni.

Épen jött; mert a két szakács már a palacsintasütővel meg a molnárostya serpenyővel indult egymás ellen duellálni.

A nemzetes nagyasszony, az igaz, hogy egészen arra való alak volt, hogy respektust szerezzen maga körül; derék, magas, termetes matrona, piros, telt orczával, a mi kettős tokát vetett, s szegletes tudott lenni, mikor haragudott. Szürke haja akkori módi szerint szélesen volt felfelé dudoritva s egy fekete csipke-főkötővel megkoronázva.

— Micsoda pogány lárma ez itten! kiálta felrecscsenő szóval. Azt gondolja az ember, Eger várát vivják a törökök! Mit keres itt ez a sok csürhe nép! Csiba ki innen a konyhából, a kinek nincs itt semmi dolga! Olyan zsinat van, hogy az ember a maga szavát se hallja. Hogy »mi kell a pujpunella-mártáshoz?« Hogy a kakas csipje meg a fületeket! Mingyárt igazságot teszek. Elébb lóduljon innen minden torkos pákosztos had, a ki nem ide való.

S rögtön sietett is az itéletet végrehajtani: egy pár szájtátó kukta, kályhafütő csak ugy penderedett ki az ajtón, hatalmas tenyerétől előmozdittatva. »Kell pujpunella mártás!«

Digitized by Google

A mint ritkulni kezdett a gyülekezet, megpillantja Argus-szemeivel azt a szögletben gunnyasztó, rongyos alakot.

— Hát te is itten? nem lódulsz ki mingyárt? Neked is kell pujpunella-mártás?

A gubbaszkodó alak fel sem veszi a fejét a két tenyeréből, csak ugy ingatja azt, határozottan kifejezve, hogy nem kiván belőle.

A haragos nagyasszony aztán megkapja a gallérjánál fogva s ugy fölemeli, hogy a lába sem éri a földet, hanem aztán a helyett, hogy kilökné azt is a többi után, hüledezve szól hozzá:

— Nini! Hát nem a Marczi ez? A Gábor fiamnak az inasa? Te vagy az, Marczi? Hát mért nem mondod senkinek, hogy megjöttél?

— Ha nem keerdezte tőlem senki. Felelt a legény egész palócz-flegmával.

— Hát csak magad jöttél, mi?

— Csak egy szál magam biz een: mert a lovam odaragadt a poroszlói degetbe.

A nagyasszony megdöbbent. Az anyaszivnek előérzete van. Hirtelen betuszkolta a poros legényt a mellékszobába: nem bánta már, ha fenekestül felforditják is a konyhát. Ott kezdte aztán vallatóra venni a palóczot.

— Mi hirrel jöttél a táborból?

Digitized by Google

— Semmi nagy hirrel, biz een.

— Hát a fiam nem jön el?

— Jönne biz az, de nem jöhet.

— Valami baja van talán?

— Nem fáj biz annak semmije se.

— Hát mit izent?

— Semmi roszat sem izent biz az, eedes meezem.

— Hát mért nem jöhet? mért küldött téged?

— Hát mert a czifra dolmánya kilikadt.

— Micsoda czifra dolmánya te?

— A kit az Iluska kisasszony varrott ki arany tulipántokkal, az a bársony.

— Mi történt vele? Mondd hamar!

— Hát egy gelóbics kilikasztotta a czifra dolmányt: aztán olyankor, mikor maga is benne volt.

— Meghalt a fiam? kiálta fel Tiszáné, s hirtelen visszafojtotta hangját.

— Een egy szóval se mondtam, hogy meghalt; csak azt, hogy a czifra pruszlikáját kilikasztotta a gelóbis: az pedig itt van a tariszn yámban, nee!

Azzal kihuzta a bőriszákból az öszszegyöngyölgetett buzavirágszin bársony mellényt, melynek a bal oldalán egy kerek lyuk

Digitized by Google

volt, s a körül széles vörösbarna folt, a kiomlott vér.

Tiszáné görcsösen szoritá mind a két kezével a szivéhez azt a drága öltönydarabot, s ajkát beharapva, halálos kinnal forditá szemeit az ég felé: — de nem zokogott.

— De ne búsuljon a nagyasszony, vigasztalá a palócz, mert levágták ám a füleet.

Erre meg a méreg öntötte el az anya szivét, dühösen markolt a palócz üstökébe s megrázta annak a fejét, kegyetlenül odaütögetve a falhoz.

— Kinek a fülét? te!

— Hát nem is az urfiét; hanem azét a beste Karaffiáét, a ki meglőtte.

— Hát bajvivásban esett el?

— Biz a volt annak a veege.

— Miért vivott? Kivel vivott? Ki volt a gyilkosa?

— Hát tudom een azt? Nem kötötteek azt az een aórromra. Keek huszár volt a Pálffy regementből. Nem eerjük már azt utol; mert az, amint a füleet levágták, a gyenerális parancsolattyábul, mingyárt dezentált a törökhöz Temesvárra: pribeek lett, pogány lett; ezóta szarácsit csináltak belőle.

— Nem beszélted még ezt el senkinek?

Digitized by Google

— Ha senki se keerdezte tőlem.

— Hát akkor azt mondom, hogy egy teremtett léleknek se szólj felőle, a mig a mai nap el nem mulik.

— Nem szólneek een meeg a maókusmadárnak sem; csak már az östökömet eresztené el a nagyasszony.

Mert még annál fogva mindig kézben tartotta.

— Lódulj be ide ebbe a kamarába, sugá dörmögve a nagyasszony, betaszitva a legényt egy sötét oldalfülkébe, a mi afféle kézi éléstár lehetett. Találsz enni-inni valót eleget; aztán fekügyél le, a mig rád nem nyitom az ajtót, fel ne ébredj, ha trombitaszót hallasz is.

Azzal belökte a palóczot a sötét oduba, a ki soha annál kedvesebb tömlöczöt még paradicsomul se kivánhatott magának.

A nagyasszony ráforditotta a kamaraajtóra a kulcsot, s azt is lehuzta és a többihez akasztotta a karikára, a mi egy ezüst lantnál fogva csüggött alá a bogláros övéről. Ellenben egy másik kulcsot keresett elő a csomó közül s azzal egy nagy almáriumot nyitott ki. Volt annak tömérdek apróbb-nagyobb fiókja. Egyiket kihuzta. Volt abban sok mindenféle öltözet a nagyobbtól a legkisebbig. Azok mind a Gá-

Digitized by Google

bor fiu ünneplő köntösei voltak, ahogy évről évre kinőtt belőlük, az anyja egymásután félrerakta őket. Most aztán előszedegette sorba. Egész a legalsóig. Egész addig a kis főkötőig, meg a patyolat félingecskéig, a mit csecsemő korában viselt. Azután megint visszarakta őket egymásután. Mindegyikhez halkan motyogott valamit. — Legfeljül tette azt a himzett mellényt. »Már most te is idekerültél.« — Erre a szeme csak megtelt könynyel. — Letörülte hevenyén. »Nem! Te rosz szem! Ma nem szabad sirnod. — Ma lakodalom napja van. — Majd holnap aztán sirhatsz kedvedre; meg aztán minden nap, minden éjjel, a mig az életbe tart.

Megint csak a kezébe vette azt a himzett mellényt. Szemrehányásokat tett neki.

»Ha már nem jöttél vele együtt, minek jöttél meg épen mára? Ma nem a te napod van. — Ma a leánynak a jussát kell kiadni. — Hát illik a testvéreknek egymást igy megkeseriteni? — No most ereszsz innen. — Nincs te veled semmi dolgom. — A menyasszonyt öltöztetem. — Egy nap csak az övé. — A tied lesz háromszáz hatvannégy nap az esztendőből. No hát feküdyél a társaiddal. — No hát alugyál. — Majd holnap reggel, ha vége lesz minden muzsikának, visszajövök hozzád . . .«

Digitized by Google

De a himzett mellény csak nem akart elalunni, csak nem eresztette őt el.

»No hát mi az? Hogy megölték? Katona volt, készen lehetett rá. A kinek a fiát a táborba viszik, ugy veheti, mintha csak a koporsóba tette volna. — Az én bátyámat is megölték: — aztán meg az anyám bátyját is megölték. — Ez nálunk a férfi sorsa. — A ki fegyvert köt, azt megölik. — De csak ne bajvivásban esett volna el! — Bizonyosan ott is a becsületét védelmezte: — szép halál! No, majd holnap beszélünk egymással többet: — most ereszsz engem!

Azzal helyére tolta a fiókot, rázárta a nehéz almáriumajtót, aztán a két öklét összeszoritva, a fejét megrázta s a lábával toppantott: ugy parancsolt a szivének: »vége legyen!«

Aztán indult az ajtó felé, a mi a menyasszony szobájába vezetett.

Hanem az az engedetlen sziv nem akart ám szót fogadni. Valami vékony pókfonállal oda volt kötve ahoz a szekrényhez: — ez viszszavonta. Csak azon kapta magát, hogy megint a kezében tartja azt a himzett mellényt s nézegeti rajta azt a golyóvágta lyukat, a mihez fogható véghetetlen mélység nincsen a világon: »milyen bolond kis lyuk! — Aztán elég

Digitized by Google

arra, hogy az embernek a lelke elhagyja rajta keresztül a világot!«

Hátha még most is ott van az a lélek? Hátha ott leskelődik valamire? Talán arra, hogy ezzel a néma szájjal átadja az anyának az utolsó Istenhozzádot. Az anya odaszoritá ajkaihoz azt a golyóperzselte nyilást a himzett mellényen, s akkor aztán megnyugodott. A dolmány elbocsátotta őt, és elment alunni.

Mikor a nagyasszony bement a menyasszonyhoz, akkor már mosolygós volt az arcza, mint a piros alma.

A menyasszony még csak tizenhat éves volt akkor. Nyulánk termete elárulja fiatalságát. Akkoriban nem a gyöngyös vállfüzőt viselték, hanem hoszszu testhez álló derekat, egy sor zománczos gombbal, alul ruta alakú nyujtványokkal, elől szines skófiummal kihimezve, a ruha patyolat ujjai kétszeres dudort képeztek, összeszoritva szines csokorfüzérekkel, azokról meg kettős ezüstcsipke omlott alá; a szük, ránczos viganót elől két széles sáv disziti, sokszinü zománczos aranyvirágokkal gazdagon megrakva. A menyasszonyt még akkor nem öltöztették fehérbe: ugy volt szokás, hogy belül viselje az ártatlanságát.

Rátekintve, csupa gyermek volt még a

Digitized by Google

menyasszonyka: egész arczán az a gyanutalan világbabámulás volt kifejezve, mint a ki nem is sejti még, hogy mi oka van valakinek az ismerős édes anyai arczot itt hagyni s utána menni egy bajuszos embernek, a kit még alig ismer. Lesütött pilláju nagy szemeinek ki nem találhatni a szinét, csiga-metszésü, félig nyitva feledt ajkai — csupa kérdés, felelet nélkül: gyönge piros hajadon arcza még nem tanulta meg, hogy miért kell elpirulni? Jöhet az elé akárki, beszélhet előtte akármiről, nem gyujtja azt tüzlángra: el van az még r e j t ő z v e. Hosszu, tömött világos gesztenyeszin haja egész a térdhajlásig omlik alá: az egyik ága már be van fonva széles aranyvirágos pántlikába, a másik még fonatlan: azt félben hagyta a nagyasszony, mikor a konyhába kiszaladt a nagy csetepatéra. — Soha sem fésülte, soha sem fonta be még eddig azt a hajat más, mint az édes anya keze. Még csak azt sem engedte, hogy maga tanulja meg a leány a haját befonni. »A kis élhetetlenke! Hogy lesz ez meg asszonyfővel? A kinek az anyja az eczetes-uborka eltevéstől, a brachialis reoccupatióig mindenhez értett, de a ki a leányának még csak a tyukok közé sem engedte meg soha kimenni, ráfogva a szegény kakasra, hogy az a fejére repül és megcsipi.

Digitized by Google

— No már megint sirtál egy verset odakinn! dorgálá Ilonka az anyját, pedig az eléggé igyekezett a háta mögött maradni, hogy a haját befonja. Meglátta a tükörből, hogy veresek a szemei.

— Hát hogyne sirna az ember? mikor a leányát odaadja örökre idegen embernek.

— Hát hiszen nem lesz az idegen ember; hanem nekem hites uram.

— Oh te kis élhetetlenke! Mit tudod te még azt? Majd megemlegeted te még az anyádat! Majd mikor idegen fraj tépi a hajadat. Nem igy fésült engemet az anyám.

— Megtanulok magam bánni vele.

— Majd jól esnék még az anyád szavát hallanod: ha csörölve-pörölve is; majd mikor azt a goromba férfihangot hallod, a ki, még mikor kérni akar is, csak parancsolni tud. Mit tudod te még, hogy mi az a férfi?

— De már hogy ne tudnám? Hát a Gábor bátyám nem ez? Van annál szelidebb ember a világon? Olyan az, akár egy leány.

A nagyasszony két szeme csak még jobban veres lett erre a szóra.

— Hjah, a te Gábor bátyádhoz ne hasonlits te másokat, az igen szelid fiu volt.

— Én nem is tudom, minek ment az a

Digitized by Google

háboruba? Hisz az, ha összetalálkozik az ellenséggel, képes neki azt mondani: inkább te lőjj meg engem, mint én téged.

A nagyasszony közel volt hozzá, hogy lábáról leroskadjon.

Ilona nevetve folytatá:

— No én tudom, ha ő egyszer egy ellenséget meg talál vágni, menten oda ugrik hozzá, hogy a sebét bekötözze.

A nagyasszony haragot szinlelt.

— Ne mozgasd annyit a fejedet, mert megrántom a hajadat. Viseld magad csendesen, mikor én beszélek. — Nem minden ember olyan engedelmes, mint a te bátyád. A viczispán kemény potentát. Az egész vármegye reszket előtte. Otthon a háznál a sarkán fordul előtte minden ember. Azzal szép engedelmesen kell bánnod; mert ha azt megharagitod, még meg is ver.

Ez csak elég jó indok volt arra, hogy a nagyasszony a patyolat kötényével megtörülgesse a szemeit.

— Oh azt bizonynyal nem teszi! szeleskedék bele Ilonka. Dejszen megmondta neki ott előttem a Gábor bátyám, mikor gyürüváltásra itt volt: »aztán a hugámmal ugy bánj ám, mint az oltári szentséggel, bajtárs! mert

Digitized by Google

ha csak a kis ujjaddal meg találod ütni: de ha csak a szele éri is a kezednek: — még nem ettem viczispán-hust; de téged akkor bizony megeszlek!« Bizony igy mondta a bátyám! — De hát mért sirsz ezen megint? Hisz én azt akartam, hogy nevess egy kicsit.

Jó is volna, ha ezen nevetni lehetne!

— No, a végét a hajadnak befonhatod már magad is. Itt van, nesze, mingyárt jövök. A szalagot is füzd belé. Aztán elénekelheted magadban: »Addig élem világomat, Mig szél fujja pántlikámat! A pántlika könnyü ruha: A főkötő nehéz ruha!« — De bizony ne énekelj most világi nótákat — ebben a szent órában. — Mingyárt jövök, hozok neked valamit

A nagyasszony a kincstartó szobába távozott s onnan került elő rövid időn egy kis imádságos könyvvel: a minek táblája velenczei ötvösmunka volt zománczos ezüstből, drágakövekkel: valaha Brandenburgi Katalin fejedelemasszony ajándékozta volt azt a nagyasszony anyjának: igy szállt az leányról leányra menyasszonysága napján.

— Látod ezt a drága szép kis könyvet? szólt a nagyasszony, kikapcsolva a filigránmunka csattokat s szétnyitva az imakönyvet.

De a leány szeme nem a szép miniatur-

Digitized by Google

festményű initialékon akadt meg; hanem egy kis göndör aranyszinü hajtincsen, a mi az imakönyv lapjai közé volt szoritva.

— Ah! kinek a haja ez itt? ez a sárga.

— Ez a bátyád haja volt, mikor egy éves volt.

— Ah! Ilyen sárga volt a haja akkor? pedig milyen szép sötét-szőke most!

— Nesze: ezt most neked adom.

— Hogyan? A könyvet is?

— De csak a könyvet. A hajat megtartom magamnak.

— Oh bizony, azt nekem adod. Nekem ugy sincs belőle egyebem, neked pedig itt marad ő egészen.

Ez már megint olyan szó volt, a miért a nagyasszony teljes zokogásra fakadt, s a leány keblére borulva, annak az égszin bársony mellénykéjét telesirta könyeivel. — A leány mind azt hitte, hogy őt siratják s nevetett rajta.

— No látod, hogy telesirtad a »v á l«-amat; pedig himeztem ám én arra a nélkül is gyöngyöt eleget. — No lásd, épen tökéletesen ilyen dolmánykát himeztem, ezekkel a virágokkal a Gábor bátyámnak, mintha csak az övét látnád.

A leány azt gondolta, hogy örömet csinál

Digitized by Google

az anyjának, mikor mintha tőröket szúrt volna a szivébe!

— No már most ülj le csendesen s ne feszengj annyit, hadd teszem fel a koszorus pártát a fejedre.

A leány még egyszer visszaforditotta a fejét az anyjához.

— Mit gondolsz? Vajon viseli-e még a bátyám azt e mellényt?

Amint a nagyasszonynak e kérdésre ijedségtől kerekre nyilt fel az ajka, s az álla hátrarándult, azt lehetetlen volt a leánynak észre nem venni.

— Anyám! Tán valami rosz hirt hallottál a bátyámról?

A nagyasszony erőt vett a fájdalmán s azt mondá:

— Semmit se, leányom.

— Te tudsz valamit? Előlem titkolod.

— Legyen eszed. Ugyan mit tudnék? Kitől tudnám? Madár se jön ide arról a tájról. No csak el ne kezdj sirni te is. Az volna szép! Ha a násznép kisirt szemmel találna.

— Óh én pedig valami roszat érzek. Három éjjel mindig ő vele álmodtam. A ruhája össze volt tépve szakgatva, arra kért, hogy varrjam össze, s mentől jobban varrtam-varr-

Digitized by Google

tam, annál jobban szélylyel szakadt. Azután meg azt álmodtam, hogy együtt jártunk egy szép mezőn, a mi be volt teritve fehér virággal; s aztán a hányat tépett, mindenütt piros lett a virág a nyomában. Ugy sirtam, mikor fölébredtem. Ugyan mit jelent ez?

— Semmit. Verd ki a fejedből! Tudhatod, mint igaz keresztyén kálvinista leány, hogy az álmokat magyarázni tiltja az isteni parancsolat. Saul királyt azért vesztette el az Isten, mert álmokat magyarázott, boszorkányokkal jósoltatott magának. Álom azt jelenti, hogy aludtál. Ülj le elém, hadd teszem föl a pártádat.

— Óh kedves édes jó anyám. Ez a párta juttatja még csak eszembe a ma éjjeli álmomat. Ugy volt, mintha a Gáborkánk haza érkezett volna a menyegzőnkre: én épen akkor készültem feltenni a koszorut a fejemre. Ő meg ugy kért, ugy könyörgött, hogy ne tegyem azt a fehér virágfüzért ma a fejemre, inkább füzzem azt az ő homlokára: az ő feje ugy fáj, majd szétszakad: talán majd meggyógyul tőle.

De már ez több volt, mint amit sziv elviselhet. A nagyasszony felorditott hangja teljes erejével.

— Mennybéli Jehova Isten!!! — — De

Digitized by Google

micsoda nagy lárma ez már megint odakint a konyhában!

Azzal kirohant a leánya szobájából, ki egész a konyháig.

Ott persze a pujpunella-háboru már a válság magaslatát érte. A rézkondért mind a két szakács fogta a két fülénél fogva, s hol az egyik ütött rá a főzőkanállal, hol a másik. A nagyasszony kiragadta az üstöt mind a kettő kezéből, s aztán az üst fenekére csapott a tenyerével, s kimondá a csalhatatlan verdiktet.

— A pujpunella-mártáshoz végy harminczhat tojássárgáját, két egész szerecsendiót megreszelve; hat lat kálmusgyökeret, négy lat kóriándrumot, két kanál csorgatott mézet, három egész fehér borsot, négy kanál szegfüborsot: habard össze hidegen. Azután olvassz fel egy olasz mogyorónyi indigót alkermesben; keverd hozzá. Azután végy egy kupa háromzsiványeczetet, a tárkonyeczetágyról, forrón olvassz fel benne egy diónagyságu fehér terpentint s öntsd a többi közé. Végül szürd át az egészet ritka gyolcsvásznon. Ez az igazi pujpunella-mártás.

Hogy kitombolhatta haragját a konyhai zivatarban, megkönnyebbült a nagyasszony szive. Furóné asszonyom, meg a fehércselédek

Digitized by Google

körülvették, ne rontsa a drága egészségét: menjen a szobájába vissza: jobb lesz, ha maga is öltözéshez lát már: nem sokára érkeznek az uri vendégek. Ki hagyta magát engesztelni, s aztán visszatérve Ilonkához, tanácsot ült vele, hogy milyen öltözetet vegyen e mai napra? Mert volt ott a nagy ruhatárban egész arsenálja a pompás viseleteknek; a mik örökké divatban maradnak, tiz esztendőben, negyedszázadban egyszer jelennek meg a napvilágon: akkor is bámulásra méltók. Hanem a nagyasszony ezúttal csak mind a hamuszin, a sötét burnótszin, meg a violakék ruhákat szedte elő, a mik a régi magyaroknál a gyász szinei voltak (a feketét pompához használták) és sehogy sem akarta elvállalni, hogy azokat a szép n gy virágu rokolyákat adassa magára: »nem negyvenöt esztendős asszonynak valók azok már!« — »Hiszen hetvenesek is viselik ezt.« — »Hetvenben megint ujra lehet kezdeni, akkor már szabad.« — Megmaradt végtére a sötét violaszinnél: az jó menyegzőre is, temetésre is.

S igazán itt volt az ideje, hogy komolyan a készülődéshez lásson, mert a hintók gördülése, az ostor pattogása már jelenté, hogy érkeznek a vidékről a vendégek: a kiket a ház ispánja elrendelt szobáikba vezet: (a kastély

Digitized by Google

kétszáz vendégnek is ad bőven helyet.) A kik a Garam innenső oldaláról érkeznek, hamarább itt vannak: atyafiság a Nyirről, a Szilágyból, a Cserhátról, még a Kalotaszegből is: előkelő ismerősök, a déli vármegyékből, a bányavárosokból. Legelébb megérkezik a kiadó-násznagy, meg a menyasszony vőfénye, a kik itt a városban laknak; nagy matyó-társzekéren jöttek meg a sárospataki kántista-diákok, a kántusprézesükkel, ünnepélyes zsolozsmákra s vidám dalokra felkészülten; — Eperjesről meghozták a hires trombitásokat; a vándor poéta is megkerült a lantjával, duzzad a tarsolya a maga csinálta versektől; madárszinpadjához készül a morva komédiás; künn az udvaron mozsarakat czövekelnek, a mikkel jelt fognak adni majd, ha a nászmenet megindul a templomba, hogy a harangokat meghuzzák eléjük, s a nép már gyülekezik a piaczon, a jobbágyság a várkeritées előtt, s a kolduság sorakozik a templomajtónál, ma pénzt fognak osztani közöttük. A menyasszony násznépe már együtt van.

Csak a vőlegény nászserege van még hátra. Azoknak a késedelmét meglehet magyarázni. A Garam vizének egyetlen réve van Kálnánál: a hidat háborus időkben leégették, kompon kell átjárni. Az innenső parton bizonyosan össze-

Digitized by Google

várják egymást a Mátyusföldről, meg a görbe tót felföldről jövők, hogy ne szétszakadozva érkezzenek: s azért késnek oly soká.

Azonban már a dél is itt van, s a vőlegény még sem érkezik. A nagyasszony türelmetlen kezd már lenni s egyre küldözi a postát a nyugoti toronyban strázsáló őr után, hogy nem lát-e még valamit?

Végre, a mit olyan nagyon vártak, megszólal a toronyban a kürt. Már az ablakokból is látni, hogy közeledik a nagy porfelleg onnan Kálna felől. A nagyasszony lesiet az udvarra: ott akarja a kérő násznagyot, meg a leendő vejét elfogadni, a nagy iharfa alatt, a mit »Árpádfájának« neveznek. A menyasszony, a nyoszolyólyányokkal, meg a többi gyönge hajadon néppel ott maradnak a széles külső tornácz alatt, a miről két oldalt vezet le a lépcső az udvarra.

A porfelleg gyorsan közeledik a kastély felé, csak az ötlik fel mindenkinek, hogy semmi muzsikaszó nem hangzik előre, a mi pedig ugyancsak szokás; de még pisztolyokkal sem durrogatnak.

Jó előre, a szekérsort megelőzve, vágtat lóhalálában egy lovag, mintha versenyt futtatna a nyomában robogó négylovas hintókkal.

Digitized by Google

Mikor ez a lovas bekanyarodik a nyitott kapun, mindenki megdöbben a láttára.

Ez nem a vőfély, a bokrétás fokossal kezében; hanem Tormássy László uram, a kérő násznagy, a kinek nem kellene lóháton érkezni: sem a kezében nem kellene kivont kardnak lenni. De alig is lehet az arczára ráismerni attól a fehér kendőtől, a mi a homlokán át van kötve, s amin keresztül tör a vér. Lova habzik, maga sárral-porral fedve.

Amint az udvarra beér, visszarántja a lovát, leugrik a nyeregből, hüvelyébe taszitja a kardját s odasiet a ráváró háziasszonyhoz.

Erős, csontos férfi a násznagy, őszbe csavarodó bajuszszal, kemény, mélyen bevésett vonásokkal, torzomborz szemöldökkel: az orra hegyén is három szál szőr.

— Az Istenért! valami baj van talán? kérdi a nagyasszony, a násznagy elé sietve.

A násznagy rekedt a portul, meg az indulattul: alig tud felelni.

— A legnagyobb baj, édes hugomasszony, a mi csak történhetik egy ilyen napon.

— A vőmmel történt valami veszedelem?

— Vele a legnagyobb. Azért vágtattam előre, hogy hirül adjam. — Küldje be az

Digitized by Google

asszonynépet. Maga is menjen innen: nem asszonynak való látvány ez!

— Nem, nem! Akarom tudni: mi történt.

— Gyalázat! Infámia! Istentelen gonoszság az, hugomasszony. A midőn a kálnai révnél általkeltünk, hirtelen lesből orozva megrohant bennünket egy lovas labancz-csapat; bizonyosan a nászhozománynak vette neszét, arra éhezett a czudar. Ott megrohantak bennünket. Mi, békés lakodalmazó násznép, nem is voltunk ellenállásra készülve: pisztolyaink csupa vaktöltésre korpával leverve; se pánczéling, se karvas rajtunk! Szégyen, gyalázat! Tulajdon hazánkban. Békesség idején. Ugyanazon csapat által, a kinek védelmezni kellene bennünket martalóczok ellen. Megtámadva zsiványmódra! Maga a vármegye alispánja vőlegény korában!

— Mi történt vele? Mi történt?

— Az alispán nem engedte, hogy kardcsapás nélkül elrabolják tőle a bitangok a kelengyéjét: »Kard ki kard!«-ra került a sor: s szegény Kovách István uramat összevagdalták a kegyetlenek; magam is kaptam egyet a homlokomra; de ezt számba sem veszem most.

— Meghalt a vőm?

Digitized by Google

— Az bizony, mire ideérnek vele, aligha ki nem adja lelkét.

Erre a szóra már be is érkezett az első négylovas hintó. Azon feküdt a megölt vőlegény. Egy csatlós ott tartá az ölében a fejét. Derék, negyven év körül járó férfi volt, a mig élt. Nemes, szabályos vonásai voltak. Egy tátongó seb volt a fején, a mellén egy lándzsaszurás, a kezei összevagdalva. A szemei még nyitva s üvegfénynyel meredtek fel a fényes napvilágba.

A négylovas hintó megállt a feljáró előtt: »lassan, lassan!« mondogaták a bakról leugráló csatlósok, több lovag is megérkezett, azok is leszálltak a nyeregből és odasiettek. A szótlan elszörnyedés hördülése, mormogása hangzott körös-körül.

A nagyasszony csak ugy támolygott előre, mint az alvajáró: a két karját fogta a násznagy és az egyik vőfély, felemelt kezei reszkettek, a semmibe kapkodva.

Hát a menyasszony? Hol van a menyasszony?

Most is ott áll a tornácz kőpárkányához dőlve s elbámuló szemeivel nem látja, csak nézi, felnyilt ajkaival némán kérdi, de nem szólitja a rémjelenetet, mely előtte elvonul. Ott

Digitized by Google

viszik karjaikra emelve marczona férfiak azt az embert, a ki neki élettársul, hitvesül volt rendelve; kegyetlenül ejtett sebekből vérezve, megölve, levágva: csak bámulja, nézi; de egy irgalmas köny nem jön a szemébe, eltakarni előle ezt a szörnyü látványt.

Mikor aztán a nagyasszony odaér, az előrevitt holttest nyomában, a lépcsők aljáig, a hol menyasszonykoszorus leányát megpillantja, akkor egyszerre kitör szivéből az eltemetett keserv és átkokra fakad.

— Most tépd le már leányom a fejedről menyasszonykoszorudat! Megölték a hites jegyesedet, vőlegényedet! Nem volt elég egy napra az átkozottaknak, hogy a bátyádat megölték! most itt van a vőlegényed is halva! Isten pusztitsa el a gonoszokat!

E szóra általános zsivaj támadt.

»Kit öltek még meg? A Gábort? Kit? Azt is a labanczok?«

Hanem a menyasszony néma szoboralakja megelevenül erre a szóra.

— Bátyám! Édes bátyám! Szerelmetes drágalátos bátyám! sikolt szivszakadva s tépi fejéről a menyasszonykoszorut, tépi magáról a boglárt, a kösöntyüt s szórja szét a földre, maga is oda vágyik, le a hideg földre, a szomoru

Digitized by Google

porba, s omlik két szeméből a köny, mint a sebes zápor. »Anyám! édes anyám! Hová lett a bátyám? Hol a Gábor bátyám?«

Erőnek erejével hurczolják el őt leánytársai be az ágyasházba. Onnan is kihallik szörnyü sikoltozása.

— Milyen különös az, bátyám: szól a vőfély a kérő násznagyhoz. Mikor a vőlegényét hozták eléje halottan, a leány csak bámult, csak nézett, mintha néma volna; mikor meg azt megtudá, hogy a bátyja meghalt, mily kétségbeesett jajgatásra fakadt!

— Nem csoda az, öcsém: a vőlegényét alig látta háromszor az életben: tisztelte, becsülte: semmi más. De a testvérét szerette nagyon; s az is nagyon jó volt hozzá. A vőlegény-veszteséget majd kipótolja még neki valaha a sors; de a bátyja haláláért fájni fog a szive, a mig csak él. — Olyan testvérek voltak ezek. — Ritkaság volt ilyent látni.

. . . . . .

Hát biz a lakodalombul tor lett. A menyegzőre összesereglett násznép ott maradt a temetésre. A menyasszonynyal levettették a himzett kantust, feladták rá helyette a violaszint. A menyegzői sátorból csináltak castrum dolorist, s a pataki diákok nem az ablak alatt,

Digitized by Google

hanem a ravatal mellett énekelték az epithalamium helyett a: »Halld meg lélek! Mert néked beszélek!« szomoru zsolozsmáját. Nem menyasszonyt költeni; de holtat virrasztani.

Nem fekszik le ezen az éjszakán senki: — épen, mintha menyegző éje volna. A trombitások bús nótákat riadoztatnak odakünn a tornáczon: egyszer-egyszer kijön az étteremből egy dali levente s riadót fuvat velük, Léva város felé forditott trombitákkal, s egy körmönfont átkot küld utána: azok ott a bástyán üdvlövéssel felelnek rá s visszakiabálnak. Jó szerencse, hogy nagy a távolság a vár, meg a kastély között, mert bizony átlövöldöznének egymásra. Semmi kétség, hogy maguk a Léva várát megszálló labanczok voltak az orozva támadók: most jó kedvük van a prédára ejtett asszuboros átalagoktól, a mik a lakodalmi áldomásokra voltak szánva.

Az egész Tisza-kastélyban nincs egy zug, a hol pihennének. A pinczeboltban a koporsófödélen szegezik nagy kalapálva ezüst szegekkel a halott nevét és éveit: a piktor és legényei festik fehér tafotára a Visontai Kovách czimert; az istállókban lovakat nyergelnek, s a mint az iródiákok készen vannak egy lepecsételt levéllel, vágtat a gyászhirrel a fáklyás hir-

Digitized by Google

rel ki erre, ki arra, mint bolygó tüzek a temetőben; — a fegyverteremben a hevesvérü fiatalság tüzeli egymást boszura, megtorlásra, összeütve az ezüst bokályokat a szétlocsocsanó borral, s karját egyengeti felemelt ököllel, a mit feszit a bilincsbe vert indulat; — a belső étteremben az éltesebb urak morzsolgatják a bort, a kik már nem ütögetik ököllel az asztalt, de végighallgatják, a mit egy őszbecsavarodott üstökü vén sas beszél, csak a szemük forog hozzá, csak a bajuszaikat csavargatják a füleik mellé. — Legközelebbi atyafiai a megboldogultnak be-belátogatnak hozzá, s hirt hoznak felőle: »már fölöltöztették, megyszin selyem dolmányba, a fejére kalpagot huztak: hét fraj varrja a palotában a szemfedőt ezüst csipkével: reggelre az is kész lesz.« De a belső házból rosz hireket hoznak. A szegény menyasszonyfővel maradt leányzó nagyon odáig van; látások vannak rajta. Egyre félrebeszél. Aztán futni akar, alig birják az ágyban tartani. A bátyja elé akar menni. Azt mondja, ott jön az az erdő felől; fehér paripán, skarlátpiros dolmányban, kócsagtoll a kalpagján. Nem igaz, hogy megölték, csak arra vár, hogy a huga eléje menjen. Ereszszék hát! Hadd tegye a fejére a bátyjának a menyasszonykoszoru-

Digitized by Google

ját, attól az egyszerre meggyógyul. — »Szegény jámbor leány! Milyen kár érte!«

Egyszer-egyszer a nagyasszony kitör a belső házból egész az ivó-szobáig, ahol az öregek b u s u l n a k. Ez sem lát már se Istent, se embert.

— Hát igazság ez? kiabál rikácscsá vált hangon. Megölték a fiamat. Jól van, katona volt, fegyver volt a kezében, háboruba ment, ott maradt; ez volt a sorsa. De mit vétett nekik a vőm? A jámbor, igaz, becsületes lélek. A ki lakodalmára jött. A vőlegény. Az alispán, a ki törvényt lát a népnek, a ki kenyeret ád a katonának. Az egyik fiamat odaadtam harczolni török-tatár ellen; ott veszett, soha se látom többet; —s akkor ugyanazok, a kik mellett vérit ontja, megölik a másik fiamat istentelen rabló módon! Pokol tüze emészsze el az ilyen világot!

Tormássi László bátya atyafiságos szóval csillapitá a nagyasszonyt.

— Ne tüzelj, szerelmetes édes hugám, férfiak dolga ez most már; nem asszonyoké. S ha a mi tüzünk el nem emészti ezt a rosz világot, a pokol tüze ugyan emésztetlen hagyja. Eredj vissza az ágyasházadba, ápold leányodat. Ha nagy a baja, hozasd ki a városból a doktort.

— Soha az én házamba doktor be nem

Digitized by Google

tette a lábát az életben: nem is teszi. Van nekem magamnak patikám: deákkonyha kófernyáját, kuruzsoló mediczináját az én familiám ugyan nem vette be soha. A ki ránk mérte, hogy meghaljunk, az meghalat egy pillanat alatt, mikor legkevélyebbek vagyunk. Itt a példa . . .

— No hát vegye elő a maga házi szereit, édes hugomasszony, s lásson utánna, hogy elcsendesitse a háborgó teremtést, mert még valami kárt tesz magában. Az anyjára legjobban hallgat a leány. Menjen oda: mondjon neki mesét, majd elalszik tőle.

— Én mondjak mesét? Most mondjak én mesét? Micsoda mesét tudjak én mondani?

— Hát mondjad el édes hugom azt a mesét, amit ő lát most, hagymázos agyával: »jó lesz leányom, ugy lesz. Itten jön a bátyád majd nemsokára. Csak te gyógyulj meg elébb. Szakasztott olyan lesz, milyen a bátyád volt, deli, sugár legény. De mégsem a bátyád lesz, hanem vőlegényed, a bátyád alakjában. Egy személy a kettő. Annak lesz ám szép piros dolmánya! Na eredj, meséld igy. Aztán asszonyhugom! Ez nem lesz ám mese! Két esztendő: három; nem adok nagy időt; de előteremtem én azt a vőlegényt, a ki itt fordul be az erdő

Digitized by Google

felől, — fehér lesz a lova, piros a sörénye, piros a dolmánya! (De ennél a szónál már nem állhatta meg, hogy övébe dugott török kését ki ne rántsa s nagyot fenyegessen vele arra nyugot felé, megrázott öklével: a vér is elfutotta a szemeit, s a nyelvét elragadta a szó) de Szentháromság-egy-Isten ugy tartson! annak, a kit én vőlegényül ide hozok, labanczok vérétől lesz piros a lova sörénye, piros a dolmánya!

Mind, az öreg urak, felugráltak arra a szörnyü mondásra s kivágták maguk alul a székeket, s keserves eláldást ittak annak az igazságára.

Tiszáné nagyasszony pedig zokogva borult László bátyja nyakába.

— Ugy! ugy! Azt tegyétek! Öljétek, vágjátok: rakásra hányjátok, a hol elől-utol egy kék dolmányos labanczot találtok: élve ne hagyjátok!

Nagy nehezen sikerült a nagyasszonyt ágyasházába áttuszkolni.

Ott feküdt a leány szétdult párnái közt: a két szeme ugy égett, mint a csillag, orczái csupa tüzláng voltak; szép hajfonadéka két tekergő kigyó. Igaz a, hogy annyi asszonynép közül, a ki körüle állt, hideggel-meleggel,

INSTITUTION UNIVERSITY OF OXFORD LIBRARY

Digitized by Google

itatni, kötözni, és egy sem birt vele, az anyját még is megismerte: annak aztán megengedte, hogy a fejét az ölébe vegye.

»Menjetek ki, mind asszonyok, lássatok a dolog után, én most itt maradok magam.«

Aztán elkezdett a gyermekének mesélgetni az eljövendő tüneményes leventéről, a kiről nem tudhassa az ember, hogy bátya-e vagy vőlegény? Fehér a paripája, piros a sörénye; skarlát a dolmánya, rózsa az orczája. Senki se tudhassa, hogy ki mitől piros? — Közbe itatgatta sajátkeze fejte, posajtotta, drága jó hüsitő savanykás itallal; a milyent világért se tudna csinálni patikás tilógus; s a mesétül, meg ettül a szertül elaludt csendesen hajnal felé a leányka. Az anyja még akkor is az ölében tartá a fejét. — Ez az egy zugocska a házban volt csendes, zajtalan. Csak elvétve zümmögött át a harmadik teremből a szemfedőt varró asszonyok danája: »Ágyugolyó rontsa össze testemet: Édes anyám sirva-rírva keres ottan engemet.«

Ez volt a zomotor.

Digitized by Google

II.

A rongyos gárda.

Forró kánikulai nap volt. Ilyenkor a magyar alföldi rónán az ég összefolyik a földdel; az átfült szikföld felett tengerhullámokat lebegtet a délibáb, boglyát, házat, hunhalmot felemel az égbe s uszó szigetet majmol vele.— Nagy messzeségben puszta, elhagyott a vidék. A tavaszi nagy árviz kiöntései lepik még most is a lapályokat: iszappal fedett, békanyáltul sárgazöld barázdák mutatják, hogy ott szántóföldek voltak: ki tudja, mi volt beléjük vetve? a halmosabb helyeken kopár legelők, tele vakandtúrással, igliczetüskével. Békalencse bevonta tömpölyök országát vigan felverte a sás, meg a szittyó, itt-amott egy összedőlt vályogház gunnyaszt a dágvány közepén, vizbe horpadt nádtetővel, a min egy gólya kelepel, s a távolban szerte káprázik valami szörnyü sivatag fehérség, mintha hó esett volna: ott a szik-

Digitized by Google

só feladta magát tenyérnyi vastagságon a föld szinére, söpörni lehetne: egy füszál sincs rajta

Nagy messzeségben egy hegyes toronytető áll ki a délibáb tengeréből, lefelé forditott képmásával összeragadva: az ott Beregszász.

Valami zeng-zizereg a földön és a levegőben: az ezermillió prücsök, a mi a legelőket letarolta.

A kietlen rónán nagy lomhán kanyarog végig a nagy magyar folyó, a Tisza: még most is áradt a lefolyó belvizektől. Azt, hogy merre folyik, mutatják a messze elterülő nádasok, meg a fűzfás szigetek és martok, a mik között kénye-kedve szerint tévelyeg a szűz folyam, a kinek a derekát még akkor nem szorongatták vállfüző közé.

Tisza-Becsnél van az egyetlen hid, a melyen Beregből Szatmárba át lehet kelni. Lótolvaj, meg pióczaszedő másutt is megkisértheti az átjárást; de a ki száraz lábbal, vagy épen szekérrel szándékozik a Tiszán átkelni, az kénytelen azon a keskeny töltésen tartani magát, a mit a vármegye rőzsékkel kikaróztatott, s helylyel-közzel fűzfákkal is szegélyeztetett, hogy télen, mikor nagy a hó, le ne tévedjenek róla. Ez a hosszú töltés a Tisza-Becsi révnél végződik, a honnan a hidra vagy le kell eresz-

Digitized by Google

kedni, vagy fel kell kapaszkodni: a szerint, a mint a Tisza vagy ki van száradva, vagy meg van áradva. Ezuttal fel kell rá kapaszkodni.

S ezt a felkapaszkodást megneheziti még egy körülmény.

Az, hogy a Tiszának itt épen egy kanyarulata van, a mi tekergő fordulatában egy tökéletes félszigetet képez. Ennek a félszigetnek a földszorosa alig szélesebb a mocsárok miatt egy puskalövésnyinél, az pedig Szatmár felé van fordulva. A kanyarulat maga, mint egy vársáncz képezi a hidfőt. A félsziget fűzfaerdejéből pedig négy sugárágyu van szegezve a hid felé, a mikkel egyuttal az egész töltést végig lehet seperni. A kinek ez nem elég, annak a számára van még a kanyarulat mindkét oldalán a sürü rekettyésben jól elhelyezve kétkét darab kerekes csatakigyó: azokkal a Tiszán keresztül lehet lőni; az ágyukon kivül pedig feles számu muskétások, és lovasok állnak készen, a füzestől jól megvédve; mig a közeledőt de még csak egy bokor sem takarja. A gyaloghadat rácz szerezsánok és morva puskások képezik; a lovasságot a kék labancz-huszárezred, meg a fekete sisakos dragonyosok, a kik, mikor lőni akarnak, a lóról leszállnak.

Már pedig ezen a réven által kell menni

Digitized by Google

ma a fejedelemnek. Még ma; — mert a Tiszán túl a hivek kitüzték a zászlót; ha azoknak gyorsan segitségükre nem siet, holnap a szolnoki hadak rajtuk ütnek, szétverik, elnyomják az egész felkelést s akkor aztán mehet vissza megint Lengyelországba.

Kemény dió!

A fejedelemnek még egy ágyuja sincs.

Elébb megkisérté a fejedelem Bercsényi dragonyosaival a rohamot a hidfő ellen, hanem azok az első két ágyulövésre szétrobbantak, ugy kerültek vissza egész rendetlenül.

Azután elküldé Wisnovieczky-dzsidásait, hogy keressenek valahol gázlót a Tisza mentében. Azokat is mindenünnen puskatüzzel fogadták a túlsó partról; a császáriak jól elláttak minden pontot, a hol csak az átkelést meglehetett kisérteni.

Az egész délelőtt sikertelen portyázásokkal tarisznyázódott el.

Délest felé az ég egyszerre elhomályosodott, nyugat felől valami szürke borulat kezdett az égen támadni, mely gyorsan emelkedett fölfelé.

»Esőt kapunk!« dörmögé a fiatal lengyel Visnyovieczky.

»Dehogy esőt!« mondá Bercsényi. Ti ezt

Digitized by Google

ott a Kárpátokon túl nem ismeritek; de nálunk sokszor előjön. A száraz vihar. — Nem hoz ez egyebet, mint homokot. S még jó volna, ha a hátunkba jönne, mert akkor vele együtt megrohanhatnók a labanczok sánczait; de szembefuj, még ez is ellenségnek áll be.

A fejedelemnek tanácsolták a vezérei, hogy jó lesz szárnyék után látni; mert ha ez a vihar itt kapja a tábort a sikon, ugy szétzavarja, hogy egymásra se találnak.

»Tegyünk még egy próbát,« szólt a fejedelem. Hivjátok elő a »rongyos gárdát.«

No ez ugyan rászolgált a nevére! Valami öt-hatszáz lovas, a kik közül kettőnek a mundérja sem hasonlit egymáshoz: csak abban az egyben, hogy valamennyi olyan rongyos, mintha ágról szakadt volna. Elzüllött marczona pofák, összecsapott hosszu hajjal; a lovaik lábán semmi patkó, nyereg helyett pokrócz, kengyelük madzagból és fűzfavesszőből: a hajdani kaczagánynak csak egy-egy darabja lóg le a nyakukból: hát még a fegyverzet! pisztoly, mordály, ahány, annyiféle: talán el is sülne minden ötödik, ha meg volna töltve, hanem a kardjaik, azok már igazán mustránok valók, kitelnék belőlük egy egész zsibvásárra való ócska szerdék.

Digitized by Google

A vezérek sem különbek a katonáknál.

Borbély Balázs széles hátán szét van feselve a bekecs, a mi nyilván nem az ő termetére volt szabva eredetben: piros nadrágján a térdfolt valamivel pirosabb posztóból van; ez az egész luxus, hosszu, borjuszáju inge kicsüng a dolmányujjakból s szomorkodik szennyes voltán; fekete haja, mint a gereben, ugy áll szét a fején, ahol nem takarja a kétfelé vásott csákós kalpag. Arczának a szine és mivolta felől olvasva is elmehetne az oláhczigányok között.

A másik hadnagy Ócskay László. Ennek a viseletén már meglátszik, hogy valaha urféléé lehetett; de a viszontagság nagyon megviselte; zöld dolmánya szinét hagyta, sárga csizmájáról lemaradt a félsarkantyu: farkasbőr kaczagánya tele koldusdióval, azon módon, a hogy a mezőn fektéből fölkelt vele; bozontos, sürü szőke haja összegubanczolódva fityeg a vállára kétfelől; minden boglár, csatt, gomb hiányzik az öltözetéről; az valószinüleg ezüstből, aranyból lehetett valaha: ha rézből lett volna, most is megvolna. Hanem egy jó kard van az oldalán, csak ugy meztelenül, szijra kötve: a tokja ki tudja hová lett? hol maradt zálogban?

Mind a két hadnagy huszonöt év körüli legény lehet.

Digitized by Google

— No rongyos gárda! szól hozzájuk a fejedelem. Most itt a vendégség, csak kés kell hozzá. Azt esküdöztétek, mikor hozzám csaptatok, hogy tüzön-vizen keresztül rohantok érettem. Itt a tüz, itt a viz, — ember teszi a fogadást; — emberebb, a ki beváltja.

— Legény leszek a gáton! felelt vissza Borbély Balázs.

Ócskay László azonban csak a kardjával szalutált; ő rajta már látszott, hogy katona volt: tudja, hogy nem szokás a vezér parancsára feleleteket adni: azt csak teljesiteni kell.

— No hát előre, rongyos gárda.

A két hadnagy ügetve haladt a Tisza innenső partján elterülő mocsár széléig: ott megálltak haditanácsot tartani.

— Balázs komám, szereted-e a vizet?

— De csak mosdásra.

— Tudod, mivel biztattuk a rongyos gárdát, mikor összeszedtük.

— Azzal, hogy a legelső ütközet előtt uniformist adunk nekik.

— Szavunknak állunk azonnal. Vessék le a rongyaikat.

— Hát azután?

— Egyszerre uniformisban lesznek valamennyien.

Digitized by Google

— Nagyon jó lesz, hát azután?

— Te kiválasztasz közülök vagy százötven ficzkót, a ki legjobb uszó, s amonnan a mocsár benyuló széléből, a hol a folyam martjának sarkantyuja van, csendesen leereszkedtek a vizbe; a meztelen kardot a fogaitok közé szoritjátok s aztán leusztok szép vigyázva oda, ahol a középső batteria áll a tulsó parton. Én azalatt a többi rongyosokkal hol egy, hol más helyen előtörtetek a nádasból, s meg visszafordulok, mikor azok ágyuzni kezdenek felénk. Mikor aztán látom, hogy ti közel jártok, akkor egyszerre az egész csatával neki vágok a Tiszának s átkaptatok rajta. S ha akkorra még ez a kis zivatar is megérkezik, hát egészen tökéletes munka lesz belőle.

— Meg lesz, komám.

Nem folyt több beszéd.

A rongyos gárda toilettet csinált. Nem tartott meg egyebet, mint a puczér kardot. A nádas jó spanyolfal volt a jelmezváltoztatáshoz. Gunyáikat odadobálták egy halomra. — Ugy sem jönnek vissza érte.

Vagy hatot, vagy vakot!

Mindenkinek tetszett szörnyen a vakmerő vállalat.

Kiszabadulni ebből a tikkasztó hőségből,

Digitized by Google

a fojtogató porból, a kigunyolt rongyokból, a maró férgekből, s a maróbb szégyenből; és menni fürödni elébb a vizbe, aztán vérbe. Nagy volt az öröm.

A pusztai száraz fergeteg ezalatt jött terjengve. Hajtotta maga előtt a parti fecskék, sirályok lármás ezereit s borogatta be az ég firmamentumát bakacsin kárpittal. Eső nem esett abból; csak egy-egy veres csepp, ember kezére, arczára, a miről nem tudják, mitől jön; azt mondják véreső. Találgassák a tudósok, mi az? Majd lesz itt igazi véreső mingyárt.

A lovas kuruczok Ocskay Lászlóval ott nyugtalankodtak a nádasban előre-hátra az ellenség ütegével szemben; de ugy látszott, mintha nem nagy kedvük volna nagyon mutogatni magukat a közéjük csapkodó ágyutekék előtt.

A forgószél már a szikes pusztán tánczolt s abból kavarintott fel a sötét égig egy fehér oszlopot; ha egyszer azt a portöltsért szétszórja, olyan fehér sötétséget csinál belőle a világon, hogy ember nem látja benne egymást.

Ezalatt a feltorlott Tisza hullámai között csendesen közeledett az uszó csapat a félsziget felé. Senki sem vette őket észre. Minden figyelem a gázlót kereső lovasság felé volt fordulva.

Digitized by Google

Egyszerre, mint a tengeri oroszlánok falkája, ugrált ki a vizből Borbély Balázs népe, mind egyforma egyenruhában, foga között a kard, a másik percz alatt az öklében, a harmadik alatt az ellenség oldalában!

»Rajta, Rajta!«

A morva pattantyusok, a puskázó szerezsánok megrémültek e veszekedett had rohanásától, melyet a viz okádott ki eléjük. Tetőtől talpig meztelenek, mint az ős-ember; rémségesebbek, mintha pánczélban volnának. Rohannak üvöltve, mint a vadállatok, kaczagva, mint az ördögök, s mielőtt az ellenfél első rémületéből magához térhetne, lekaszabolják a pattantyusokat és az ágyuk védőrségét az utolsó emberig. Az ellenfél meg van lepve, az ijedtség megbénitja izmát és eszét: nem tudja, mihez kapjon? a puska nem fegyver ilyenkor, a pánczél csak akadály: emezek meg aczélozottan a viztől, felfrissülve, gyorsan szökellve, mint az indiánusok, mig az ellenfél egyet gondol, addig ők kettőt vágnak, halomra vágják őket s diadalorditásuk áthangzik a túlsó partra.

Ekkor aztán Ocskay László is belezúditja lovas csapatját a Tisza árjába. A paripák prüszkölve szelik a vizet. Ő maga kaptat legelől. A vezénylő paripa nyerit!

Digitized by Google

»Ne hagyd magad!« rivall Ocskay László a viz közepéből Borbély Balázsra, a kinek mezteleu századát egy segélyül érkezett labancz lovas-csapat kezdi szorongatni.

A legjobb időben érkezik Ocskay, hogy beleszóljon a vitába.

Ő rajta sincs semmi, csak a derekán átkötött széles török öv, s kezében egy szál kard: egy ércz lovagszobor, mely megelevenült.

A Varégerek küzdöttek igy. Pánczél nélkül, minden nélkül, hogy a fölséges férfiizmok ragyogása rettentse meg az ellenfélt. Maga Ocskay, mint a Centaurok mintaképe, vágtatott az ellenfél legsürübb tömege közé, villámcsapásokkal sujtva jobbra-balra; s még bántó szóval is sebesitve az ellenséget. — Hogy ne? Azok is magyarok voltak. Labanczok. Kék dolmányosok.

Ugy hullottak el a rongyos gárda, a meztelen hősök, csapásai alatt, mint a fürjek a pusztában.

Ocskay elébb szétverte őket, azután utjokat állta, hogy ne menekülhessenek. Neki szoritotta a Tisza mocsarának. Egy összekeverült tömeg lett belőlük, a mi egymást gázolta bele a vizbe. Kende János volt az ezredes kapitányuk. Egészen beszorultak már a mocsárba:

Digitized by Google

nem is gondolhattak többé a védelemre. A többi császári hadak nem jöttek segitségükre; mert azok azt hitték, hogy a fejedelem egész serege van a nyakukon s igyekeztek a földszoroson át kerekes ágyuikkal elmenekülni. Kende csapatját még azonkivül az elfoglalt félüteg ágyuk is fenyegették. Azokat most a kuruczok töltötték meg kartácsra s oda irányzák a mocsárba szoritott tömeg felé.

»Pardont! Grácziát kérünk!« kiáltának a labanczok, s fehér kendőket lobogtattak dzsidáikra tüzve.

— Megkegyelmezzünk-e nekik? kérdé Ocskaytól Borbély Balázs.

— Micsoda labancz-ezred ez?

— A Pálffy huszárezred, Kende alatt.

— Lövesd őket, aztán öljed, vágjad, a mig egy felemeli a fejét.

Az ágyuk rájuk dördültek.

Az egész csapatból egy ember nem menekült meg élve, maga az ezredes, Kende János is odaveszett.

E közben megérkezett a száraz fergeteg, s elboritotta porfelleggel, szikhomokkal az eget és a földet. A szél fütyölése, tombolása egy chorussá vegyült az emberi orditással, üvöltéssel, a trombiták recsegésével; közbe dörögtek

Digitized by Google

az ágyuk, a kilőtt tekék találomra süvöltöttek a porfelleg között abban az irányban, a honnan a tömegek rivallgása hangzott és a szélhajtotta ködfátyolképben látni lehetett, mint árnyképeket a lovon nyargalászó ős hun alakokat, a kik, egyesével, fegyverhagyó tömegeket kergetnek maguk előtt.

A zivatar, a milyen gyorsan jött, olyan gyorsan elrohant. Alig hullott nehány csepp eső. Az is fehér volt, mint a tej. Ki tudja, mitől jön? Az ördög veri ilyenkor a feleségét. Azt tartják.

A vihar nyomában maradt egy letarolt erdő, meg egy halottakkal fedett csatatér. Utána egész szélcsend leve. Az eget bárányfelhők vonták be: a nap már lement; ég és felhő skarlátpiros volt. S ezt a lángverességet tükrözte vissza a sik róna ezernyi posványa, tömpölye, a miknek szegélyéből feketén meredtek elő a sás kardlevelei, mintha vértócsákból emelkednének ki fegyveres hadseregek. Maga a csendesen hömpölygő Tisza is biborfényben lángol; csak a hosszu sorban aláuszó halottak feketéllnek rajta.

Ez a szomoru hirnöksereg tudatja a fejedelemmel, hogy az ut szabad: Magyarország kapuja ki van nyitva előtte. Egyetlen egy ron-

Digitized by Google

gyos ezrednek a csodavitézsége tárta azt ki előtte.

Hát a rongyos gárda hol van?

Az már szemközt jön a hidon a fejedelem elé. De megnézheti azt még a hajadon leány is. Bársonyba, karassiaposztóba, szattyánba van az öltöztetve, mind tetőtül talpig, farkasbőr kaczagány csügg le a válláról, fényes aczélszablya csillog az öklében. — Ocskay László beváltotta szavát; a labanczok podgyászszekerei tudnák megmondani, hogyan történt meg ez a csoda!

»Itt a rongyos gárda, felséges fejedelem uram!« szólt a hadnagy.

»Nagyon jól van, vitéz ezredes kapitány uram.«

Digitized by Google

III.

„Nyalka kurucz.“

Három hosszu esztendő tölt le azóta, hogy a lévai hires lakodalom még hiresebb zomotorrá változott át. — Nagyot nőtt azóta a demutkavirág azoknak a sirján, a kik el vannak temetve.

Ilonka kisasszony tizenkilencz esztendős már. A milyen szép volt rózsabimbónak, olyan szép nyiló rózsa lett belőle. Nincs nálánál szebb leánya hetedhét vármegyének. Elegen is tapossák a földet körülötte: szép deli leventék; — csakhogy nagyon rosz időben. A nagyasszony kifizeti őket sorba apró pénzzel. — Igazán apró pénzzel.— Ha kérőbe jön a legény, azt mondja neki: »adok biz én leányt uramöcsém; hogy ne adnám: arra tartom; — hanem a jegypénzt akarom elébb látni. Száz tallér nem a világ. Hanem az mind a száz ilyen legyen, mint ez az egy ni!« — Annak a tallérnak az egyik ol-

Digitized by Google

dalán II. Rákóczy Ferencznek az arczképe van verve, a másik oldalán az országczimer, e körirattal: PRO LIBERTATE. Van olyan tömérdek: csakhogy rézből. A réz »libertas« közkézen forog már; hanem az ezüst libertás ritka, mint a fehér holló. Százával csak az kap abból, a ki valami világra szóló nagy hőstettet követett el. — Az ekként kifizetett gavallér aztán vagy megy a száz ezüst libertast megszerezni, vagy keres más eladó leányt, a ki ugyanannyi aranynyal is beéri, ha nincs is rajta semmi libertas.

Hajh, de van a hirnek dolga Ocskay László nevével. Ha beszegődött hozzája postának, ugyan nem hágy neki nyugtot.— Napról-napra uj hőstett feledteti el a régit. Ugy jár az országban, mint az égi villám: ma itt csap le, holnap amott; a tegnap bevett vár romja még füstölög, s ő már a másiknak falait döngeti. Dandárja, mint az áradat ugy nő, mentől előbbre tör. Régi hires vitézek, ifjak, vének sietnek zászlói alá, ott vannak nála Ebeczky Ádám, Berthóthy Zsiga, a kemény Csajághy; maga közöttük a fővezér.

Mennyit kell Ilonkának felőle hallani! senkitől sem annyit, mint az édes anyjától; az nem győzi magasztalni a boszuálló hőst, a ki

Digitized by Google

azóta, hogy-Tisza-Becsénél a Tiszába fojtotta a labanczot, ugy űzi azt maga előtt, mint egy nyáj birkát. Nincs az előtt erős vár. Csak zsendült a szőlő, mikor Fülekvárt, Losonczvárt bevette, s már azt izente a lévaiaknak, hogy mire az uj must kiforr, itt terem előttük, s Léva vár bástyáin issza meg az uj borból az áldomást. Ott van ni! már Bozók várát is megvette: Selmecz-, Bélabányát behóditotta, a magyar ezüstből ő vereti most a fejedelem számára a libertast.

Amit a hir nem nagyitott, megnövelte, felékesitette azt Tiszáné asszonyom. Mint egy mesebeli hősről, ugy beszélt mindennap Ocskay Lászlóról Ilonka előtt.

Most már emlékezett is a familiájára. Egyszer leány korában még látogatóban is volt az atyjával az Ocskay-kastélyban, akkor még a Laczika csak három esztendős volt; de már akkor is szerette a kardot, s haragudott érte, ha éltes nők csókolgatták, a fiataloktól azonban szivesen fogadta. — Kisebbik testvére még akkor csak szopós kis baba volt: a Sándor. Azt már Ilonka is ismerheti: az utóbbi esztendőkben járt ide a házhoz: csendes, szelid fiu; a kin mindig ugy látszott, mintha mondani akarna valamit, s aztán, mikor elment, mindig itt fele-

Digitized by Google

dett valamit, csakhogy visszatérhessen érte; — hanem azért akkor sem mondta el, a mi a nyelve hegyén látszott lenni. Pedig ő már előkerithetné a száz libertast (ha csak ez a baja,) mert maga is ott vitézkedik most a bátyja seregében.

Ez, meg a többi, igy folyt a nagyasszony szájából mindennap, folyhatott is; mert a hir szárnyára felkapott hős csak egy napot sem hagyott betöltetlen; egy nap Szent-Benedeket kapta el, csak ugy félkézzel, másnap Csábrág erősségét törte be; hire sem volt még uj bornak Verebély megyében, mikor Lévához egy napi járásnyira Korpona alatt szétveri a labancz sereget; s a sarkában nyomul előre.

Ott bandukolt el a vert had egy csoportja a Tisza-kastély előtt. A tornáczból lehetett őket látni. Ugyancsak ügettek. Nem zakatoltak most a kapun, hordó bort követelve, mint szokták. Csak azon voltak, hogy minél elébb a várkapun belül lehessenek. Nem volt velük se tiszt, se ágyu, se podgyászszekér: igazi vert had volt.

»Fizet nekik a Jehova Isten! Azt szeretném, hogy ha valamennyinek a nyakát mind ide tennék erre a küszöbre s itt vágnák le sorba! Hejh, de végignézném!«

Ilonka befogta a nagyasszony száját: ne mondjon ilyeneket, hisz ugy sem tenné meg·

Digitized by Google

»Megteszi Ocskay! Nem hágy az maga után eleven labanczot.«

»Talán ez sem igaz?«

Másnap már hajnalban itt voltak a kuruczvezér komiszáriusai, felszólitani a lévai birót, hogy kétezer lovasnak a számára süttessen kenyeret, ökröket vágasson, abrakot tartson készen, mert az ezredes kapitány legfeljebb déli harangszóra itt lesz a vár alatt.

Itt fog elmenni a Tisza-kastély előtt.

Szállhatna-e be máshová, mint ehhez a házhoz.

Nem az ő számára nevelnek-e itt minden virágot: — a kertben — és másutt?

Nagyobb igazságért még Tormássy László uramtól is jött levélben izenet, a miben csak annyi állt, hogy »decima sexta septembris, datum Levae, a Tisza-kastélyban, collatio végett.«

Elég ennyit tudni.

Várni fogják őket gazdag lakomával. Mentől többen lesznek, annál szivesebben látott vendégek lesznek.

Már hajnalban összesereglik a föld népe a Tisza-kastély előtt, a hol a hirhedett hős megérkeztét várják. Csak asszony és leánynép. A férfiak óvatosak: azok még otthon maradnak, a mig a vár ellenség kezében van; de az

Digitized by Google

asszonynép vakmerő: — nem bánják ezek, ha tüzes golyóbisokkal löveti is városukat a komendáns: ők azért eljöttek s nem maradt otthon kerti virág, azt mind elhozták: térdig járjon benne a hős paripája.

Ilonka is készitett egy szép bokrétát, piros és fehér dupla szegfüvekből, átkötve aranyfonállal: valjon elveszi-e?

Ahogy előre megizente, a déli harangszóra ott közeledett a nagy erdő bekanyarodójánál.

Egész tüneményes pompával szokott járni. Elől a tábori zene; lóháton ülő trombitások fantasztikus keleties öltözetben, csodaformáju hangszerekkel; tarkára festett lovakon; utánuk egy szakasz lovas kurucz, zöld dolmányban, vagy égszinkékben, piros nadrágban, sárga csizmában, sastoll a kalpagja mellett, farkasbőr kaczagány a vállán széles rézcsattokkal, öv, tarsoly és lóding ragyog az aranyozástól. Pompásan járatta az ezredét. — Azután jött egy üteg ágyu, hatlovas fogattal, pofoncsapott kalapos tüzérekkel; forgó strucztoll-bokréta, karmazsinszinü a kalapjuk mellett, veres öv a derekukon. — Csak azután jött ő maga, kisérve táborkarától.

Egészen más jelenés, mint mikor a fejedelem elé került Tisza-Becsénél. Alatta pompás

Digitized by Google

arab mén, a mely ugy jár kevélységében, mintha minden lábával kétszer lépne egy helyett; aranyos csojtárját hányja a fejével. Fehér a mén, de a sörénye s a farka rózsaszinbe játszik. Maga a délczeg lovag skarlátpiros dolmányt visel, arany sujtásokkal, zöld szattyán csizmáin arany a sarkantyu, vállán fehérmedve kaczagány reng, ugyanaz a kalpagja is, elől magas kócsagos forgó tüzve föléje: olyan délczegen ül azon a hánykódó paripán, mintha egymáshoz volnának nőve. Hát még ez az arcz, ez a tekintet! Csupa sugárzat az egész; fény, melynek kutforrása titok. A férfibüszkeség, a klasszikus szépséggel harmoniában. Csábitó szemöldök, kacsintó tüzszemek, mosolygó száj, nyájaskodó bajusz, kötekedő áll, kihivó orr, büszkélkedő barnapiros orczák, s hozzá az a veresbe játszó, aranyfényü gazdag hajzat, mely a kalpag alól hullámosan aláomlik, elől vastag tekercsekbe fonva. — Kinek ne veszett volna rajta a szeme? — S ha egyszer a szeme, bizony a szive is. Mögötte egy egész diadalsátor zászlókból; nemzeti zászlókból, meg azokból, a miket ellenségtől elfoglalt.

A nép az ut két oldalán futott mellette, hangoztatva a vivátot, nevével kapcsolva.

Tiszáné nagyasszony Ilonkával együtt ott

Digitized by Google

várták őt a kastély kapuja előtt. Kilencz szolgálattevő fraj állt csoportban a hátuk mögött, kantákkal és poharakkal, az első üdvözléstétel végett. Azok odahátul ihogtak-vihogtak, hogy az milyen furcsa, hogy ennek a kurucz hadnak mind elől van befonva a haja s ugy csügg le a vállára kétfelől. Ez még akkor szokatlan viselet volt.

A nagyasszony oktatva feddi meg őket.

— Ne vihogjatok ti azon. Lássátok, ezt azért találta ki a vezér, hogy a mostani felkeveredett világban alig ismeri ki az ember, hogy ki a kurucz, ki a labancz? holott magyar mind a kettő. Sőt megesik, hogy a ki tegnap labancz volt, holnap már csapatostól beáll kurucznak. Hogy tehát a hadakozás alatt, mikor kardra kerül a sor, megtudhassa minden ember, ki az ellenség, ki a jóbarát, mivelhogy már a viseletük is héjaz egymáséhoz, hát azért van a kurucznak a haja elől kétoldalt befonva, a labanczé pedig hátul lóg egy varkocsban. És ez bizony sokkal szebb viselet, mint a minőt boldogult édes uram idejében viseltek a magyar uraságok, Erdélyből kapták fel (mért nem hagyták ottan?) hogy a fejüket egészen kopaszra borotváltatták, s csak elől hagytak meg rajta egy üstököt, a mi a homlokukra csüggött le, mint

Digitized by Google

a macska-farka. — De nem is engedem meg soha a lelkem uramnak, hogy azt a divatot kövesse: az ő feje csak nem volt leborotválva soha. — No, ne daráljatok annyit. — Nézzétek, ott jön a mi drágánk! A mi szemünk fénye!

Még most csak az asszonynép lelkesedése fogadta az érkezőket. A városok polgári lakossága általánosságban nem szerette a háborus időket. A kurucz név pedig épen nem volt jó hangzásu. Ennek a hallatára mingyárt sarczolás, rablás, gyujtogatás jutott mindenkinek az eszébe. A hajdani kuruczokra gondoltak (a »crux« viselőire, innét a név), s a kik a hová leültek, ott megragadtak, s a mit a kezük elért, az odaragadt. — Hanem aztán ahol egyszer a »nyalka kurucz« megjelent, ott a szivek is meghódoltak előtte. Ezeket előkelő urak vezették, s gondot viseltek rájuk: ezek kényesek voltak.

Maguk azok a nóták is, a miket a trombitásaik fujnak, valami olyan megható mélabús dallamuak, a mik az eddigi lepcses palóczdaloktól egészen elütnek, s olyan szépen fújják azon a tárogatón.

Ilonka, mint egy álmodó, nézte végig az előtte elvonuló hosszu sormenetet. Az égő napsugárban ugy tetszett, mintha a paripák lábai

Digitized by Google

által felvert por csupa tüzláng volna, a mi feljebb szállva, arany köddé változik át, s ez arany ködből bontakozik elő az a látvány, a mit álmai annyiszor eléje hoztak, a délczeg dalia, a kit csupa fény vesz körül; de a mi fényből ő nem lát mást, mint azt a hóditóan mosolygó arczot, mely nyájasan, ismerősen üdvözöl mindenkit.

A régi mese: a hazatérő édes bátyától, a ki mégsem bátya és még is több annál.

Valami édes kín állta el szivét: azt hitte, hogy rögtön sirnia kell.

Mikor a vezér kiséretével a Tisza-kastély kapujához ért: a hol az összesereglett parasztleányok egész virágesővel fogadták; ő maga csak hirtelen kivált a kisérete közül s odalovagolt az urihölgyek elé. Nagy volt a sokaság, a min keresztül kellett volna történie; ő tehát, nehogy elgázoltasson valakit a gyönge-nép közül, leszállt a lováról, rábizva az asszonyokra, hogy fogják addig a kantárját a ménnek, s csak a nyakát simogassák, olyan szelid az, mint a bárány. Azzal odajárult a hölgyek elé.

A nagyasszony ugy érezte, mintha valami összeszoritaná a torkát, vagy mintha egy nehéz felhő feküdnék a mellén: egy szónak nem volt asszonya ebben a pillanatban. Ilonka

Digitized by Google

pedig ugy volt, mint álmában szokott lenni az ember, beszél-beszél, de a szája csukva, nem hallja azt senki; — ugy, hogy az egész fényes üdvözlet mind kárba vész vala, ha a hős más fordulatot nem ád az egésznek azzal, hogy mélyen meghajolva, megcsókolja az özvegyasszonyság kezét.

(Bizonyára Ocskay Lászlónak nagyon jó oka volt arra, hogy Tiszáné nagyasszonynak kezet csókoljon, mikor legelőször találkozik vele az életben.)

A minek aztán az lett a következése, hogy a nagyasszony elérzékenyülten szoritá keblére az üdvözlő lovagot, s nem tartotta vissza sürü könyhullatását: a minél ékesenszólóbb beszéd nem volt soha, nem is lesz soha ezen a világon.

Amint aztán azt a nagy felhőt, a mi a keblét nyomta, le hagyta szakadni: felderült a kedve s vele együtt a beszélő kedve is egészen hazatért.

— Hozta Isten kegyelmeteket, édes uram öcsém, ebben a mi határunkban! Térjenek be szegény házamhoz pihenőre, s maradjanak itten, amig kedvük tartja. Tekintse kegyelmed a házamat olybá, mintha az édes anyja házába lépne be. Nyitva minden pinczém, éleskamrám, csüreim, s gabnásvermeim a kegyelmed kisérői

Digitized by Google

és seregei számára. Meg van áldva, a mit elvesznek belőle.

A deli lovag a fülével odahallgatott, amit a nagyasszony beszélt, de a szemei azon a bokrétán jártak, a mi Ilonka kezében volt; a mi aztán, félig kérve, félig kínálva, az ő kezébe vándorolt, nagy arczpirulása mellett a szemérmes hajadonnak.

— Köszönöm, édes asszonynéném, felelt aztán a lovag Tiszánénak; el is fogadom a szives meghivást, mind magam, mind barátaim részére. Becsületére fogunk válni a kegyelmed hires konyhájának. Hanem most elébb még, pro appetitorio, ezt a kis kupiczányi várat itten, a belétöltött labanczokkal együtt, fel kell hörpintenünk. Mingyárt meglesz az. Semmi étel sem hül el odáig. S a hányra teritve van, egy sem fog hiányozni az asztaltól, mind »meghozza őket a púpos kenyér!«

Ez a hegyke tréfálózás, egy olyan halálos nagy munka előtt, oh be nagyon jól illett a nyalka kurucznak. Ki is gömbölyödött attól minden ábrázat, még Ilonkáé is.

A nagyasszony mégis jónak látá megjegyezni, hogy az ilyen kemény diótörésnél vigyázzon a testi egészségére, s minden bolond helyre oda ne álljon.

Digitized by Google

— Hiszen igézet jár velem, mondá a hős ifju, s a kezében tartott szegfücsokrot odatüzé a kalpagjára, épen a kócsag drágaköves forgója mellé. »Nekem amulétom van.« Ugy tette azt fel a fejére.

Épen fujták a sorakozót a tárogatók a sereg élén.

Erre a hangra a csatamén, mely eddig csendesen hagyta magát a parasztasszonyok által czirógattatni s kináltatni istenfával, boldogasszonytenyerével, egyszerre elfelejté bárány voltát, s elkezde nyeriteni, ágaskodni, négy menyecske se birta lefogni, olyan nagyon kapkodta a fejét, a lovagnak oda kellett hát sietni: egy-kettő! már a nyeregben is volt, rövidre fogva a kantárszárat, onnan üdvözlé még egyszer levett kalpagjával a hölgyeket; a paripa aztán egyre két lábon ágaskodott előre, ugy ment ki a nép közül, mintha ő neki volna a legnagyobb haragja Léva vára ellen. A lovag aztán eltünt, ahogy jött, az aranyos porfellegben; utána a sok veres zászló a »pro libertate« arany felirattal; a nyomába vágtató kiséret közül csak egy maradt hátra, a jó Tormássy László bácsi: az még odafinczoltatta a lovát az uri asszonyokhoz egy jónap kivánásra.

— Fogadj Isten, bátyám uram; mondá

Digitized by Google

Tiszáné az üdvözletre. De csak nem fognak talán most mingyárt igazán megütközni?

— Meg bizony mink: csak legyen kivel.

— De talán maguk a vezérek csak nem mennek olyan közel, ahol a golyóbis elérhetné őket?

— De biz ugy igyekeznek ők a kemenczéhez, hogy az első sütetből ők kapjanak.

— Kár volna bizony pedig azért a fiatal életért!

A nagyasszonynak eszébe jutott szegény Gábor fia, azért törülgette a szemeit.

— Dejszen nem kell ő kelmét félteni. Nem fogja annak a testét se kard, se golyó; épen mint a Vak Bottyánét.

— Az ám, azt mondta, hogy amulétja van. — Bizonyosan pápista.

László bácsi elnevette magát.

— Hamarabb hiszem, hogy arra a szegfűbokrétára példálózott, a mit a kalpagja mellé tüzött: az az amulét.

Erre a szóra Ilonka elszaladt és nem is jött elő többet.

— No hát kegyelmed nem jő be hozzánk egy pohár borra? mondá a nagyasszony öreg rokonának.

— Főbe is lövetne azonnal Ocskay, ha

Digitized by Google

megtudná, hogy a kupához nyultam, a mig ez a vár be nincs véve. Isten áldja kegyelmeteket, asszonyhugom.

— No, én csak nem nézem ezt a szörnyü dolgot testi szemeimmel; mondá a nagyasszony, bucsut véve a tovavágtató rokontól, s miután a szakácsoknak kiadá a rendeletet, bevonult belső palotájába, s ott elővéve a Szikszayt, kikeresé belőle a »csatában levő kedvesekért« való imádságot s annak neki feküvék nagy ájtatossággal.

Ilonka pedig felment a toronyba s onnan nézett az álomkép után.

Igazán álomképnek lehetett azt neveznie; mert elevenen soha sem látott még ilyet. Várostromot egész közelségről.

Léva vára egy kis dombtetőn fekszik (mai napság már igazán f e k s z i k: akkor még á l l t) alig távolabb egy ágyulövésnél a Tisza-kastélytól. Akkor is a régi módi becsületes ágyukat kell hozzáérteni, a miknek a golyóbisai nem voltak olyan kegyetlenek, mint a mostaniak, a kik, a hová leesnek, ott mérgükben rögtön szétpukkannak, hanem vidám, jókedvü golyóbisok voltak, a mik tovább ugráltak, tánczoltak a földön, s kikerülték az utjokban álló embert; annálfogva ekkora közelségből minden

Digitized by Google

aggodalom nélkül lehetett a kastély tornyából nézegetni, hogyan közelednek a veres zászlós csapatok a piros csákós-süvegekkel a vár sánczaihoz; még a hidfőt is ki lehetett venni a kapubejárattal, sőt a perspektivával akár a lőrések mögött leskelődő labanczok fejeit is megszámlálhatta az ember. Azt a vezéri alakot pedig a fehér-medve kaczagányáról, skarlát dolmányáról, fehér paripájáról el sem veszthette az ember a szemei elől.

»Én Istenem! fohászkodék magában Ilonka, ha az én szegény Gábor bátyámra egyetlen egy pisztolyt sütöttek el, s az is halálra találta; hát még ezt mi éri, ha azokkal a nagy ágyukkal czélbaveszik, ha az a sok száz puska mind ellene fordul? Ki védelmezi meg?«

Aztán elővette a nagy lélekmardosás. Visszaemlékezett rá, hogy azon a napon, a melyen a bátyját megölték, ő lakodalomba volt híva anyjostul, ott mulattak reggelig; mind a ketten elmulasztották azon az éjszakán, szokás szerint, imádkozni távollevő kedvesükért. Azon az egy napon nem vette azt körül sem az anya, sem a testvér imája, mint valami bűbáj, azért esett meg rajta a nagy veszedelem.

A mit akkor elmulasztottak, helyrepótolták most mind a ketten.

Digitized by Google

Egyszer csak megdördültek a várfalakról az ágyuk, olyan nagyot szólva, hogy a kastély ablakai mind megzörrentek bele. S azután egyszerre ropogni kezdett a puskatüz a bástyákról, mint a kerepelő, olyan sürün. De a szemmel kisért alak meg sem ingott a lován; a kalpagjával köszönté vissza a várbelieket s aztán maga előre vágtatott egy dombra, maga után vonszoltatva az ágyukat, a mikkel nemsokára ő lövette vissza a vár egyik tornyát. Ilonka jól láthatta, hogy porlanak előtte, mögötte a lecsapó ellenséges ágyutekék. Jaj, ha jobban találnak czélozni! Bár csak az Isten lágyitaná meg a várbeliek szivét, hogy adnák meg magukat!

A tizedik lövésre — meg lett hallgatva a félelmes szivek imádsága! Az ellenség csak kitüzte a fehér zászlót a lövetett torony ablakába, mire rögtön megszünt az ágyuzás: s a kurucz-táborból idáig hangzott fel a nagy vivát-kiáltás: a vezéri kar vágtatva indult meg, élén az ezredes kapitánynyal, a várkapu felé. — De hátha ez csak gonosz kelepcze? Hátha csak oda akarják őket csalogatni, s akkor fürtgolyókkal, szeges zsákokkal lőnek egyszerre közéjük?

Ez volt a nagy szivdobogás! A mi onnantól kezdődött, ahol a vezér hős bevágtat a hi-

Digitized by Google

don át a nyitott várkapun, egész odáig, a hol ismét megjelen a bástyatetőn, lóháton, kezében a diadalmas zászlót lobogtatva! A vár be van véve. Az a kis kupicza, a mit ebéd előtt még pro appetitorio ki kellett üriteni.

Maradhat e sziv egy ilyen álomlátás után kigyulladatlan?

A hányszor meglebegtette a diadalmas hős azt a veres zászlót a vár fokán, annyiszor lebegtette felé fehér kendőjét a leány onnan a kastély toronyablakából: csak akkor vette észre magát, hogy minő veszedelmes dolgot cselekszik, mikor a kastély maga is megzendült a nagy »victoria«-kiáltástól; akkor vette észre hogy nem maga van a háznál. Természetes, hogy az egész házi nép mind az ostromot nézte: ki az ablakból, ki a háztetőről. Jó szerencse, ha minden étel kozmát nem kap ma; a konyhán egyedül maradt Furóné asszonyom. De még azt is elviszi magával Ilonka, le a kertbe, virágokat szedni, koszorut kötözni, a mivel azt a karszéket fogják feldiszitni, a min a mai nap hőse az asztalnál ülend. S ahoz jól ki kell válogatni a virágokat: mert a virágoknak jelentősége van: más az, amit az ember a szivesen látott vendég számára szed; meg más, amit az olyannak ád, a kit jobb szeret, ha nem lát. Furóné asszonyom

Digitized by Google

ennek nagy tudósa: minden virágnak tudja az értelmét: ez biztat, ez emlékeztet, ez reménységet ád, ez nefelejts, emez meg égő szerelem. Az utóbbiakat kimustrálta Ilonka a koszoruból. Ejh nem illik az! »Engemszagolj,« »nenyuljhozzám,« »élek-é-halok-é« inkább beválnak. Mire a nagy karszék meg lesz koszoruzva, már akkorra vissza is térnek a várvivók nagy diadalmas zenével. Mikor Ilonka ismét kinéz az ablakon, azt látja, hogy a vár és kastély közötti mezőn már fel is vannak állitva a sátorok, egész utczaszámra s a kitüzött zászlók mutatják, melyik ezred tanyáz itt, meg amott.

A nagyasszonynak, ha száz keze volna is, mind tele volna most dologgal; alig ér rá, hogy az izzadtságot letörülje az arczáról, mikor már a várt vendégek érkeznek.

Ilonkának azonban egy dologtól dobogott különösen a szive. Megtörtént hát, hogy bevették Léva várát. Elfoglalta az az ember, a kinek azért adatott a kezébe a pallos, hogy boszut álljon azokért, a kiket megölettek. Valjon megteszi-e, amit annyiszor hallott az anyjától, »bár csak idehoznák valamennyit, s itt az én házam küszöbén vágnák le a fejeiket, s raknák egy garmadába!« A gyermekek el szoktak hinni mindent szórul-szóra, amit az anyjuktól

Digitized by Google

hallanak. Azt pedig mindenkitől hallotta Ilonka, hogy ez a kegyetlen ember a legelső csatájában egy egész ezredét a labanczoknak leölette az utolsó emberig. Megteheti most, hogy teljesiti, amit az anyja annyiszor emlegetett; hiszen mind a kezébe estek: s talán épen azok, a kik szegény Kovách Istvánt, (Isten nyugasztalja!) ugy összevagdalták lakodalma napján. Nagyon szerette volna, ha azt nem tenné meg.

— De ugyan gyere már! Hol mélázol annyit? Hiszen nem lőnek már! zsörtölődött a nagyasszony, leányát keresve; aztán lementek együtt a tornáczba: oda várták az érkező urakat; a kik számra valami harminczan, amint az udvarra beértek, mind leszálltak a lovaikról, s a mig csatlósaik a lovaikat elvezették, ők maguk a zsákmányul ejtett ellenséges zászlókat a tornácz mellvédjéhez tüzögették fel.

Ocskay az udvar közepén parancsokat osztott: addig nem is üdvözlé a hölgyeket. A lévai biró állt előtte, levett kalappal.

— Kegyelmed, biró uram, rögtön két tulkot vágasson, s háromszáz kenyeret küldjön fel a várba az ottmaradtaknak. Fizeti az árát a számadó tisztem.

— Nem kivánunk érte semmit.

— Mi pedig nem élünk ingyennel. Nem

Digitized by Google

vagyunk zsebrákhad. Fizetünk pengővel, nem is kongóval. Semmi szó! Egy óra mulva halljam, hogy ebédre dobolnak!

A nagyasszony szükségesnek látta beleszólni a dologba.

— De már édes vitézlő öcsémuram, addig, a miglen itt vannak, én hadd lássam el a csapatját minden szükségessel. Amit a hazámtól birok, hadd adjam a hazámnak vissza: s nekem csak nem fizet azért se pengővel, se kongóval.

— Köszönöm szivesen, édes asszonynéném, el is fogadom örömmel, a mit az én hiveimnek felajánlott, hanem elébb a foglyok ellátásáról kell gondoskodnom.

— Micsoda? A labanczokéról! Átkozott rablók! Nem várhatnak a maguk sorára? Ők az elsők? Köszönjék meg, hogy mind le nem vágták őket!

— A mig ellentáll a labancz, addig vágjuk, mint a paréjt, szólt Ocskay László szelid mosolygással; de amint megadja magát, akkor nem ellenség többé, hanem vendégünk. Nálam legelső az étkezésnél a fogolynép, azután jön a magam hada: utoljára ül le az asztalhoz a tisztikar, ott is magam vagyok az utolsó, a kihez a tál kerül.

Digitized by Google

Hallotta ezt Ilonka, s ha eddig csak bámulta Ocskayt, ezért az egy szóért óh de megszerette!

Mikor aztán a fogolynépről gondoskodva lett, akkor Ocskay is felment a tornáczba s ott sorban bemutogatta a kiséretéhez tartozó hősöket. »Ez itt Ebeczky Ádám, ez Berthóty, ez Balogh István, ez Somogyi Ferencz, ez Andrássy Mihály (mind nagy nevek később), Tormássy Lászlót ismeri kegyelmed.«

Legjobban megcsodálta a vendég urak között a nagyasszony Andrássy Mihályt. Furcsa is volt az: egy magyar dalia, fehérbarát csuhában, csakhogy a corda helyett széles öv van kötve a derekára s arról nem az olvasó, hanem a rezes kard csügg alá.

— Hát ez mért van barátruhában? kérdi a nagyasszony.

— Azért, mert ő barát. Ugy szökött meg a klastromból, hogy közöttünk hadakozzék. Ő vezeti a »tatár-csapatomat.« Azok azt hiszik, hogy dervis, tüzbe-vizbe mennek utána.

— Csodálatos időket élünk, mondá a nagyasszony, s beinvitálá a vitéz urakat a külső palotába, a hol az ebédet megelőző kollátzió volt fölteritve. Az asztal közepén egy nagy ezüst-medencze, tele finom otthon főtt megy-

Digitized by Google

vizzel, a miből meritő kanállal töltögetik ki apró kupiczákba az étvágyingerlő italt.

— Én azonban mindenekelőtt egy pohár vizet kérek, szólt Ocskay László. Maga sietett azt neki elhozni Ilonka; gyönyörü velenczei kristályban a legfrissebb forrásvizet. Mosolygott is azon erősen Ocskay; mert nem ő neki magának kellett az a friss viz; — hanem annak a szegfü-bokrétának, a mi a kalpagja mellett megjárta az ütközetet és a várvivást. »El is hervadtak szegények.« Azt a bokrétát tette bele a pohárba. Az jutott eszébe a nagy diadalom közben. A miért aztán a leányka orczája még jobban lángba borult.

— Látod, hogy megbecsülik a te bokrétádat: segitett neki a nagyasszony szemérmetes zavarát növelni. El is tünt onnan nagyhamar, s az egész lakoma alatt csak nagy imádságra lehetett a terembe becsalogatni.

Mert a hajdani magyar uri házaknál a hajadon leány nem foglalt helyet az asztalnál. Legföljebb a vendégség vége felé ült oda vagy az anyja, vagy ifju bátyja, vagy egy éltes rokon háta mögé, s ott is csak a körme közül nyalánkoskodott, addig pedig ügyelt a konyhára és a tányérváltásra, meg a felszolgáló cse-

Digitized by Google

lédekre, hogy semmiben hiba, fogyatkozás ne legyen.

Az asztalhoz való leülésnél aztán egy kis vita támadt, hogy ki foglalja el az első helyet? azt a karszéket, a mit Ilonka megkoszoruzott.

— Ez a vendég helye. Nálam a vendég az első az asztalnál.

— Én pedig a háziasszonyt tartom az elsőnek. Nekem azt mondták, hogy én e házat tekintsem ugy, mintha itthon volnék. A háziur pedig mindig az asztal végén szokott ülni, nem az első helyen, hanem az utolsón.

— De ez a szék annak a számára van megkoszoruzva, a ki a korponai ütközetet megnyerte: ebbe én csak nem ülök bele.

— Akkor meg épen asszonynénémet illeti meg ez a szék: mert a korponai ütközetet bizony kegyelmed nyerte meg. Egész nap nem evett, nem ivott a hadam: ki voltunk fáradva. Hej, ha most egy ital bort küldene ide a tündér! sóhajtottunk egymás után. S erre mintha a »terülj meg abrosz!« volna a kezünkben, egyszerre csak megérkeznek asszonynéném társzekerei az eleséggel, meg a gönczi hordókkal, a miket elénk küldött; s megfordult az egész ütközet sorsa: nagyot ivott a hajduság s danolva vette be a sánczot. Bizony kegyelmed

Digitized by Google

nyerte azt meg, hát csak foglalja el a győztes helyét.

A nagyasszonynak akarva nem akarva el kellett foglalnia a praesidiumot, mig Ocskay az asztal ellenkező végén telepedett le, a miből ránézve az az előny támadt, hogy az ablakvilágossággal szemben maradt s az arczának minden kifejezését meg lehetett figyelni.

Volt, a ki nagyon ügyelt ezekre a vonásokra. Ilonka, a hányszor az anyja háta mögé lopózhatott egyet-mást kérdezősködés ürügye alatt, lopva mindig az ő arczát vizsgálta. — A természet oltotta a leányszivekbe ezt az ösztönt, hogy kiváncsiak legyenek azt a férfit, a ki őket érdekli, olyankor megfigyelni, a mikor az iszik. A bor olyan, mint a mikroskopium: százszoros mértékben mutogatja fel azokat az indulatokat, a mik a férfijellem fundamentumát képezik: a jót épen ugy, mint a roszat. Sokszor megesett már, hogy olyankor szeretett meg egy nő egy férfit, a mikor ittasnak látta.

Ocskayra az első poharak még alig hatottak. Nagy győző volt — még a kancsók között is. Később valami mélázó búskomorságot keltett fel nála a bor, a min csak néha cziázott át egy-egy tréfás ötlet villámszikrája.

Közepe táján járt még az ebéd, a midőn

Digitized by Google

megérkezék a fejedelem stafetája a tokaji táborból mindenféle levelekkel.

Ocskay László az iródeákjának, Tallósy Benjaminnak nyujtá át azokat elolvasás végett. Azok részben eredetiek, részben másolatai voltak a harcztér különböző pontjairól a főhadiszállásra beküldött tudósításoknak, a mik a fejedelem által az egyes alvezérekkel maguk miheztartása végett közöltettek.

A nagyasszony el akarta hagyni az asztalt, azt mondván, hogy ezek már tábori titkok, a miket nem szabad idegen füleknek meghallani; de Ocskay megmarasztá, hogy csak vegyen részt bennük; a kik hűségesek az ügyhöz, azok előtt nincsen titok.

Voltak azok között örvendetes és kevésbé kivánatos tudósitások — vegyest; Benjamin diáknak volt annyi emberségtudása, hogy a rosz hireket olyan alant hangon olvasá, hogy a szomszédjai se hallják, ellenben a diadalhireket annál magasabb stentorral bocsátá közre: a miknek a végén aztán volt nagy vivátozás és pohárösszecsördülés.

»Borbély Balázs megvette ostrommal Szolnok várát!«

(Ah! A rongyos-gárda egyik vezetője!)

»Deák Ferencz Halasnál szétverte a

Digitized by Google

félelmetes Kyba rácz ezredes táborát, magát a vezért is megölte.«

Iszonyu örömzaj! Ez a Kyba volt a réme, pusztitója a magyar alföldnek. Sok nagy város keserü füstje szállt ellene panaszra az égbe. Végre megkapta gonosztetteinek zsoldját!

»A hatalmas labanczpárti Sennyey István áttért a fejedelemhez, nagy tapasztalásával segiti az ügyet; maga vezeti Szatmár ostromát.«

Ez is kapott egy hatalmas vivátot.

De legnagyobb riadalt költött az a levél, a miben tudatják, hogy a hatalmas szatmári főispán, a császári generális, Károlyi Sándor, sógorával Andrássy Györgygyel együtt, haraggal jött vissza Bécsből, otthagyta a labancztábort s Bercsényihez csatlakozott: együtt vivják Tokaj várát. A fejedelem is megérkezett: Károlyi, Andrássy hűséget esküdtek, tábornokokká lettek alatta.

A nagyasszony mindenik jó hirnél jobb meg jobb borait hordatta fel a pinczéből: utoljára már azokra a pókháló-belepte átalagokra került a sor, a mik a mult században járt üstökös-csillag tüzét szitták magukba. A nagyasszony nem ivott azokból, mégis ittasabb volt valamennyi vendégénél, attól a sok diadalhirtől.

Digitized by Google

Most jön egy levél a fejedelem saját keze irásával. Ennek a pecsétje felnyitásához már kegyelettel kell nyulni: a nagyasszony az övéről ezüstlánczon lecsüggő ollóját nyujtja e szolgálatra. s Ilonka kisasszonyt is odahivják, hogy hadd lássa meg ő is, milyen irása van a fejedelemnek? Nagy kiváncsian támaszkodik az anyja vállára.

— Hanem ehhez elébb ezt a régi átalagot nyissuk fel!

A mig a levél fel lett nyitva, az átalag is ki lett dugaszolva, s a poharak tele töltve. — Szokásuk az uraknak, hogy az eléjük töltött bort előbb szürcsölve megkóstolják. — Valamennyien ugy találták, hogy az a bor keserü. A régiségtől az.

No hanem a levél, az még keserübb volt. Abban a fejedelem kegyetlenül megmosdatja az egész felvidéken táborozó alvezéreknek a fejeit: csak confusiót csinálnak, fejetlenül dolgoznak előre-hátra, zsarolásaikkal, disciplina nem tartásával elriasztják a föld népét, kihagyják az ellenséget a kezeik közül osonni, mikor már fogva volna; egymás között veszekednek, a parancsszót nem fogadják . . . etcaetera, etcaetera.— Akármilyen lassu hangon igyekezett is Benjamin diák azt a pirongatoriumot le-

Digitized by Google

morzsolni, meg kellett azt hallani mindenkinek, mert olyan csendesség támadt, hogy a zsebórák ketyegését is ki lehetett venni. — No ezért ugyan érdemes volt még Ilonka kisasszonyt is beczitálni, hogy hallgassa meg.

Ilonka az egész levél-olvasás alatt Ocskaynak az arczvonásait nézte. Meg sem rándultak azok. Még csak a szemöldöke sem huzódott össze: csak a szemei égtek tüzben-lángban.

Ámde most egyszerre magasra emelé a hangját Benjámin diák s olvasá a következőt:

»Egyedül Ocskay László volt az, a ki megnyerte a becsületet.«

Ennél a szónál azt látta Ilonka, hogy a hős szemeiből egyszerre két nehéz könycsepp gördül végig az orczáján.

Ah! mi a sivatagban epedőnek a szomja a forrás után! mi a kinzott rabszolgának a szomja a vér után! mind nem olyan pokolégés az, mint aki ezt a szót szomjazza: »becsület!«

Egyedül ő tartotta meg a becsületet!

Ha a Duna-Tisza közét neki adta volna donácziába, nem tette volna olyan boldoggá a fejedelem, mint ezzel az egy szóval.

Ocskay felemelte a poharát, de nem tudott szólni. Azért elértették azt mind a társai s felugrálva helyeikről, háromszor kiáltának har-

Digitized by Google

sányul vivátot a fejedelemre. S kihajták utána a poharaikat a körömpróbáig. — Dehogy volt az a bor keserü!

Ilonka a szentek glóriáját látta Ocskay feje körül derengeni.

Jaj de szép a férfiarcz olyankor, a mikor ez a dicsfény ragyogja körül: »becsület.«

Digitized by Google

IV.

A megbabonázott malaczfej.

Talán nagyon is érzékenyen végződött volna ez a mai lakoma, ha valami közbe nem jön, a mi a kedélyeket megint derültebb hangulatba hozza. Az ordináncz jött jelenteni a vezérnek, hogy idekinn van, és bebocsáttatást kér a Léva vár volt labancz-parancsnoka: ki is Sós Márton kapitány uram salvus conductusával jött idáig.

Ocskay átvette a salvus conductust s átfutott rajta.

— Ecce a labancz-kapitány át akar térni hozzánk egész csapatjával.

— Miféle nemzet? kérdezé Tormássy László.

— Cseh biz az; Isten bünül ne vegye neki. Szoritsunk neki helyet az asztalnál, urak. Ez tudom hogy még nem ebédelt. Vezesd ide!

A labancz-kapitány belépett az étterembe,

Digitized by Google

s nagy karimás tollas kalapjával, gavallér módjára, üdvözlé a házi urnőket, azután meg katonásan az urakat. Az akkori dragonyosok egyenruhája volt rajta; széles felhajtott ujju wammsz veres melltakaróval: bő plundra, szétálló töltséres csizmaszár, felkötött sarkantyuval; az arcza egészen olasz jellegü volt, mintha soha Csehországot se látta volna., éles arczéllel, egyenes orral, kerek szemöldökökkel; szemei oly sürü ránczok közé szoritva, mintha mindig nevetésre állnának; a miknek aztán a szája is szekundál, a két szeglete örökösen felfelé levén huzódva, s ezáltal valami kényszeredett nyájasságot fejezve ki, bajusza hegyesen fölfelé, kecskeszakálla merészen előre szoktatva. Kiegésziti az alakot a hosszu csigákba fodoritott allonge paróka; a mi akkori idők szerint a czivilizáczió divatja vala.

Egészen idegen accentussal ugyan, de magyarul beszélt a kapitány. Régóta itt fekhetett már az országban: megtanulhatta a nyelvet

— Alázatos szolgájuk az uraknak. (Ez is elárulja, hogy idegen: még akkoriban nálunk igy nem köszöntöttek: »szolga! alázatos!«)

— Hozott Isten, bajtárs, fogadá Ocskay. Azt hallom: hivünk akarsz lenni. Ha igy van, ülj közénk s végy részt a lakománkban.

Digitized by Google

— Hát bizony, nem is vagyok bolond, szól nevetve a kapitány, hogy ott maradjak, paprikában főtt bivalyhust enni, mikor itt pompás lakomában részesülhetek . . .

(Ez jól indokolja a zászlócserélést: egy jó lakoma kedveért!)

... — A nevem Scharada Nepomuk.

— Micsoda? kiálta fel, billikomát lecsapva az asztalra, Tormássy László. De ilyen névvel ugyan én mellém le nem ülsz! — S ujra visszahuzta székét a helyére. Elébb keresztelkedj' ki magyarnak!

»Ugy van! ugy van!« kiabálának egyszerre többen. »Ki kell elébb keresztelkednie.« A nevetés mutatta, hogy ez félig tréfa.

A kapitány fideliter visszhangozá a nevetést.

— Hát én azt sem bánom, Legyen a nevem ezentul »Sárady.« Ez csak jó magyar hangzásu név. Azt sem bánom, ha megkeresztelnek, csak igazhitü keresztyén római katholikus pap legyen hozzá, meg jó keresztanya, aztán a paszitában magam is résztvehessek.

— Meglesz mind, atyafi, mondá Tormássy. Itt a pap (Andrássy Mihályra mutatott), a keresztapa lesz Ocskay: a keresztanya meg, mint-

Digitized by Google

hogy pápistára van szükség, itt lesz Furóné asszonyom. Azonnal behivjuk. Aztán jön a paszita.

A kapitány ráállt a tréfára. A nagyasszonynak is bele kellett egyezni. Furóné asszonyommal komolyan elhitették, hogy mikor egy labancz kuruczczá akar áttérni, hát annak elébb, mint a töröknek, ki kell keresztelkednie, s ezt nézve, elvállalta a keresztanyaságot. Egy kis asztalt hoztak elő hevenyében, leteritve himzett szőnyeggel, arra kitették a nagy ezüst medenczét, az ezüst korsóval; Andrássy Mihálynak felnyomták a fejére a négyszegletü papsüveget Furóné asszonyom is feltette a táritoppos fejkötőjét, a miben olyan volt, a mint a kalendáriumban a napot ábrázolják: — hogy hát már most ők majd megkeresztelik az áttérő labanczot. Addig pedig felhozták az asztalra a jó töltött káposztát, hogy a kedvét még inkább felfokozzák.

Ment ez a mulatság rendén, egész odáig, a mig a barát a maga breviariumából olvasva a keresztelés formuláréját, odáig nem jutott, hogy a keresztszülőktől azt kérdezze:

»Contradicisne diabolo, et omnibus eius insidiis.« (Ellent mondasz-e az ördögnek és minden ő incselkedéseinek.)

Digitized by Google

De mielőtt a keresztszülők erre megfelelhettek volna, egy vékony, kisértetes hang megszólalt onnan felülről, mintha csak a függő lámpásból sipákolt volna: »non contradicas!« (ne mondj ellent.)

Mindenki bámulva tekinte fel a függő lámpásra. Legfurcsább ijedelem látszott a baptisandusnak az ábrázatján, annak a szája is tátva maradt, ugy elbámult. Egy percz mulva egy másik hang, olyan, mintha valaki az orrán keresztül nyefegne, elkezde magából a keresztelő kancsóból kifelé gágogni.

»Non contradicito!«

Ujabb, még nagyobb elhüledezés!

Utoljára egy mély bassus hang a keresztelő-asztalka alatt zúgott fel rémletesen:

»Nemo mihi contradicat!« (Senki nekem ellent ne mondjon.)

De már ezt meg kell fogni!

Egyszerre mind a hárman: a barát is, a keresztanya is, meg a kapitány is az asztal alá dugták a fejeiket, hogy megfogják az ördögöt, s ime, midőn ujra előkerülének az asztal-függöny alul, a barát fején volt Furóné asszonyom táritoppos főkötője, a négyszegletü papsüveg volt a kapitány tarkóján, s Furóné asszonynak

Digitized by Google

a fején lobogott a kapitány allonge-parókája. Az ördög elcserélte a fejeiket mind a háromnak!

Az egész társaság hangos hahotával vette fel a házat erre a szemfényvesztési tréfára.

— Diabolus te baptiset! kiálta a barát, hozzávágva a neophitához a breviariumát. — S volt nagy gaudium, a mig kiki a maga fejét visszacserélgette.

Csak Ocskay nem nevetett ezen.

— Hagyjátok abba! szólt parancshangon. Nem szeretem, ha a vallás dolgaiból tréfát üznek. Tiszteljük egymás czeremoniáit; ebben egyeztünk meg. Ezt látjátok a fejedelem medaillonjára verve. Add a kezedet, bajtárs. Vitézek közt a kézcsapás egyértékü az esküvel. Nálunk Sárady lesz a neved. Ha győzünk, nemessé teszünk, praedicatumot kapsz.

— Hanem aztán majd ne olyan hűséggel szolgálj a mi zászlónk alatt, mint az elhagyott alatt! — veté utána Tormássy.

— Fogadom, hogy nem olyan hüséggel fogom szolgálni az uj zászlómat, mint a régit . . . mondá a kapitány s olyan különösen mosolygott hozzá.

— Akkor hát mellém ülhetsz, mondá Tormássy, s odább rukkoltatta a székét, hanem min-

Digitized by Google

denekelőtt add át a vár kulcsát; mert oda engemet nevezett ki a vezér jövendő várparancsnoknak.

— Itt hordom magammal, szólt a kapitány, kihuzva zsebéből az aranyozott várkulcsot s odaszoritá azt két kézzel Tormássy kezébe, s ég felé forgatta a két szemét, a mikor azt mondá: őrizze kegyelmed nagyobb szerencsével, mint én őriztem.

— Fogadom Jupiterre, hogy tőlem csak az életemmel együtt veszi ezt el valaki. — De ni! Mi a ménkü?

Hát amint szétnyitotta a markát Tormássy László, a nagyasszonynak a czifra ollója volt a tenyerében, nem más.

— Az én ollóm! kiáltá a nagyasszony megrettenve; hogy kerül a kegyelmed kezébe az én ollóm?

— De hogy kerül a kegyelmed lánczára az én várkulcsom? kérdezé Tormássy. A mi felett megint a nagyasszony förmedt fel csodájában.

— Ugyan engedjük már ebédhez ülni a kapitányt, mondá Ocskay; mert bizony még hátrafelé forditja a fejeinket.

A kapitány azonban a töltött-káposztás tál előtt is megmutatta, hogy tud valamit. A töltelékeket csak ugy tüntette el egymásután,

Digitized by Google

mintha ott sem lettek volna. S utoljára elnyelte magát a kést, meg a villát, a mikkel evett. Keresték azt mindenütt nála, de nem volt sehol.

A kapitány oly kedélyesen kaczagott e tréfák mellé, mint egy gyermek. Az egész társaság kedélyét kiforgatta a sarkaiból. Azok az eddigelé oly komoly, érzékenységre hajlandó, páthoszteljes szónoklatok, a mik a magyar férfitársaságot annyira jellemzik, ennek az egy kaukler idegennek a bohóskodásaira egészen elenyésztek: a hősökből, a kik a haza sorsán búsulnak és lelkesülnek, pajkos diáktársaság lett, melynek kedve telik benne, ha egy czimborára talált, a ki tréfát hágy magával üzni. — Még a nagyasszony is szeretett a bohó vendég urral komázni. — Csak Ilonka nem mulatott rajta, s jól esett a lelkének, hogy lát egy másik arczot is, mely az egész hahota alatt alig vonul el egy mosolyra. Ocskaynak se tetszik e tréfa.

— No te, ördögökkel egy idős! mondá a nagyasszony a kapitánynak. Ha énnekem elő nem adod az én szép gyöngyháznyelü késemet, amit elnyeltél: én nem adatok másikat; pedig itt hozzák a sült malaczot egészben: majd meglátom, hogy kezded ki?

A kapitány e szóra elkomolyodott, s a

Digitized by Google

mint a szép pirosra sütött malaczot az egész tráncsértállal együtt eléje tették, összekulcsolta a kezeit s kétségbeesetten tekinte a nagyasszonyra.

— Kegyelmes nagyasszonyom! Hát mivel érdemlettem én azt, hogy én nékem egy eleven malaczot kell felennem?

— Eleven malaczot? Te! Hiszen most hozták le a nyársról.

A sült malacz elkezdett erre csendesen röfögni: »oi oi, röf!«

A nagyasszony összecsapta a két kezét: »de már ez nincs Isten hirével.«

A sült malacz pedig nem hogy abbahagyta volna, sőt inkább visítani kezdett, mint a malacz szokott, ha este az emséje után fut haza a legelőről. Ugy czifrázta, hogy az csupa nevetni való volt.

A kapitány ugy mórikált, mintha dühösködnék e felett s egyszer csak a két kezében volt az eltünt és hiába keresett kés, villa; senki se látta, honnan került elő, s azzal egy pillanat alatt levágta a sült malacznak a fejét.

És ekkor a levágott malaczfő a következő szemrehányó szavakra fakadt:

— Oh Muki, Muki! Mért tetted ezt velem?

Digitized by Google

A kapitány nagyot sóhajtott és elszomorodva forgatá a szemeit felfelé.

— No lássa, nagyasszonyom. Ebben a malaczban az én öcsémnek a lelke lakik, a ki a Morvába fulladt szegény tavaly.

— Ne mondj ilyet!

— Ráismerek a hangjáról. Szólj, oh szerencsétlen! miért húzott tégedet nyársra a kegyetlen szakács?

A malaczfő felelt:

— Azért, mert megláttam, hogy a mustos pecsenyéhez való tokaji bort megitta.

»Ördöngösség! Boszorkányság!« kiálta valaki odahátul. Az bizonyosan a szakács volt. Az egész cselédség betódult már a nagy komédialátásra onnan kivülről.

— Hát te boldogtalan! folytatá a kapitány, mért öntözött téged Furóné asszonyom forró zsirral a tüz mellett?

A malaczfő válaszolt:

»Azért, mert megláttam, hogy eldugott a zsebébe egy félfont mazsolaszőlőt.

»Jaj! a pokolravaló! Nem igaz! Nem is volt több hat szemnél az egész!« sikoltozott Furóné asszonyom.

De még aztán sorbavette a veszedelmes malaczfő az egész uri társaságot s kinek-kinek

Digitized by Google

olyan titkait vallotta ki, a mikről eddigelé még senki sem tudott.

Végre megsokallta az exorcisátiót páter Andrássy Mihály, a kinek kolostori életéből igen kényes adatokat kezdett a malaczfő előhozogatni, s hogy megakaszsza a boszorkányos orákulumot, ezt a kérdést intézé hozzá:

— No te, malaczfő, hát ha olyan tudós vagy, mondd meg, lesz-e valaha olyan halandó, a ki Ocskay László uramat diadalutjában feltartóztatja, és legyőzi?

A malaczfő felelt:

»Lesz!«

— Ki lesz az? — Mely ütközetben?

A malaczfő felelt:

»Szép asszony lesz. Lakodalomban.«

Nagy taps következett rá.

— »Mi lesz a neve a menyasszonyának???« ostromlák egyszerre a malaczfőt minden oldalról.

A malaczfő goromba lett.

»Eb kérdi!«

— Hajadon lesz-e, vagy özvegyasszony? Ezt tudakolták tőle inkább.

A malaczfő rejtélyes lett.

»— Hajadon is, meg özvegy is.«

— Hogyan? Hát két felesége lesz?

Digitized by Google

»Csak egy.«

Ki értse ezt?

Csak Ilonka halaványult el erre a szóra. Ő neki jutott eszébe, hogy ő az, a ki leányfővel maradt és mégis özvegy.

Ocskay végetvetett a tréfának ezzel a szóval: »hagyjátok abba az allotriákat urak! Te meg láss hozzá a falatozáshoz, Bruder!«

A kapitány aztán kétfelé hasítá az elbüvölt malaczfejet, ugy hogy az nem beszélhetett ki többé semmit.

— Kedves druszám! sugá oda Tormássy László Ocskaynak, nem tetszik nekem ez az uj szövetséges sehogy! Aki igy tud a hasából beszélni és esküdni, a ki ilyen szemfényvesztő módra tud elchangeirozni kést-villát, — zászlót és hűséget, félek én annak a barátságától.

— Ügyelni fogok rá; mondá rá Ocskay.

Félbeszakitá e tréfás jelenetet valami sajátszerü tempóra tartott dobverés künn a mezőn, a mire legelőször is a nagyasszony figyelmezteté Ocskayt, hogy mi az?

— Magam is azt hallgatom, szólt Ocskay; ez azt jelenti, hogy a haditörvényszék ül össze, rögtönitélni valami delinquens felett, a ki a tábori regula ellen vétett.

Digitized by Google

— Jaj, csak ne végződjék halállal.

— Ez bizony mindennapi dolog.

— Tán csak nem lesz valami nagy eset?

— Majd kisül mindjárt a turpisság.

Ki is sült rövid időn. Az ordináncz jött jelenteni, hogy a veres huszároktól van itt egy küldöttség, a sentenciával.

— Előre tudtam, mondá Ocskay. Ezek csinálják a legtöbb kontrabantot, mintha ördögök szálltak volna beléjük.

Azzal átvette a haditörvényszék irott ítéletét.

— Mondom! Egy nap sem mulik el a nélkül. Pedig milyen szigoru parancsot adtam ki, hogy senkitől egy tűt érőt el ne vegyenek. Egy közvitéz egy lévai asszonytól ellopott egy malaczot.

— S ezért megbüntetik? ez már nagyon helyes! Monda rá Tiszáné nagyasszony. Biz a föld népét oltalmazni kell a katonaság ellen, mert nem mind ilyen gavallér az.

A kurucz tisztek erre a jelentésre mind felkeltek az asztaltól s felkötötték a kardjaikat. Azután a vezérrel együtt mind kimentek a tornáczra. Ott állt egy káplár, meg két közvitéz a veres huszárok ezredéből. Lenn az udvaron pedig látható volt a delinquens, a ki hajadon

Digitized by Google

fővel, dolmányától megfosztva, hátrakötött kezekkel állt egy csapat muskétástól körülvéve. Fiatal, daczos képü legény volt. A napba nézett s nem pislogott tőle a szeme.

Ocskay előkérte a tintatartóját és tollát az iródiákjától s aláirta az itéletet, aztán oda adta a hadbirónak felolvasás végett. Parasztnép, asszonyok, cselédség, mind hallhatták.

A delinquens fejére halál volt mondva.

Tiszáné nagyasszony nem akarta elhinni, hogy ez nem tréfa.

— Uramöcsém! Ezredes ur! No ugye bár, hogy ez csak ijesztgetés? Csak nem ölnek agyon egy embert egy malacz miá! Egy magyar embert! Mikor ugy is kevesen vagyunk! Ugy is fogy a nemzetünk! Magunk is pusztitsuk? Kő üsse meg azt a malaczot gazdástól együtt! Adok neki egy emsét kilencz malaczával helyette. Csak nem teszik azt, hogy egy embert megpuskázzanak miatta?

— Ez bizony szomoru kötelesség; szólt Ocskay. A legény jó ¸vitéz volt: gyámoltalan öreg anyja van otthon; de példát kell szolgáltatni, különben felcsufoltatik minden hadi regula. — Itten csak egy mérték van: »ma neked, holnap nekem!«

Digitized by Google

— Hát hiszen, üsse part! verjenek rá huszonöt farmatringot, azt megérdemli; de csak ne oltsák ki az életét.

— Nem mi tesszük: a törvény teszi. A haditörvényben csak egy sanctio van: a halál.

— Rettenetes törvény! Bár soha fel ne találták volna.

A szabály szerinti dobütés hangzott: mire a három küldött közül a káplár előlépve, egyik kezét a csákójához emelte, a másikkal pedig egy akkor metszett topolyfa-vesszőt (mintegy singnyi hosszut) nyujta át a vezérnek, e szavakat mondva hozzá:

»Pardon, gráczia a szegény delinquensnek, vitéz ezredes kapitány uram!«

Háromszor kell ismételni ezt a kérést; ha a harmadiknál is azt feleli rá a vezér, hogy Istennél a kegyelem: s aztán azt a rövid vesszőt kettétöri s a földre dobja: akkor már »lőttek« a szegény elitéltnek.

De mielőtt kettőbe roppanthatta volna Ocskay azt a vesszőt, valaki megfogta gyöngén a kezét. — Ilonka volt az. — Hol vette ezt a nagy bátorságot, hogy egy olyan kegyetlen erős kezet haláltcsináló munkájában megakaszszon?

Digitized by Google

— Ajándékozza én nekem kegyelmed azt a topolyfa-vesszőt.

Jaj de szépen tudott kérni az édes szájával, hát még azzal a beszélő két szemével.

Ocskay ránézett, s rajta veszett a szeme, — a lelke is.

— S mit akar kegyelmed, szép hugom, ezzel a topolyfa-vesszővel?

— Elültetem s addig öntözöm, mig kihajt: szép fa lesz belőle.

Ocskay elmosolyodott rá s odanyujtá a leánynak azt a topolyfa-vesszőt.

(Még e század elején is megvolt az Ocskai kastély kertjében az a nagy jegenyefa, a mi ebből a topolyvesszőből lett: ugy hitták, hogy a »kegyelem fája.«)

— No te gézengúz! kiálta Ocskay a deliquensre; most az egyszer száraz lábbal gázoltál ki a hinárból. Fogd ezt az aranyat, fizesd ki vele, a kit megkárositottál. Annak köszönd az életedet, hogy jó védszentet választottál, mikor megbérmáltak. Feljöhetsz a kézcsókolásra.

De biz azt a kézcsókot nem várták be. Ilonka vigan szökdécselve futott be a belső palotába, anyját felkeresni, a ki elfutott az executió elől s a párnák közé dugta el a fejét,

Digitized by Google

hogy ne hallja a puskaropogást, mikor azt a szegény kuruczot agyonlövik.

— Nézd! Itt a kegyelem vesszője! Nekem adta egy kértemre! Ezt én elültetem és ki fog hajtani.

A nagyasszony sejtette már, hogy sok más egyéb is gyökeret fog ott verni, s levelet hajtani: nem csak az a topolyvessző.

Digitized by Google

V.

Még egy várostrom.

— No édes asszonynéném, monda, másnap reggelre kelve, Tiszáné nagyasszonynak Tormássy László nagybátyja: — most hevenyében Ocskay László urammal még egy vár ostromához fogunk hozzá s ha Isten megsegit, be is vesszük.

— Hát már ilyen hamar odább akarnak menni kegyelmetek? No ezt az Ilonka majd nagyon megfájlalja.

— Ellenkezőleg! Nagyon soká is itt maradunk. Csak azt ne fájlalja aztán meg az Ilonka hugom. Az ő szive az a vár, a kit be akarunk venni. Időnk pedig van a megszállásra elég, mert a fővezér parancsa az, hogy itt őrizzük addig Lévát, meg a Bányavárosokat, a mig ő Eger városát behóditja, s a fejedelem Tokajt löveti.

Digitized by Google

A nagyasszony kegyesen mosolygott erre a szóra.

— Hát hiszen ha »suttogóba« küldték édes bátyám kegyelmedet hozzám (a »suttogó« volt az előjátéka a formális leánykérésnek), én sem bánom, beszélgessünk róla. Szóból ért az ember; aztán szegény megboldogult uram azt szokta mondani, hogy »clara pacta, boni amici,« a mi magyarul annyit tesz, hogy »a ki lovat vesz, nézze meg a fogát.« — Én, a mióta szegény vőmet: Kovách Istvánt olyan szerencsétlenül lakodalma napján megölték, felfogadtam, hogy soha több vőlegényt a leányom számára nem választok, hanem ő rá bizom, hogy szemelje ki magának szive szerint, a kihez legjobban odatalál az indulatja: én nem keresem, csak hogy becsületes ember, jó magyar, és nemes ember legyen: iszákos, lunatikus, nyavalyatörős ne legyen, se olyan fiatal ne legyen, hogy az ajka legyen kopasz, se olyan vén, hogy a feje teteje legyen az, egyébiránt nem bánom, ha tiz testvérrel osztozik is otthon, s a leányomnak a napával kell is egy konyhán lenni. Még csak a vallására sem nézek: nem bánom, ha pápista is: ámbátor ez nagy galiba lehet az összekelésnél.

— No hát mindezekre igen jó feleletem

Digitized by Google

van; mondá Tormássy.— Ocskay László uramnak hogy becsülete van: azt meghallhatta édes hugomasszony maga a fejedelem leveléből; hogy jó magyar, azt hirdetik a tettei; nemessége olyan régi, mint a Tiszáéké. Hogy a bor nem árt meg neki, azt megmutatta a tegnapi itéletével. Férfinak olyan, hogy nincs párja az országban. Egy testvére van, azzal már megosztozott. Ocskói kastélyában nem lesz más asszony, a ki parancsoljon, a leendő feleségénél. — Vallására nézve igaz hogy buzgó pápista: de e miatt ne legyen aggodalma kegyelmednek; a mi fejedelmünk nem csak a vallásszabadságot proklamálta, hanem még a vallások közötti jó egyetértést is: a hogy ezt kegyelmed megláthatja ezen az emlékpénzen, a mit a fejedelem veretett kiválasztott hivei számára, s a mit kegyelmednek küld általam Ocskay, a szives vendéglátás emlékezetére.*)

*) Ez volt az a ritka emlékpénz, tallérnyi nagyságu, a melyiknek az egyik oldalán magas dombormüben Rákóczy Ferencz daliás mellképe látható, a másikon egy égő oltár (a honszerelem oltára,) melyen a tüzet egy magyar hős alakja gyujtja meg, s melyre virágaikat hintik a három vallás nemtői. — A bécsiek később egy ellenmedaillonnal válaszoltak erre, melynek egyik oldalán amaz ismeretes allongeparókás fő volt verve, a másikon ugyanazon oltár, de mellette egy pánczélos dragonyos, a ki az oltártüzet eloltja, s a három vallás nemtőit kergeti háromfelé. Mind a kettő látható a bpesti n. muzeumban.
J. M.

Digitized by Google

Nagy gyönyörüséget okozott ez ajándékkal Tormássy a nagyasszonynak.

— Nem tudom, mivel örvendeztetett volna meg jobban kegyelmed, mint ezzel az emlékpénzzel, a mit csak hiréből hallottam eddig emlegetni. Nem volt erre szükség, hogy még jobban megszeressem ezt a derék ifjut, mint a hogy eddig megszerettem. Ha én rajtam állna, két kézzel adnám hozzá a lányomat, még ma, nem is holnap. Hanem én már ebbe bele nem szólok többet. Egyszer tettem, megbántam. Azóta négy esztendő elmult. Sok derék ifju legény megfordult a házamnál, háztüznézőbe, leánykérőbe: mindeniknek azt mondtam: ott van a leány, édes uramöcsém; nem tartom üveg alatt, beszélhetsz vele egyedül; ugy neveltem, hogy ne kelljen mindig strázsálni és lesni, hogy mit beszél, merre jár? ha meg tudod nyerni a hajlandóságát, tied lesz, elviheted! — De biz az még mindig csak idehaza van: senki se fogta el. Ha kérdeztem tőle, mért nem tetszik neked ez az egyik, az a másik? Nem derék ember-e? Milyen jó lovas! milyen vitéz harczos! milyen jó gazda! mennyire szép alak! Mind ráhagyta, hogy igaz biz az, ugy van: de hát ő valami mást keres. Nem tudom én, hogy mit? Talán olyan embert, a milyenek a holdban laknak.

Digitized by Google

Annyit veszek észre rajta, hogy azokhoz az urfiakhoz, a kik csak vadászatról, bajvivásról, tánczról tudnak neki beszélni, nem igen huzódik; épenséggel idegen azoktól, a kik naphosszant kártyáznak; azt gondolta egynémely, hogy talán lantolva, dalolva lehet megnyerni a kedvét: azt meg épen kinevette; akadt a ki verseket darált el előtte: az elől elbujt, ha már jönni látta. Nem tudom én, mi kell ennek? Sokszor meglepem az apja könyvtárában, a mint a könyveket sorba nyitogatja: de azok mind diákul, németül, meg francziául vannak. Azt pedig ő nem érti. Honnan tanulta volna meg? A leányt csak nem lehet cserébe küldeni Nagyszombatba, hogy tanuljon meg németül: könyvből pedig azt nem tanitják. Aztán az urfiak sem igen tudnak biz ahhoz. A hic-haec-hoc-on túl nem igen vitték. Biz itt astronomust nem igen kap ezen a mi vidékünkön, a ki neki a csillagokat megmagyarázza; pedig mindig azok között szeretne járni. Szegény boldogult apja is ilyen volt: az égen megismerte a »kost,« de a földön nem tudta megkülönböztetni a toklyot a báránytól. Könyv nélkül tudta Horácziust; hanem a cselédet nem tudta összeszidni, ha valami kárt tett. A leánya is olyan: egészen ráütött: tőlem sem-

Digitized by Google

mit sem örökölt. A ki ezt el akarja venni, a másvilágról jőjjön.

— No hát az én kliensem épen onnan jött. Monda Tormássy, s aztán megbiztatá a nagyasszonyt, hogy miután elég idő van a várostromhoz, a győzelem egészen bizonyos: a mit a nagyasszony maga tartott legkivánatosabbnak.

. . . . . .

Ocskaynak a táborában sok mindenféle nép volt, a többek között egy csapat sárospataki diák is, a kik arra a szóra, hogy »trombita szól, verbuválnak!« földhöz csapták a »gradus ad Parnassum«-ot s lovat, kardot kértek. Meg is kapták.

Ocskay azonban fáin ember volt ebben a tekintetben. A múzsafiakat nem igen küldötte a tüzbe, sőt inkább arra tartogatta, hogy a legveszedelmesebb ellenséget, az unalmat, küzdesse le velük. Csaták után vig dalaikkal, lakomák alatt tréfás adomáikkal deriték föl a többi hazafiakat.

Még egy szindarabot is tanultatott be velük Ocskay. Akkori időkben már volt hire theátrumnak ebben az országban. Vörösvárott (Biebersburg) a nagy herczegi palotában gyönyörü szinpadot készittetett az akkori idők legfényesebb

Digitized by Google

dynastája: Pálffy Antal, e szinpad most is megvan még, pompával halmozott barokstilü feldiszitésével, a mikben faragvány, festészet, aranyozás, csigakirakás váltakozik; a falakból rejtett szökőkutacskák lövelltek eau de Colognet a néző közönségre. Hanem ezen a szinpadon csak francziául játszottak. — Erre befelé csak a collegiumi diákok produkáltak még szindarabokat, a miket a senior irhatott, férfi szereplők és férfi néző sereg számára, vagy Sztáray ismeretlen szindarabjait, a mikből csak annyit tudunk, hogy a pápista papokat csufolták bennük kegyetlenül. — Ocskay egy estén azzal lepte meg a Tisza-kastélyban összegyült mindennemü vendégsereget, hogy egy tragoediát adatott elő a diákjaival magyar nyelven. Racine »Horatiusai« volt e szinmű. A legsimább képü ifjoncz játszotta Camillát.

Mindenkinek nagyon megtetszett ez az uj, még eddig ismeretlen élvezet. Mennyivel más ez, mint a vad poéták darabjai! Mily magasztos gondolatok! Mily fölséges költészet!

Másnap egyébről sem akart Ilonka beszélni, mint erről a darabról. Hol termett az?

Ocskay mondá neki, hogy azt egy franczia költő irta.

— S hogy lett belőle magyar?

Digitized by Google

— Leforditották.

— Kicsoda?

— Én magam: egyszer unalomból.

— Hát kegyelmed tud francziául?

— Sokáig laktam kinn Francziaországban.

— Mi dolga volt ott?

— Fegyverrel szolgáltam, mint tiszt, a franczia királyt.

— Kegyelmed több nyelven is tud beszélni?

— A mely országban időztem, annak a nyelvét mind ismerem.

— Nehéz azt megtanulni?

— Az a tanitvány kedvétől függ.

— Én ugy szeretnék egy idegen nyelvet megtanulni.

— Melyiket?

— A melyiknek legszebb hangzása van.

— Válaszszunk ki egyet. Én kegyedet, szép hugom, megtanitom az alatt, mig itt időzünk.

— Oh az nagyon jó lesz. De melyiket?

— Válasszon közülök: a melyik legszebben hangzik. A német ugy mondja: »ich liebe dich!...«

A leány utána mondta: »ich liebe dich!«

— Az olasz igy mondja: »Io t'ama« —

Digitized by Google

az angol igy: »Aj lov ju« — a franczia igy: »Zsö téme.«

A leány utána próbálgatta valamennyit: kétszer, háromszor is, a mi nehezebben ment, s aztán elpróbálta sorba mind a négyet, mintha izlelgetné, hogy melyik esik jobban az ajkának? »ich liebe dich, — io táma, — áj lov ju, — zsö téme, —«

— Aztán mit tesz ez magyarul?

— Ha megmondom, akkor nem fogja kegyed megtanulni.

— De ha nem mondja meg, akkor épen nem tanulhatom meg: hát mi az? valami rosz?

— Oh nem.

— Hát akkor mondja: mit tesz a »zsö téme« magyarul?

— Azt teszi, hogy »én szeretlek.«

A leány a kezében tartott violavirággal a szájára ütött az ifjunak.

— Igy rászedni az embert! Menjen innen!

— De hát válaszszon, hogy melyik a legszebb?

— Egyik sem! Egy szót sem tanulok többet kegyelmedtől.

Késő volt már. Ha azt az egy szót megtanulta. Egész éjjel nem tudott attól aludni. Mind azt válogatta, melyik a legszebb? Ich

Digitized by Google

liebe dich, io táma, áj lov ju, zsö téme? — Mi következhetik még mind utána? Mikor az első szó is olyan szép mind a négy nyelven! Négy lelke van-e annak, a ki azt mind birja? s az ötödik még a magyar?

Meg volt találva a holdbeli ember, az ismeretlen, a ki egy más világból jön ide: a ki egyebet is tud, mint inni, kártyázni, lovagolni és verekedni, a kinek a mennyivel erősebb a karja az asszony karjánál, annyival erősebb a lelke az asszony lelkénél: a kinek szárnya van, felvinni szerelmesét ismeretlen világokba; feltárni előtte azt a mindenséget, a minek lételét csak sejti, csak vágyja eddig; de a hová mások elvinni nem tudták soha.

Másnap reggel Ocskay ujdonatuj bársony díszruhába öltözve lépett be násznagyával, Tormássy Lászlóval együtt, a hölgyek belső palotájába s maga kérte meg a nagyasszonytól Ilonka kezét.

— No édes leányom, monda Tiszáné, előrehuzva a háta mögé rejtőzött Ilonkát. Most itt van az a lovag, a kiről egyszer álmod volt, s azt mondtad a látás közben: itt van a bátyám. Bizony már visszajött. Lásd, én már ugy szeretem, mintha fiam volna. Nosza, válaszsz közte.

Digitized by Google

Uradnak fogadod-e el vagy bátyádnak? Ha uradnak fogadod, akkor is fiam lesz, ha bátyádnak fogadod el, akkor is fiam lesz. No hát mondd ki azt a szót.

Ilonka arcza lángolt, mint az »égő szerelem«, szelid mosolygással felelt Ocskaynak, szemérmetes módon megkerülve a kegyetlen nehéz kérdést.

... »— Mégis csak legszebb az a szó magyarul.«

S azzal a kezét ott felejté az ifju kezében a leány. Mindenki megértette azt a választ.

Csak legszebb az, ha igy mondják: »én szeretlek ...«

Digitized by Google

VI.

A vas ember.

Nem sok időhaladékot adának az esküvői előkészületekre: csupán annyit, hogy a távolabb lakó rokonokat staféta által meglehessen hivogatni a menyegző napjára.

Tiszáné nagyasszony azt kivánta Ocskaytól, hogy két helyre sajátkezüleg irjon meghivó leveleket, az egyik Ocskay Sándornak, a vőlegény öcscsének szólt, a másik pedig Csajághy Mártonnak, a ki, mint a nagyasszony mondá, a szegény megboldogult Tisza Gábornak legkedvesebb testi-lelki barátja volt; együtt is szolgáltak hajdanában a török háboru alatt, a hol a »lelkem fiam« elhalt, a Pálffy ezrednél. Ezt a két urat expresse kivánta meginvitáltatni.

Érkezett is mind a két urtól idejekorán válasz a meghivó levelekre. Ocskay Sándor kimentette magát, hogy nem jelenhetik

Digitized by Google

meg ez örvendetes ünnepélyen, mivelhogy a lóról leesvén, a lábát kificzamitotta: nem nagy a baj; de veszteg kell maradnia vele vagy egy hétig. Csajághy Márton pedig azt válaszolta, hogy ha a napjára el nem jöhet is az esküvőnek: mert az nap épen a hópénzt kell kifizetnie a katonáknak s ebre nem bizhatja a hájat; de másodnapra »tyukverőre« (a hogy a lakodalom utáni dáridót híják) bizonyosan megérkezik.

Az esküvő tehát nagy pompával megtartatott; a melyen a Tisza-család atyafiságán kivül az összes kurucz-tisztek is hivatalosak voltak. Nem olyan szomoru lakodalom volt ám ez, mint a négy év előtti! A táborban és a várbeli ágynkkal annyi victoriát lőttek, hogy egy derék ütközetnek is bevált volna.

A menyegző napjára következő délelőtt eltölt a társzekerek felpakolásával, a mik az uj asszony kelengyéjét szállitandók voltak. Ocskay a feleségét Ocskói kastélyába szándékozott hazavinni, s a mézes heteket ott tölteni el, a mig a háboru szünete tart. A régi hadviselésnél még erre is jócskán ráért az ember. Nem mentek az emberek akkor olyan bolondul egymásnak, mint most; hanem ha valaki az ellenséget jól tartotta egy porczió ütleggel, időt en-

Digitized by Google

gedett neki, hogy azt meg is emészthesse. Tehát nagy volt a készület a mennyasszonyhozó utazásra.

Ilonka ez időt arra forditotta, hogy a leánykori barátnőitől vegyen keserves bucsukat, a mikor ugy illik, hogy magukra hagyja őket mindenki. Ocskay pedig egy rövid misét tartatott magának a tábori pappal.

Mikor a miséből kijött, azt mondá neki az iró diákja, hogy egy táborbeli ur akar vele egyedül beszélni; a ki most érkezett meg lóháton és le sem nyergeltetett.

Ocskay tudta előre, hogy ki az? — Keresztet vetett magára, ugy került eléje.

Ez volt az a Csajághy Márton.

A nevét sem jelentette be senkinek e vendég ur, s azt kérte, hogy mutassanak a számára egy üres szobát, a hol egyedül lehet.

Magas, ölnél is termetesebb férfi volt, jóval a harminczon túl; de alakja és arcza annál is idősebbnek mutatta. Széles vállai voltak, az egész alak csupa csont és izom, egy-egy keze akkora, hogy más embernek a feje belefért a markába. A feje aránylag kicsinynek látszott a termetéhez, még inkább a tulizmos nyak miatt. Az arczán két mély ráncz vonult végig, a feszes magatartás véshette azt oda; barna,

Digitized by Google

bronczfényü volt a bőre, az álla simára borotválva, s a két bajusza hegyesre kifenve, mint két orsó. A szemei mélyen bennültek s a két szemöldöke bozontosan hegyezte a végét előre a villogó szemek fölött. Mikor hallgat, az ajkait ugy beszoritja, hogy alig látszanak.

A két férfi szemközt állt már, de egyiknek az arcza sem mutatta még csak a hajnalodását sem valami örömnek, hogy a másikat láthatja. Csajághy arcza olyan volt, mintha vasból volna öntve. Ocskay erőltette a nyugalmat.

Egyik sem nyújtotta a másik elé kezét. Ocskaynak a száján nem jött ki ez a szó: »Isten hozott.«

Csajághy szólalt meg elébb. Hangja csendes, csaknem leptető volt: egy neme az erős suttogásnak.

— Meghivtál: eljöttem. Nem akartam a napjára érkezni: tudhatod, miért. Megtörtént, — megvan. — Te nőül vettél egy leányt, a kibe az öcséd halálosan szerelmes: — te nőül vettél egy leányt, a kinek a bátyját párviadalban megölted. — Megtörtént, — megvan. — Ezt a titkot nem tudja más, mint az öcséd, a ki a párbajnál a te segéded volt, és én, a ki Tisza Gábor segéde voltam. — Büntetést szenvedtél érte, az egész ezred szine

Digitized by Google

előtt. — Ezt az egykori csapatodat ellenségképen találtad a tiszabecsi átjárásnál: mikor rájuk ismertél, ugy rohantál feléjük, mint egy őrjöngő Hercules, s levágtad, vizbe fojtogattad, az utolsó emberig. Egy lelket nem hagytál megmenekülni azokból, a kik megszégyenitésednek élő szemmel látott tanui voltak. — Kitaláltad azt az uj divatot, hogy a kuruczok a hajukat elől befonva viseljék; ez eltakarja nálad mindenkorra megcsonkittatásodat: még a hitvestárs sem fedezheti azt fel soha. — Csak ketten tudjuk azt: testvéred — és én! — Most vedd eszedbe azt, a mit mondani fogok, s a mit, hogy elmondjak neked — itt — és ma, — csaknem szökve jöttem ide, éjjelnappal nyeregben ülve. — Mi ketten tudjuk rettentő titkodat; s hogy azt megőrizzük, nagy kérünk érte. Kemény, lealkudhatatlan árt. Kettőt, nem egyet. Követeljük tőled, hogy ezt a nőt, a kit feleségeddé tettél, oly boldoggá tedd, a hogy az azt megérdemli tőled. És aztán követeljük tőled azt, hogy ezt a hazát, ezt a szabadságot, a melynek zászlóját kezedbe ragadtad, szolgáld hűségesen, mig végső diadalra vezetted.

Ocskay hirtelen fölemelte kezét, mintha

Digitized by Google

esküdni akarna. Csajághy vaskeze lenyomta azt. Az övé erősebb volt.

— Ne esküdj! Ne fogadj! Az téged meg nem tart. — Ha te rendes, mindennapi ember volnál, ide sem jöttem volna hozzád, hogy emlékeztesselek; azt mondanám: »ugy kell lenni, s ugy lesz.« Aki az ország legszebb, legjobb leányát feleségül nyerte, abból csak szerető férj lehet; — a ki a nemzet dicsőitését kivivta, abból csak hős hazafi lehet! De téged nem egyforma sárból gyúrt a teremtő. — Te nem maradsz sokáig magadhoz hasonló. Egy indulat, egy szenvedély, egy harag, egy sértés, egy tüzes pillantás megfordit s önmagad ellenkezőjévé tesz. Egész életed eddigi folyása ilyen volt. Kolostorban növeltek, onnan megszöktél, eldobtad a barátcsuhát; katonának álltál. A táborban egy pár átkozott szép szem miatt képes voltál életre-halálra vivni legjobb czimboráddal s megtudtad azt ölni. A megfenyitésért átszöktél az ország ellenségéhez, a törökhöz: mohamedán lettél. Aztán — ahogy megtagadtad a Krisztust, megtagadtad a prófétát is; falba rugtad a magas portát, s átszöktél a franczia királyhoz, annak a testőr-hadnagya lettél. Annak a testét sem védted meg. Otthagytad a faképnél s kó-

Digitized by Google

bor kalandorokból csapatot toborzottál, azzal kószáltad be Németországot. A német elfogott, fejeden halál volt; az öcséd, Sándor, futott érted könyörögni a hatalmasokhoz, vagyonát pazarolta, hogy megvásárolja a kegyelmüket. Elbocsátottak; de a németek zászlója alá kellett esküdnöd, s megfogadnod, hogy csapatoddal Rákóczy táborát rontod. — A helyett csapatostul együtt átmentél Rákóczyhoz, s most az a neved a népajkán: »Rákóczy mennyköve.« Hűségesen adtam-e elő a curriculum vitaet nálad?

Jó hogy nem volt egy tükör sem abban a szobában, nem láthatta benne magát Ocskay ebben a pillanatban. Egy hős: megfogva, megkötve, megalázva, megverve, mint egy gyermek! Egyetlen ember által.

— És pro coronide elvetted nőül a vidék legszebb, leggazdagabb leányát: a kiért annyi levente epedezett, de senki se jobban, mint saját édes öcséd, Sándor . . .

— Nem tudtam ezt. Rebegé Ocskay; de szemeit nem birta fölemelni.

Csajághy a vállára tette a kezét.

— Ne mondd ezt, kedves vezérem. Nekem fáj az jobban, téged, a hőst, a nép bálványát, s megvallom az enyimet is, odáig alázva

Digitized by Google

látni, hogy mentegesse magát valaki előtt; bárha édes testvére legyen is az. Én különben is skeptikus vagyok: nem hiszek a sors véletleneiben. Abban, a mi a világon történik, több része van az emberi akaratnak, mint a vak praedestinationak. Láthatatlan az is, mint emez. — Te épen az öcséd leveleiből tanultad megismerni azt a hölgyet, a kit ő elég ártatlanul ugy festett le előtted, mint a női tökéletesség ideálját. Ide már felkészülve jöttél. Rendeztél egy várostrom játékot, a miben a leány, mint diadalmas hőst lásson maga előtt. Hisz Léva várának a bevétele csupa mesterfogás volt. Labancznak öltöztetett katonáid, kik a szétvert had maradványai gyanánt kerültek be a várba, hátulról támadták meg a várőrséget, s ők nyitották meg előtted a kaput az első lövésre. A mi attól fogva történt, az is, hitem szerint, mind csupa kicsinált praktika volt, egy szüz vár bevételére számitva: egész a hasból beszélő labancz-kapitány ezermesteri furfangjáig. Én még azt is tudnám hinni, hogy maga a halálra itélési és megkegyelmezési jelenet is előre volt scénázva. Hiszen te theatrumdirector is vagy. Jól van. Bravo! A kurtina le van már bocsátva: most már tapsolhatunk. Tapsolunk is. Éljen a szerző! Éljen a hős! Hanem aztán most

Digitized by Google

én jövök az epiloggal. — Győztél, diadalmaskodtál. Én is a diadalszekeredbe fogom magamat és huzlak. Nem állok be annak az officiosus bolondnak, a ki a triumphátor szekere mellett, az ujjongó nép hallatára, a hősnek a hibáit hányta szemére. Dicső vagy, fényes vagy, boldog vagy. Maradj az! Ezt az egyet követeljük tőled mi ketten: semmi mást. Férje vagy a legszebb, s a mi több annál, a legjobb asszonynak a földön; — légy boldog családfő! légy erős törzse egy dicső családnak, hatalmasitsák el utódaidat e földön a jövő századok! Gazdag lettél, légy még gazdagabb, uraljon kis királya gyanánt mind az a föld, a mit felszabaditasz. — Becsülve vagy. A fejedelem egy szavával elveszi tőlünk többiektől a becsületet, hogy te rád halmozza. Szerezz hozzá még többet: ugy mutogassanak rád, mint követendő példaképre a kortársak előtt. — Bálványa vagy a népnek: — légy megváltója! — Vezesd be az igéret földébe, s ird be a nevedet a legelsők közé, a kik ott ragyognak történetünk érczlapjain! — Rákóczy villáma vagy! győzhetlen a harczban; — a nép hitében a mesék lovagja, a kinek a testét nem fogja se kard, se golyó: hogy még sérthetlenebb légy, mindenütt ott láss magad mellett kettőnket:

Digitized by Google

öcsédet és engem: a mi testünk fog védelmezni a csaták vészei között; mi virrasztunk sátorod előtt, mikor alszol, mi oltalmazunk élesen vágó kardok s még élesebb nyelvek ellen, s ha esküdni kell melletted, készek vagyunk Isten igazsága ellen esküdni és elkárhozni érted... mindaddig, a mig e magasra vivő uton fölfelé haladsz... Addig: igazán mondom, addig... Hanem ha te egyszer ennek az utnak a lejtőjére tévedsz, ha te egyszer árulóvá találsz lenni e szentháromság ellen: a minek neve »hitvesi hűség«, — »férfiui becsület«, — »hazafiui kötelesség«: mi leszünk ketten, a kik meg fogunk ölni: — én — és az öcséd! Testedet nem fogja fegyver? ám a testvér dákosa megtalálja sebhető részedet; ha van kard a világon, a mitől félhetsz: bizony a testvéredé az. Ha megcsalod valaha ezt a nőt, ha elárulod valaha ezt a hazát; gyilkosod lesz — az öcséd: hóhérod leszek én!

E nehéz szavakra azzal felelt Ocskay László, hogy mindkét kezét nyujtá Csajághy elé, s a szeme közé nézett annak bátran, őszintén, nemesen. A két férfi megszoritá egymás kezét, s aztán megcsókolták egymás arczát.

— A mit ez órában hallottál tőlem, dörmögé halkan Csajághy; az el van temetve a

Digitized by Google

sirban: csak magad fel ne dúld: ott marad örökre. — És most — vezess át az »édes anyádhoz.«

... Mind a két asszony együtt volt: az anya és leánya. Régi jó ismerős volt előttük Csajághy Márton. Szegény jó Gábornak ő volt a legkedvesebb barátja. Nem is tudott vele a nagyasszony egyébről beszélni, mint a megholt fiáról; bárhogy igyekezett is Csajághy más vidámabb tárgyakra forditani a beszédet: meg csak visszatért rá.

S Ocskaynak mindezt ott kellett hallgatnia.

(»Miért olyan hidegek a kezeid? suttogá a hozzá simuló hitves, aggodalmaskodva.)

— Milyen délczeg volt, és milyen jó! suttogá az özvegy. Mennyire szerette a hugát. Mikor menyasszony volt, azt mondá vőlegényének, meg ne keseritsd valaha a hugomat, mert akkor megöllek: oh tudom, hogy ha meghallotta volna, hogy a testvére sir a férje miatt, a sirból is fölkelt volna a fogadását megtartani, hogy azt megöldökölje.

Ilonka egészen odaborult a férje keblére mintha féltené azt, hogy már öldökölik.

Édes anyja észrevette felindulását, s könyjein át mosolyogni kezdett.

— Nem téged, nem: édes. Nyughatik már

Digitized by Google

jó bátyád csendesen. Testvére boldog lesz. — Pihenj fiam, pihenj! — Jőjjetek: most mutatok ti nektek valamit, a mit eddig csak titokban, csak magamnak tartogattam. Lássátok meg ti is.

Azzal odavezette őket ahhoz a nagy szekrényhez, a melyben meghalt fia öltönydarabjai voltak elrakva, krónikai rendben: — legfeljül a himzett mellény.

Kivette, széttárta.

— Nézzétek: ez volt rajta halála óráján. Akkor is jó hugára gondolt, mikor azt felvette, mert ő himezte ezt ki. Itt vágta keresztül az a gyilkos golyó, a mely életét kegyetlen kioltá.

Az anya kitörő fájdalommal emelé az égnek reszkető öklében a tépett öltönydarabot.

Csajághy megrettenve nézett rá: ha ez most átkot talál mondani a gyilkos fejére! — Ocskay olyan volt, mint a halál.

De a fájdalomtorzitotta arcz mosolyra derült egyszerre.

— De nem! Ma nem átkozódom. És soha sem többet. Legyen áldott az Ur, a ki őt elvette s nekem ismét visszaadta. Hiszen van már megint fiam. Áldassék az Isten.

S azzal megölelte a leánya férjét, az Ur adta édes figyermeket.

Digitized by Google

A nagy, kemény vasembernek is szemébe szökött a köny s végigfutott azon az érczbarázdán, a mit ilyen nedv patakja nem szokott öntözni soha. Most nem birt magával.

— Utoljára vettem ezt most elő, szólt Tiszáné. Most elteszem örökre; — azzal megcsókolta azt a golyó ütötte nyilást a mellényen, azt a titoktartó szájat, s aztán sorba adta: mindenkinek megkellett ezt a néma ajkat csókolni: Ocskay Lászlónak is. Akkor visszatette azt az özvegyasszony a fiókjába. Most már alugyál csendesen. Soha sem költelek fel már többet álmodból. — Pihenj fiam, pihenj. — Hiszen itt van már az, a kiért elfelejtem, hogy olyan nagyon fájt a szivem valaha miattad.

S azzal egymáshoz ölelte az ifju párt: a vőt és leányát.

. . . Csajághy bucsuzott: azt mondta, hogy siet. Nem maradhat tovább. Csak szökve jött igy is. Végőrön van az állása, mindennap ellenséggel szemközt.

Mikor Ocskay kikisérte az előpitvarba s egyedül voltak, Csajághy megragadta a kezét vasmarkával s azt dörmögé fülébe:

— Ha te ezt a jelenetet valaha el tudnád felejteni!

— Soha ez életben! suttogá Ocskay.

Digitized by Google

— Eredj vissza az »anyádhoz«. Neki van rád szüksége, nekem nincs. — Eredj vissza hozzá.

. . . Mikor Csajághy egyedül, senkitől nem kisérve lement az udvarra, a lovát ottjártatta egy zöld monduros hajdu a fák alatt: Csajághy véletlen szemügyre vette a hajdu arczát s megdöbbent a láttára.

— Te, legény! Nem Marczi a neved?

— A vaóna, ha más nincs.

— Nem te voltál Gábor urfinak az inasa?

— Reegen vaót a: talán nem is igaz.

— Hát téged nem vágtak le a többivel együtt Tisza-Becsnél?

— Im nem valeek ottan.

— Hát azt mondom neked, ficzkó, hogy kapiczányon tartsd a nyelvedet, hogy ki ne beszéljen valamit abból, a mit tudsz. Mert ha megtalál szaladni a nyelved, bizony mondom, hogy utána fut az a te nagy tökkolop fejed is.

— Dejszen viteez kapitány uram: van eennekem annyi eszem, a mennyi egy embernek, menmeg meeg azonfelyül egy palócznak eleeg!

Csajághy felkapott a lovára s elvágtatott.

Digitized by Google

VII.

Mézes hetek.

Tiszáné nagyasszony minden negyednap kapott levelet a leányától Ocskóról, a hol Ilonka házassága első heteit tölté. E levelek áradoztak a boldogságtól.

Egy uj világot talált maga előtt az ifju nő! — sokkal szebbet annál, mint a mit az álmok tündérei hoznak a vágytelt leányi szivek elé. — Mennyire szeretve van, azt meg sem kisérté szavakba foglalni. Az ilyesmiről a szemérmes nő még az anya előtt sem beszél. A férjének csak ez volt a czime a leveleiben: »az én drágám,« — »az én angyalom.«

Meg lehetett azt érteni jobban az elmondott dicsekedésekből. Az ifju menyecske az egész ur a háznál: korlátlan egyedur; a ki mindenkivel rendelkezik. Az egész nagy gazdaság az ő kezén fordul meg: jövedelem és kiadás. Mennyi gond van azzal! S milyen jól

Digitized by Google

esik az asszonynak, ha az a gond ő rá van bizva! Ez az édes teher. — Ocskay birtoka eddig is igen jól volt berendezve. (Igaz, hogy mindez ideig a Sándor öcscse kezelte.) Olyan tehenek vannak itt, a miknek nincsen szarvuk s naponkint háromszor kell őket fejetni; a birkák pedig selymet hordanak gyapju helyett. A baromfi-udvarban kalekuti kakasok és pézsmakacsák tenyésznek. Azok mind ismerik őt már. Hát még a kert? Az egy valóságos paradicsom. Olyan virágokat ő soha sem látott, olyan gyümölcsöket ő soha sem izlelt. A virágoknak maga az »édesem« a kertésze; ő oltja, plántálja a csemetéket, s a gyümölcsöt ő szedi le a fákról. A kert közepén vannak a halastavak, a mikben pisztrángokat tenyésztenek: együtt szoktak horgászni azokban ők ketten.

Azután a kerten túl van az erdő; a szép óriási szál erdő fenyőkből, olyan annak az illata, mint az élet! Együtt szoktak abban sétálni, lovagolni, a szelid dámvadakat etetni ők ketten.«

Mindig csak »kettecskén,« mindenütt »mi ketten.

Nem jár az egyik vadászni, unatkozásra hagyva a másikat, nem hivogat jókedvü czim-

Digitized by Google

borákat a házhoz, hogy legyenek többen: elegek ők maguknak ketten.

Még csak dohányozni sem lopózik félre a férj, mind elajándékozta a pipáit, azt mondta, hogy árt a mellének; pedig csak azért tette, hogy még a pipa se lopjon el tőle egy pillanatot is az együttlétből.

Aztán nem csak gazdaságból, kertészetből áll ki a világ; vannak komolyabb foglalkozások is. A mit leánykorában elmulasztott Ilonka, most asszonyfővel helyrepótolja. A »drágám« leczkéket ád a feleségének a franczia nyelvből; azt mondja, hogy majd ha egyszer békesség lesz, elmennek együtt Versaillesba — ők ketten. Igen jól halad a tanulás. Már a gyakorlatokig ment. Félesztendő alatt, azt mondja a drágám, hogy kész francziának tanitja ki a nejét.

(— Félesztendő alatt! dörmögé a nagyasszony, mikor ezt olvasá, hát a hadverésből mi lesz? Azért nevezte ki fiam-uramat ezredes kapitánynak a fejedelem, hogy komanvuportévut tanitgasson hat hónapig a feleségének? — No de az az örvendetes volt abban is, hogy ez alatt is mindig együtt vannak — ők ketten.)

Látogatásokat még eddig nem értek rá tenni a vidéken. (Nem értek rá? Ez is jó tünemény.)

Digitized by Google

Nehogy pedig a »drágám« megunja magát az együttélésben, a maga számára is talált olyan munkát, a mit egész passióval végez. Valami nagy, kutyabőrbe kötött foliánsból fordit: diákból magyarra. Aztán ugy megy ám ez a forditás, hogy előtte fekszik a könyv, a térdén meg a feleség ül; — a hol comma van, az egy csók, a hol semicolon jön: az kettő; — a pauzánál egy ölelés.

(No ez nem rosz methodusa az interpunctiók megértetésének.)

Aztán milyen szép dolgok vannak abban a könyvben, a mit a »szerelmem« diákból magyarra fordit. Azt Ilonka azon melegében olvassa, ahogy a toll hegyéből kisül. De azoknál szebb dolgokat embernek kigondolni sem lehet. Bellarminiusnak hivják a szerzőjét.

(No megütheti a kaszakő ezt a mulatságot! mondá ennek az olvastára Tiszáné nagyasszony. Ő már hallotta hirét ennek a Bellarminiusnak. Ennek az olvastatásával téritették el a jó Brandenburgi Katalint is a kálvinista hitről, ugy hogy már akkor, mikor az ő anyjának ajándékozta azt az imádságos könyvet, pedig akkor még Bethlen Gáborné volt, már ezt a gúnydalt énekelték róla:

Digitized by Google

»Gyakran térdet képeknek hajték,
Titkos boltban melyeket tarték,
Isten helyett — holt szenteket,
Feszültet imádák,
Olvasókra
Sok szapora
Ávékat mondék.«

Most már nem bánta volna a nagyasszony, ha inkább azon panaszkodott volna egy kicsit a fiatal menyecske, hogy a férje naphosszant vadászni jár, mintsem hogy azzal dicsekedik, hogy a »drágalátos egyetlene« Bellarminiust forditja magyarra, s azalatt a feleségét a térdén ringatja.

A nagyasszony erősen hitbuzgó volt.

Mai napság fel nem tudja ezt már fogni senki. Hogyan gyülölhette egyik magyar ember a másikat, testvér a testvérét azért, mert az egyik igy, a másik amugy dicsérte az Istent! Pedig hát száz esztendőn át ez volt a kor uralkodó gondolatja. Császárok, királyok, főpapok, lelkészek, iskolamesterek, urak és parasztok, magyarok és tótok, férfiak és asszonyok mind abban vetekedtek, hogy ki hogyan ragadhasson el egy lelket a másiknak az aklából a magáé számára? a hittéritők odatelepedtek a révek átjáróihoz s a kompon átkelőket igyekeztek megtériteni; a vásárokban prédikáltak egymás

Digitized by Google

ellen, szindarabokat adtak elő, a mikben a papokat agyoncsufolták, s hogy már a megszólalásnál felismerjék egymást, az egyik felekezet az »ly«-psilont »l«-nek, a másik »j«-nek ejté ki, s a mely napon egy kálvinista prédikátort a pápisták áttéritettek a maguk hitére, ugyanaz nap tromfra tromfot a kálvinisták is fogtak maguknak egy franciscánus barátot, a kiben diadalmaskodjanak; a mely családban pedig egy convertita támadt, az nagyobb gyászt hozott arra a halálesetnél. Ugy beszéltek arról, mint az öngyilkosról. II. Ferencz (Rákóczy) fejedelem kezdé azon a hadjáratát, hogy ennek a kölcsönös torzsalkodásnak egy minden vallásfelekezetet egyesitő oltárral vessen véget: a min a hazaszeretet lángjánál áldoztak: ezt példázta amaz emlékpénz is. De bizony a kor fogalmai még nagyon erős gyökerekkel voltak belenőve a szivekbe; — Tiszáné nagyasszonynak tehát alig tudott volna Ilonka valami szomorubb tudósitást küldeni, mint hogy ő vele Ocskay azt a veszedelmes Bellarminiust olvastatja. Tudta ő azt Ocskayról, hogy az valamikor maga is b a r á t volt.

A mai kor gyermekei előtt mind ennek a nagy keserüségnek nincsen már értelme. Hogy valamikor háborut lehetett viselni azért, hogy

Digitized by Google

az Ur vacsorája egyes vagy kettős szin alatt szolgáltassék-e ki? Most már csak azért háborodunk fel, ha a magunk vacsoráját redukálja valaki.

A szerelmes ifju pár ugy élt Ocskói magányában, akár egy szigetben a Csendes-tenger közepén. Hogy a világ nagy zaja meg ne háboritsa idylli nyugalmát, arra nézve Ocskay László egy igen jó stratagemát gondolt vala ki Tartott egy kis ébénumfa ládikót, s amint valahonnan levele érkezett, azt menten becsukta felbontatlanul abba a ládikóba s a kulcsát felakasztotta a fogasra. Miatta talpra állhatott, fejére állhatott az egész világ tetszése szerint.

Pedig azokban a levelekben aligha fontos parancsolatok nem foglaltattak Bercsényitől, a fővezértől, Károlyi Sándortól, az alvezértől; el kellene már foglalni Kékkőt, Csábrág várát régen ostromolják. De Ocskay sokkal nevezetesebb hadműveletnek tartá e helyett azt, hogy egy odvas fát megostromoljon egy mókusfészekért. Ilonka nagyon szeretett volna egy mókussal birni. Az volt a valódi parancsolat. Fogott is Ocskay egyet; az meg is harapta a kezét, megczáfolva ez által azt a hitet, hogy az ő testét nem fogja semmi fegy-

Digitized by Google

ver. Volt bezzeg nagy sirás az asszonyka részéről, mikor a mókusharapás sebét kendőjével letörülgeté, s azt a miatta hulló vért meglátta. Boldog Isten! Ilyen sirást követni el egy mókusharapás, meg három csepp vér kihullása miatt! — Hátha egyszer....?

Bizonyosan az a rendelet is benne volt valamelyik, fogságba dugott, levélben, hogy serénykedjék Ocskay László uram Léva várát hevenyében uj sánczokkal és pallizádákkal ellátni, mert jön Bécs felől Schlick tábornok, a ki nem érti a tréfát. Hanem ennél sokkal elébbvaló dolognak tartá ő az elfogott mókus számára egy olyan körülforgó kalitkát készitteni, a miben a tréfás állatka az asszony mulattatására szaladgálhasson.

Épen azon kapta Csajághy Márton a szerelmes párt, mikor a mókust etették; a kalitka az asszony ölében volt, Ilonka meg a férje ölében, Ocskay a fogaival törögette a mogyorót: a mókus furcsálkodott, a menyecske pedig nevetett rajta. Csajághy minden bejelentés nélkül toppant be a pitvarba. A menyecske aztán nagy szégyenkedve futott be a szobájába, otthagyva a mókust kaliczkástól a férje kezében.

A vasember arcza semmivel sem volt mosolygásra hajlandóbb, mint máskor.

Digitized by Google

— Adjon Isten jó napot.

— Fogadj Isten.

Csajághy szemrehányásteljes arczczal állt, karjait egymásba fonva Ocskay előtt.

— Mit csinálsz te itt?

— A mit megfogadtam. Boldogitom a feleségemet.

— Hat hét óta teszed ezt már.

— S tenni fogom, a mig a hosszu életben tart.

— De az alatt, a mig te itt a feleségeddel csókolózol, velünk meg csókolóznak a wallon dragonyosok kardjai.

— Csókoljátok őket vissza.

— Nem kaptad a táborból a leveleket?

— Kaptam. De egyet sem bontottam fel.

— Hát micsoda?

— Tudtam jól, hogy mit irnak benne. Azt, hogy rögtön üljek lóra; hagyjam itt a feleségemet, s menjek ide meg amoda tábort járni. Ugy sem fogadtam volna meg.

— Nem fogadtad volna meg?

— Oly kevéssé, mint ahogy nem jön vissza semmi imádkozásra egy ember a másvilágról, a ki már ott az idvességnek részese lehet; hogy a ti bajaitokban részt vegyen.

Digitized by Google

— Ember! Mi történt te veled? Kilopták belőled a lelket?

— Ugy van. Kilopták. Nem tartom magamnál. Büvkör van körülem keritve, a melyen belül olyan boldog vagyok, hogy nem törődöm az egész világgal.

— Nem ugy egyeztünk, bajtárs. Két föltételt hallottál tőlem. Az egyik az volt, hogy tedd ezt a nőt olyan boldoggá, ahogy azt megérdemli, a másik az, hogy vezesd azt a zászlót, a mit kezedbe ragadtál, végső diadalra.

— Hát Isten vagyok-e én, hogy két ellenkező dolgot tudjak teljesiteni? A nő boldogságát nem adhatja más meg, mint magam: a zászló diadalához vagytok elegen.

— De olyan, mint te, nincs senki közöttünk. A mióta te elvonultál közülünk boldog magányosságodba, nemcsak a megkezdett diadalut akadt fenn, hanem visszafelé megy minden. A hősök, a kik vészbe-viharba mentek akkor, mikor azt látták, hogy te előlmégy, most egy vak lármára szétszaladnak: s árulást orditanak, ha jön az ellenség, s a hátaikat mutogatják neki. Egész táborodat ugy szétzavarta az első összemérkőzésnél vak Bottyán, hogy mind a világba szaladt a kuruczság.

— Szedje őket össze, a ki akarja.

Digitized by Google

— Harmadnapja Léva várát visszafoglalta az ellenség, épen azzal a csellel, a mivel te megvetted. Foglyul esett a bátyád, Tormássy László is.

— Mért nem tartotta nyitva a két szemét? Neki nem volt fiatal felesége, a ki befogja.

— De, czimbora! A szép feleség miatt odavész minden babérod!

— Hát bánom én azt! Egy petrencze babéron nem nyugszom olyan édesen, mint az én asszonyom keblén.

— Hát a kötelesség? Te a fejedelem ezredes-kapitánya vagy. A kötelességmulasztás gyalázat.

— Ha nem tetszem a fejedelemnek, csapjon el a hivatalomból. Tegyen helyembe mást. Mit törődöm én a gyalázattal? Arczul ütnek, leköpnek? A feleség letörli, megcsókolja a helyét — s nem fáj többet. Hagyjatok engem magamra.

— Nem! Bajtárs. — Ilyen nagyon még a hitvest sem szabad szeretni. A ki az lehet, a mi te voltál, a ki az lehet, a minek neked lenni kell; az nem mondhatja azt: én nem vagyok! ne keressetek!

— S én azt mondom nektek, hogy nem

Digitized by Google

vagyok! ne keressetek! Ti engemet megkötöztetek erősen. Rajtam hajtottatok, mikor dicsőségem mámorában azt hittem, hogy körüskörül ragyogok. Levetkőztettetek minden sugaraimból. Elém tartottátok a tükröt, hogy lássam milyen silány, nyomorult lélek lakik bennem. Elmondtátok előttem a curriculum vitaet, a mit összeállitottatok egy éretlen suhancz hóbortjaiból; s rám olvastátok belőle, hogy ez vagyok: áruló, szökevény, hitszegő, minden ügyre nézve, a mihez odaszegődöm. Kiszakitottátok belőlem a lelket. Nem a feleségemnél van az kalitkába zárva; hanem tinálatok. Van két ember a földön, a ki gyanakodik rám, hogy áruló lehetek valaha. Most már vagyunk hárman; mert én is gyanakodom! Undorom a kardom markolatjától, mint a veszett ember a tükörtől, mert azt gondolom, mikor hozzányulok, hogy én azt a kardot még egyszer hazám ellen is fordithatom. Hiszen képes vagyok rá. Hiszen ötször cseréltem már zászlót, mért ne fordithatnék magamon még hatodszor is? Hiszen »elég egy indulat, egy szenvedély, egy harag, egy sértés, egy tüzes pillantás, hogy önmagam ellenkezőjévé gyurjon át!« Ezzel a szavakkal holt embert csináltál belőlem.

Digitized by Google

Hagyj szépen eltemetve. Csendes ember leszek; soha senkit, soha semmit el nem árulok többet ebben az életben. Ne hivjatok vissza! Rosz katona leszek. Nem szeretem a kardomat többé. S ha rá tudna birni valami, hogy elszakadjak attól a földi mennyországtól, a mit magamnak teremtettem, képes volnék inkább visszamenni a nagyszombati kolostoromba, hogy elkövetett büneimért vezekeljek, mint oda a táborba, uj bünöket elkövetni!

Ez az egész patheticus kitörés minden hatás nélkül hagyta a vasembert.

— Bajtárs! Ahhoz én régen hozzá vagyok szokva, hogy te az indulataidban excentricus vagy. Hanem engem a heveskedés nem győz meg. Én küldve vagyok hozzád; még pedig egyenesen a fejedelem által. Ime ő felségének a levele.

Ocskay átvette a levelet s dölyfösen mondá:

— Ezt épen ugy nem fogom felbontani, mint ahogy a többieket nem bontottam fel.

— Sajnálni fogom. Mert ha ezt a levelet el nem olvasod, akkor én, parancs szerint, erőhatalommal foglak innen elvitetni. Egy szakasz huszárt hozék magammal.

— Akkor meg épen nem fogom ezt elolvasni! kiálta indulatosan Ocskay s kétfelé

Digitized by Google

repesztve a fejedelem levelét, odadobta azt a lábai elé.

A vasembernek az arcza még erre sem változott át. Hideg vérrel mondá:

— Jól van. Hát a fejedelemnek a levelét eldobtad olvasatlanul. De itt van nálam még egy másik levél, egy *még nagyobb urtól*. — Ezt bizonynyal el fogod olvasni. — Anyád irja.

Ocskay összerezzent. — Ez valóban a legnagyobb ur a földiek között. Az anya, a kinek a fiát megölte, s a ki őt fia helyett fiává fogadta.

Ennek a levelét fel kellett bontania.

Nem volt az calligraphicus irás, nem is volt valami czikornyás stylus; de egészen szivhez szóló.

»Kedves édes szeretett fiam uram!

»Örömmel értesülök kedves leányom sürü leveleiből a felől, hogy kegyelmed az én szegény leánykámnak olyan hűségesen szerető férje lőn. Áldja meg kegyelmedet ezért, meg is fogja áldani a magasságban lakozó Isten! Bárcsak ez a boldog örömük háboritást ne szenvedne soha. De hát Isten akaratja ez idő szerint, hogy ne csak magunké legyünk, hanem másoké is, a kik bizalommal vetik reánk szemeiket. A mig kegyelmed öröme napjait éli

Digitized by Google

minket viszontagságos időkkel vert meg a hadak Ura. Lévát elfoglalta az ellenség: házamban idegen katonák tanyáznak, a kik mindennap gyalázzák nemzetemet. Bátyámat Tormássy Lászlót fogságra ejtették a várban s azzal fenyegetnek, hogy ha kegyelmedet rá nem veszem, hogy a pártjukra áttérjen: a szegény bátyám fejét bizony spiritusba téve küldik meg én nekem. Én pedig ellenben azt irom kegyelmednek, hogy ha mindjárt az én saját fejemet fenyegetnék is a pallossal, kegyelmed a haza ügyétől soha el ne térjen. Itt minden ember, kicsinye-nagyja, csak azt beszéli, hogy volna csak itten Ocskay László, majd nagyot fordulna egyszerre a hadak koczkája: kegyelmedet nézi, kegyelmedet várja minden népség és a katonaság; ugy éneklik szerteszét a mezőn: »Hol vagytok hazámnak csillagi? — Ocskay!« s egyik napról a másikra mind hiába várják! — Én ugyan jól értem s érezni is tudom, hogy vajmi nehéz elhagyni az embernek az ő boldogságát. De én abban éltem mindekkorig, hogy van még a boldogságnál valami nagyobb is e földön. A becsület. Mikor választani kell, az ember otthagyja a boldogságot, s a becsülethez fordul. Ha elbukik az ügyünk, kegyelmedet fogja vádolni mindenki. És én nem aka-

Digitized by Google

rom azt megérni, hogy az én leányom neve egy olyan névhez legyen hozzákötve, a mihez csak egy makula is hozzáférhet. — Szedje össze magát kegyelmed, és tegyen nemkülönben, mint a hogy tettenek őseink, és tesznek mai napság annyi ezeren, a kik elhagynak szerető feleséget, ápolgató édes anyát s sietnek vérüket felajánlani a legdrágább édes anyának. A gyönge asszonyok parancsolni tudnak a könyeiknek, hogy ne folyjanak ő utánuk. Ezt tegye kegyelmed és mi is ezt tesszük. — Én nekem pedig irásbeli választ erre a levelemre ne irjon kegyelmed másunnan, mint Léva várából. — Maradok. Igaz, szerető édes anyja

Zsuzsánna.«

Ocskay László fogta az övébe dugott ónrudat s azt irta e levél alá:

»Engedelmeskedem. — Fia: László.«

Azt a levelet otthagyta az asztalon.

Azzal inte Csajághynak.

— Mehetünk.

— Nem szólsz a feleségeddel?

— Majd elmondja neki ez a levél.

S indulni akart.

Csakhogy a feleség már akkor eléje jött. Ott hallgatózott, leskelődött az ajtón. Lehetett-e azt rosz néven venni neki?

Digitized by Google

Nem sirt. Dehogy sirt. Ragyogott az arcza az örömtől.

— Eredj! eredj! ő biztatta legjobban a férjét. Én rég küldtelek volna, ha mertem volna tenni. Elég volt a boldogságból ennyi. Ha visszatérsz, folytatjuk ezt a boldogságot.

Egy könyet nem ejtett. Ő maga sietett férjének előkeresni a fegyvereit. Ő maga segité neki fölvenni a finom aczélpánczél-inget, a mit akkor a dolmány alatt viseltek, s a mig azt feladta rá, megtalálta a keblén azt az amulettet, a mit Ocskay mindig magával hordott, a Boldogságos Szüz képe volt az. Ilonka megcsókolta azt a kis szent képet. Csajághy Márton fejet csóvált erre. De hát lehet-e rosz néven venni egy kálvinista asszonytól, ha megcsókolja azt a talizmánt, a melyre rá van bizva, hogy egyetlenegy férjét, szerelmesét megóvja kard élétől, golyó sebzésétől? Bizony megtette azt.

— Hogy maradsz itt magadra, egyedül? suttogá a férj.

— Nincsenek-e velem a könyveid?

Igaz. A kinek a könyvek már jó barátjai, az nincsen egyedül.

Ocskay még abban az órában távozott hazulról.

Digitized by Google

Bizonyosan meg is siratták akkor, a mikor már nem láthatott vissza.

Olyan rövid volt ez a hat hét!

Rövid a csókolódásra; de hosszu a verekedésre.

Ocskay seregének a szétveretése Schlick és Bottyán által nagy zavart idézett elő a kurucz táborban. Bercsényinek Eger alól, Károlyinak Kecskemétről kellett felsietni, hogy az előrehaladó labanczoknak gátot vessenek valahogy.

A fejedelem haragudott is erősen Ocskayra, a mit levélben is megirt.

Alig egy hét mulva Ocskay Lászlótól levelet kapott Tiszáné nagyasszony:

»Datum Levae.«

»Itt vagyok. A várat visszavettem. Tormássy László uram feje leitta magáról a spiritust. Ajánlom kegyelmednek anyai grácziájába szegény magára hagyott feleségemet. — Engedelmes fia: László.«

Digitized by Google

VIII.

Párbaj a harczmezön két hös között, a kiknek a testét nem fogja sem kard, sem golyóbis.

A milyen jókedvü, vidám czimbora volt Ocskay ennekelőtte, olyan magába zárt, rideg kedélyü lett egyszerre, a mint ujra elfoglalta helyét a táborban. A nevetségig szigoru fegyelmet tartott, még a muzsikálást is megtiltotta. Sokat tréfáltak e miatt a háta mögött: szemébe nem mertek: s ő kiolvasta azt mindenkinek a szeméből, hogy az ő rovására megy a szólás-szapulás. Az uj házast különben is mindenféle csufondároskodás szokta illetni (az irigység dolgozik bennük), hát még az olyat, a ki a felesége szép szemeiért szét hagyta verni a rábizott dandárt!

Ezt a hibát ugyan nagy hirtelen helyrehozta Ocskay, Léva várát visszafoglalta egy merész éjjeli rohammal, s akkor aztán összeszedte a serege maradványait, kiegészitette azt

Digitized by Google

uj önkénytesekkel, ugy hogy mire Zólyomnál táborba kellett szállni, már akkor ismét teljesen rendbehozott lovas-csapatjával csatlakozott a fővezér seregéhez.

Itt is azonban az egész napot a magányos sátorában tölté s nem vett részt a közös tiszti lakomákban. Békében is hagyták, tudva azt, hogy a nősténytől megfosztott oroszlánt nem jó háborgatni.

Az mégis fülébe jött neki minden elzárkózottsága mellett is, hogy Csajághynak összezördülése volt, épen ő miatta, magával a fővezérrel. Bercsényi, a maga szokott csipkelődő, csufondáros modorában azzal fogadta Csajághyt, hogy »no hát megérkezett az az Andapál-katonája is?« S még nem elég, hogy andapál-katonájának nevezte Ocskayt, a mi annyi, mint a német szimándli, asszonyhős, hanem még hozzátette azt a rosz tréfát is: »vajjon ellátta-e elég mogyoróval a felesége mókusát?« A mire aztán Csajághy keményen visszafelelt: »a vezéremet ne sértse meg kegyelmed, mert az olyan jó katona, mint más; az asszonyát pedig épen ne vegye á nyelvére, mert ha azt teszi, bizony mondom, akármilyen nagy ember kegyelmed, de keresztül esünk egymáson!«

Megmondta a vitéz kapitány, hogy vé-

Digitized by Google

delmezni fogja a vezérét nemcsak éles kardok, hanem éles nyelvek ellen is. S Bercsényi nyelve éles volt. A mennyi kárt tett a kardjával az ellenségben, annyi kárt tett a nyelvével otthon a maga hiveiben.

Csak a készülőre trombitáló tárogatók tudták Ocskayt sátorából előidézni.

Zólyom alatt állt a tábor, szemközt a labanczokéval. A kurucz tábor épen azon a történelmü nevezetességü téren, a hol Nagy Lajos király országgyülést tartott s Hedvig leányát Jagellonak eljegyezte, s a hol a néphagyomány szerint egyszer egy buzakalász szárára vékony aranyfonalakat találtak tekergőzve. Maga Zólyom városa négy öl magas széles kőfallal van bekeritve, a miken erős kapukon át van bejárás, s a várossal egybekötve látszik a Hunyady Mátyás király épitette hatalmas vár, pompás palotájával, mely többször volt királyok lakása, korona őrhelye.

Először állt két nagy táborban egymással szemközt a kurucz és labancz. Eddig mind a kettőnél csak abból telt ki a háboru, hogy nagy tömegekben kis csapatokat megrohant, gondatlanul dőzsölő ellenséget véletlen támadásban szétriasztott, roszul védelmezett várakat megostromolt, meghódoltatott, ellensé-

Digitized by Google

ges városokat elpusztitott; de most már előttük állt a kemény feladat: egész felállitott hadirendben két egyenlő erejü hadseregnek egymással megütközni s nyilt csatában, kibontott lobogókkal vezéri tudomány szerint megnyerni a diadalt.

Nagyobb részben lovasság volt mind a két tábor. Kurucz és labancz egyaránt magyar és tót. A kurucz táborban még több volt az orosz. Rendes katonája mind a kettőnek kevés. A labanczoknál két ezred muskétás, a ki tudott egyenes arczvonalban harczolni, nehány harám rácz lövész, meg a dán dragonyosok. A kuruczok közt voltak a lengyel dragonyosok, nehány ezer gyalog hajduság, a ki már a török háboruban megszokta az ágyutüzet: a többi mind felkelő lovasság, a saját lován, öltözetében és fegyvereivel. Ágyuik is voltak, morva tüzérekkel, de azokban nem igen lehetett bizni: t. i. az ágyukban.

Igen szép idő volt, ütközetrevalóbbat kivánni sem lehetett: korán reggel még csipős hideg volt, de délfelé erősen bemelegedett: a lovakat bántotta a bögöly, a katonákat meg a szomjuság. Az ütközet még sem tudott megkezdődni. Bercsényi folyvást tartotta a haditanácsot a franczia tisztekkel, s amint egy in-

Digitized by Google

tézkedést megtett, rögtön utána küldötte a másikat, a mivel az ellenkezőt rendelte el. Nagyon jól akarta csinálni a dolgot. Két alvezére: Károlyi disputált, Ocskay duzzogott.

A labancz tábort pedig három magyar tábornok vezette: Forgách, Bottyán és Eszterházy. Az első tanult katona, hadtudományokban jártas vezér, a második, kit a népajk Vak Bottyánnak nevezett, mert csak fél szeme volt; a török háboru alatt vitéz tetteivel szerezte hirnevét és vezéri rangját, — Schlick, az osztrák tábornok, a német csapatjaival valahol Beszterczén parádézott, épen Leopold napja lévén.

A három labancz tábornok is épen abban a helyzetben volt, a miben a kurucz vezérek. Nem tudtak egyetértésre jutni.

E közben már a délutáni három óra is eljött: a két sereg kölcsönösen megunta egymással farkasszemet nézni, mig ellenben kölcsönösen nem mutatott kedvet egymást megrohanni. Tudták innen is, túl is, hogy magyarok: csak egy kérdéssel lehetett őket összekapaszkodtatni, hogy »ki a vitézebb?«

Vak Bottyánnak ekkor eszébe ötlött az a török háborukban divott szokás, hogy egy-egy hatalmas dalia kiugrott a hadsorból s odavágtatva a két sereg közötti térre, harsány kérke-

Digitized by Google

déssel hivta ki személyes viadalra az ellenfélnek legvitézebb leventéjét. Egy ilyen párbaj vége aztán lelket öntött a győztes dalia seregébe s gyakran eldönté az ütközet sorsát.

Vak Bottyán, mikor látta, hogy nem tud megegyezni a két vezér-társával, felcsapta a sisakját a fejére, s sarkantyuba kapva a paripáját, kiugratott a hadsorból a harczmező közepére, s ott elkiáltá harsány hangon, hogy meghallhatta mindkét tábor:

»No kuruczhad, ha van lelked, — szólitsd elő a csizmaszárból! Én vagyok itt, a Vak Bottyán! — ha van valakinek mersze közületek megmérkőzni velem egy kis vitézi bajvivásban, szivesen látom — Pilátushoz vacsorára!«

Amint elhangzott a hegyke felhivás, innen is túl is nagy volt rá a morgás. A labancz hetvenkedett, a kurucz ungorkodott: vak Botytyánról az volt a hit, hogy annak a testét nem fogja se kard, se golyó: az ördög menjen azzal viaskodni!

De még nem volt ideje Bottyánnak a kihivást ismételni, a midőn kivágtat a kuruczok sorából egy fiatal dalia s oda tart a kihivó elé.

Vak Bottyán megismerte a félszemével is a közeledő alakot. Sokszor leirták azt előtte: a nyalka kurucz Ocskayt, elől befonott

Digitized by Google

szőke hajával, piros skarlát dolmányával, fehér medve-kaczagányával. Mindent tudott felőle, a mi a háboru alatt vele történt. Szörnyen le is nézte!

»Elmenj, te nyáladék kölyök innen mingyárt! kiálta eléje a vén harczedzette hős. Mert ha nyakon kaplak, biz a holdba doblak! Nincs köztetek különb ember, a kit velem szembeállitsatok?

De Ocskay sem maradt neki adós.

»Ha a félszemem behunyom is vagyok olyan legény, mint kend!«

»Vagy bizony legény a feleséged viganója mögött! Eredj haza fiam! Anyád-asszony tejes kását főzött; ki eszi meg, ha itt maradsz?«

»Majd a kinek a kanál a kezében marad!« vágott vissza Ocskay.

»Kanál? De hegyes a legény! No hát kezdjük a levesen! Váltsunk előbb egy pár golyót.«

Azzal kihuzta Vak Bottyán a nyeregkápából az egyik pisztolyt s rásütötte Ocskayra. Ez is visszalőtt rögtön, de egyik sem talált.

Arra mind a ketten a másik pisztolyt vették elő; Ocskay közelebb léptetett ellenfeléhez. Vak Bottyán pedig egy helyen toporzékoltatta a lovát, ugy nehéz volt őt czélbavenni.

Digitized by Google

Egyszer aztán, a mikor Ocskay husz lépésnyire közeljutott hozzá, a vén dalia biztos kézzel kisüté ellene fegyverét, s abban a perczben Ocskay egyszerre olyan ütést érzett a mellén, hogy kék-zöld lett előtte az egész világ. Az aczél sodronyingtől ugyan nem furódhatott a golyó a testébe, de az ütés mégis oly erőszakos volt, hogy rögtön elboritotta a száját a vér, s ő maga előre, a lova nyakára borult: az okos állat egyszerre megállt csendesen.

»— Hahaha! kaczagott Vak Bottyán. Köpd ki, ha keserü!«

S azzal elkezdte a lovát finczoltatni, a diadalmasan felemelt pisztolylyal mutatva a saját táborának, hogy ellenét legyőzte.

Ocskayt azonban még nem hagyta el az öntudat. Tudta ő azt jól, hogy Vak Bottyán is pánczélinget visel dolmánya alatt, még pedig karikákból füzöttet, a miről lesiklik a golyó. Hanem eszébe jutott, hogy a pánczélingnek van egy nyilása h á t u l, hogy fel lehessen venni. Amint Vak Bottyán nagy diadalában, a lovát toporzékoltatta előtte s e közben azt az Achilles-sarkát forditotta feléje, Ocskay hirtelen összeszedte magát, felemelte végső erejével a pisztolyt, odaczélzott és lőtt. — A pisztoly három golyóra volt töltve: az egyik meg-

Digitized by Google

találta a hasadékot a pánczélingen s a vitéz tábornok derekába hatolva, a háta gerinczében állt meg.

E lövésre Vak Bottyán nagyot orditva görnyedt hanyatt a nyeregben, s csak a kengyel tartá, hogy le nem bukott a lováról.

Többet aztán Ocskay sem látott: a világ elsötétült előtte: nem tudta többé, mi történik vele?

Mikor magához tért, a sátorában találta magát. Be volt erősen pólálva mindenféle pokróczokba. Azon törekedtek, hogy izzadásba hozzák. Még a feje is be volt kötve.

A sátorban orvos is volt már. A tudós doctor Wolffius. Az különösen lelkére vette s fogadkozott, hogy a megsérült lovagot, ha hat hétbe kerül is, lábra állitandja a tudományával.

Akkor is ott volt a doctor, a mikor a sérült lovag a szemeit felveté. Csak a nyelvét akarta látni; minden beszélést és legkisebb mozdulást is megtiltott neki. Megfogta a tenyerét s rátette a temperamentum-mérőt. A vizahólyag-lemez egyszerre mind a két végével összeugrott. »Ez veszedelmes indicium!« Irt neki rögtön reczeptet; volt abban annyi mindenféle életrehozó szer, hogy egy temetőnek

Digitized by Google

fel kellett volna támadni tőle. Hanem egy fátum történt a reczepttel. A famulus, a kire bizva volt a tábori patika, a minapi gácsi mulatozás után, a gyógyszeres ládikó helyett a várbeli szakácsnak a füszerszámos ládáját hozta el magával; mivelhogy olyan nagyon hasonlitanak egymáshoz. Ez még hagyján, de csak a chirurgiai eszközök tokját fel ne cserélte volna a házi ur borotválkozó eszközeinek etuisjével! Már most addig, a mig a gyorsfutár vissza nem cseréli az eltévesztett szerszámokat, sem a csodahatásu gyógyszert nem lehet elkésziteni, sem az olyannyira szükséges érvágásokat nem lehet foganatositani a betegnél. Az is nagy baj, hogy a mindenféle írok és kenőcsök felkenésére szükséges vászonpólya, pelenka s más afféle szintén mind ott maradt, ki tudja hol?

Tehát addig is, a mig mind ez reggelig megérkeznék, csak igyék szorgalmasan a patiens veres czéklalevet, a mi a mellvérzést elállitja, mivelhogy maga is veres, és izzadjék minél többet, kezeit, lábait a pokróczból ki ne dugja.

Alig várta Ocskay, hogy megszabaduljon az Aesculáptól: s egyedül maradhasson Csajághyval.

— Megvolt-e az ütközet? Ez volt az első kérdése.

Digitized by Google

— Meg bizony, felelt Csajághy. Még pedig teljes és tökéletes diadallal. Megvertük a labanczot hiresen; elvettük ágyuikat, beszalasztottuk a városba: még ott sem maradt tőlünk veretlen; megostromoltuk a falakat s elfoglaltuk a várost; a labancz mind befutott a várba, ott reteszelte el magát.

— Hogy énnekem nem lehetett ebben részem! sohajtá fogcsikorgatva a patiens.

— Sőt inkább neked volt ebben a legnagyobb részed, hidd el. Mert az által, hogy te a hatalmas kérkedő Bottyánnal szembeszálltál, hogy a sérthetlennek hitt embert megsebesitetted, egyszerre ugy fellelkesitéd a mi táborunkat, mig viszont a labanczokét oly rémületbe hoztad, hogy könnyü lett a győzelem. Az öreget lepedőben vitték el a csatatérről s vele aztán fejét veszté az egész labancz tábor. Senki se parancsolt többet. Te nyerted meg ezt a diadalt. Énekli is felőled az egész kuruczság, hogy »Dávid verte meg a tiz ezerét.«

— Még is szerettem volna megmutatni Bercsényi uramnak, hogyan szoktak verekedni Andapál-katonái.

— Megbánta ő azt már. Általam is üdvözletét küldi hozzád, s kéret, hogy csak a meg-

Digitized by Google

gyógyulásodra ügyelj s az orvosának a rendeleteit megtartsd.

— Mi fog történni most tovább?

— Az attól függ, hogy a labanczok mire határozzák el magukat? Ha az egész seregükkel bennmaradnak Zólyom várban, akkor nagyhamar kiéheztetjük őket, de hevenyében ostromra nem mehetünk, mert jól védve vannak. Ha azonban a nagyobb rész ki akar törni a várból, akkor azt üldözőbe veszszük, s a bennmaradtakat ostrommal nyomjuk meg. Épen most értesült a fővezér átszökő labanczok által, hogy odabenn az a szándék, miszerint a sebesült Vak Bottyánt ott hagyják egy dandárral a várban, Forgách és Eszterházy uraimék pedig a másik kettővel eleblábolnak valamerre, ha igen sötét lesz. A fővezér a mi ezredünkre bizta, hogy a Szent Kereszt felé vezető szorost tartsuk szemmel, s ha arrafelé akar menekülni a labancz, hányjunk neki ellent, mig a többi seregek körülfogják s megszoritják. Te csak pihenj addig és izzadj az orvos rendelete szerint.

Amint Csajághy elhagyta Ocskay sátorát, késő éjszaka volt már. Ocskay, amint a földön feküvék (mert biz a tábor nem hordott magával ágyat senki fia számára), hallotta jól az elvonuló lovasságának a dübörgését sokáig a

Digitized by Google

csendességben; azután megint egy huzamosabb dübörgést, a miről kitalálta, hogy az a menekülő labanczok dobaja, kik a várból kifelé szöknek. Magában számitgatta, hogy mi fog történni? Kudarcz lesz belőle. Nem az ő ezrede fogja megszoritani a labanczokat, hanem azok nyomják el az ő kuruczait.

Nem volt többé nyugta. Lehányta magáról a pokróczokat; kifutott sátorából; ott folyt előtte a Vág vize; beledobta magát, lebukott a csipős hideg hullámba egy párszor, aztán viszszasietett, a csatlósával felöltöztette magát, feladatta a pánczélingét: előhozatta a lovát; nyeregbe kapott s utána vágtatott az előrehaladt ezredének. Épen csak minutára érkezett meg, hogy kiszabaditsa a katonáit a kelepczéből, a mibe jutottak. Mivelhogy a kurucz tábor többi része szép csendesen aludt az Urban, ezt az egy ezredet, meg a szorost őrző nehány száz főnyi hajduságot a menekülő labanczok mind káposztává apritották volna: igy azonban, a mint Ocskay megjelent közöttük s felismerték az alakját, a kurucz uj lelket kapott, a labancz meg azt hitte, hogy a halottak támadnak fel ellene, s futott, a merre tágasabbnak látta a világot, egyre üldöztetve, vágatva Ocskay ezredétől, a kinek volt annyi esze, hogy nagyon

Digitized by Google

mélyen közéjük ne menjen. A labancz-dandár egészen eszét veszté, s erre-amarra elkóborolt, tizedrésze sem talált oda Schlickhez.

Reggelre tért vissza Ocskay a táborba az ezredével a nagy éjjeli tusából; egy csapat fogolylyal.

A bámuló doktor Wolffiust ott találta épen az üres sátora előtt.

— No hát doktor, én megtartottam hiven a kúrát. Izzadást rendelt, meg érvágást. Az izzadás meg volt nálam, az érvágást meg én tettem meg mások. Probavi et successit. Ezt is beirhatja a receptkönyvébe, hogy »kovácsnak orvosság: szabónak halál.« Aztán most már pólya és pelenka is van elég, a mire a kenőcsöket fel lehet mázolni a daganatomra.

S azzal odaadta neki a labanczoktól elfoglalt zászlót, a mi épen fehér volt. Jó lesz sebkötönek!

Bercsényi azt irta erről a fejedelemnek:

»Ocskay is hozott vagy negyven német fogolyt: ő tudja, hol vette? Standár semmi.«

Biz azt fölszabták kenőcspólyának.

Digitized by Google

IX.

Hogy vannak ez alatt otthon?

Hónapok multak el, hogy Ocskay László nem kapott hazulról semmi izenetet. Ennek pedig százféle oka lehetett. Az otthonlevők nem is tudhatták, hogy ő hol, merre kóborol? Meglehet, hogy küldtek neki levelet, de a küldött utközben labanczok, martalóczok kezébe került. Hátha baj van? s azt titkolják előtte. Hogy nem felejtették el, a felől bizonyos. A féltés nem bántotta még.

Maga nem akart onnan a táborból senkit Ocskóra küldeni, hogy hirt hozzon neki. Ez megint nekiinditotta volna az irigykedők mendemondáit. Meg akarta mutatni, hogy neki is spártai szive van. Ha felkötötte a kardot, nem gondolt az elhagyott örömeire.

S minden napnak megvolt a maga terhe és a maga — veszekedése.

Digitized by Google

Mikor nem verekedünk az ellenséggel, akkor veszekedünk egymás között.

Ha diadal van, abból minden ember követeli az orszlánrészt magának. Először a vezérek, azután a főtisztek, meg az altisztek; a lovasság, meg a gyalogság, mindenik külön magára nyerte meg az ütközetet, utoljára a trombitás is előáll: ha ő ott nem lett volna! Ha pedig kudarcz van, annak a hibáját minden ember keni másra, egyik vezér a másikra, azok meg az alvezérekre, utoljára a közkatona volt a hibás: sőt ugy kerül, hogy a trombitások vesztették el az ütközetet. (Mint például a romhányit.)

A közkatonák ezalatt czivakodnak a zsákmányon. A kinek valami értékes kincset juttatott a véletlen, az szökik vele haza.

A pápisták czivakodnak a kálvinistákkal. Valami titkos kéz hintegeti a konkolyt a táborban, hogy a kálvinisták ne bizzanak Rákóczyban, a ki maga is katholikus, Bercsényi is az; alvezérei, Ocskay, Andrássy, Károlyi mind buzgó pápisták.

Egyik csapat kap zsoldot, a másik nem kap, az egyiknek egyenruhát adnak, a másiknak nem. Ezen mindjárt összevesznek. Később aztán megint azon ortályoskodnak, hogy a melyik

Digitized by Google

csapat nem kap zsoldot, annak a tarsolya duzzad az ezüst-tallértól, a melyik pedig zsoldot kap, annak a táskájában csak réz-libertas kong; aztán az egyenruhás sereg kopott, a nem-egyenruhás pedig fényes. Annak »adnak,« ez meg »vesz.« — Kész a veszekedés.

Van a táborban magyar, német, tót, orosz, lengyel, svéd, franczia, tatár. Ez mind más nyelven dicséri az Istent; de egymást szidni mégis tudja. Mikor sok van a jóból, akkor azon vesznek össze; a magyar paprikával szereti az ürühust, a német káposztával, a lengyel lencsével, a svéd borsóval, a tatár rizszsel, a franczia meg csicsókával: együtt nem ehetnek. Ha pedig semmi sincs, csak prófunt, akkor valamennyi haragszik.

Mikor r o s t o k o l n a k, előveszik a tarsolyból a kártyát és ütik naphosszant, manicheus módon diskurálva mellette: a tiszt urak sem tesznek egyebet, csakhogy azok ezüst-, meg arany-libertasban játszanak.

Aztán folyik az árulkodás: nyiltan és titokban. A fejedelem előtt gyanusitanak mindenkit, a fejedelmet meg gyanusitják mindenki előtt.

Közelről nézve, milyen próza ez! messziről milyen magasztos költészet! részleteiben

Digitized by Google

milyen kicsinyes, — az egészben milyen fönséges kép! Egy nemzet, mely a szabadság mellett fegyvert ragad!

Valóban, az egész nemzet ott van már a zászlók alatt. Be van hóditva az egész Tiszavidék egész le odáig, a hol még a török szultán pasái parancsolnak, a kik alatt békesség van: feltámadt egész Erdély, a székelység fegyverbe öltözött, a Dunántúl meg van nyerve. Az idegen csak azt a darab földet birja még, a mit fegyvereseivel megszállva tart: ott is csak a földet, a sziveket nem. Övé a keritett városok sáncza, a lakosok már nem. A Károlyiak, Andrássyak után következett Forgách, Eszterházy, a kik még a zólyomi ütközetben a császári sereget vezették. Maga Vak Bottyán is, amint sebéből kiépült, feladta Zólyom várát s maga is meghódolt a fejedelemnek, egész várőrségével együtt.

Egy késő téli reggel, ugy február táján, azzal a hirrel lépett be a fővezér táborából érkező Csajághy Ocskayhoz, hogy a fejedelem az áttért Forgáchot és Bottyánt tábornokaivá tette.

— Megérdemlették, felelt rá Ocskay. Vak Bottyánt én lőttem tönkre s Forgáchnak én vertem szét a labanczait; hanem ez az ő ér-

Digitized by Google

demük, nekem pedig az én hibám. Ha mint megvert labanczvezér jönnék ide, én is lehetnék még generális.

Csajághy megfogta Ocskay kezét s a szemébe nézett élesen.

— Azt akarod mondani ezzel a tekintettel, ugye bár, szólt Ocskay: hogy ime »egy indulat, egy harag egyszerre más embert gyur belőlem.« Ne hidd azt. Nincs nagyravágyásom. Ha kívánja a fejedelem, mint közlegény szolgálok a seregében.

— De ő mást kiván tőled. Egy nagy kiterjedésü missiót akar rád bizni. Téged hatalmaz fel, hogy insurgáltasd az egész felső vidéket, a hol a tót nép lakik s alakits belőlük saját parancsod alatt álló csapatot, azokkal a saját terved szerint, a fővezértől függetlenül, viselj hadjáratot. Tetszik ez az ajánlat neked?

— Elfogadom.

— A csapatok gyülőhelye Ocskó mellett fog lenni: a Dodvág védelme alatt.

— Értem. Ez Bercsényi sarcasmusa megint. Mintha hallanám: »ereszszük haza a gyereket szopni.« Mintha olvasnám a rólam irt leveleket: Ocskay ott dőzsöl Ocskó várában, szokás szerint dorbézol részeg czimborákkal.« — De fogadom neked Istenemre, hogy a mig az én

Digitized by Google

dandárom a Dodvág mellett fog táborozni, senki az én seregemből ágyba nem megy hálni, se födél alá melegedni, se asszonyembertől egy ital vizet nem kap: maga a vezér sem; habár olyan közel tanyáznánk Ocskói kastélyomhoz, hogy a feleségem szava áthallanék hozzánk.

— Ezt még jobban szeretem. Mondá rá Csajághy.

— Akkor hát készitsd el a dandárunkat az indulásra.

Másnap utrakeltek. Ocskay fegyelmet tartott, mert ő a saját ezredének tudott hópénzt fizetni. Telt abból, amit a bányavárosokban készpénzül talált. Hogy az ezután összetoborzandó csapatokat hogyan fogja fizetni, arra is majd ád módot az Isten. A ki a mezők liliomait táplálja! pedig azok is kardot viselnek!

Már olvadni kezdett a hó, a midőn Ocskay megérkezett a dandárával a Dodvág mellé. Fáradságos volt az utja; mert a viz több helyütt kiáradt s elhordta a hidakat.

Amint egy dombtetőre felért Ocskay, a honnan épen le lehetett látni Ocskóra, még a lova is visszatorpant a látványtól, mely szemébe tűzött. Az egész faluban nem volt egy ép háztető, csak a kormos gerendák, kútgémek meredeztek fel az égnek: a templom egy rom

Digitized by Google

volt, a torony tető nélkül, harangok nélkül; a falun kivül levő kastély épnek látszott, de mellőle ki volt vágva a kert, az erdő: annak a helyén is csak fekete tuskóhalmaz összeégett maradványa sötétlett a hó közül; s az ablakok télhideg idején mind tárva, nyitva.

— Mi történt itten?

Ocskay László sarkantyuba kapta a lovát s a lejtőn vágtatva nyargalt lefelé: kisérete alig birt nyomában maradni. Be a faluba mind. Senki sem jött eléjük. Nem volt abban a faluban egy élő lélek, a kihez egy kérdést lehetett volna intézni: mi történt itt? A házak mind le voltak égve, a melléképületek, a mik egészen fából szoktak lenni, csak egy koromhalmazzal jelentkeztek a kőomladék mögött. Itt ellenség járt. Olyan ellenség, a kinek czélja a pusztitás. A templom oldalába egy ágyugolyó furta be magát, félig kinn szorulva a falból. Itt tehát egy nagyobb ellenséges csapat volt, mely ágyut is hord magával.

A piacz közepén ott hevertek az elhullott lovak maradványai, a mikről az elvadult kutyákat még a lovasok közeledése sem birta elriasz

Hát még a kastély!

Mikor Ocskay bevágtatott az udvarára,

Digitized by Google

alig ismerte fel, merre van előre? merre hátra? A mellvédek ledöntve; a tornáczot tartó márvány-oszlopok kifeszitve; az ajtók sarkaikból kiszakitva, minden ablak, redőny bezúzva, s a szép százados fák kivágva az udvaron tőből.

Mi történt itt?

Ő maga rohant fel elől a tornáczra; onnan a pitvarba, a czimerterembe, a belső palotába; — pusztulás, rombolás rémképe fogadta mindenütt. Összezúzott butorok hevertek szerteszét halomban, porczellán-edény, velenczei kristály cseréppé törve: kályhák, kandallók összezúzva, a falak frescofestményei elektelenitve: a czimerterem kirakott padlatán mutatták a patkónyomok, hogy abból istállót csináltak.

Hát az ágyasházban mi van? A szép, remekbe faragott, mennyezetes nyoszolya fejszével széthasogatva; a nehéz almáriomok erőszakkal felfeszitve, a vasláda, melyben az asszony ékszerei, a családi ereklyék álltak, fenekével felforditva, s az azon ütött tágas rés mutatja, hogy tartalma hiányzik. Hanem a szoba közepén van egy nagy boros hordó. Itt vigan tivornyáztak. S a fekete pinczepenész a padlaton hirdeti, hogy bokáig gázoltak a borban.

Digitized by Google

De hát kik voltak azok?

Ocskay csak leroskadt, mint a szélhüdött, arra a romladékára a hitvesi nyoszolyának, s a fejét lecsüggeszté.

Senki sem merte őt vigasztalni.

Egy elejtett gomb, egy öltönydarabnak a foszlánya drága kincs lett volna előtte, a mely elvesztett hitvesétől ittmaradt hirt mondani. Semmi, semmi. Ugy eltünt, hogy emléke sem maradt. Mindent elvittek magukkal a pusztitók, a mi csak értékkel birt, csupán a könyveket dobálták rakásra. A nyoszolya forgácsai között ott hevertek azok a lapok, a miket Ocskay néhanapján Bellarminius forditásával teleirt. Az utolsó éjszakán is azokat olvasgatta a hitves. A többi könyv oda volt hányva a szegletbe, penésztől zöld halom.

Majd egyszerre felugrott, kitörő indulatának féktelen dühében, s ökleit rázva az ég felé, ordíta: »Isten! Isten! Hol voltál, mikor ez történt? Add vissza nőmet! Add vissza hitves feleségemet! — Mert ha elveszed tőlem azt, a mi az enyim: én esküszöm a poklokra, hogy elveszem tőled azt, a mi a tied!«

Csajághy nem állhatta meg, hogy ezért a pogány beszédért meg ne szólitsa a dühöngőt: ő igaz puritán férfi volt.

Digitized by Google

— Ne ragadtasd el magad ilyen indulatra, vezérem; ne lázadj fel Isten ellen.

Ocskay ugy volt, mint akit a villám szele ütött meg; támolygott, szédült.

— Mondtam valamit? Nem... Tenni akarok valamit... Nem akartam Istent káromolni.... Az nyomoruság.... Még embert se káromoljon senki... A szidás csak kutyaugatás... Befogom a számat. Nem hallja szavamat senki. De teszek valamit.

S azzal még egyszer fellökte az öklét a magasba, s arczát az ég felé fordità, tele pokolkinnal: s akkor egyszerre, mint egy viziolátnokának nyiltak fel a szemei kerekre, ijesztő lázragyogással.

— Nézd! Nézz oda! kiálta, megragadva Csajághy kezét. Látod azt? Ott a válasz.

Csajághy is odatekintett, a hová Ocskay reszkető kezével mutatott, fel a magasba.

Mi volt ott látható?

Az égszinkék szobamenyezeten fekete koromfestékkel felirva e szavak:

»HIC FUIT RITSCHAN.« (Itt volt Ritschán.)

— Látod?

— Látom.

— Most már tudom, hogy mit teszek?

Digitized by Google

— Én is.

— Azt tudod, hogy én mit teszek?

— Azt.

— Akkor te jobbra, én balra. Mához egy hétre találkozunk.

— Hol?

— A dévényi révnél. Te a Fehérhegyek túlsó oldalán mégy, én az innensőn haladok.

— Ott leszek napjára.

Azzal megszoriták egymás kezét.

— Félnappal később indulj, hogy egyszerre érkezzünk: nekem kerülő utam van. — Ezzel Ocskay elsietett.

Csajághy az elpusztitott kastély ablakából nézett utána s látta, amint a nyergébe ugrik; odahivatja a zászlótartót, elveszi a kezéből a piros zászlót s megcsókolja azt keservesen, kétszer—háromszor is.

Nincs már más, a kit csókoljon.

»Hű maradsz hát mind a kettőhöz!« dörmögé magában a vasember.

Digitized by Google

X.

Az égő klastrom.

Az a rövid összebeszélés Ocskay és Csajághy között pediglen nem volt valami sympatheticus bűbájosság; mintha két ember egymásnak a szivében olvasgatott volna: hadviselés idején elvihetné a kánya az olyan hadvezért, a ki az alvezérei psychologiájára bizná hogy találják ki, mit gondol ő most: hogy mi lenne a jó haditerv? s ha kitalálták, végezzék el. Tudni kell, hogy régen meghánytvetett terv volt ez Ocskay és Csajághy között, a mi fölött ők ketten gyakran elábrándoztak hosszu téli táborozás alatt, az őrtüz mellett, közös szalmán heverészve. Vakmerő, kivihetetlen ábránd! Most jó idő nyilt rá! Az alkalom kedvez! A régi vesztes vezért, Schlick tábornokot Bécsbe visszahivták, helyette Heisztert küldték le; a ki aztán a határszélről minden rendes csapatot magához szedett, hogy összegyüjtött erő-

Digitized by Google

vel egyszerre lecsapjon a kurucz fejére: ez most ott jár a Dunánál Károlyi Sándort zaklatni. Itt pedig van egy feldühödött férj, a kit a feleségétől megfosztottak s a ki képes ezért az Istennel szembeszállni. Kezében a felhatalmazás a fejedelemtől, hogy a mi sereget maga körül tud gyüjteni, azzal kezdjen a saját tetszése és belátása szerint hadjáratot... Most lehet ebből a tervből valami! Tehát nem kellett azt egymásnak hosszasan magyarázniok. Csak a végső jelszóra volt szükségük: »Mához egy hétre Dévénynél találkozunk!« odáig »kiki magáéit!«

Derék munka volt, a mit »odáig« is elvégeztek. A vidéken szerteszét kóborolva portyázó kurucz csapatokat mindenünnen magukhoz szedték, Csajághy elhozta magával Bokross Pál tót lovasait, a kik puskával is tudtak lóhátról lőni, Révay Imre gyalog bocskorosait, a kiket »tót hajduknak« tiszteltek; Turóczy hanákjait, a kik hosszu társzekereken vitetik magukat, a lovassággal versenyt vágtatva s csak a verekedésre ugrálnak le, puskát ragadva; Ocskay viszont megkapta Móricz István Tisza vidékről idezüllött orosz hajduságát, Bóné Bandi, Gencsy Zsiga, Majos Jancsi, Kaszás Pali vak-

Digitized by Google

merő csikósbandáit, Andrássy (a barátvezér) töröktatár hadát, a kik még nem vették be a puska használatát, hanem nyillal tudtak lőni; de legnagyobb örömére rábukkant a hajdani bajtárs Borbély Balázs csapatjára is, a kivel együtt vezették a rongyos gárdát. Megint csak olyan rongyos gárda volt az, a kit vezetett. Hogy lettek igy megtépve? ezt az az ut tudná megmondani, a mit a Tiszától a Vágig tettek, mindennap hol verve, hol veretve; hol dőzsölve, hol koplalva. De ennek a régi bajtársnak igazán megörült Ocskay, hogy ujra feltalálta. Nem szégyelte megölelgetni, azért, hogy ilyen rongyos. »Majd nem leszünk mi rongyosak, ha visszajövünk!«

Egész Dévényig nem közölték a vezérek senkivel az utjok czélját, mikor aztán pontosan az összebeszélt időre együtt voltak Dévény-Ujfalunál, akkor mondták meg a seregnek, hogy hová mennek?

»Be Ausztriába! Fel Bécsbe!«

Volt erre a szóra őrjöngő riadal!

Hiszen erről álmodozott minden ember.

S aztán mi volna benne lehetetlen? Voltak együtt összesen ötezeren. Ötezer olyan ember, a kinek nincs mit veszitenі e földön. A kinek a szántóföldén a vetést fölégették, — lak-

Digitized by Google

házát szétdúlták, hozzátartozóit levágták, marháit elhajtották, a kit minden bozót megtépett, minden zivatar megszapult, tüz megégetett, kard megsebesitett, vad sors összesepert: kiéhezve, felbőszitve, kétségbeesve . . . Aztán egyszerre előtte áll a megnyilt paradicsom: még csak nem is őrzik.

A szomszéd Morva, Ausztria akkor is valódi tárháza volt a bőségnek. Jó földe, szorgalmas népe. A nagy török járás óta háborut nem látott a vidék, a nép fegyvert nem forgatott: csűrök, pinczék telve; istállók, aklok megrakva gyönyörü szarvasmarhával, lovakkal, birkákkal; a helységekben posztó- és vászonszövő gyárak; mindenütt fényes uri kastélyok, ellátva az osztrák főurak kincses pompájával. Csak át kell lépni a Morva folyón!

Ocskay ezt adta ki napi parancsban:

»A hol ellent nem állnak, ott senkit ne bántsatok. A ki fegyvert nem visel, azt meg ne öljétek: asszonyt, gyermeket ne infestáljatok. A mire szükségtek van, azt elvehetitek, a mire nincs, azt el ne rontsátok, a mi lábán jár, azt elhajthatjátok; de semmit fel ne gyujtsatok: — mert még többször is vissza akarunk ide jönni! Azért a népet tőlünk el ne va-

Digitized by Google

ditsátok. Sőt inkább hozzánk édesgessétek. A ki ez ellen vét, golyóba fut!«

Csupa tréfa volt az első átkelés a Morván. A szép holdvilág mellett, a rongyos gárda egy csapatja (a kinek legkevesebb kár esik a sarujában, ha megázik), meg a Bokross Pál bocskoros lovasai átusztattak a Morván a tulsó parti révig, ott elfoglalták a kompokat s éjfélig átszállitották rajtuk az egész dandárt.

Átellenben ~~fekszik~~ Schlossdorf vára, egy csinos kis tubákos pikszis: annak a kapuját petárdával csakhamar bedönték s az álmos várőrség kezéből kiszedték az egyetmást, a mi emberölő szerszám lehetne, s azután szépen átkoczogtak Hof városba; szerencsés jóreggelt kivánni: ott megfrüstököltek vigan, s kivetették a sarczot egész barátsággal.

Itt nem soká pihenének, felkerekedtek s folyvást az országuton haladva, ebédre megérkezének Witzelsdorfba; a hol a népség már eléjük jött békedeputáczióval s megköté a kapitulácziót, hozta társzekerekkel eléjük a sok élelmiszert, s beleegyezett a sarczba. Abban a városban csupa posztógyárosok voltak. Annyi purgomál posztót, szamethdaróczot, és karassiakelmét meg kamukabársonyt szolgáltattak ki Ocskaynak, hogy azzal az egész

Digitized by Google

hadseregét felruházhatá. Ezért nem is háborgatá a városukat. Ellenben a környékben levő nagy uraságoknak a mezőiről, a mi lábas jószágot talált, azt elhajtatá, a lovaknak a javát a maga népe között kiosztogatá. Ott éjszakára pihenőt is tartott.

Másnapra már a betörés hire nagy messze földet befutott. A rémület, mint a futótüz, terjedt mindenfelé; s vele együtt futott a nép is, a merre látott. A kuruczokról rémmeséket beszéltek, s a számukat szokás szerint roppantul nagyitották. A kastélyokból a földesurak mind futottak családaikkal és sebtén összeszedett kincseikkel együtt át a túlsó parton fekvő Fischamendbe, Hainburgba, mert a bécsi uton már Probsthofig száguldoztak Ocskáy előcsapatjai, sőt éjszakára magát Entzersdorfot is bevették, az ottani helyőrség rövid puskázása után: a miért aztán a városra kemény sarczot is vetettek.

Lett erre nagy rémület Bécsben! A kuruczok félnapi járóra a császárvárostól! Igaz ugyan, hogy Bécs lakossága maga képes akkora védsereget kiállitani ellenök, a mi azokat agyonnyomhatja: aztán a várost erős kőfalak, ágyukkal megrakott sánczok védik, a mik még a török szultán egész hatalmának is győztesen

Digitized by Google

ellen tudtak állni; van is feles számu helyőrség a fővárosban; — de mégis megdöbbentő volt az a mesés vakmerőség, hogy az a féreg, a kiről a hadi bulletinek egyre azt hirdették, hogy a sarkaik alatt most vonaglik utolsót, egyszerre a császárváros határában üti fel szarvasfejét s itt a közelben okádja sárkánytüzét.

A Bécs városi főparancsnok Strassoldo, rögtön összedoboltatta, trombitáltatta a rendelkezése alatt álló csapatokat, a polgárőrséget a bástyák őrizetére állíták fel; a pattantyusokat a sánczágyúkhoz állittatá, maga pedig egy igen tekintélyes dandárral kivonult a vakmerő kuruczhadnak egy olyan leczkét adni, a mitől annak örökre elmenjen a kedve az ilyen tréfáktól. — Csapatjai mind a szine-java voltak. a hadseregnek; jól fegyverezve, derék vezetők alatt. Azokkal a kuruczsereg nem mérkőzhetett.

Ezeknél Csajághy vezette az előhadat. Mikor az előre küldött portyázóktól megtudá, hogy minden oldalról túlnyomó hadoszlopok közelitenek, nagy okosan visszahuzódott Enzersdorfra, a hol Ocskay volt a derék haddal.

— Bécsig már nem mehetünk, mondá a vezérnek. Az osztrák fölébredt, s ágyuival jön ellenünk, nálunk pedig az a leggyöngébb fegy-

Digitized by Google

ver: a népünk nem szokta meg. Ideje lesz visszafordulnunk.

— Helyesen mondod, szólt Ocskay. A célunkat elértük. Zsákmányt ejtettünk, élelmi szert gyüjtöttünk, a mennyi a hadunknak elég; most az a főgond, hogy azt hazavihessük. Te rendeld a társzekereket előre: magad a legbiztosabb lovasezredünkkel maradj hátul, a visszavonulást fedezni. Én pedig az alatt megteszem a kurucztempót.

— Lesbe állsz egy csapattal, s mikor az üldöző ellenség az én hátamat verve, vakon előre rohan, akkor az oldalába csapsz, s két tüz közé szoritod? Melyik ezred menjen veled?

— Majd kiválasztom én a nekem való embereket: te csak vidd magaddal a saját ezredemet.

Borbély Balázs rongyos gárdája kinn az Enzersdorf melletti vadaskertben tanyázott (a városba bevinni nem volt őket tanácsos) mikor alkonyattájon csak megjelen közöttük Ocskay.

Különösen volt fölszerelve. Nem az a pompás mente rajta, nem is az az arabs ló alatta, a miről a »nyalka kurucz«-ra ráismertek már messziről, hanem ugyanaz a rongyos-szurtos készség rajta, meg az a görhes sovány, de

Digitized by Google

azért erős csontos ló alatta, a miről a tiszabecsi peteknél hires lett.

— No rongyos gárda, hát ismersz-e még? Akartok-e még egyszer velem jönni? — Megint olyan jó helyre?

De nagy örömrivallással hallották ők azt a szép szót. Mennek azok vele, ha kivánja, a felkelő holdat ostromolni is!

Ocskay még a töröktatár légiót is magához vette, s ezzel a szedett-vedett haddal félre állt a derék seregtől, a mit elébb a társzekerekkel előre inditott a magyar határ felé.

A vadaskert egész a Dunáig terjedt, ugy hogy a dámvadak néha átugráltak a keritésen s átusztak a nagy szigetbe, a miben pompás gyümölcsös-kertek valának azon időben mulatóházakkal, üresek az esztendőnek ilyetén szakában, maga a sziget is nagyobb részt viz alatt a Duna áradás miatt. Nem lakik itt most élő ember.

Ocskay erre a szigetre hozta át a lovasait, átusztatva a Duna keskenyebbik ágán. Ott lesben megálltak.

Ez a mai éjszaka mindenképen viharosnak indult. A császári parancsnok, tudva jól, hogy a kurucz sereg nem végezheti a visszavonulását elég gyorsan, — a sok megrakott

Digitized by Google

társzekér, az elterelt csordák, nyájak gátolják a gyorsitott menetben, annálfogva rajta volt, hogy azt minél hamarább utolérje; e végett a lovasságát erősitett haladásban inditá előre s még az éj homályában utól is érte a kuruczok utóhadát, mig a gyalogsága hadtudományi felosztásban vonult fel lépcsőzetesen, en èchelon utána, à cheval véve a nagy országutat a lába közé.

A szigetről láthatá Ocskay a felvereslő villanásokat az éjszakában, a mit az ágyuk lobbantottak az égre; a mint Strassoldo és Csajághy összetalálkozának.

»No most mi következünk, fiuk!« monda Ocskay. »Előre!«

»A balpartra át?« kérdé Borbély Balázs.

»Nem. A jobbra! Mi Bécs ellen megyünk!«

Őrjöngő egy gondolat! Ezer kétségbeesett rongyos ficzkóval, meg háromszáz nyillövő tatárral megrohanni Bécs városa kapuját! Kitelt tőlük, hogy megtegyék! Hova híhatta volna Ocskay, hogy utána ne mentek volna?

Átusztattak a sarkában a Duna szélesebbik ágán is, s aztán éjnek éjszakáján, mielőtt a hold feljőne, Schwechat alatt, erdők, fasorok között, észrevétlenül, mint a kisértettábor, ke-

Digitized by Google

resztül az elhagyott török sánczokon, ut nélkül, torony irányában. Az óriási Szent István torony, messze világító lámpájával volt a kalauzuk. Mikor a fogyó hold feljött a Laxemburgi halmok mögött, épen akkor szállt le a török sáncz oldaláról, mint egy sátánlégió, a rongyos gárda.

Az akkori Bécs külvárosai még csak a Favorita-vonalig terjedtek: az sem volt valami erős sánczolat, csupán a mezei lakok és kertek palánkjainak tömege, a köztük levő országut elzárva sorompóval.

Amint Ocskay csapatja a sorompóhoz megérkezett: az ott felállitott őrség eldobálta a fegyvereit s futott keresztben a mezőkön, káposztáskerteken szerte, orditva: »itt vannak a kuruczok!«

Ezen az oldalon épen nem várták őket.

A pokol hányta-e fel méhéből, hogy most egyszerre a Duna jobb partján vannak?

A sorompón és az első sánczkarózaton túl következett a császár kedvencz vadászó helye.

Ocskaynak jó helyismerete volt ezen a helyen, labancz korában maga is cserkészett az udvari kisérettel ebben a pagonyban. Tudta, hogy ennek a tekervényes utjain keresztül egészen a külvárosig lehet hatolni.

Digitized by Google

A vadaskerten túl volt egy nagy kolostor, a melyben a Krisztus töviskoszorujáról nevezett Dornenkränzerin-apáczák laktak.

Ez volt a legelső nagy épület, a mit maguk előtt találtak.

»Ezt kell elfoglalnotok!« parancsolá Ocskay a kuruczoknak.

Ez volt az, amit ő az égbe orditott, mikor ocskói pusztakastélyában felesége összetört nyoszolyájáról felugrott, hogy magát az istenséget megtámadja kinos veszteségeért.

»Add vissza azt, a mi az enyém, vagy fogadom a poklokra, hogy én veszem el azt, a mi a tied!«

Egy egész kolostort, tele szent szüzekkel, a kik az Ur menyasszonyai!«

Erre tört, ezért fáradt, czélnál volt.

Benn, magában Bécs külvárosában, elfoglalni egy egész zárdát, Istennek szentelt aszszonynépével s azt vinni el magával, áldozatul az elrabolt hitvesért.

Egész kardala a jajkiáltásnak feleljen viszsza arra a vészsikoltásra, amit az ő »egyetlene« hasztalan küldött fel az égbe.

»Rajta, kurucz! Rajta tatár!«

Hanem a vakmerő kisérlet, a mi a legnagyobb akadályokon mesemódon átsikamlék,

Digitized by Google

ime elbicsaklott egy igen csekély kis dolgon. — Egy maroknyi embernek bátorságán.

Ha lehető volt az a képtelenség, hogy egy másfélezernyi csoport betörjön a császárvárosba s rémülettel töltsön el százezer embert; viszont az a lehetetlenség is megvalósulhatott, hogy ez a vakmerő légió utjában találjon hatvan olyan embert, a ki feltartóztatja. Ennyi polgári őr volt a kolostor falai mögé elhelyezve; hanem ezek az első támadásra oly gyilkos tüzeléssel fogadták Ocskay csapatját, hogy az visszahőkölt.

A kolostor jobban készen volt a védelemre, mint valamennyi nagyhirü vár, a minek az ormára Ocskay kitüzte a győzelmes zászlót.

Nem lehet ezt csak ugy egy kézcsapásra elvenni.

Ocskay egy pár száz kuruczot leszállitott a lováról, s maga állott az élükre. Az utfélen volt egy nagy fafeszület, azt kiemelték a helyéből, s azzal rohantak neki, mint a kőfaltörő kossal, a kolostor ajtajának.

Hanem az nagyon jó ajtó volt: erős kovácsolt vasból; nem engedett. A védők granátokat dobáltak a támadók közé, a mik durrogva pattogtak szét a lábaik alatt. A kurucznak ez nem tetszett; Ocskay csak azon vette egyszer

Digitized by Google

észre magát, hogy egyedül hagyták az ajtó előtt.

Tombolt dühében. — Ő, a ki annyi erősséget bevett, most egy nyomorult klastrom előtt kudarczot valljon!

Fogott egy granátcserepet, a mi a lábához pattant, s annak az élével felkarczolta a kolostor barna falára e szókat:

»HIC FUIT OCSKAY.«

Azzal visszament a csapatjához, nem törődve az utána küldött golyókkal, a mik közül némelyik a pánczélingén siklott végig. Eléhivatta a tatárokat.

»Ha nem hozhatom őket ki, vesszenek odabenn!«

Oh a tatároknak nem kelletett sokat magyaráznia, hogy mit tegyenek. Gyakorlatuk volt ebben. Szurokkanóczokat kötöttek a nyilaik végére s azokat meggyujták, ugy lövöldözék a kolostor tetejére. Rövid idő mulva lángban állt a tető.

Benn a szent szüzek ijesztő rémsikoltozása hangzott.

Ocskay gyönyörrel hallgatta azt.

»Hát az én Ilonkám nem igy kiáltozott-e?«

Egy ablakon át két hófehér kéz nyult elő

Digitized by Google

s imára kulcsoltan látszott feléje esengeni. Ocskay észre is vette azt.

»Mintha csak az én Ilonkám fehér kezeit látnám«, mondá kegyetlen keserüen. »A hogy azt meghallgatta az Isten, ugy hallgassa meg ezt is!«

(Pedig meghallgatta mind a kettőt!)

»Lőjjed, tatár, lőjjed!«

De már ez még is vastag tréfa volt a bécsieknek! Felgyujtani egy kolostort a szemük láttára! Hirtelen összeszedték a császári várban levő nehéz vasasokat s azokat inditák a vakmerő betörők megtorlására. Jöttek nagy trombitaharsogással: a falakon is mindenütt megpördültek a dobok, az egész város feltámadt álmából, ágyukat sütöttek el, rakétákat eregettek felt a Szent István tornyából, hogy a balparton levő seregeket fellármázzák. Ocskay átlátta, hogy itt jó lesz visszavonulásra gondolni.

A pokolszomj el volt kissé oltva szivében. Hallotta az ártatlan nők jajorditását, jól lakott vele: talán nem is bánta már, ha megszabadulnak is. Tán nem ég addig rájuk a tető, a mig a tüzoltók megérkeznek?

Csapatjaival visszavonult a császári vadaskertbe.

Digitized by Google

Az ellene küldött vértesezred megkisérté üldözőbe venni, de a sürüben oly nyilzáporral fogadtatott a tatárok által, hogy kénytelen volt visszatérni. A nyil még most is veszedelmes fegyver. Bizonyitják azok a harczok, a miket afrikai vadak ellen folytatnak mai nap európai seregek. A gyorspuskát is megszégyeniti a sok nyil.

A kuruczoknak nem is igen látszott sietősnek ebből a szép erdőből odább menni. Ilyen szép helyet ők régen láttak. Ilyen fübe régen haraptak az ő lovaik. Azoknak is kell egy kis pihenés. Biz ők lenyergelnek, a mig az ellenség odabenn összeczihelődik. Ott volt az állatkert, a drága szép zsiraffjaival, antilopéival, gazelláival: hogy hagyta volna azt a kurucz megkóstolatlan? a ki soha sem evett még ilyen hust. Sem czédrusfából, meg drága puszpángfából még nem rakott soha tüzet, a minél a pecsenyéjét megsüsse. Volt a császárnak két betanitott párducza is, a mikkel őzekre, dámvadakra szokott vadászni. Azokat is lelőtték és megették, nem, mintha jó lett volna, de a dicsőségért: az egyiknek a bőre jó lesz kaczagánynak Ocskay uram, a másiké Borbély Balázs uram számára. Csak jó virradat felé hagyták ott a megszeretett tanyát. A tatárok még

Digitized by Google

egy-egy darab himalajai yaknak a maradványait is a nyereg alá rakták, majd megporhanyul utközben.

Ennek a vakmerő tanyázásnak pedig az a következése lett, hogy a bécsiek, látván azt a száznál is több őrtüzet a császári vadaserdőben nem hihettek egyebet, minthogy egy egész tábor szállta meg Bécs városát, s nyargaltatták a stafétákat, még Heisterhez is, hogy siessenek a szorongatott metropolist megvédeni. Ez által a balparton a kuruczokat üldöző főparancsnoknak csak a lovassága maradt a kezén, a gyalog hadai hanyatthomlok siettek vissza Bécsbe a nagyitott rémhirre.

Már akkor Ocskay rég hegyen-völgyön túl volt.

Hanem ez alkalommal nem azon az uton tért vissza, a melyiken jött. Tetszett neki sorba meglátogatni a jobbparton eső városokat, a hol még nem ismerték. Ott sokakat feltalált azon előkelő uraságok közül, a kik a túlpartról menekültek ide előle. Sok kedves emléket elvitt tőlük.

A hajdani nagy római város, Carnuntum, helyén, a hol most Petronell áll, rábukkant a várkastélyban azokra a nagyértékü régiségekre, a miket a romok között találtak. Ő is

Digitized by Google

nagy kedvelője volt a régiségeknek; de azért nem vitt el belőlük egyebet, csak a mi aranyból és ezüstből volt. A város végén áll még az ős Carnuntum egyetlen diadalkapuja: elpusztithatlan tömör épitmény; ennek a homlokzatára felirta szép gothicus betükkel:

„Morgen komm ich wieder."

A szomszéd Hainburgban azonban kedvetlenül fogadták. Tehát oda be sem szállásolt; hanem lekerült a dunai kikötőhöz, a hol a télire kikötött malmok voltak elhelyezve: azokra rárakta az embereit, lovait s szépen átszállitotta a csapatját minden baj nélkül a túlsó partra.

Ott a rekettyésben összetalálkozott Strassoldó dragonyosaival, a kiket a fővezér Csajághy oldalába küldött, hogy a dévényi átkelőnél vágják el az útját a visszavonuló kuruczoknak. Azokat menten megrohanta, levágott belőle annyit, a mennyit elért, a többit elkergette, s ezzel Csajághynak utat nyitott a révig. Hogy pedig azontúl is háboritatlanul vihesse el a zsákmányát egész Nagyszombatig, azt tette, hogy a hainburgi malmokat megrakatva kövekkel, neki ereszté a Dunának, s Pozsony közelében felgyujtatta, azok mind összetörték, elégették a pozsonyi hajóhidat. Másnap, mikor

Digitized by Google

Heister át akart jönni az egész seregével, hogy a rabló kuruczot kiforditsa a bőréből, nem talált maga előtt hidat.

Ocskay pedig szépen megérkezett Nagyszombatba: ott a hozott zsákmányt a vásáron elkótyavetyélte: az árából kifizette a zsoldot; a maga részét is kivette belőle.

»No az Ocskói kastélyért már meg van fizetve, de Ilonkáért még nincs!«

Digitized by Google

TARTALOM.

I. A Zomotor 3
II. A rongyos gárda 38
III. »Nyalka kurucz« 52
IV. A megbabonázott malaczfej 82
V Még egy várostrom 99
VI. A vas ember 110
VII. Mézes hetek 124
VIII. Párbaj a harczmezőn két hős között, a kiknek a testét nem fogja sem kard, sem golyóbis . . . 142
IX. Hogy vannak ez alatt otthon? 156
X. Az égő klastrom 167

Digitized by Google

SZERETVE MIND A VÉRPADIG.

TÖRTÉNETI REGÉNY A RÁKÓCZY-KORBOL.

IRTA

JÓKAI MÓR.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA
1882.

Digitized by Google

Budapest, 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Digitized by Google

XI.

Egy nő, a ki a tüznek örül.

Mikor Bécs utczáit késő éjjel befutotta az a rémhir, hogy »itt vannak a kuruczok!« s a felriadt lakosság lélekvesztve rohant előre-hátra az utczákon, nem tudva, hogy honnan jönnek a félelmes látogatók? a glacisra nyiló gróf Altenburg palotában hirtelen felnyilt egy ablak, s azon egy nőarcz tekintett ki. A hold-világ még fehérebbé tette e szellemarczot, mint a bezárt szobalég — és talán a szenvedés.

»A kuruczok jönnek!« orditák odalenn az éjszakai hangok.

A halaványarcz egyszerre élni kezdett, a fehér fény ragyogássá magasztosult rajta, az ajkak megnyiltak édteljes nevetésre. — Még kiljebb hajolt az ablakon.

Az ágyuk villanásai vereslettek fel az éjben, a dörgés megrázta az ablakokat.

Digitized by Google

»A Favorita-vonal felől jönnek!« kiáltának odaalant.

A szent-István toronyból süstörögve szállt fel a vészröppentyü, tűzlángokat lövellve fel az égbe, hirt adni a túlparton messzetávozott dandárnak, hogy nagy a veszély.

A halavány hölgy összetapsolt a két kezével s mintegy esedezve emelé azokat az ég felé. Azután besietett a szobájába.

Hálószobája mellett volt egy kis benyiló. Ott aludt egy ágyban két gyermek. Szépek, mint két kis cherubin; az egyik hat éves, a másik öt. Mellettük, egy mennyezetes nyoszolyában, feküdt egy fiatal hölgy; sürü szőke selyemhaja altában szétbomolva patakzott alá vánkosairól, üde, piros arczán, tiszta homlokán, félig nyilt ajkán az álom túlvilági önkivülete. A vékony patyolat-hálóköntös egy élő márványszobor idomait árulja el.

A halavány arczu hölgy kezével érinti az alvó szobor sima vállát s a nevét suttogja fülébe: »Ozmonda!«

Arra az fölébred, felugrik az ágyából, kerekre felnyitva nagy, sötét pilláktól árnyazott Titánia-szemeit.

A másik hölgy valamit súg a fülébe; a mire a felébresztett hölgy álomittasan nagyot

Digitized by Google

nyujtózik, egész idomzatával párduczmódra vonagolva, s aztán hirtelen asszonyi kiváncsisággal kapja meg a felébresztő kezét, azt súgva: »igazán?«

A halavány hölgy egyik mutatóujját az ajka elé teszi, a másikkal figyeltető mozdulatot tesz: — »hallgass!«

Az utczák rémes zaja behallik ide is.

Erre a szőke hölgy kiugrik az ágyából, s mezitláb, a lenge éji köntösben kifut a másik szobába, az ablakon kitekinteni: nem törődve a hideg éji levegővel.

»Óh készülj! Siess!« suttogja utána a másik.

Azután odamegy a gyermekeket felkölteni. Először a nagyobbikat. A kisebbik nyügösködik, sir, hogy az álmából felverték: a nagyobb meg csak bámul nagy álmosan.

Ekkor a hölgy valamit súg a nagyobbik fiu fülébe, mire annak egyszerre kimegy az álom a szeméből: felszökik. Azután oda vonja magához a siró öcscse fejét s ő súg annak valamit a fülébe. Erre a kicsikének az arczán egyszerre átváltozik a sirás nevetéssé; megcsókolja a bátyját kétszer is; aztán ő is ugrik az ágyból, s maga kapkodja elő a széken heverő

Digitized by Google

ruháit, s adogatja a halavány hölgy kezébe, hogy öltöztesse fel.

— Pszt! Pszt! Nem azt a ruhát, suttogja a hölgy: félrerakva a bársonybugyogócskát, a selyemmellénykét. Mást vesztek fel most!

S előszedi az ágy fiókjából a kopott, durva kelméjü öltönyöket.

— Szegény fiuknak öltözünk ma, suttogja nevetve a kicsike; nagy kedvvel rázva bele magát a kecskebőr-nadrágba. Mire készen vannak, két kis savoyard fiu áll ottan, csak a borzfejü tarisznya kell a hátukra, meg a marmotáskalitka, — aztán mehetnek utra.

— Hol a néni? piszeg a kicsike.

— Csitt! mond a nagyobb; nem néni: bácsi!

Itt jön már.

A szőke hölgy is felöltözve tér vissza. — De most már nem hölgy. Hanem vándordiák; fáczántollas barettel a fején, mely elrejti sürü hajzatát, oldalán a bőröv, lecsüggő tőrrel, kezében összecsavart tövises vándorbot, vasas véggel. Arczának férfias jelleget ád az állára lecsatolt viharszij, a felső ajkat, mely hamiskásan van felvetve, még egy kis rögtönzött bajusz hamva is takarja. Senki sem mondaná, hogy nem valami pajkos tagja a bécsi akadé-

Digitized by Google

miának. Csak olykor árulja el magát, mikor egy-egy ágyulövésre összeborzong a teste.

— Készen vagyok, ha kell.

Künn az utczákon egyre nőtt a zürzavar: verték a lármadobot, a fegyveresek lótottak-futottak; nyargonczok vágtattak, a néphez beszélve, a távolban a puska ropogott: a külvárosban félreverték a harangokat.

— Siess, Ozmonda, siess! hozz bizonyos hirt. Rebegé a gyermekek anyja, előkeresve az ágy rejtekéből egy hosszu kötélhágcsót.

Azt a palota kiugró szöglet-rondellának keresztfájához kötötték s lebocsátották.

A palota rondellájának erkélyétől a bástya lábáig hét ölnyi mélység volt. Hanem segitett ezen egy sokszázados hársfa, mely a sánczalapból magasra fölemelkedék; felét elvette a veszélyes útnak, s az egészet eltakarta. Ügyes kapaszkodóknak, a kiknek a fejük nem szédül, könnyü azon fel- és lejárni.

Ozmonda előre lehajitva a görcsös botját és bőrövét, a mi akadályára lett volna az ágak között, gyorsan felszökött az ablak mellvédjére s aztán macskaügyességgel ereszkedett alá egész annyira, hogy a fa ágaiba belekapaszkodhatott: nehány percz mulva már lenn volt

Digitized by Google

a földön; egy siphang jelt adott, arra a fennmaradt hölgy bevonta a kötélhágcsót.

»Mi nem megyünk utána?« kérdé a nagyobbik fiu.

»Majd ha visszajön.« Suttogá az anya.

Azután visszavitte a gyermekeket hálószobájába s ott az imazsámolyra maga mellé letérdepelteté: »imádkozzatok édes fiacskáim!«

Az imazsámoly előtt volt remek miniature festésben Loyola Ignácz gloria övezte arczképe.

A kisebb gyermek nyafogott, hogy ő ez előtt a bácsi előtt, a ki olyan furcsán forgatja fel a szemeit, nem tud imádkozni.

»Hát hunyd be a szemeidet, majd akkor tudsz,« mondá neki a nagyobbik.

Kis idő mulva megint piszegett a kis öcs.

»Mikor jön hát már az apa?«

»..... Sssssss!« csitítá egyszerre a bátyja is, meg az anyja is. — Meg ne hallja ezt valaki!

»Akarod apát látni?« kérdé tőle súgva szeliden a nő, megsimogatva selyemfürtös fejét.

Azzal egy rugót megnyomott az arczképen, mire az elfordult sarkain, s alatta egy másik kép látszott meg. Egy szép, huszonkét éves deli ifju arczképe, simára borotvált arczczal, divatszerü allonge-parókával fején, mellén, karjain

Digitized by Google

pánczél, a fényes vértet nyakáról lefüggő rendcsillag diszíti; oly hóditó, rokonszenvköltő egész tekintete!

»Látod? Ez az apa!«

Akkor aztán tudott a gyermek imádkozni — kinyitott szemmel.

S az apa képe mindjobban világosodni kezdett; fény, ragyogvány derengett át körülötte; mintha hajnalodnék. Maga a nő sem vette észre annak az okát, annyira el volt merülve az áhitatban; midőn egyszer csak megkondult a szent-István tornyában az öreg harang. A »Bierglocke.« Csak igen nagy vész idején szokták azt félreverni. Ekkor tekinte a nő hátra. Az ablakon át besütött a szobába a vésztűz vérvilága. A felgyujtott kolostor tűzlángja volt az.

A nő és a két gyermek felugrottak az imazsámolyról, s egymás nyakába borulva, elkezdtek sirni — az örömtől.

Csodálatos! Egy gyönge nő, és két kicsiny gyermek, akik örülnek, mikor a vésztüzet látják, mikor a félrevert harang fenyegető kongását meghallják.

Aztán együtt az ablakhoz futnak, s a leeresztett függönyök mögül lesik: terjed-e az a tűz? jön-e már közelebb?

..... Az a nő II. Rákóczy Ferencz hit-

Digitized by Google

vese, Eleonora herczegnő, az a két fiucska az ő két gyermeke, az a sima arczu képmás az ő ábrázolatja: a gyermekek, a feleség soha sem látták még őt másformának.

Ők mind a hárman Bécs foglyai.

Azt hiszik, hogy szabaditóik jőnek: azt hallják, hogy börtönük falait vivják.

Hiába örültek. — A tűz kialudt reggelre, a zürzavaros lármát az utczákon felváltá a rendes hadcsapatok szabályos felvonulása, ágyuk nehéz gördülése. A kuruczok itt voltak, visszaverettek.

»Vetkőzzetek le, feküdjetek ágyatokba vissza, kis gyermekeim,« sóhajtá Eleonora herczegnő. A fiucskák az ágyba vándoroltak, álruháik a rejtett fiókba vissza: az apa arczképét eltakarta a szent férfiu képmása. Vége volt a reménynek.

A hajnali harangszónál már együtt van a két hölgy a kis házikápolnában. Ozmonda fekete bársony uszályos öltönyt visel, miként a herczegnő. A fekete fátyol, mely arczát körülfogja: olyanná teszi, mint egy szent kép.

Pater Renatus, a gyóntató atya, a hajnali misét jön tartani. Mikor annak vége van, az elfogadó terembe mennek át.

A herczegnő igen szépen játszik az orgo-

Digitized by Google

nán, Ozmonda sonatát énekel; tiszta, csengő hangja maga az élő áhitat: pater Renatus szép baritonja dönög halk kiséretül hozzá. Hálazsolozsma ez; a mult éjszakai csodálatos megszabadulásért. Aztán a gyóntató elmondja, mi történt.

— Rémséges gondolat! A pokol ördögei, kikre a kurucz név méltatlan hizelkedés; Belial praktikáival szövetkezve, megrohanták magát a metropolist. Számuk annyi volt, mint a prücsköké a mezőn. A szent szűzeket akarták elrabolni! Lucifer küldte őket. Vezérük fölirta a nevét az égő kolostor falára: »Ocskay;« a Gyehenna kürtőjébe is igy legyen felirva: »Ocskay!« Méltó az egész alakja a pokol dandárához. Arcza csupa fekete szőr, melyből két kancsal szem világit elő; orra tülök, szája széles, kiülő agyarakkal, fülei hegyesek, mint a vadkané; hangja hasonlit a tevék nyeritéséhez. Asszony, ha meglátja, szörnyeteget szül. Egyedül menekült meg innen pokolbeli táltosa hátán: társait levágták. Dicsérjük Istent, és a védszenteket, hogy megszabaditottak tőle.«

Mikor a gyóntató eltávozott, azt kérdezé Eleonora herczegnő Ozmondától:

— Te! csakugyan oly szörnyalak Ocskay!

Digitized by Google

A szőke hölgy mosolygva tette keblére kezét.

— Épen az ellenkezője annak. Szép, deli, délczeg levente.

— Te láttad őt?

— Láttam.

— Közelről?

— Nagyon közelről.

— Talán ismered is?

— Ismerem.

— Szólj! Lehet benne bizni?

— Olyan jól, mint az angyalokban.

— Olyan jól, mint te benned magadban?

— Óh herczegnő! rebegé Ozmonda, elpirulva, (s pirulása egy tizenhét éves hajadoné volt) és azzal megragadá Eleonora herczegnő kezét és csókjaival halmozá el: térdeihez borulni törekvőn. De a herczegnő odaölelte őt a keblére, s arczát és homlokát csókolgatá meg.

— Te egyetlen védőm, bizalmam, őrangyalom! Ha ő benne is ugy lehet bizni, mint te benned, ugy ti meg fogjátok szabaditani az én árváimat.

— Esküszöm az égre, herczegnő, hogy ugy lesz! Ez a férfi: — én ismerem őt jól, csodákat fog elkövetni, s amit egyszer elkezd, azt bevégzi.

Digitized by Google

— Adja Isten, hogy ugy legyen, a hogy te gondolod! Csókolj meg, ha hivem vagy.

Ozmonda áhitatteljesen csókolá meg Eleonora hófehér orczáját.

Ah! A női Judás!

Nem igaz semmi benne! A körme hegyétől, a mi festve van, egész a szive közepéig, minden csalfaság rajta.

Csalfaság az arczszine, a mosolygás bűbája, az áhitat, az ártatlanság fohászkodásai!

Ez a nő — kém Eleonora mellett.

Ez az a nő, a kinek a két átkozott szép szeme miatt Ocskay László párbajban agyonlőtte Tisza Gábort.

E miatt az átkozott két szép szem miatt még sok köny fog kifolyni — — és még talán sok nemes sziv vére.

A neve Szunyoghy Ozmonda grófnő.

Digitized by Google

XII.

„Ritschán.“

Az, aki a nevét fölirta Ocskay feldúlt kastélyának boltozatára, egyike volt a legdélczegebb, lovagiasabb vezéreknek a császári hadseregben.

Délczegség? Lovagiasság? Aztán kastélydúlás, faluégetés, asszonyok elhurczolása? Hát biz ez akkor igy volt, és nem másképen. Ez volt a hadviselés módja. A kurucz pusztitott Morvában, Ausztriában, a labancz Magyarországon. Aki sok várost elégetett, az volt a hős; ha prédát is ejtett, az volt a diadal. A leégetett környék, a hol messze földön nem maradt egy ép hajlék, egy szénakazal, egy buzaasztag, biztositék volt az egyik félnek, hogy a másik nem kerülhet a hátába; mert ott elvesz éhen. Néha maga a kurucz megtette azt, hogy fölégette szerte a magyar falvakat a labanczsereg előtt. Egy dunántuli hadjáratot igy nyer-

Digitized by Google

tek meg a császári hadvezér ellen. Csupán tüzzel, minden vas nélkül.

Ritschan külsejére nézve is mintája lehetett a hős lovagoknak. Karcsu, deli termet classicus szabásu arczvonások, achillesi arczél; nemes bátorság a harczban, tréfás kedély a vig férfitársaságban, finom, előkelő modor a nők között, minden ember kedvenczévé tevék, a kinek valami oka volt rá, hogy barátságával dicsekedjék. Ellenben a kurucznak félelme volt. Épen oly gyors, oly vakmerő, oly csodálatosan leleményes, mint maguk a kurucz portyázó vezérek; nem gátolta hegyszakadék, áradt folyam, mocsár: ott termett, a hol nem várták s ugy rohant a golyózápor közé, mintha neki is talizmánja volna, a mi sebhetlenné varázsolja. Valóságos Ocskay László német kiadásban.

Miután fél Trencsén megyét, és Nyitrát egész a Vágig elpusztitá a császári fővezér rendeletéből: az összegyüjtött zsákmányt szépen átvivé Morvába s ismét visszajött a Morva vizén, hogy a császári hadsereggel egyesüljön. Ott szükség volt rá. A fővezér döntő ütközethez készült. Ritschán dandára egyike volt a legharczedzettebb hadosztályoknak. Nála volt a Deutschmeister gyalodezred, a meklenburgi dragonyos lovasság, a dán segély-

Digitized by Google

had könnyü dzsidás-lovasai, és nyolcz tábori ágyu, azok között két haubiczvető. S mindezeken kivül hordott még magával egy jól szervezett morva szabadcsapatot, mely csupa gyakorlott hegylakó vadászokból volt alakitva, a kik a tábora előtt és kétoldalt jártak cserkészve, s felverték a lesben álló ellenséget, kipuskázták az erdőkön csiripelő kurucz népfelkelést, tisztán tartották az utat. — Négyezer embere volt: — bizonyosan mondhatni: — megszámlálták.

Mikor Ritschán tábornok a határszél városába, Szakolczára megérkezett, a császári sereg magyar vezérétől, Pálffy János gróftól, azt az izenetet vevé, hogy őrizkedjék a legegyenesebb uton jönni Pozsony felé, a Morva mentén, mert ott erős kurucz hadcsapatok várnak reá; s minden közbeeső város az ő birtokukban van; hanem a helyett vonuljon a Fehér-hegyeken keresztül; s azoknak a délkeleti oldalán, a szép szőlőhegyes vidék mentén igyekezzék le Pozsonyba. Itt hat mezőváros fekszik egymás mellett, egy-egy jó nyargalásnyi távolban egyik a másiktól: mind keritett városok, a mik a császáriak birtokában vannak; azokat csak apró, rendetlen kurucz-csapatok ostromzárolják; sorba valamennyit mind

Digitized by Google

felverheti utjában Ritschán s ott pihenhet meg, a hol akar: a mi valóban igen jó terv volt.

Csak egy hiba történt. — Az, hogy ennek a levélnek a másolatát egy nappal hamarább megkapta a magyar fővezér is: Bercsényi.— A kuruczoknak is voltak jezsuitáik! — Ők is megtanultak már »aranygolyókkal lőni!«

Bercsényi Érsekujváron volt ekkor s onnan rögtön elinditá Károlyi Sándor tábornokot a kurucz lovassággal a nagyszombati uton: maga a gyalog hajdusággal azonnal indult szekereken utána. Egyuttal futárokat küldött Ocskay Lászlóhoz, a ki a határszélen táborozott, hogy a milyen gyorsan csak lóláb és emberláb mehet, siessen minden emberével a Fehérhegyekhez: ott jön Ritschán!

»Ritschán!«

Ez a név kellett csak Ocskaynak, hogy éjszaka felugorjon a fekhelyéről és kimenjen a csillagokat megszámlálni s annyi átkot mondani, a hány csillag van az égen! S aztán lesni, hogy merre fut egy le?

Megtudta hát, hogy merre fut le az a csillag? Megmondták neki. Ráutasitották. Ott megy az, a kit keresgetsz!

Utána!

Digitized by Google

Ott kéklenek a Fehér-hegyek! A Kárpátok meghonosult ága.

Most is gyönyörü szép vidék: milyen lehetett még akkor? Ahol most egy várrom fehérlik a hegyek ormán: pedig szerteszét annyi fehérlik! akkor ugyanannyi büszke várlak piros tetejü kastélyai, bádogfödte tornyai emelkedtek ki a sürü zöld erdőből. Azok mindmegannyi erősségek voltak, bástyákkal, felvonó-hidakkal, földesuraik a nép vezérei, a kik ágyuval-puskával védték sánczaikat s minden rongy ellenségnek a szavára nem hederitettek. Egy magasabb hegytetőről meg lehet számlálni nyolcz ilyen várkastélyt. Természetesen azok közül négynek kurucz gazdája van, négynek meg labancz; ma kurucz, holnap labancz: kerül-fordul egy pár hónap s megforditva van megint.

Magát a szomolyáni szoros utat, a hol Ritschánnak át kellett jönni a Fehér-hegyek keleti oldalára, három ilyen hegytetőre épült várkastély disziti, Jókő, Korlátkő, Szomolyán. A negyedik várkastély, Jabloncza, a Miava folyó partján fekszik lapályban. Mikor legutóbb itt járt Ritschán, akkor ezek a várlakok mind labancz uraké voltak: (épen is maradt a vár alján minden zsuptető.) Azóta

Digitized by Google

azonban a három első vár kurucz kézbe került; csak Jabloncza maradt meg a császáriak pártján s ezt Ritschán nem tudta.

A hegyi utak meglehetősen el voltak romolva: nem olyan idő járt, hogy a vármegye csináltathatta volna azokat; Ritschánnak sok késedelmet okozott az ágyui és társzekerei átszállitása miatt az út tatarozgatása, amig az út felét, a hegytetőt elérte. Hozzájárult még az a baj is, hogy a völgyet ellepte a köd, nem lehetett messzire látni. Csak azt lehetett hallani, hogy az erdőkben, a mik a mély utat két oldalt fedik, hajnal óta sürü puskaropogás van: ez valószinüleg a morva szabadcsapatok tiralljozása a tót kurucz puskásokkal: a derék had előhaladását azonban ez nem zavarta meg.

Nem sokára azonban a hátvédtől jövő nyargonczok jelenték a tábornoknak, hogy háta mögött erős lovascsapatok verdesik megujitott rohamokban a dán lovasságot.

— Csak hadd érjünk fel a tetőre! mondá Ritschán; — a hol elhagy bennünket a köd, majd segitek én az alkalmatlan atyafiakon.

A köd valóban megszakadt a hegy derekán, s akkor egyszerre kibukkant a hegyek mögül a nap. Gyönyörü látvány volt! A fenyőfák minden levélhegyén egy gyémánt ragyo-

Digitized by Google

gott: a köd harmatcseppje; minden embernek az árnyékát a deres fűben egy glória vette körül. A vakitó fehér köd, mint egy hótenger hömpölygött az alantas vidéken, közte, mint uszó szigetek, a tarka ſödelü várkastélyok, vadasparkjaik közepett.

Ritschán a hegytetőre fölérve, utóhadával pihenőt tartatott.

Az egyenesen felfelé vezető hegyi uton nemsokára hatalmas döbörgés kezdett morajlani, s egyszerre csak a fehér ködtömegből egy zárt lovas-hadoszlop ŋyomul elő: mintha igazán a felhő okádta volna ki őket.

Jöttek fölfelé erősen ügetve.

Ritschán szemügyre vette őket távcsövével s nagyot nevetett.

»Ismerem a rongyosokat. Sokszor megkergettem őket.«

Igen, ők voltak azok: a rongyosok. Csakhogy most Ocskay László vezette őket.

»Majd mindjárt megmutatom én ezeknek, hogy mennyivel könnyebb hegynek le, mint hegynek fel rohanni!« mondá Ritschán s parancsot adott, hogy állitsanak fel az út közepére egy ágyut s lőjjenek egy párt a kurucztömeg közé. A harmadik lövés már felesleges szokott lenni, mert a két első ágyuköszöntésre ugy el

Digitized by Google

szokott szelelni a kurucz had rendesen, hogy azt sem mondja: »köszönöm szépen!«

Hanem ezuttal bámulva tapasztalá Ritschán, hogy csalatkozott az embereiben. Azok olyan hidegvérrel türik, hogy az ágyuteke közéjük csap, mintha nem is nekik szólna: a ki elesik, átlépnek rajta. Még csak a fejüket sem kapkodják a búgó ágyuteke elől; s mikor a kartács utczát vág közöttük, betöltik a hézagot s nyomulnak előre: egyszer aztán, amint közel érnek, elorditják magukat: »rajta! rajta!« s vágtatva' rohannak hegynek fel, szétverik, legázolják az ágyufedezetet s egy pillanat alatt levagdalják a tüzéreket, mielőtt a tüzmester beszegezhette volna az ágyut.

Ritschán vissza akarta foglalni az ágyuját s a legközelebb levő gyalogcsapatot inditá rohamra; hanem ebben a pillanatban körösköril megzendült az erdő, s minden bokor mögül puskatüz fogadta a csapatját. Mint a raj, ugy omlott hegyébe a tót puskás néphad. Az ágyut nem lehetett megmenteni többé.

Ritschánnak nem volt szándéka itt a hegyszorosban harczot kezdeni, azt mondta, hogy hagyják veszni azt az egy ágyut s aztán vonuljanak az utóhaddal a völgybe a derékhad után.

Most azután ő adhatott hálát a sürü köd-

Digitized by Google

nek, hogy eltakarta minél elébb, mert a kuruczság az elfoglalt ágyuval addig lőtte az utóhadat, a mig látott belőle valamit.

A labancz-dandár gyorsitott léptekkel haladt hegynek alá Nádas faluig, s itt a Tirna folyó (e helytt még csak patak) mellett rendbeszedé magát: rövid pihenés után gyors előhaladásra készen.

A köd ez alatt egészen fölszakadt, a nap kisütött a hegyek között; az egész vidék messzire belátható lett.

A Szomolyáni szoros a Tirna vize mentén folyvást tágul, szélesedik. Délnek elfogja azt egész szélességében egy roppant nagy gyümölcsös, mely a két helység, Szomolyán és Binyócz között csaknem összeér.

Ennek a gyümölcsösnek a gesztje mögött látta Ritschán a kuruczok csákóinak veres fityegőjét viritani. Károlyi Sándor lovassága volt ott. Tehát elől is, hátul is ellenség!

Itt most csak a vitézség segit!

Ritschán parancsot adott a gyalogságnak, hogy haladjon előre az ágyukkal a széles országuton Binyócz felé, a mig ő a kurucz lovasságot elveri magáról.

A lovassági harcz kemény volt. A császári dragonyosok a dán lándzsásokkal zárt tömeg-

Digitized by Google

ben nyomultak előre; de valahányszor a sik mezőre kijutottak, kénytelenek voltak a túlnyomó kurucz lovasság elől visszavonulni, mely őket rögtön körülcsatározta. Addig nem is vergődhettek ki az ellenségből, mig a gyaloghad a szomszéd falut el nem foglalja s onnan a kurucz lovasságot ágyutüz alá nem veszi.

Egyszer aztán megszólaltak az ágyuk Binyócz felől. De Ritschánnak ugy tetszék, mintha sokkal több ágyu dörögne ott, mint a mennyit ő magával hozott: a puskaropogás is erősebb annál, mint a mire ő várt.

Binyócz felől vágtatva jött hozzá árkonbokron keresztül egy nyargoncz, jelentve a rémhirt, hogy túl a falun egy erős kurucz gyalogsági hadoszlop áll, tábori ágyukkal, a Deutschmeisterek ellenében.

Ezek Bercsényi hajdui voltak.

Ritschán csak most ébredt annak a világos tudatára, hogy hová jutott? A leggonoszabb kelepczében hagyta megfogatni magát.

»Megfogatni? Azt még nem!«

Hirtelen uj parancsokat osztott.

»A gyalogság vonuljon a Szomolyáni szorosba vissza: az ágyukkal védje a mély utakat! A szabadcsapatok kerüljenek a hegyi utakon át Jókő és Korlátkő alá, onnan szaba-

Digitized by Google

ditsák fel a visszavonulási utat; az összes lovasság pedig egy tömegben törjön visszafelé, s vágjon utat a hátrálásra, akárki van odahátul!«

Csakhogy az nem akárki volt; hanem Ocskay László.

A mig a Deutschmeister-ezred lenn a völgytorkolatban az utolsó lélekzetvételig, férfi férfi ellen tülekedve, védte Bercsényi hajduival és Károlyi lovasaival szemközt az országutat, ágyuzva, a mig a töltényekben tartott, védve minden házikót, patakmalmot, s csak holttan adva oda a fegyvert kezéből, az alatt Ritschánnak a lovassággal hegynek fel kellett összemérkőznie Ocskay kurucz lovas-hadával. A morva felkelő-had nem segitett rajta semmit. Jókő, Korlátkő kurucz kézben volt már, ott a morvákat a tót paraszthad lemészárolta. Csak a szál kardban volt a menedék.

Ritschán keményen megűzte Borbély Balázs gárdáját, de akkor megint szembe találkozott Köröskényi zászlóaljával. Azt is kétfelé túrta, s elérte a hegytetőt. Innen már ő rohant lefelé, neki volt előnye. Berthóty zászlóalja sem állhatott meg előtte. Düh, szégyen, kétségbeesés fokozta a vitézséget.

Mikor aztán a szorosút aljához levergődött, akkor jött reá — Ocskay!

Digitized by Google

Mikor Ritschán meghallotta a támadó kuruczok csataorditását »Ocskay! Ocskay!« nevével, azt mondá: »no most el vagyunk veszve!«

Tudta, hogy ez az ő embere! — Ez őtet keresi.

Ez utolsó roham széttépte a labancz lovasságot.

Maltzahn, a dán segédcsapat vezére, egy századdal keresztülvágta magát Ausztria felé, Giordano kapitány száztiz dragonyossal elmenekült a Morva folyóhoz, Ritschán közrefogva harczolt, csodáit követve el a vitézségnek. Négy sebből vérzett már. Ocskay mindenütt a közelében. De nem azért, hogy megölje, — hanem hogy megölni ne engedje. — Ott a viadal ádáz hevében kiáltozá harczosainak: »aranyláncz annak, a ki élve elfogja, vasláncz, a ki megöli.«

Ritschán négyszáz vitéz bajtársával, a kik közül egy sem volt sebesületlen, keresztülverte magát egész Jablonczáig s bemenekült a várkastélyba.

Ocskay oda is utána.

Az a bástya nem volt neki bástya. Hajduinak csak egy álom volt széttörni a sánczkarókat. Egy óra sem telt bele, már övék volt a várkastély. Minden terem sebesültekkel volt tele. Maga Ritschán négy nehéz sebből vérezve

Digitized by Google

feküdt egy kereveten: mikor Ocskay betoppant hozzá.

Nem volt szükség a látogatónak elmondania, hogy őt kinek hivják. Az egész tekintete elmondta azt. Az első kérdéséből meg lehetett azt tudni:

— Hová tetted a feleségemet?

Ritschán nyugalommal viszonzá erre:

— Csak csendesen, bajtárs! Ráérünk mind a ketten. Átkozottul elég időnk van rá. Ha meg akarsz tőlem tudni valamit, előbb hallgasd meg a feltételeimet. Tudom, hogy engem addig meg nem ölsz, a mig titkodat meg nem tudod tőlem. Aztán pedig életben nem hagysz. — Ez mindegy. Egyszer hal meg az ember. Hanem én azt követelem tőled, hogy rajtam kivül senkit fogolytársaim közül meg ne öless: nekem pedig küldj elébb egy gyóntató atyát, a ki az utolsó szentségekben részesitsen. Igaz keresztyén voltam, ugy akarok meg is halni. Ha ezeket a föltételeimet elfogadod: megtudsz mindent; ha megtagadod: tüzes vasfogókkal sem csikarsz ki belőlem semmit.

Ocskay erre kiküldött mindenkit a szobából, s mikor egyedül maradt a sebesült ellenféllel: — megigazitá a feje alatt a vánkost.

— Senkit sem fognak fogolytársaid közül

Digitized by Google

megölni; erre nemesi szavamat adom. Hozzád pedig nem szükség papot küldeni, hanem felcsert: a ki bekösse a sebeidet. Ellenségek voltunk, jól verekedtünk, nem maradtunk egymásnak semmiben adósok. Most pedig két czimbora vagyunk, a kik letettük a fegyvert, s csak ugy csendesen kérdezzük egyik a másiktól: »hová tetted a feleségemet?«

— Ő jó helyen van. Semmi bántódása nincs. Nem is volt. Nem is lesz.

— Becsületedre mondod ezt?

— Lovagi szavamra. Igaz katholikus hitemre mondom.

Ocskay nagyot fohászkodott: keble egy lidércznyomástól szabadult meg.

Lebontá az övét a derekáról.

Ő hozta szokásba, hogy a kurucz vitézek finom patyolatból egy sokrétü övet viseljenek a derekukon. Az egykoru nóta megmondja, hogy mire való volt az: »Ha megvágnak, jó lesz a sebemre; Ha meghalok, eltemetnek benne!« — Épen, mint a törököknél a hét rőf patyolat, a miből a turbánt tekerik a fövegre.

Elkezdte azt széjjelhasogatni s az ellenfél vérző sebeit kötözgetni vele.

— Hogy a kastélyom elpusztitottátok, beszélt ezalatt hozzá, azt értem, megbocsátom.

Digitized by Google

De minek raboltátok el az asszonyomat? Vétett az tinéktek?

— A magasabb politika kivánja igy, összefogdosni a lázadó vezérek nejeit; azért, hogy férjeik engedékenyebb szivüek legyenek, hogy végletes rendszabályokhoz ne nyuljanak, hogy visszatorlástól félve, kegyetlenkedéstől tartózkodjanak. El van már fogva Rákóczy felesége; — fogolynak tartatik Vak Bottyán ifju hitvese, ezért lett rabbá a te nőd is. A hogy ti fogtok bánni a császári vezérek fogoly hölgyeivel, tudnotok kell, hogy épen az a sors éri a ti hölgyeiteket is. Conventio ez. Mézért mézet: méregért mérget.

— Hová vitték a nőmet?

— Bécsbe.

— S hiszed, hogy én azt jó helynek tartom? Hogy ő ott jól meg van védve?

— Hiszem. Magad is jól tudod, hogy a mi nődet legjobban megvédi, ez az a fölséges erény, a miről a ti asszonyaitok hirhedettek. Magad ismered őt legjobban. Blasphemia volna kételkedni benne. — De hogyha épen kézzelfogható, materiális bizonyságot akarsz birni, hát azt is közlöm veled. A nődet egyenesen a Dornenkränzerin szentszüzek kolostorába zárták be.

Digitized by Google

— A melyik a császári vadaskert mellett áll? kérdé Ocskay ijedten.

— Igenis. A melyet te a minap megostromoltál, s felgyujtattál a tatáraiddal. Isten őrzött, hogy a rosz kezed a saját feleségedet is oda nem hagyta égni a szent szüzekkel együtt.

Ocskay háromszor keresztet vetett magára.

Aztán, mint egy látnoki álomban hebegé:

— Az ablakrácsok közül két fehér kar nyult ki felém, összekulcsolt kezekkel: — s én akkor azt gondoltam magamban: »csak törd a kezeidet! az én nőm is igy törhette azokat, mikor őt rémitették.«

— S meglehet, hogy épen az volt a saját feleséged. — Nos, semmi baj se történt. A tetőt fölépitették ujra, s ezuttal rézből: azt többé fel nem gyujthatod. A feleséged még most is ott van. Jó lesz tudnod, ha még egyszer Bécsbe bekopogtatsz, hogy a Dornenkränzerinek kolostorába tüzgolyókat ne dobass. Oda pedig senki be nem juthat; mert azoknak a császártól és a pápától menhelyi privilegiumok van. A Dornenkränzerinek ápolják a nyavalyatörős beteg nőket. Oda más idegen, mint epilepticus asszonyféle, be nem kerül. Meg vagy elégedve a válaszommal?

Digitized by Google

— Ha igy van, és igaz.

— Bajtárs! A haldoklók tanuságtételét authenticusnak ismeri el minden törvényszék. Bizony meg is esküdném rá neked, hogy igy van, ha a jobb kezemről épen a két esküvésre való ujjamat le nem vágták volna.

. . . . . .

Ocskay ki volt engesztelve Ritschán iránt.

. . . . . .

»Látod, mondá neki a sebesült, miután bekötött jobbjával a kibékülési parolát megadta. Ezért irtam fel én a szobád mennyezetére ezt a szót: »hic fuit Ritschan,« hogy tudhasd, kinél kell kérdezősködnöd a feleséged után?«

. . . . . .

Még utoljára hálával tartozott neki érte! S valóban tartozott. — A fővezér bizhatta volna ezt a nőelfogatást más alvezérre is, a ki nem oly lovagias, nem oly becsületes és nem oly tisztelője a női erénynek, mint ez volt.

. . . . . .

Hanem azért Ritschánnak meg volt fizetve Ilonkáért.

A nagyszombati jezsuita-atyák, a kik a szomolyáni ütközet után kijöttek a halottakat eltemetni, háromezer hullát számláltak

Digitized by Google

meg, a ki bő plundrát s bivalybőr-pánczélt viselt.

Ott vesztek a tábornok ágyui, zászlói, hadiszerei, egész fegyverzete. Bercsényi Te Deum laudamust tartott Nagyszombatban a szomolyáni nap után.

Digitized by Google

XIII.

Czinka Panna.

Ha Achillesnek volt Briseise, a mi Ocskaynknak is volt Czinka Pannája.— Hogy el ne maradjunk valahogy az Iliásztól.

Czinka Panna czigányleány volt.

Ocskay hozta el Sopronból, mikor azon a tájon táborozott.

E miatt is nagy belháboru folyt a vezérek között.

Ezterházy tábornok azt allegálta, hogy Czinka Panna az ő nagybátyjának a jobbágya, az is tartotta az udvaránál: az tehát az ő tulajdona.

Ezzel szemben Ocskay azt vitatta, hogy Czinka Panna nem jobbágya senkinek, mert a czigány nincs a hanthoz kötve, az szabadon viheti a sátorát odább.

Bercsényi a fővezér apprehendálta, hogy minek egy alvezérnek az ilyen nagy fastus?

Digitized by Google

Czinka Pannának ott kellene lenni a fejedelem főhadiszállásán: ott már egészen helyén volna. Nem is illik az, hogy egy ezredes-kapitány egy czigányleányt hordozzon magával egész táborozásában, a ki vele egy sátorban alszik. Mit szól rá a világ?

Erre Ocskay megint azt felelte, hogy van a fejedelemnek ugy is elég sok léhűtője a főhadiszálláson; neki pedig csak az egy Czinka Pannája van; azt ő nem adja oda a Herkópáternek sem. Egyébiránt söpörjön kiki a maga sátora előtt.

Utoljára is magára Czinka Pannára lett bizva, hogy válasszon: ott akar-e maradni Ocskaynál, vagy a régi patronusához, Ezterházyhoz akar visszamenni, vagy a fejedelem udvarába van vágyódása? Czinka Panna aztán azt felelte maga jószántából, hogy már ő csak Ocskay Lászlónál marad meg örökre; mert ő azt az urat kimondhatatlanul szereti.

De még Ocskay is nagyon szerette Czinka Pannát.

A czigányleány remeke volt az asszonyi rútságnak.

Az arczáról nem lehetett megtudni, hogy a harmincz esztendőt gázolja-e már, vagy a negyvenet? az olyan ránczos, ripacsos volt és

Digitized by Google

fekete. A szája széles volt, s az egyik szeme oldalt kancsalitott. A termete sovány volt, a karjain ránczot vetett a bőr. A haja sürü volt, és annálfogva gubanczos: jaj volt annak a fésünek, a ki abba rendet csinálni beletévedt, mert beletörtek a fogai; annálfogva csak ünnepnapra tartogaták az ilyen hivalkodást. Hanem az öltözete annál választékosabb volt. Az uj ruhát nem szivelhette magán: addig nem is türhette azt a testén, a mig rongyos nem volt. Az a rongy olyan a gúnyán, mint az ablak a házon: hogy szabadon járhassa a lég. Aztán a piros szoknyát kifoldozni világoskék folttal valami fejedelmi luxus! Az üveggyöngynek azonban nagy barátnéja volt, a miből az a drágább, a mi nagyobb (karat számra megy.) Abból volt a nyakában hét sor, a szivárvány hét szineivel. Volt neki piros csizmája is; de azt többnyire a hátára akasztva viselte, s a mikor tehette, mezitláb járt; nem ártott az ő talpának sem a tarló, sem az élesre fagyott sár.

Ez volt Ocskaynak az a kedvencze, a kit a másik két vezér mindenféle praktikával el akart tőle rabolni.

Volt pedig ennek a csúf kis szörnyeteg czigányleánynak egy hegedüje, a minek a húrjaiból azok az ő sovány kezei oly csodaszép

Digitized by Google

dalokat tudtak előcsalogatni a nyirettyüvel, hogy azokon megesett a szive annak, a ki hallgatta. Ő maga szerezte azokat. Lángész volt.

Csak a neveiket ismerjük már a legtöbb dalának. A »halott-táncz,« a »háromszáz özvegy nótája« — »ősapáink dala.« — De sok sarkantyu összezengett, de sok pohár összecsengett; de még több kard összepengett ezeknek a hallatára!

Hosszu, unalmas tábori pihenés alatt ezeket a nótákat húzta Czinka Panna Ocskaynak, s húzta addig, mig a vezér leborult a fekhelyére zokogni, s majd megint felugrott, s a lábaival tombolt és a karjaival hadonázott a levegőben. Jaj de érti az a czigány: kicsalni a lelket a magyar ember szivéből! Ez a czigányleány jobban értette, mint valamennyi. — Emlegette azt az egész ország, mert a ki egyszer meghallotta hegedülni, soha el nem felejtette. Aranynyal fizette volna tejbe-vajba fürösztötte volna akárhány nagyur, csak nála maradjon; de nem hagyta magát megfogni; olyan volt, mint a vad madár. Erdő, szabad erdő kell neki, hogy daloljon. Aztán olyan a czigány: pénzedet adod neki? húzza a hegedüből; — de ha a lelkedet adod neki, akkor húzza ő is

Digitized by Google

az egész lelkéből! És az egészen más! Valami más!

Czinka Panna azért ragaszkodott olyan nagyon Ocskayhoz, mert tudta, hogy a mint ő a hegedüjét megszólaltatja, annak a lelke már ott rezeg az ő húrjain s azt viszi ő magával a maga ábrándos pusztájába kóborolni, s mikor az ő csúf pofája átszellemül, akkor még az angyaloknál is szebbnek látja azt az, a kit zenéjével elbüvölt-bájolt; hogy ezt az embert ő meg tudja kinozni, meg tudja vigasztalni, beteggé tenni és meggyógyitani az ő hegedüjével. Az ilyent szereti a czigány!

Aztán meg tetszett neki az az élet, a mi Ocskay táborában dívik. Ma itt, holnap ott, sátor alatt mindig, a hogy a czigányok. Egyszer »hopp,« másszor »kopp!« — Egy nap usznak a jó borban, másnap a pocsóta viz is drága. Senki se gondol a holnapra. Mindennap uj vidéken ütnek tanyát, sehol sem ragadnak meg. Ő mindenütt a tábor közepén, kétkerekü laptikájával, a mibe kis tatárlova van fogva. A laptikán tokajiboros átalagok: lengyelpálinkás csobolyók. Egy nap kiürülnek, másnap megint teli vannak. Czinka Panna el-eltünik, ha üresek a hordók; nem kell őt félteni: megint visszakerül, s teli vannak a hordók. El nem

Digitized by Google

maradna az Ocskaytól! — El sem lehet fogni: mert hiszen boszorkány. Láthatlanná tudja tenni magát: farkassötétjét bocsát az üldözői szemére, ha rájuk olvassa a varázsmondatot.

. . . . . A szomolyáni diadalnap után Ocskay is lakomára hítta magához az alvezéreit az elfoglalt Jablonczai kastélyba.

— No Czinka Panna, most mutasd meg hát, hogy mit tudsz!

A ki legelsőnek megjelent a kapitányok közül, Csajághy volt.

Ocskay eléje sietett s a nyakába borult.

— Czimborám! kiálta, indulattól reszkető szóval; megtudtam, hogy hol van a feleségem!

Abból a melegségből, a mivel az mondva volt, megtudhatta Csajághy, mennyire szereti Ocskay az Ilonkáját! — Meg volt vele elégedve.

— Most már elhozom őt onnan, fogadom az egekre.

(»Most már az egekre fogadja, nem a poklokra,« gondolá a puritán alvezér, s azt hitte, hogy igy már jobban fog sikerülni.)

A többi alvezérek is egymás sarkában érkeztek ez alatt, Borbély Balázs, Móricz István, Balahó Mátyás.

Digitized by Google

— Halljátok csak a tervemet! sietett kirukkolni Ocskay.

Csajághy egy titkos szemvágással inte neki, hogy ne beszéljen, mikor a czigányleány is itt van.

— Dejsz a felől beszélhetünk. Lassu tüzön piritanák, sem vallana az ki semmit. Különben is része leend a tervünkben s neki kell azt leginkább előmozditani. Jőjj ide közénk s hallgass rám Czinka Panna.

A czigányleány, megtudva, hogy tanácskozásban lesz része, előhuzta a tarsolyából a kurtaszáru cseréppipáját, kicsiholt, rágyujtott, s a pipát az agyarára vágva, odaguggolt a többi uraságokkal egy körbe, csak a földre; nem szokott ő széken ülni.

— Czinka Panna, neked itt kell engem hagynod.

— Nehéz lesz az.

— De még a hegedüdet is.

— Az még nehezebb lesz.

— Izenetet kell vinned tőlem a feleségemhez.

— Már akkor minden könnyü lesz.

— Nem olyan könnyü, mint gondolnád. Tudnál-e nyavalyatörős lenni?

Digitized by Google

— Hogy ne tudnék? Láttam elég kórságost életemben.

— Csakhogy a tettető nyavalyatörősre ráismernek könnyen.

— Tudom. Hogyha a markába beszoritott hüvelykujját embererővel ki lehet feszíteni akkor az csalfa koldus, korbácscsal gyógyitják meg; de ha semmi erőhatalommal ki nem lehet feszíteni a hüvelyket a markából, akkor igazi kórságos, beveszik az ispotályba. Próbáljátok meg rajtam.

Czinka Panna a borzalomig hiven tudta az epilepsis rohamait utánozni, s az erős férfiak ketten sem birták a hüvelykujját kifeszíteni.

— Ez hát megvolna. Mondjad, uram, tovább.

— Te innen most felballagsz Bécsbe. Jártál ottan többször.

— Jobban otthon vagyok, mint a pusztán. A vén herczeg idejében mindig ottan farsangoltam.

— Ismered a Krisztus töviséről nevezett apáczák kolostorát?

— Hogyne? Ott akartak egyszer megseprüzni, a mért kártyát vetettem a kapusnénak.

Digitized by Google

— Annak a háznak a kapuja előtt kell összerogynod és a nyavalyatörőst mutatnod. Ott azután majd fölvesznek és bevisznek az apáczákhoz. Azok közt van az én feleségem.

— S miről ismerek én rá a te feleségedre?

— Bolond! Hogy ne ismernél rá? Hát hisz az a legszebb asszony a világon.

— Vagy ugy? Hát nem én vagyok az?— De hátha a szemem megcsal?

— Akkor a füled majd eligazit. Te nem tudsz másként, csak czigányul, meg magyarul. A bécsi apáczák között pedig senki sem tud magyarul, csak az én feleségem. Azt fogják odaküldeni hozzád, hogy kikérdezzen, ki vagy? mi vagy? honnan kerültél ide?

— Mit hazudjak?

— Fennhangon akármi bolondot; de súgva csak a nevemet mondd neki. Akkor ő azután majd szerét ejti, hogy egyszer ugy beszélhessen veled, a mikor más nem hallja.

— Madárnyelven fogok vele beszélni. Hát aztán mit mondjak neki?

— Most várj sorodra. Elébb vezéreimmel szólok. Nekünk most egész dandárunk van együtt. Bercsényi nekem engedte át a Ritschántól elfoglalt ágyukat, fegyvereket és lovakat. Csapataink most már fegyverzet dolgában is

Digitized by Google

összemérkőzhetnek a császári hadakkal. Ágyuinkkal, haubiczainkkal zárt városokat is megostromolhatunk. Carnuntum diadalkapujára a minap felirtuk: »Morgen komm ich wieder.« Beváltjuk az igéretet.

Tetszett a vállalat mindenkinek.

Csajághy azonban észrevételt tett rá.

— Én elhiszem, hogy nagyobb és rendezettebb erővel másodszor is el lehet hatolnunk Bécs külvárosáig s ott megint összeverekedhetünk a helyőrséggel; hanem azt is hiszem, hogy a mire mi a Favorita-vonalt felverjük, akkorra a te nődet rég elvitették a kolostorból s biztosabb zárt helyre rekesztették el.

— Még nem mondtam el végig a tervemet. Most Balahó uramhoz fordulok.

Balahó uram a csendes idők alatt révészmester volt a Tiszán. A harczi idők őt is elszólitották az evező mellől. Felcsapott kuruczcznak. Itt is sok hasznát vették. Halászokból, hajós-, révészlegényekből egy csapatot alakitott, mely az ő vezénylete alatt nevezetes szolgálatokat tett a vizeken átkelésnél; meg mikor tüzes dereglyékkel az ellenség hajóhidját kellett elrontani. S még azonkivül az a rendkivüli jó tulajdona is meg volt, hogy nagyon tudott a közönséges emberek nyelvén beszélni: meg-

Digitized by Google

szokta révész korában, mikor az átkelésnél téritgette a régi hiten levőket az uj magyar hitre. S mindenekfelett egy semmi lehetetlenséget el nem ismerő perversus ember volt ő kegyelme. Másforma öltözetet most sem viselt, mint révész korában: parasztgunyában járt, begyürt tetejü süveggel a fején, hájjal kenve a hosszu haja, borostás az arcza, szélfuvástól, napsütéstől barnapiros a bőre: a szemei kicsinyre összehuzva, mint azoké szoktak lenni, a kik mindig a vizet nézik.

— Hallom a szép szót. Monda Balahó uram Ocskay megszólitására.

— Az én tervem az: hogy mi fegyveres erővel előhaladunk Schwechatig. Átkelünk Hainburg alatt a szigeteknél tombáczokon: s másnapra ott vagyunk. A ki odáig utunkat állja, magára vessen érte, a mit kap; de fel nem tartóztat. Komoly ellentállást csak Schwechatnál fogunk találni. Ott most az elhagyott török sánczokat megszállva tartják a császáriak s ágyukkal megrakták. Meglássuk, hány zsákkal telik? Meglehet, hogy nagyobb lesz a füstje, mint a lángja, de hűbelebalázs módjára nem megyünk neki fejjel a falnak. A megérkezés napjának az éjszakáján azonban Balahó hadnagy uram harmadmagával egy csónakra ül s

Digitized by Google

viz ellenében felevez a Duna keskenyebbik ágán egész odáig, ahol a császári vadaskert és az apácza-kolostor kőfalai között a szigetekre átjáró rév van. Mennyi idő alatt történik ez meg?

— Ott leszek másnap éjfélután két órakor, ha a magam ladikjával mehetek.

— Kegyelmed akkor ott marad és vár sorára. A révnél van egy márványrondella, a mit két oldalt roppant nagy szomorufűzfák takarnak. Ezeknek a közelében fog maradni.— Most hallgasd te tovább a magadét, Czinka Panna. Amint ti meghalljátok az ágyudörgést kelet felől; de még az égő házak füstjét is fogjátok láthatni, az lesz a jeladás, hogy én megérkeztem Schwechat alá. Az nap te egyszerre csodamódra meggyógyulsz s kikéred a bizonyitványodat, hogy felépülve odább mehess. Az éjszakát azonban még ottan töltöd; mert éjjel a kolostor ajtaját nem nyitják fel se ki-, se bemenőnek. Azon az éjszakán az ápolónőd a feleségem, arczát (magaddal vitt szerekkel) befested olyanra, mint a magadé.

— Hogy még szebb legyen! szólt közbe Czinka Panna.

— Mit bánom én, akármilyen lesz; csak visszajőjjön! Ő felveszi a te gunyádat, s reggel,

Digitized by Google

korán hajnalban, mikor kinyitják a kaput, a te bizonyitványoddal kibocsáttatja magát. Te rajtad ismét kitör a nehézkórság: semminek tudója, részese nem vagy; — a nőm pedig siet a Dunaparton megtalálni Balahó hadnagy uram csónakját, s azzal illa berek, nádak, erek! Mire észreveszik a szökését, azt sem tudják, merre üssék bottal a nyomát? — Hát hiveim, hogy tetszik nektek ez a terv?

— Veled megyünk, a hová vezetsz! Monda Csajághy, s a többi kapitányok, hadnagyok is rázúdúltak: »még az óperencziás tengerig is!«

— Oda megyek, a hová küldesz; mondá Czinka Panna. De ugy gondját viseld ám a hegedűmnek, mint én a te asszonyodnak!

— Hát Balahó uram mit szól hozzá?

— Kordéval kápsáló faczipős barát legyen belőlem, ha el nem hozom a kegyelmed asszonyát! Megteszem ezt a t e m p ó t!

És azután az egész lakoma alatt egyébre sem ittak áldomást, mint ennek a tervnek a sikerültére.

Czinka Panna soha sem huzta még olyan szépen a búsméla magyar dalokat, a mikben annyi titok van elmesélve: századok panasza egymáshoz; laktalan puszták éjféli szózata; örökbehagyott keserüség; álmok ábrándozása,

Digitized by Google

a mikből soha nincsen fölébredés; a félvilágot kihivó kérkedés; vigasztaló reményadás; és annyi névnélküli érzésnek harmoniává alakult chaosza; jókedv és szomoruság — együtt, vagy ki tudja mi? egyik sem! Vágy; gyönyör; kín; a szem kicsordul a könytől. — Mi az?

És még ezt is odaadja Ocskay, azért, hogy a feleségét visszaszerezze!

Bizony nagyon szeretheti azt az asszonyt!

Digitized by Google

XIV.

Balahó uram tempója.

A második betörésnél Ausztriába, Ocskay a Duna jobb partját választotta küzdtérül.

Mikor már Fischamendig felhatolt, utoléri egy gyorsfutár a fővezértől, hogy forduljon azonnal vissza, Heister, a császári fővezér, egész derékhadával megindult Pozsonyból s Rákóczy ellen siet, a ki seregével Lipótvárát vivja. Siessen, ha lehet, a fejedelemmel egyesülni; ha nem lehet, fogja oldalba Heister seregének balszárnyát s igyekezzék azt apró csatározásokkal feltartóztatni.

Nehéz volt Ocskaynak az engedelmeskedés: eddigi utja csupa gyors diadalból állt; hanem a jó sors segitett azt neki könnyüvé tenni. Még jól ki sem áldotta magát, a midőn betoppan a sátorába Czinka Panna. Ő már megjárta Bécset.

— Nincs a feleséged a kolostorban.

Digitized by Google

— Hát hová tették?

— Bevitték a belsővárosba s ott bezárták. Strázsa áll a kapuja előtt.

Ezzel aztán porba esett az egész szép kicsinált terv.

Balahó uramnak sem volt miért fölevezni csónakjával a Dunán.

Lehetett visszamenni.

Az egész eredménye a regényes vállalkozásnak egynehány ezer darab vágómarha volt; azokat Ocskay, minthogy az utját nem késleltethette velük, eladta a pozsonyi mészárosoknak készpénzért. A pénz jó volt az ő hadainak zsoldra, az olcsón vett ausztriai marhákat pedig a pozsonyiak levágták az osztrák hadsereg számára: mindenki nyert benne.

Ime a »közös hadügyi budget!« — Semmi sem uj a nap alatt!

Ocskay a maga dandárából a bocskoros hadakat hazaküldé a Fehérhegyek közé, hogy ott alkalmatlankodjanak Heisternek, ha arrafelé akarna átkelni, a lovasságával és a hajduival pedig átment a Csallóközbe, ugy került el a császári derékhad háta mögött. — Hid volt akkor mindenütt a Dunán: be volt fagyva keményen. Deczember vége felé járt az idő. Az ágyukat ott kellett hagynia, mert ha a csalló-

Digitized by Google

közi sár megfagy, azon hat ökör se vontat keresztül egy ágyut.

A Csallóközben aztán megtudta, hogy Heister a Fehérhegyek keleti oldalán vonul előre, elkerülve a nyugoti szorosokat. Sajnálta most már, hogy a »talpas«-ainak az ezereit oda küldte srázsálni.

A hajduságát most már előre akarta küldeni a fejedelem derékhadához: az ő feladatában gyalog népre nem volt szükség.

Mielőtt utnak inditotta volna őket, összegyüjté valamennyit. Sok mindenféle vidékből származott népek voltak azok. Félő volt, nehogy utközben megint elszéledjenek. Azért az egész gyalogcsapatnak nagy ünnepélyességgel egy pompás veres selyemzászlót adott át, a mit háromféle pap szentelt fel, kálvinista, pápista, és görög. Annak dobszó mellett a hadirendbe felállitott fegyveres nép katonai módon hűséget esküdött. Még azonfelül Ocskay László maga, lóhátról tartott nekik egy szép lelkesitő orácziót, a miben sok drága igazságot elmondott a haza szenvedéseiről, az ősök dicső példájáról s a szent szabadságról. Remek előadása lévén, párosulva a legcsengőbb organummal, beszéde bizonyára nagy hatást keltett a harczosok szivében. Siettek is neki az alvezérei

Digitized by Google

gratulálni hozzá: a közkatonaság pedig háromszor kiálta rá harsány vivátokat.

Csak Balahó uram nem volt kielégitve egészen.

— Nem tökéletes munka ez! mondá Ocskaynak. Majd én hadd beszélek az én nemzetségemnek!

Azzal előkereste a rongyosabbik dolmányát a szeredásából: még jobban begyürte a kalapját, fogott magának, hol, hol nem, egy olyan hosszu kardot, hogy hatalmas termete mellett is, az állával támaszkodhatott a markolatjára, ha maga elé állitotta: s azzal felkapaszkodott a Czinka Panna kordéjának a kassába, s onnan kezdte meg a szónoklatot.

»Én édes véreim! Drága nemzetségem Ismertek engem bizonyára, de ismer az egész ország! Én vagyok az a hirhedett Balahó Mátyás, a ki egész életében a nemzetet szolgálta, és semmi veszélytől soha meg nem rettent. De sok ezernyi ezer embert segiték hajdan a kivánt révpartra! (Igaz is volt, mert révészmester volt.) Jóltevője voltam az egész országnak, volt is módom benne, mert nekem adózott egész két vármegye. Kastélyaim voltak Tiszán innen és Tiszán túl (nádgunyhó tudniillik), s mindennap száz meg száz jó ember pihent meg azok-

Digitized by Google

ban. Most mind ennek vége! A gonosz labanczok gazdag vetéseimet mind elpusztitották, lábon meggyujtották; erdőim kivágták, kastélyaim a fekete földig leégették. Igy szabadultam meg» ahogy itten láttok, a gunyám csupa rongy' testemen annyi seb, a hány lyuk a köntösömön: megfogtak, megkinoztak, börtönbe vetettek, körmeim alá töviseket vertek, parázson sütöttek, hogy a hazámat eláruljam; de még sem tettem meg. — De mit panaszkodom én a magam bajáról? Ezt mind elviselném. Csak azt ne láttam volna, a mit házam népével gonoszul elkövettek. Volt jó feleségem: derék hűséges asszony, azt két fára kötve, kettéhasitották, kis csecsemő fiam felszurták dárda hegyére, szép gyönyörü hajadon leányom, hogy meg ne gyalázzák, a szemem láttára a kútba ugrott: öreg nagyanyámat szurokba mártották és ugy gyujtották meg! (Már akkor általános volt az elszörnyedés hangja az egész hajduság közt.) És ki tette mindezt? Maga a »nagyfejü,« az a gonosz Heister. Az ő parancsára, az ő intésére gyilkolták le ilyen kegyetlenül az én cselédimet s velük együtt ezernyi ezer ártatlan véreinket! (Átok reá! orditá a fegyveres had.) Nem maradt egyebem, mint ez az ősi kardom. (E szónál felemelte erős öklében azt a hosszu

Digitized by Google

pallost.) De fogadom igaz hitemre, hogy addig nem nyugszom, a mig ennek az élét csorbára nem verem a gyilkos koponyáján! Mindnyájunknak ő a gyilkosa, hóhéra. Mindnyájatoknak volt valaha otthon ősi háza, anyja, felesége, kis gyermeke. Azt mind ő égette, ő gyilkoltatta le. Nincs otthon mit keresnünk; hanem a gyilkost, a gyujtogatót kell keresnünk a csatatéren; s ahogy ő fizetett nekünk, ugy fizetni neki vissza tizszeresen. Itt ez az én kardom, ahol ezt látjátok villogni, ott villogjon a tietek is, ottan orditsátok: »halál a nagyfejüre!«

Balahó uram rikácsoló hangja túlrecsegte még azt a riadalt is, amit a hajduságnál keltett. Ez aztán nem az a taktusra adott vivátszó vala már, a mivel a vezér szónoklatára feleltek, hanem egy folytonos kitörő orditás, kisérve kivont kardok csörömpölésétől, alig birt ez a vihar lassankint elcsendesülni, akkor is csak az elszörnyedés morajává csillapult alá, mint mikor a Balaton szélvész multa után még soká elháborog.

Balahó uram pedig — megtéve a tempót — megelégült szivvel szálla le a kordéról s rágyujtott a makrapipára.

— Mi a tatár? Balahó uram! monda neki Ocskay. Hogyan égethették le a labanczok a

Digitized by Google

kelmed vetését? hisz a kelmed egész dominiuma a Tisza háta volt.

— Hát biz azt sehogy sem.

— Talán hát a feleségét sem hasitották kelmednek kétfelé?

— Soh' se volt nekem feleségem.

— Hát a kis fia, a kit lándzsára szúrtak, meg a kutba ugrott leánya, hol vette azokat?

— Bizony sehol sem én, ha csak a fáról nem szedtem volna őket.

— Hát az öreg anyja?

— Husz esztendeje, hogy meghalt, Isten nyugtassa meg!

— E szerint hát azt sem égették meg?

— Mindegy az. Ha nem tették velem, megtették mással. — Igy kell a sokaságnak beszélni, vitéz ezredes kapitány uram, nem ugy, ahogy kegyelmed cselekedte. Ha az ember a hazáról beszél a hadinépnek, elbúsulja magát, elszomorodik rajta. A busulástól pedig az embernek csak az ivókedve jön meg. Nem kell a katonát a hazával szomoritani: mert megszomjazik rá s azt várja, hogy áldomást ihassék. Ha itt nem kap bort, hazamegy, ott iszik. Hanem igy kell neki beszélni, a hogy én kiraktam. Ettől aztán nem bort szomjazik, hanem vért Majd meg kell őket nézni, hogyan rohannak

Digitized by Google

ezek csoportostól a nagyfejüre, csak egyszer megkaphassák. Igy kell azokat felpaprikázni!

Azzal benyomta az égő taplót a pipájába s a nagy bolond kardot a vállára vetve, visszaballagott a maga csapatjához, otthagyva a tanult uraságokat, hogy csinálják utána ezt a tempót, ha értenek hozzá!

Ocskay pedig rögtön szekerekre ülteté a hajduságát s a Duna jegén keresztül megindítá őket a fejedelem táborhelye felé.

Maga pedig sietett felkeresni Heister táborát, s attólfogva mindennap volt vele csatározása; rendetlen csikós-csapatjai minden oldalról körülcsiripelték, s ahol nagy erőre találtak, szépen visszatértek a vezérükhöz. Ezektől megtudá, hogy ezuttal nem egy szokott labanczsereg indult meg a hadjáratra, a mit kétharmadában kénytelen-kelletlen felültetett magyar banderiumok s fegyelmezetlen rácz hordák képeznek: könnyü ellenfél a kurucz lovasságnak; hanem egy egész rendezett valóságos osztrák hadsereg vonul előre, taktikai hadirendben; a szine-java a hős Eugén herczeg seregének, a zentai diadal veteránjai, kiknek trombitaharsogása előtt a hatalmas szultán seregei a Dunába rohantak. Itt most hatvanhárom kompánia nehéz lovasság van együtt, a

Digitized by Google

legkitünőbb czredekből; s azonkivül csak három század magyar labancz-huszárság, azt csak szénázásra használják. Gyalogságuk csupa muskétás, uj szerkezetü lőfegyverekkel és hosszu dárdákkal ellátva: huszonnégy ágyut visznek magukkal.

Mindezekről jó elevé értesitette Ocskay a fejedelmet, s Rákóczy ugy készült, hogy maga is hasonló erejü hadsereget vigyen ellenfelére. Ha ennek erősebb volt a gyalogsága, ő nála a lovasság volt számosabb. Tizenhárom ezerre teszik a számát. Hanem ágyut csak hatot hozott magával, a mi megfoghatatlan: hisz volt neki elég lövege. Tán Lipótvár ostrománál volt azokra nagyobb szükség? vagy a régi magyar harczi szokás dívott még, hogy egyszer kilőjjük az ágyut, s aztán rajta-rajta! Ez csak jeladásra való: azt pedig hat ágyu is ugy megteszi, mint huszonnégy. Majd csinál elég lármát a maga ágyuival az ellenség!

Gyalogsága igen szép és rendezett volt a kurucz seregnek. A hajduság jól felfegyverkezve, puskával és karddal. A kuruczok nem hordtak már a háboruba dárdát, hanem kardot. Kiment a használatból az a hires jelszó, a mivel Kinizsi buzditá a kenyérmezei ütközetben a maga seregét: »Előre dárdások! Utána

Digitized by Google

kopjások! Ne féljetek szászok! A hol fáj, szúrjátok!« — A magyar most karddal harczolt. Az osztrák még dárdát hozott magával. Első próbatét volt, hogy melyik a jobb kézbeli szerszám? Bizonyos, hogy el fog válni, mert mind a két félen olyan legénység jő szemközt, a melyiknek a kezében szikrát szokott adni a vas.

Egészen franczia mintára voltak felszerelve Rákóczy palotásai, a testőr-muskétások, sáfránszin dolmányban, kék paszománttal; s a franczia granátos zászlóalj, hatalmas medvebőrkalpagjaival, a szálas legénységből válogatva, betanitva, hogyan kell a tarsolyban hordott granát kanóczát meggyujtani s az ellenségre hajigálni, mikor az négyszögöt formál, vagy erősitett sánczot védelmez. A mi pedig a szabályos hadmozdulatokat illeti, azokban legkitünőbb volt a fejedelem seregében Sárody ezredes német zászlóalja. Dobszóra lépni, kanyarulatokat csinálni, puskával sortüzet adni egyik csapat sem tudott oly pontossággal, mint az övé. A mellett szigoru fegyelemtartásáról is hires volt: vezére nem türt el semmi kihágást, s a milyen tréfás czimbora volt a jó társaságban, olyan jó katonának ismerte mindenki a táborban. Néha egyesitve produkálta mind a kettőt; a jó katonát, meg a vig czimborát.

Digitized by Google

Mikor Lipótvárát elkezdték ostromolni, s az ilyen mesterséges munkához még nem szokott kuruczság húzódozott a viárkok ásásától, a várbeliek bombáitól rettegve, Sárody oda vitetett ki magának egy hordót, tele borral a két sánez közé, s a hordó fenekére ülve, áldomásozott, s gitárral a kezében. dalolta a várbeliek boszantására azt a vig nótát, hogy: »Als die Schneider Hochzeit hatten, da waren alle froh!« — A kuruczság kedvet kapott tőle, lassankint odagyülekeztek melléje, mind megitták a hordó bort, s aztán együtt énekelték vele, hogy: »Da schliefen alle Schneider, auf einem halben Stroh!« (pedig nem is értették, hogy mit tesz) a várbeliek nagy boszuságára, a kik hasztalan röpitgették feléjük a »pumáikat,« egy sem talált oda.

Az ilyen tréfákért még a magyarok is nagyon szerették ezt a renegátot. Volt ott több ilyen német tiszt is. Átaljában az a jó regula volt, hogy hadifogoly senki sem szeretett lenni; hanem ha az ellenség el nem eresztette, beállt hozzá katonának.

De különösen kedvencze volt Sárody a kurucz sereg franczia táborkari főnökének, vicomte de Feirvillenek, kit XIV. Lajos azért küldött Rákóczy táborába, hogy hadvezéri

Digitized by Google

tudományával pótolja ki azt, ami a magyar tapasztalatlan főuri hadvezéreknél hiányzik, a kiknél a személyes vitézségből állt az egész strategia.

Sárodival lehetett a francziának magasabb hadműveletekről is beszélni. S egyátaljában lehetett vele beszélni, mert tudott francziául; mig a magyar urak csak diákul értettek. Ciceró nyelve pedig mindenre jó, csak hadászati értekezésre nem; a nagy Róma idejében nem lőttek pisztolylyal; annálfogva ha az ilyen eseményt valaki latinul akarja elmondani, ekképen rakja ki: »kézbeli cső makkjával áthajittatott« (sclopi manuarii glaude trajectus est.)

Még egyébre is jó volt Sárodi. Mint régi osztrák seregbeli főtiszt minden ezrednek ismerte az erejét, létszámát, vezetőit, s a szerint, ahogy a kémek és portyázók hirül hozták a kurucz táborba, mely csapatok milyen hadirendben vonulnak fel Heister parancsnoksága alatt, Sárodi előre meg tudta mondani, hogy minő erőt kell azzal szembeállitani? Ugy hogy az ő jelenléte a haditanácsban, mikor az ütközet tervét elkészitették, valóban kivánatos volt.

Karácsony éjszakája volt.

Mulatságos babonákkal teljes este. Játszanak ilyenkor minden házban éjfélig, akkor

Digitized by Google

misére mennek: imádkoznak, meg tréfálóznak, ropogtatják a kártyán nyert diót.

»De mi most nem diót ropogtatni jöttünk ide!«

Ezt izené Rákóczy Bercsényinek, a ki szerette volna Heisternek engedni át a támadást s a nagyszombati halmokon védelmi állást foglalni.

Elhatározták a haditanácsban, hogy leszállnak a sikra, a hol előnyösebb a harcz a tulnyomó magyar lovasságra nézve. Igaz, hogy a sik tért két patak szeli keresztül, a Tirna és Parna; de azok most be vannak fagyva, nem akadályozzák a lovasságot.

A fejedelem, derékhadával a Tirna partján fekvő Nagyszombatnak támasztva a hátát, elfogadja az ütközetet Heisterral, mig a két portyázó dandárvezér, Ebeczky a jobb-, Ocskay a baloldalon fogja azt közre, s a hátába kerülve, négy tüz közé szoritja.

Nagyon szép terv volt ez! Csalhatatlan a sikerülése. A csapatok égtek a harczvágytól. A csapatvezérek együtt maradtak egy karácsonyi vig lakomára a Tyrnai hétkerekü malomban, s igen kedélyesen mulatoztak. Sárady megint ezermesterkedett. Ólmot öntött s abból jövendőt mondott. Gombóczokat főzött, a miben az

Digitized by Google

a tréfa, hogy a forró viz melyik gombóczot dobja fel legelébb? — Minden gombóczban czédula van valami névvel. Mikor a leánykák csinálják ezt a karácsonyi tréfát, akkor az a jelszó, hogy a mely nevet a legelső gombócz felhoz a viz szinére, az megy férjhez a jövő farsangon. Sárady gombóczaiba egy-egy csapatvezérnek a neve volt elrejtve, s az volt a tréfa jelszava, hogy a kinek a gombócza legelébb felvetődik: az hal meg a holnapi ütközetben. A fejedelem nevét azonban nem engedték a tréfába belekevertetni. A tréfa azonban annál tökéletesebb lett, mivelhogy a hebehurgyán előre felbugygyanó gombócz ezt a nevet rejté: »Balahó kapitány!«

Mindenki hadotával nevetett a tréfán. Mivelhogy Balahó uramat szerte ugy ismerték, mint egy szörnyü nagyszáju embert, aki rettenetes a fenyegetőzésben, utolérhetetlen a mások felbuzditásában; ellenben mindig ő az első az ütközetben, a ki, mikor lőnek, rögtön hasra fekszik.

Balahó uram azonban szörnyen megrestellte azt az ő rovására feltámadt vigasságot, s ökleivel ütve az asztalt és a mellét, fogadkozott, hogy »meg is halok én, ha kell! az én hazámért és fejedelmemért! De minden dibdáb labancz-

Digitized by Google

nak nem adom bitangra az életemet. De kaphassam csak egyszer azt a gyilkos Heistert magát a kezemügyére, a ki a feleségemet ketté hasittatta, a ki porontyomat dárdára szuratta: tudom, hogy egyikünk elmegy izenetet vinni Belzebúbnak!

— Hát hisz azt most legkönnyebben megkaphatod, Bruder, monda neki Sárody. Itt fogják mutogatni holnap a vásáron dobszó mellett. Minden markos legényt meginvitálnak rá, hogy ki birkózik meg vele.

— Magam leszek az a legény! monda Balahó uram. Csak ráismernék az istentelenre!

— Óh azon könnyen segitünk, Balahó uram; mindjárt lepingálom én kegyelmednek az egész Heistert, a hogy áll és él: hol van egy darab papiros?

Sárody fránya ügyes torzkép-rajzoló volt. Nehány vonással hirtelen ugy odaveté a papirra Heisternak a carricaturáját, hogy a ki egyszer látta, rögtön ráismert róla: ott volt az idomtalan nagy feje, a mit hosszu paróka fedez, fekete szemöldökei, félrehuzódó szája, a mi fölött az egyik bajusz makacsul fölfelé, a másik ép oly megátalkodottan lefelé irányul, a homlokon három egyenközü »s« betü alaku barázda; a nagy előre rugó dupla áll, hozzá a

Digitized by Google

kurta nyak, a köpczös váll; ez a szakasztott Heister tábornok!

Mindenki kaczagott rajta s magasztalá a majszter remeklését. A sok magasztalástól elvégre Sárody annyira elkapatta magát, hogy még alá is firkantotta a képnek, hogy »pinxit Sárody.«

— No, Balahó uram, hát itt van, ráismerhet erről: monda Sárody. Ha már akkor meg nem nézte jól, a mikor a feleségét ketté hasittatta, s a kastélyát felgyujtatta Heister.

— Bomolj meg, német! sötét volt akkor! — Hadd látom azt a képet! No iszen nagyfejü! Már most hát bucsuzz el a fejedtől; mert elhozom én azt; a milyen igaz, hogy az én jó öreganyámat szurokba mártattad, ugy gyujtattad meg a szemem láttára.

— S annál se látta meg a képét Balahó uram?

— Vakapád! németje. Hát 'sz a szurok fekete! De most már elteszem ezt a képet, ide a keblembe! S esküszöm a szent Herkopáterre, hogy a holnapi szent keserves napon, ezt az én kardomat, belemártogatom a gonosz vérébe!

S azzal végig fekteté a kihuzott kardját az asztalon, hogy az a táblának az egyik végétől majd a másikig ért: a vezér uraknak átalá-

Digitized by Google

lános nagy nevetése közben. Balahó uram pedig mind ehhez igen komoly képet csinált.

Mikor a vezérek szétoszlának, az ezredeikhez visszasietve, azt dörmögé Tormássy László, a nyárádi hajduk kapitánya, Esze Tamás fülébe:

— Hallod-e, bajtárs, sehogy sem tetszik az nekem, hogy ennek a Sárodynak mindenüvé oda szabad ütni az orrát. Kár volt ezt Ocskaynak idehozni közénk, Nem hiszek én ennek, ha százszor kikeresztelkedik is magyarnak; mert mindig mosolyog. Az ilyen ember csak befelé haragszik.

— De hát már arról ő nem tehet, hogy olyannak teremtette az Isten a képét, hogy mindig mosolyogjon. Nem lehet minden ember Balahó uram, a ki mindig káromkodik.

— És én mégis inkább hiszek Balahó uramnak, mikor legjobban hazudik, mint Sárody uramnak, mikor legjobban igazat mond

— No majd meglássuk holnap, melyik az igaz ember?

Meg is látták, mert másnap a hadirendben akként lettek felállitva, hogy a hadsereg zöménél Sárody német zászlóalja képezte az ágyufedezetet, ezt tartotta a legfegyelmezettebb csapatnak Feirville, azért állitotta első sorba:

Digitized by Google

mindjárt mellette volt Tormássy uram hajdusága: a háta mögött, a második vonalban pedig Esze Tamás tiszántúli hajdui: jobbról Tormássy mellett pedig a tiszáninneni borsodi hajduk, azok között Ocskay gyalogcsapatjának az élén jó Balahó uram a hosszu pallosával. Tehát nagyon közelről tapasztalhatták egymásnak a viselt dolgait.

Fehér karácsonra virradt az éjszaka. — Egész addig a szent napig megbecsülte magát az időjárás; akkor egyszerre a holdujsággal megfordult s már hajnalban olyan sürüen elkezdett havazni, hogy a fejedelem seregei nem láttak a förmetegtől husz lépésnyire s csak ugy találomra foglalták el az előre meghatározott helyeiket a Tyrna nyugoti partján. Kémeik hirül hozták, hogy Heister tábora is átkelt a Parna patakon s hadirendben áll a sikon. De a két tábor még nem láthatta egymást a nagy hóeséstől. De azt már mind a két fél tudta, hogy a másik is itt van. A vezényszó áthallatszott egyik táborból a másikba.

A fejedelem, kisérete élén, maga járta sorba a hadcsapatokat, buzditó szavakat intézve hozzájuk.

Egyszerre megszólaltak Nagyszombat valamennyi tornyában a harangok, szent Karán-

Digitized by Google

cson ünnepére. Talán a nagy harangszó tette: a hófelhők felszakadoztak, a havazás elmult, s a két tábor meglátta egymást, szemközt felállitva ágyulövésnyi távolban. A magyar tábor, mint egy nagy E betü látszott körülölelni a császári tábor négysoros hadirendben felállitott tömegét.

Abban a pillanatban megkezdődött az ütközet. A kurucz tüzérek nem várva a parancsszóra, kisütték az ágyuikat az ellenfélre. Arra az is megkezdte az ágyuzást. Különösen a fejedelem és kisérete volt az ágyutekék czéljául kiválasztva. Egy ágyugolyó Rákóczy közelében teritette le a kiséret egyik tagját: erre Feirville odanyargalt a fejedelemhez s indulatosan követelte, hogy vonuljon vissza az ágyuk lőtávolából, ha az ő személyét valami baj éri, veszve az ütközet s az egész magyar ügy. Rákóczy rá hagyta magát venni, hogy a tartalékul felállitott testőrkarabélyosokhoz vonuljon vissza, a kik egy dombtetőn tanyáztak: onnan nézte az ütközetet.

A kurucz hadsereg kezdte a támadást, a kicsinált csataterv szerint. A jobb szárnyon Ebeczky, a balon Ocskay lovasezredei vágtak be a császári sereg oldalába, mind a kettő nagy remekeléssel.

Digitized by Google

A Heister tábora balszárnyán csakhamar össze-vissza volt keverve lovasság, gyalogság, s egy tömegben gomolyodott a felállított ágyuüteg felé, a minek e miatt nem lehetett használát venni. Ebeczky sikere magával ragadta Ilosvayt, Deák Ferenczet, Srétert, azok is bevágtak parancsszó nélkül a császáriak közé; a vakmerőség jól ütött ki; áttörték az első hadsort, megrohanták az ágyuüteget, annak a fedezetét is elverték. Nem tartóztatta fel az ádáz rohamot se vasba öltözött lovasság, se puskázó nép, se dárdasövény, még az ágyutüz sem: mindenen áttörtek. Hanem ekkor következett egy fegyvernem, a mely megállitotta diadalmas előrohanásukat. A legveszedelmesebb fegyvernem. A podgyász-szekerek. Amint a kurucz lovasság a császári podgyászszekér vonatig eljutott, ez veszedelmesebb lett ránézve minden sánczároknál, és tüzaknánál: ez megállitotta, szétrobbantotta, összekuszálta a győzelmes dandárt. Nem hallatszott többé se vezénysző, se »rajta magyar!« hanem csak az, hogy »cape! rape!« Dugd el, vedd el! A fejedelem seregének ez a szárnya abban az ütközetben nem tett többé emberszámot.

Héj nem igy volt Ocskaynál! A hol ő bevágott, nem néztek ott másra, csak a győze-

Digitized by Google

lemre. Öt ezer lovas harczolt a nyomában. Maga Rákóczy azt irja felőle, hogy csodáit mivelte a vitézségnek ebben az ütközetben. Nem sokára a császári sereg jobboldalán is elhallgattak az ágyuk: a kurucz lovasság azokat is elfoglalta.

Heistert unszolták az alvezérei, hogy hozza elő a tartalékját, s verje vissza vele Ocskay rohamát. A tábornok mérgesen utasitá vissza a sürgetőket: ne avatkozzanak az ő dolgába: tiszta munka, a mit ő csinál: semmi baj sincsen még. Még vár valamire. Majd ha az bekövetkezik, akkor kezdődik el az ő cselekvése! Addig hadd ugrálja ki magát a kurucz!

Most Feirville eljöttnek látta az időt, hogy a derékhaddal általános rohamot intézzen a császári sereg zöme ellen. Bercsényi a jobb-, Eszterházy a balszárnyon, ő maga a középen riadót fuvattak.

Példás rendben indult meg az egész hajduság: hat ezred egy sorban. Szembe az ellenség ágyuütegével haladt épen a borsodi hajduezred. Annak kellett a keserüjét kiállni. Mikor kilőtték az ágyukat: »bukj le!« kiálta Balahó uram, s már akkor hason feküdt, mellette a kardja; de amint az ágyugolyó elbúgott felettük, megint talpra ugrott mindenki s futott nagy zsi-

Digitized by Google

vajjal; mintha csak laptást játszanának. Olyan közel érték már az ágyukat, hogy azok nem tehettek bennük kárt. Hanem ott maguk előtt találták a Wobezer, Trisler és Firmont compániáit. Ostromsisakos, pánczélos gyalogság, muskétával és hosszu dárdával ellátva. — Itt lett először kipróbálva, hogy melyik a jobb szerszám, a kard-e, vagy a dárda? — A kard volt a jobbik. A borsodi hajduk széttörték kardjaikkal az ellenük meredő dárda-erdőt s a három legvitézebb kompánia veterán hanyatt-homlok meghátrált.

A hajduezred parancsnoka ekkor észrevette, hogy az ő csapatja nagyon is gyorsan rohant előre, s »megállj«-t parancsolt, nehogy az ellenség hirtelen körülfogja: időt akart engedni a mellette felvonuló Tormássy Lászlónak, meg a még hátrább jövő Sárody német zászlóaljának, hogy egy vonalba jőjjenek: s aztán egyszerre folytassák a rohamot.

A három veterán kompánia meghátrálása már Heistert is kihozta a hadvezéri nyugalmából. Odavágtatott maga, csak nehány segédjétől kisérve, a megfutamodókhoz, s elkezdte őket hangosan szidni s kergette kivont karddal vissza a harczvonalba. Az arcza egész veres volt a dühtől. Sem látott, sem hallott.

Digitized by Google

Csak ez teszi felfoghatóvá, a mi ezután történt.

— No Balahó kapitány uram! szól egy tréfás hajduhadnagy a nagyszáju kérkedőhöz. Hát ihol van a nagyfejü la! Ott van maga Heister.

— A biz ő maga, a gyilkos.

— Aki a kegyelmed feleségét, gyerekeit, öreganyját megölette.

— Bizony azt tette az! (Annyiszor elmesélte ő ezt, hogy már maga is egészen elhitte.)

— No hát most, hadd lássuk, mit tud kegyelmed azzal a hosszu pallossal? Mindig azt mondta kelmed, hogy csorbára veri azt a gyilkosnak a koponyáján, csak egyszer közelre kaphassa. — Hát most elég közel van.

— Hát azt gondoljátok, nem teszem meg?

— Elhiszem, ha látom.

— No hát lásd meg!

Azzal Balahó uram kiugrott a sorból, megköpte a tenyerét, marokra fogta a kardját s elkezdett loholni arrafelé, a hol Heister szedtevettézve kardlapozta a muskétásait.

A hajdutársak azt hitték, hogy csak bolondozik az öreg kurucz, majd visszajön fele utjáról, ha megsokallja.

Digitized by Google

De az csak dobogott előre, s mondogatta egyre magában: »szegény feleségemet két fához köttetted, ketté hasittattad, — kis porontyocskáimat dárdára szurattad,— öreganyámat szurokba mártattad, ugy megégettetted. — Itt vagy gyilkos, itt vagy a kezem közt!«

Azok amoda át észre sem is vették; ha látták, mit törődtek vele? Egy öreg ember, rongyos parasztgúnyában. Egymaga: mit akarhat? Amellett a tért ellepő sürü rekettye is takarta a bujkáló alakot.

És ezalatt egészen közelért a császári fővezérhez.

Csak egy ugrás kellett, odaszökni hozzá, megkapni balkézzel a lova zabláját, jobbjával felemelni azt a hosszu kardot, és rákiáltani: »egész familiám kiirtattad, gyilkos! Nesze nagy fejednek!«

Jó szerencséje Heisternek, hogy a tollas kalapja aczél-sipkával volt béllelve, meg hogy az a széles kard a lapjával érte a fejét; mert igy csak egy kegyetlen ütést kapott rá, a mitől hátralódult. Hanem akkor aztán Balahó uram két kézre kapta a pallost s megsuhintva azt kegyetlenül a feje fölött, egy olyan csapást mért a fővezérre, hogy az, ha megéri, a nyeregkápáig hasitja kétfelé.— De hát nem érhette.—

Digitized by Google

A sors harmadperczeken fordul meg. — Egy fiatal magyar főur, a császári fővezér labancz-hadsegéde, Czobor Márk, hirtelen kirántotta a pisztolyát s sziven lőtte Balahót, mielőtt az a kardjával másodszor is lecsaphatott volna.

Szegény jó Balahó! Nem mondta hiába: megtette a tempót.

Ez volt az igazi kurucztempó. Csinálja utána, aki tudja!

Digitized by Google

XV.

Az alter ego. (Másik magam.)

Heistert ez a vakmerőség egészen dühbe hozta. Különben is haragos egy ur volt. Alvezérei mind azt hitték, hogy már el van veszve az ütközet s visszavonulásról kezdettek beszélni. A tábornok főbelövetéssel fenyegetett mindenkit, aki a visszavonulás szót ki meri mondani. Hisz ez az ütközet meg van nyerve.

Két sakkhuzás, és azzal »matt!«

Az egyik sakkhuzás az volt, hogy két tartalék-lovasezred rohanjon előre s ahol a kurucz tábor jobbszárnya a deréktól elvált s kedvére fosztogatja a podgyászszekér-vonalt, oda ékelje be magát. Ezzel a kurucz sereg kétfelé van vágva. Ez az egyik sakkhuzás.

»Hát az pernahájder ugyan hol késik még?« dörmögé haragosan a tábornok.

Az a »Bärenhäuter« nem késett már. Sárodit értették alatta.

Digitized by Google

Sárodi tervét még azon éjjel előre megküldé Heisternek egy szökevénytiszt által. Arra alapitá Heister a magáét.

Sárodi szépen maga mellett engedé előrehaladni Tormássy hajdu-ezredét, s akkor egyszerre az egész zászlóaljával közvetlen közelből sortüzet adott rá.

»No Tormássy uram, hát hogy tetszik a keresztelő!« kiálta át Sárodi a hajduezredesre nagy csufondárosan, s azzal még egyszer megtöltetve a puskákat, felrántatta a fehér lobogót a kurucz zászló helyébe s szemközt fordulva a kurucz sereggel, hátráló léptekben rukkoltatta a zászlóalját a császári sereg felé.

Ez az árulás egy percz alatt megforditotta az ütközet sorsát.

Tormássy hajdui, saját szomszédaiktól hátban összepuskáztatva, rémülten rohantak hanyatt-homlok vissza, s vészkiáltásukkal, véres fejeikkel elrémiték a hátuk mögött álló tiszai hajduságot, még magukat a fejedelem palotásait is, a kurucz sereg legderekabb csapatját; a futásnak indult négy gyalogezred magával sodort két lovasezredet is, a harmadikat, egy dragonyos-ezredet, a mi németekből állt, nehogy Sárodi példája ráragadjon, maga az ezredes vont vissza; s ezzel a második sakkhuzás

Digitized by Google

is megtörtént: a kurucztábor három darabra volt szétvágva. A zöme előretört, a tartalékja megfutott, a jobbszárnya el volt szakitva.

Rákóczy, a vész láttára, sarkantyuba kapta a lovát, s a muskétás ezredével be akart vágni a csatatérre, hogy a diadalt visszacsikarja ellenfele kezéből. Személyes megjelenése még talán megforditotta volna az ütközet sorsát. Bizonyosan megforditotta volna. Túlbuzgó hivei megakadályozták benne. Megragadták a lova kantárát s nem eresztették a küzdelembe. Fátum volt az!... A ki fel akar törni az égbe, annak hinnie kell a saját csillagában..... Vagy ott van az a csillag a feje fölött, vagy nincs: — ha ott van, akkor mit félnek? ha nincs ott, akkor mit remélnek?

A zürzavar tökéletes lett.

Mind a két táborban vége volt az összefüggő hadműködésnek.

A fejedelem táborának egy része sietve, futvást kelt át a Tirnán s a halmokra vonult fel, a másik rész, a jobbszárny lovassága, zsákmányát nyerge mögé akasztva, mint a ki dolgát legjobban végezé, rugtatott el a Fehérhegyek felé; a harmadik rész, a gyalog hajduezredek, a mik a borsodiakkal nagyon mélyen behatoltak a császári sereg derekába s három

Digitized by Google

hadvonalat keresztül törtek már: vissza már nem vonulhattak: kapták magukat »előre hátráltak;« keresztül törték magukat még a tartalékon is, s az ellenség hátából kerültek elő a Parna patakon át, a futó zömmel épen ellenkező irányban. A negyedik része pedig a kurucz tábornak, az az ötezer lovas a balszárnyon, még egyre harczolt, s nem akarta elhinni, hogy vége van az ütközetnek, s mikor már a tulsó oldalon Heister bevonult az üresen hagyott Nagyszombatba, Ocskay László még akkor is ott nyargalászott a csatatéren, nagy angol paripája hátán s ahol egy futó kuruczcsapatot megpillantott, azt megforditotta, vitte vissza az ellenségre.

»Hová futtok? Hiszen mienk a győzelem! Hiszen le van gázolva a labancz!«

Az igaz, hogy ott, a hol ő száguldozott, csak temetője volt már a császári hadaknak. Mint a kévék keresztjei gazdag aratás után, ugy hevertek a hullák halomban; lovasai csak futó ellenség visszaforditott ijedt képével találkoztak mindenfelé. Dobok, zászlók, fegyverek elszórva hevertek a mezőn, gazdátlan paripák, a magas német nyergekkel a hátukon, száguldoztak rémülten nyeritve, s az ágyuk ott álltak mind a két táborhelyen, magukra hagyva,

Digitized by Google

kuruczé, labanczé, mint valami bitang jószág. Olyan ütközet volt ez, melyben mind a két fél ugy szerteszélylyel verte egymást, hogy egyiknek a hada sem volt többé sereg.

És Ocskay László még mindig azt hitte, hogy meg lehetne azt a fátumot forditani. Égett az arcza attól a vágytól, hogy amit a hires nagy hadvezetők, a franczia haditanácsosok elvesztettek, azt ő, a lenézett, kicsúfolt portyázó vezér ujra kivivhassa! Csak egy akkora dandárt verhessen össze, a mekkorát Bécs alá vezetett, most ezt a szétzilált ellenséget kiveri vele a helyéből.

Nem vette észre, hogy sisyphusi munkát folytat. A futó csapatok, a miket visszafordit az ellenségre, csak addig állnak helytt, a mig ő velük van; de amint egy másik rajt állit meg, hogy azt rendbeszedje, rögtön felbomlanak.

E megátalkodott makacs munkájában legjobb alvezéreit itt-ott elhagyogatja, a toborzott csapatokat rájuk bizva, s maga egyedül száguldoz, keresve, hol találna még kuruczcsapatot?

Egyszer csak megpillant a császári sereg podgyászszekerei mögött valami háromszáz lovast. Magyar huszárok voltak, világoskék dolmányban, farkasbőr kaczagánynyal, piros leffen-

Digitized by Google

tyűs csákókkal. Azt hitte, hogy valamelyik kuruczezred kompániái vannak ott, s a podgyászt zsákmányolják.

Rögtön arra fordità a lovát s odavágtatva, elkezdé őket szidni keményen, hogy mit lebzselnek itt, mikor harczolni kellene?

»Indulj! Fordulj! Előre!«

Azok csak bámultak rá egy ideig: s aztán nézegettek egymás szeme közé.

»Nos? Hát? Nem értitek a magyar szót?« rivallt rájuk Ocskay. »Nem halljátok, hogy mit mondok? Kifúrjam a fületeket? Ki népei vagytok?«

Azok csak nem feleltek neki semmit. Csak egyre bámulták.

Nem kuruczok voltak azok, hanem a császári sereghez tartozó labanczok, a kiket Bagocsay hozott el magával Dunántúlról. Heister nem bizott ezekhez ugy, mint Feirville a maga labanczból lett zászlóaljához s otthagyta őket podgyászfedezetnek.

Ocskayt boszantá ez a néma, rábámuló engedetlenség.

»Előre, legények! Utánam, a ki magyar! Én vagyok Ocskay László!«

»Hahhó! kiálta fel erre a kapitány Bagocsay Náczi! Ez a mi emberünk. Csipd meg,

Digitized by Google

fogd meg! legény! Ezer arany van ennek a fején.«

Az ezer arany szóra egyszerre megelevenedett az egész csapat, s neki rugtatott a magányos lovagnak, kardot rántva.

Ocskay most vette észre, hogy kikkel van dolga.

»Czéda zsebrákhad!« dörmögé fogcsikorgatva, s egyet jobbra, másikat balra vágva, kiugratott a csoport közül, azok hasztalan keresték őt a kardjaikkal a bő mentéjében, a pánczélingét nem járta a kardjuk; keresztülvágta magát rajtuk. Azután könnyedén elszáguldott előlük jó telivér paripáján.

Hanem az a háromszáz labancz csak a nyomában maradt; s mind szélesebb karéjt alakitva, elkezdte megkeriteni. Ocskay csak szidta őket: hisz utol nem érik. Egyszer aztán megtudta, hogy mi jó szándékkal vannak iránta? Neki szoritották a Parna pataknak.

A Parna vize pedig azok közé tartozik, a mik télen is melegek maradnak, nem fagynak be soha, sőt a körülöttük levő sömlyéket sem engedik befagyni. Ezért választotta ezt a patakot Heister hátvédül: ez hiusitotta meg a kuruez portyázó-csapatok minden törekvését őt hátulról megtámadhatni.

Digitized by Google

Ocskay belejutott a sömlyékbe; lova csülökig kezdett süppedni az ingoványba: a friss hótól nem vehette azt elébb észre.

Lehetetlen volt innen kiszabadulnia.

Ezer arany szép pénz.

A labancz az édes apját is levágja ezer aranyért.

Saját csapatja szerteszét csatangolt, s ha látta is valaki közülök ezt a kergetőzést, épen ugy kurucznak nézhette a labanczot, mint a hogy ő elnézte.

Csak egyre gondolhatott még: hogy élve el ne hagyja fogatni magát.

Kiszemelt a sömlyékben egy emelkedettebb helyecskét, a mennyi épen egy lovasnak elég: oda kikaptatott. S akkor aztán egyik kezébe fogta a csákányát, másikba a kardját s ugy várta be az üldözőit.

Körül nem foghatták, mert mögötte volt a patak, csak szembe támadhatták meg. De azok mégis háromszázan voltak, ő pedig egyedül; ha minden kardcsapása egy emberhalál volna is, mégis neki kell abba beleláradnia.

E keserves szorongattatásban egyszerre csak rivallgó tárogatóhang szólal meg a mezőn, s Ocskay László egy csapat kuruczlovast lát vágtatva jönni a patak mentében az innenső

Digitized by Google

oldalon. Az már igazi kurucz volt: mást mutat annak az arcza!

Milyen »rajta-rajta!« rivallással jöttek! Egyszeribe elment attól a labancznak a verekedő kedve; pedig azok csak kétszázan voltak, másfél labancz jutott egyre-egyre.

De a min legjobban elbámult Ocskay, az a varázslatos tünemény volt, hogy annak a kétszáz kurucz lovasnak az élén ő saját magát látta lovagolni. Ugyanazon arcz, az a tekintet; a büszke fejhordozás, a fenyegető nevetés, még ahogy a kardcsapásokat osztogatja is, villámsebesen, kaczagva, az ellenséget kérkedő tekintetével megbénitva: maga Ocskay! Igy szokta az ember maga magát látni álmában.

Bagocsay, a labancz kapitány, onnan hátulról kommandéroz a csapatjának, tele torokból orditva:

— Ti csak verjétek le Ocskayt az alatt! s maga a most jövő ellen fordul.

S arra ez, szakasztott azon a csengő hangon, a mi Ocskay Lászlóé, ezt kiáltja:

— Mi kell te neked Ocskaytól? Labancz! Gyere csak! Itt jövök! Én vagyok Ocskay!

S azzal visszakézzel olyat vág Bagocsaynak a karjára, hogy az kardostól együtt a porba esik.

Digitized by Google

— Ez az én vágásom! Motyogja magában Ocskay László. De hát hogy vagyok én most ottan? Ott is, meg itt is?

A labancz szétfutott.

A felmentő csapat siet üdvözölni Ocskay Lászlót. Ráismer a kapitányra, Pongrácz Gáspár az, a szabadcsapat vezér; vele jött Csajághy Márton. Az vezette őt elzüllött ezredese nyomába.

De Ocskay egyre csak arra a saját képmására bámul, a ki még akkor is, mikor már a kurucz csapat zöme megszünt üldözni a labanczokat, egymagában vágtat utánuk, s üti, püföli a hátukat egyedül, a kit ér a csordából.— Épen ugy, ahogy ő szokta.

S még azután, a mint visszatér a nagy verekedésből ez a rejtélyes alak, mintha nem lett volna testének-lelkének elég, a levegőbe is csapásokat osztogat a karddal. Akár csak saját magát látná Ocskay László.

— De hát ki az az ember itten? kérdi ámuldozva Csajághytól.

— Hát nem ismertél rá? — Ez a te öcséd, Ocskay Sándor.

Olyan nagyon hasonlitottak egymáshoz: csak két év korkülönbsége volt közöttük. Ocskay Sándor nem volt ugyan olyan szép férfi,

Digitized by Google

mint a bátyja a mindennapi életben; de a harcz hevében szakasztott hasonmása volt Lászlónak.

A két testvér átölelte egymást forrón. Gyermekkoruk óta nem látták egymást szinről-szinre. Mind a kettő bámult azon, hogy olyan nagyon hasonlit a másik hozzá.

— Épen ugyan jókor jöttünk; monda Csajághy.

— Hátha nem jókor? Dörmögé Ocskay László.

— Siessünk innen, vezér uram, szorgolá Pongrácz; — a napnak vége van már.

Igaz volt. Az éj alászállt. Abba kellett itt már hagyni minden munkát. A takarodó bús hangja üvöltött a sikságon és a hegyek közt egyformán: a tárogató oly messze elhallik!

Mikor Ocskay László, öcscsét és Pongráczot előre bocsátva, maga Csajághyval a csapat hátulján lovagolt, azt mondá neki:

— Tudod, mért mondtam neked az imént azt, hogy »hátha nem jókor?« Másodperczeken fordul meg a fátum. Ha ti még egy másodperczet késtek, én már azon gondolkoztam, hogy élve nem hagyom magam labanczkézre kerülni: egy pisztolylövés a homlok közepére megszabadit közülök. És akkor milyen derék

Digitized by Google

dolog lett volna. Én itt maradok; eltemetnek. Ilonka özvegy lesz, szabadon bocsátják; helyettem feltámad az én alter egom, a ki őt szereti. Milyen jól jártunk volna mind a hárman.

És Csajághy nem mondta neki erre azt, hogy »nem.«

Az éj alászállt, a harcznak vége volt már, egyes elzüllött csapatok loholtak még erre-arra az esthomályban, nem keresve, hanem kerülgetve egymást. Nem kellett már senkinek ellenség. Kurucz igyekezett a kuruczhoz, labancz a labanczhoz találni — valahová, erre — arra. — Az ágyuk ott maradtak a sikon, egymással szemközt ásitozva, őrizet nélkül, lovak nélkül, mintha ők akarnák még maguk szakállára folytatni a nagy bajvivást. A véres hómezőn nyögnek, kiáltoznak a világ minden nyelvén az otthagyott sebesültek, a kiket senki sem jő felszedni; a csatatér hyenái, a fosztogató marodeurök még elég dolgot találnak az elhagyott podgyászszekerekben, csak azután kerül a holtak, sebesültek kifosztására a sor; az eltemetés a jezsuiták dolga! S ezen az elpusztult csatamezőn barangol alá s fel, gyalog, fedetlen fővel egy magányos ember; — Feirville, a kuruczhad franczia táborvezére. Bámul

Digitized by Google

és bolyong. A maga rendes eszével és strategiai ismereteivel ki nem birja okoskodni, hová lett a háta mögül a kurucz tartaléksereg? hová tünt el a fejedelem? a hatalmas testőr-muskétások, a harczedzett palotás-ezred: Esze Tamás hajdui, az igazi hajduk, a legelső felkelő sereg? Föld nyelte el őket? Nem is látták az ellenséget! Merre mentek? Ki mondja meg?

Találkozik erre-arra bandukoló csapatokkal. Kérdéseket intéz hozzájuk. Azok nem értik a kérdést, ő meg a választ. Annyit már ért, hogy egy elvesztett csatatér közepén maradt magára, a hol az ellenség az ur, meg kell adnia magát hadifogolynak. Kinálgatja a kardját mindenkinek, a kit utban talál. Senki sem érti, mit akar? Vállat vonnak, odább mennek. Utoljára rábukkan egy csapatra, mely egy fűzfa-rekettyésben húzta meg magát, s onnan nem akaródzik előjönni. Nem ismer rájuk, mert azok minden jelvényt letéptek magukról; de a megszontyolodásukból sejti, hogy kicsodák? A második német zászlóalj maradványa az, mely a kurucz táborban küzdött, és nem szökött át, csak meglapult, mikor a vastaga következett a bajnak. Ezek közé vegyül a tábornok, s ott töri rajta a fejét a tenger-éjszakán át, hogy miként lett ez az ütközet elvesztve.

Digitized by Google

XVI.

A jó szolgálat jutalma.

Délig nagy volt a vidámság Nagyszombat kulcsos városában, a mit a hajdani világban »Kis-Rómának« neveztek kilencz templomával. Tele volt a levegő jó hirekkel. A kurucz sereg előhaladását jelezték a tornyokból. Dúló Pál kapitány uram, a helyőrség főparancsnoka, óránként kapta a tudósitásokat a harczmezőről, s azok csupa diadalhirek voltak.

Soha annyi áldomást nem ittak még karácsony ünnepén, mint ezen a napon Nagyszombat városában.

A jezsuita-atyák nagy kolostorában várták magát a fejedelmet az ütközet bevégezte után pompás lakomára. Kétszáz személyre voltak felteritve az asztalok, a fejedelem ülőhelye előtt volt az asztalra feltéve egy remekművü pörkölt mandolatorta, góth stylben épitve, an-

Digitized by Google

nak a tetejét ékesité egy teljes ornátusban levő kurucz vitéz czukorból.

Másutt azonban nem vártak olyan sokáig; hanem délre haladván az idő, az uraságok hozzáláttak, hogy legalább áldomásaikkal segitsék elő a nemzeti ügyet s kegyetleneket ittak a kuruczok diadalára.

Ebéd vége felé, mikor az a hir érkezett a csatatérről, hogy már a kurucz sereg hadzöme is belevágott a harczba s erősen birokra kapott a labanczczal, szoritják Heistert mindenfelől, akkor azt mondá Dúló Pál kapitány uram, felkelvén az asztaltól, hogy »de már magam is kimegyek közéjük, s elhozok egynehány német parókát.«

Nem telt aztán bele félóra, hogy Dúló Pál kapitány uramat magát hozták haza — keresztül lőve.

S vele együtt jött a rémhir, hogy fut az egész kurucz sereg.

Senki sem akarta ezt elhinni.

Elhitték aztán, mikor szemeikkel látták, hogy fut végig a városon hajdu, lovas, muskétás, palotás, összekeveredve, ész nélkül, rend nélkül. A fegyveresek kitakarodnak a városból, a nép sivalkodva fut végig az utczákon: sir, jajgat a gyönge szivü sokaság.

Digitized by Google

Mire bealkonyodik, Nagyszombat magára hagyva áll.

Ellenállásról beszélni sem lehet. A falak nem ágyu ellen valók.

El van határozva, hogy meg kell nyitni a győzelmes császári vezér előtt a kapukat: s vendégszeretettel kell őt fogadni.

A jezsuita atyák kolostorában hirtelen levették a pörkölt tortáról a czukorból készült kurucz vitézt, s tettek a helyébe másik czukorvitézt, a ki pánczélos német lovagot ábrázol: s az egész convent ott várta a kapuban a kiséretével együtt megérkező császári tábornokot. A perjel hozzá kezdett a latin dikcióhoz. Heister türelmetlenül vágott a szavába:

— Bene! bene! Tudom a többit. Etcaetera, etcaetera! Az egész orátio Rákóczy számára készült; s most ti csak »dux«-ot tesztek a »princeps« helyébe, s nekem akarjátok feltálalni. Nem kérek belőle. Inkább akarom látni azt a lakomát, a mit a »serenissime princeps!« számára készitettetek. Éhes vagyok, mint a farkas! Aztán küldjetek jeget, hadd borogattatom a pofámat. Nem látjátok, hogy ütleget kaptam? most jövök a korcsmából: nagy »Keilerei« volt.

Valóban Heisternek a félképe ugy fel volt

Digitized by Google

dagadva kékre-pirosra attól az ütéstől, a mit Balahó kardlapjától kapott, hogy a félszeme szinte eltünt a daganatban; a mi semmivel sem tette az ábrázatját kellemesebbé.

Ez is növelte a boszuságát; de különben is haragos volt. A mai nap nagy veszteségeket okozott neki. — Mint tapasztalt hadvezér, magában jól számot vetett az iránt, hogy ez ránézve egészen pyrrhusi győzelem volt. A kurucz tábort csak szétbontotta, de meg nem semmisitette; ellenben a saját magáét ugy meggyöngitette, hogy nem képes Rákóczyt ujra megtámadni, s most azt sem tudja, hogy merre van előre, merre hátra. — Még hozzá ez az ütés az orczáján. A sebet édesdeden türi az ember; de az ütés daganatja keserves.

— Tálalni! tálalni! Aztán semmi hosszu asztaláldás. »Hála Isten; van mit enni: Ámen.« Üljön le kiki, a hol helyet talál. Aztán hogy mondják a barátok: »a potu incipe coenam.« Iváson kezd a vacsorát. — No a mai meg van szolgálva.

Siettek a kivánságának eleget tenni, s hozták legelébb is a seres kancsókat, tele habzó árpalével.

— Csak ezt a balfelől való széket hagyjátok mellettem üresen, ide az én legkedvesebb

Digitized by Google

testi-lelki barátom fog ülni, a kinek legtöbbet köszönhetek! Az ő segitsége nélkül ma szépen járhattunk volna. — De hol kódorog az ilyenkor? — Menjetek utána! Mondjátok neki, hogy siessen. Addig nem tudok se enni, se inni, a mig ezt a derék vitézt mellettem nem látom.

Két ordinánczhiszt rögtön sietett a parancsot végrehajtani.

Heister ugyan nem mondta a nevét a nagyon sürgetett testi-lelki kedves barátjának; de az ordináncz tartozik azt a maga eszétől is kitalálni.

Minthogy azonban a két ordináncz mindegyik külön tartja a maga eszét, annálfogva az egyik igy találta ki a tábornok kivánságát: A ki a mai nap diadalához legtöbbet segitett, az bizonyára az áttérő Scharodi volt. Annálfogva rohant azt felkeresni és tudatni vele a magas kitüntetést, hogy a mai lakománál a tábornok saját maga mellett tartott fenn a számára egy helyet, s addig ebédhez sem fog, a mig a vitéz urat ott nem látja.

A másik ordináncz azonban ugy okoskodott, hogy a ki a mai napon legjobb szolgálatot tett Heisternek, az Czobor Márk hadnagy ur volt; mert ha ő jókor nem jön a pisztolylövéssel, a kurucz kardcsapás véget vet az egész

Digitized by Google

ütközetnek. S ez volt a helyesebb magyarázat. Ez találta el az igazit. Hamarább is visszaérkezett az elsőbbinél s jelenté a tábornoknak, hogy vitéz báró Czobor Márk, hadnagy ur, azonnal ott fog teremni, csak elébb a templomba ment.

— Mi a kakukk! Soha sem hittem, hogy az én hadnagyom olyan igen áhitatos. Recsegteté a hangját Heister.

— Nem azért biz az. Hanem mivelhogy a város összes asszony- és leánynépsége, féltében, a nagy templomba menekült; a hadnagy ur odasietett megnyugtatni a hölgyeket, hogy csak oszoljanak a házaikba haza: nem lesz semmi bántódásuk.

— No nézd! A svadronör! Első dolga, a mint a nyeregből leszáll, az asszonyok után látni. Ez még az evésnél-ivásnál is elébbvaló neki.

Azonban megérkezett már.

Heister tettetett haraggal rivallt rá. — Nagyon jól illett neki, mikor tréfából haragudott. Ez volt nála a két véglet: komolyan dühösködni, vagy tréfából. Közben nem volt semmi.

— Hadnagy ur! Mi dolog ez? Mikor önre várunk, ön szoknyák után szaladgál!

— Tábornok ur, szólt Czobor Márk, azt

Digitized by Google

mondja a német: »Frauendienst vor Gottesdienst,« »a női szolgálat elébbvaló mint az istenitisztelet.«

— De nem elébbvaló, mint a katonai szolgálat! No hát! Igazodj! tisztelegj! Aztán idd ki ezt a kancsót egy hajtásra lélekzetvétel nélkül. Ugy ni! Már most ülj ide mellém!

S minthogy voltak a társaságban rangra előkelőbb főtisztek, a kik e megkülönböztetésért méltán megneheztelhettek, azoknak elmondá a tábornok az egész történetet, a vakmerő kuruczczal, a ki őt csaknem levágta tábora közepén, s kettőbe hasitja, ha ez a derék magyar ifju ott nincs, s biztos kézzel halálra nem lövi az eszeveszettet.

Erre aztán általános lett az elismerés a derék magyar vitéz iránt, ki valóban lényegesen hozzájárult, hogy — ezt a lakomát ne Rákóczy Ferencz költse el a szép refectoriumban.

— De az a legérdekesebb, monda Czobor Márk, a mint magához térhetett a dicséretzáporból, hogy miként ismerhette fel az a vén kurucz a tábornokot annyi katonatiszt közül, holott a vezér nem szokta magát külső pompával megkülönböztetni. Hát a mint a lelőtt kurucz ruháit megmotozták, a mellénye alá dugva ezt a képet találták meg.

Digitized by Google

Azzal átadta Heisternek a rajzolt torzképet, a minek elfintoritott vonásaiból is egészen ő rá lehetett ismerni.

Heister olyat ütött az öklével az asztalra, hogy a tortán álló czukor-labancz leesett a vártáról s a nyakát törte legott.

— De ez már valami istentelenség! Hát igy nézek én ki, mi? Hát igy áll az én szám félre, he? Meg ez a bajusz! Egyik le, másik fel! Ki volt az a gazember, a ki ezt idekarmolta?

— Alatta a neve.

— Itt biz az. — Pinxit Scharodi. — Hallatlan szemtelenség. A szemem káprázik. Nézzétek: igaz-e?

A carricatura körutat tett az asztaltársaság közt, mindenki nevetett: e biz a tábornok s mindenki azt mondá: ez a név bizony Scharodi.

Heistert pedig annál jobban ette a méreg, mentől inkább ráismertek arról a torzképről.

Erre a jelenetre érkezik meg a vidám Scharodi.

Mindétig mosolygó arcza most még jobban tündökölt attól az örömtől, hogy a fővezér őt extra-ordinánczczal hivatja a diszlakomához.

Digitized by Google

Maga a jó lakoma is a gyönge oldalai közé tartozott mindenha.

Odasasirozott egyenesen a tábornok székéhez, összeütve a sarkantyuit.

— Excellentiás uram, én vagyok Scharodi.

A tábornok akkorát ugrott a székéről erre a szóra, hogy a parókája kétfelé repült a fején mint két sasszárny, behemóthi hangon rivallt rá kegyetlen haraggal a tisztelkedőre:

— Hát te, pernahájder! Még a szemem elé mered tolni a pofádat! Hol a profósz? Kurta vasat neki s le vele a kaszamátába.

Scharodi csak elhült: »no ez szép trakta lesz!«

— Tábornok ur, mivel érdemlettem én ezt?

— Mivel érdemletted? Hát ide nézz! Kinek a kutyakörme kaparása ez a csúf kép itten? Tagadd el! Alatta a neved. Hát ilyen fertelmes diótörő vagyok én, mi? Ilyen csúf pofa az enyim? — De még hagyján! — Hanem az az istentelenség, hogy te ezt egy gonosztevő haramia kurucznak a kezébe adtad, hogy erről rám ismerjen az ütközetben. Az ördög ficzkó odalopakozott hozzám s egy bolond nagy pallossal olyat ütött a fejemre, hogy itt van a helye, nézd! A félszememmel nem látok. S a másik csapással kétfelé hasit, ha az én derék barátom,

Digitized by Google

ez a magyar ifju, a kinek a nemzetéért nem tettem semmit, meg nem ment; le nem lövi, mint a tököt. Ennek köszönhetem, hogy most férgek pecsenyéje nem vagyok. Tudod ezt? áruló!

Scharodi kifeszitette a mellét s védelmezte magát.

— Tábornok ur, én áruló nem vagyok. Az a kép nem bizonyit semmit: legfeljebb azt, hogy én még akkor is, a midőn az ellenség táborában kényszeritve szolgáltam, annyira el voltam telve excellentiád iránti tisztelettel, hogy a képmását igyekeztem ideál után vázlatozni.

— Ezt nevezed te, ideál után vázlatozásnak, kupczihér!

— Már, tábornok ur, vagy jól van találva ez a kép, vagy rosszul. Ha jól van, akkor nincs ok a neheztelésre: nem a szépség a férfi érdeme. Julius Caesar is csúf volt. Ha pedig nincs jól találva a kép, akkor ez csak azt bizonyitja, hogy rosz pictor vagyok; de nem vádolhatnak azzal, hogy erről a képről ismertek rá excellentiádra. S ha tábornok urral ily baleset történt, azt nagyon sajnálom; de ennek se nem én, se nem az a vakarintott kép az oka, hanem a tábornok ur korlátolhatlan vitézsége, a ki maga legelől rohant az ellenség sorai közé.

Digitized by Google

— Semmi hizelkedés! Semmi rókafarkcsóválgatás! Te okoztad a legnagyobb veszedelmet nekünk az ütközetben.

— De ugy hiszem, hogy ezt helyrepótoltam bőségesen.

— Nem olyan bőségesen, mint képzeled. Mult éjszaka a küldönczöd által azt izented nekem, hogy az ütközet kezdetén azonnal átjösz a táboromba, s én az egész haditervemet erre a mozdulatra alapitottam. Erre vártam az intézkedéseimmel. Te késlekedtél. Ez alatt a kuruczok betörtek a balszárnyomba, felprédálták a podgyászomat; a jobbszárnyon halomra apritották a legjobb ezredeimet. Én folyvást a te igért mozdulatodra vártam. De te csak a makkot sütötted ottan, egy helyben állva, mint egy olajbálvány. Mikor aztán én végre segitettem magamon egy merész döntő csapással, akkor álltál te is elő: mikor már láttad, hogy a győzelem az én részemre hajlik, hogy a fejedelmed hadai megbomlottak. Nem jutalmat érdemelnél ezért, hanem büntetést. Magad degradácziót, a csapatod megtizedeltetést.

A tábornok jobbján ülő Esterházy, magyar labancz-tábornok odasugott a fülébe:

— Nem kell ilyen szigoruan bánni a szö-

Digitized by Google

kevényekkel; mert elvesszük vele a kedvét másoknak az áttéréstől.

Ez egy kissé helyreigazitotta a tábornok haragos kedélyét. Csak az utómérgét adta még ki, egyes megtisztelő czimekben.

— Bolond! — Fakutya! Pernahájder! — Szamárevő. — Elmehetsz. — Tiz mérföldnyire a testemtől távol maradsz. — Hajnalt se vársz, megindulsz Beczko várába, a csürhéddel együtt.

— Tábornok ur! Hisz tele van az egész vidék kuruczczal.

— Ne mekegj! A te dolgod, hogy odajuss. Megy veled kiséretül a három kompánia Bagocsay-lovas. Vigyáz egyitek a másikra, hogy el ne szökjetek, — nem kelletek a testemhez közel. Jó lesz nektek Beczkóban. Onnan nem lehet elszökni. Mehet, kapitány uram.

Scharodi megmerevitette magát.

— Tábornok ur, engem őrnagynak czimeztek eddig.

— Kotródj eblábolva! Mert ha még egyszer küldelek: zászlótartónak foglak czimezni.

— Akkor is hiven fogom szolgálni a császáromat.

— Nem kérdeztem. Aztán majd ha egyszer nagyon sok érdemet szereztél magadnak, s valami jutalmat akarsz kapni érte, hát

Digitized by Google

csak ennek az urnak czimezd a folyamodásodat, tudod?

S háta mögé forditott kezével odatartotta eléje azt a famosus torzképet: »Szamárevő!«

Scharodi fogcsikorgatva távozott: az arcza sárga volt a szégyentől és az epétől. Csak már »szamárevőnek« ne nevezték volna: a miért a sileziták legjobban haragusznak.

Heister igy szokott bánni az emberekkel. Ő csak büntetni tudott jól, jutalmazni sehogy.

— Folytathatjuk az ebédet, urak!

Digitized by Google

XVII.

Két karácsonfa.

A kis Krisztus a bécsi Küszdenpfennig palotába is meghozta a maga drágalátos ajándékait. A gyermekek örömestéje ez. Ha a puritanismus minden ceremoniát ki tudott is küszöbölni a vallásgyakorlatból, a karácsonfát nem birta ledönteni. Az minden évben kizöldül. Pedig gyökere sincs. Ott gyökerezik a gyermekek emlékezetében. »Tavaly is volt, az idén is lesz?« »Tavaly is hozott valamit a Krisztuska, valjon mit hoz az idén?« Akármit higyjenek a pogányok, a skeptikusok, a socinianusok, a bafometimádók, a gnosticusok Krisztus idvözitő voltáról; hogy a születése napján sok millió embert idvezit, az bizonyos. Azokat, a kik legméltóbbak rá: a gyermekeket.

Micsoda leskelődő várakozás ez! micsoda álomüző kiváncsiság! micsoda kölcsönös egymást jónaklennimuszáj — intés! a mig az

Digitized by Google

»angyalka« azt mondja, hogy szabad, megnyilik az ajtó; s feltárul az a látvány, a mihez fogható gyönyörüségeset az ember soha többet e világi életében nem lát. Az a szép zöld fa, a minek minden ágán virág helyett egy tarka viaszgyertyácska ég: a pompás repülő angyalkák czukorból, a lefüggő déligyümölcsök, a mikkel az angyalka parancsára a meddő fenyőfa megrakodott: aztán az a sok megbecsülhetetlen drágaság, a mit az a tündöklő fa fényes árnyékával betakar: találja ki minden ember, melyiket hozta a számára a kis Krisztus? Hát még aztán azok a ragyogó arczok, amik ebben gyönyörködnek.

A legkissebbiké az elsőség joga. Ő válogatja ki, hogy melyik drága ajándék kinek szól a kincshalmazból.

Legelső, ami az »enyim.« — A gyermek nem tud tettetni. Nem takargatja, hogy a világban az első ember az »én.« Az aranyos pálczaló, meg a czifraostor, aztán a négylovas szekér, ez az enyim.

Aztán következik a »bátya.« Az a második ember a világon. Az a bámulat tárgya, a tekintély. Ha a kicsiny kap valami jót, azt mondja: »a bátyámnak is!« addig a magáéhoz nem nyul, bátyjának kiszemeli a rézágyucská-

Digitized by Google

kat, meg az aranyos szablyát, a nyillövő puskát. Ez az övé. Az anyja kapja a bogláros fejkötő-tűzőt, az Ozmonda néni a homlokszoritó feronièrét, s a gyóntató atya a himzett oltárvánkost. A cselédség is sorban megkapja a magáét.

— Hát az apának nem választasz ki semmit? kérdi pater Renatus, nyájasan megczirógatva a gyermek piros orczáját.

— Apa nincs itt: messze van.

— De az angyalka elviheti neki oda is, amit idehozott a számára.

A gyermek durczásan vállat von s pityeredésre görbülő szájjal mondja:

— Angyalka nem hozott apának valót.

— Dehogy nem, nézz csak szélylyel! Mit találsz még?

Csakugyan volt valami karácsonyi ajándék ottan maga Rákóczy Ferencz számára is. Pater Renatus maga hozta azt. — (Azaz, hogy — pater Renatus által küldte az angyalka.) Egy remekművű sakktábla, elefántcsontból, achat- és chalcedon-figurákkal. — A kicsike nem reflektált rá.

— Nincs itt az, amit apának kell kapni.

— Hát mi volna az, fiacskám?

— Egy korona.

Digitized by Google

Eleonora herczegnő ijedten sziszszent fel, Ozmonda szája elé kapta a kezét: Pater Renatus elmereszté a szemeit.

— De kis fiacskám! Mit gondolsz? A korona drága kincs.

— De az angyalka elég gazdag: azt is hozhat az apának.

Pater Renatus szeliditeni akarta a kérdést.

— Nem, kis fiacskám. A korona nem játékszer; — a Jézuska mást hozott az apának. Nézd, ezt a csecse játszótáblát.

A kis fejedelmi poronty megrázta a fejét. s megvetésre pittyesztve az ajkát, azt mondá:

— Az én apám igazi háborúst játszik! s azzal durczásan ment ki a szobából; otthagyva az ajándékait. Tartsa meg magának az angyalka a drága kincseit, ha azt nem tudta elhozni, a mi az apának volt szánva.

— Én meg nem foghatom, honnan veszi ez a gyermek ezeket a gondolatokat? mentegeté lelkét Eleonora herczegnő a gyóntatóatya előtt. Itt ennél a háznál senkitől nem hall ő erről egy szót sem.

— Imádkozzék érte, kegyelmességed, minden reggel és minden este tizenkét Ur imáját, és tizenkét üdvözletet, hogy az Ur forditsa el a gyönge gyermeki szivről e veszedelmes gon-

Digitized by Google

dolatokat, a miket a gonosz csepegtet az ő ártatlan szivébe!

A két hölgy pedig alig várta, hogy az éjféli misének, ami a házi kápolnában tartatott meg, vége legyen s a gyóntató eltávoztával magukra maradjanak.

Hogy Rákóczy döntő ütközetre készül e napokban, azt egész Bécs városa tudta. Lesték naponkint Heister stafétáját.

A karácsonyéj a babonák éjszakája.

— Egy török »nimetullahita« dervistől tanultam én egyszer valami bűvészetet, monda a szőke hölgy Eleonora herczegnőnek, a miből jövendőt lehet mondani. Azt kérdezzük meg.

Egy nagy velenczei kristály-palaczkba tiszta vizet töltöttek, s abba Ozmonda egy kis phiolából valami zöld nedvet öntött belé. Az, a vizbe vegyülve, ezt egyszerre felháboritotta, az egész palaczk tartalma zavaros barna szint öltött: a miben, mintha felhők gomolyogtak volna. Lassankint a felhők alakot öltöttek, zöld és veres mozgó-képek kezdtek egymástól szétválni, kigyózó, tekergő, foszlányos szörnyalakok. Mintha egymással küzdenének előre-hátra dulakodva, szétterjengve, csoportosulva.

»Ez a kurucz tábor, ez a labancztábor!«

Digitized by Google

»Ott harczolnak egymással... Ni hogy dulakodnak!«

»Látod azt az erős, piros alakot ottan? Mintha egy lovasvitéz volna.«

»Az bizonynyal a fejedelem.«

»Mik azok a piros csikok, a mik utána usznak?«

»Azok a zászlók.«

»Most a zöldek kerülnek felül.«

»Nem, nem, a veresek áttörnek rajtuk.«

»Hát azok a gömbök, a mik a fenékre leszállnak?«

»Azok a halottak.«

»Mikor a fenékre leszállnak, a veres és zöld együtt megint barna szinüvé lesz.«

»Utoljára a zöldek felemelkednek mind a felszinre, a veresek szintén, a zöldek középen maradnak, a veresek az üveg szélén körös-körül.«

»Mit jelent ez?«

»Azt, hogy a kuruczok körülfogták a labancz-tábort.«

»Vagy talán azt, hogy a labanczok szétverték mind a kuruczokat.«

A két nő ugy elbölcselkedett a török bűvészet horoscopja felett, hogy egészen megfeledkezett a karácsonyfáról; a minek a viasz-

Digitized by Google

gyertyái egyenkint elaludtak, csak a czukorangyalkák, a fehér galambok himbálóztak még az ágain....

.... És épen ebben az órában II. Rákóczy Ferencz is ott állt a maga karácsonyfája alatt, a Nagyszombat fölötti erdős halmon: előtte az őrtüz, kezében az emlékkönyve, a mibe az elvesztett ütközet nehéz tapasztalatait jegyezgeté: a nagy karácsonyfáról oda hullanak reája, a miket az angyal hozott, a jégcsapok, a száraz levelek, a széttört nagy tervek, a porrá lett remények. A karácsonyfa ágain megrebbennek a károgó hollók.....

. . . . . .

. . . . . .

Ujesztendő napján már megtudta Eleonora herczegnő, hogy mit jövendölt a török nimetullahita dervis horoscopja. Egész Bécs megtelt a diadalhirrel.

Az utczán trombitaszó mellett hirdették a heroldok a császári fővezér roppant diadalát, a kurucz hadak végső veszedelmét. Nyomtatott lapokat adtak ki, a mikben el lettek számlálva a kuruczok veszteségei: a számtalan halott: a tömérdek fogoly, hadizsákmány. Maga a fővezér is foglyul esett. Eleinte azt hitték, hogy maga a fejedelem; később bevallották, hogy nem az;

Digitized by Google

Rákóczy csak veszélyes sebet kapott, futva elmenekült: de elfogatott a franczia király hadvezére a kurucz seregnél.

Leonora herczegnőnek is ki kellett világitania a maga ablakait ennek a diadalnak az örömére, s ott kellett lennie a Te Deum laudamuson a szent István templomában.

Az ablakából láthatta a triumphalis menetet, mikor a diadaljeleket meghozták: egész szekereket megrakva a kuruczok rézdobjaival, feltüzködött zászlóival, s egy nyitott hintóban a fogoly Feirvillet, a kit közcsufondárosságul körülhordoztak a város utczáin.

Eleonora herczegnőnek hallania kellett azt a gúnyorditását a népnek, látnia kellett, hogy dobálják utczahosszant sárral az ő férjének a zászlóit.

— És én még sem hiszem, hogy mindennek vége; suttogá Ozmondának. Hogy lehetne ezt megtudni?

— Én tudnám, hogyan?

— Szólj!

— Egy bizalmas embert kellene odaküldeni a fejedelemhez.

— Olyan nincs.

— Hát én?

Digitized by Google

— Te? Arra nem is gondoltam. Hogy mehetne oda egy nő?

— Ahogy én szoktam innen kijárni: férfiruhában.

— S ha útközben elfognának? Gondold meg, hogy két táboron kellene keresztül vergődnöd, a császáriakén, meg a magyarokén.

— Mind a kettőhöz találnék módot. A császári seregben is van egy tábornok nagybátyám, a fejedelmi seregben is. Tudnám a módját, menedéklevelet kapni egyiktől is, másiktól is.

— Meggondoljuk nagyon ezt a dolgot . . . . .

— Én nekem van egy jó tervem.

— Mondd el.

— De senkivel sem szabad azt tudatni.

— Hát beszélek én valakivel a világon? monda a fejedelemné szomoruan.

— Még pater Renátusnak sem, gyónásalakban.

— Gyónás-alakban? Hát hiszen az ember csak a büneit szokta meggyónni. Kér valaki absolutiót a jó tetteiért, a mik titokban lettek elkövetve? Bünöm nekem az, hogy az én férje-

Digitized by Google

met szeretem: hogy vele együtt lenni akarok? Nem esküdtem-e meg az oltár előtt arra, hogy »véle türök, véle szenvedek; se jó, se rosz dolgában soha el nem hagyom?« Bünöm nekem az, hogy a férjemnek vissza akarom adni a gyermekeit. Bünöm nekem az, ha az Istenhez imádkozom, hogy adjon diadalt az én szerelmesemnek. Óh bizonyára, én nem fogok ezekért poenitentiát tartani.

— Pedig mégis megtudták valahonnan, hogy a Türkenhausból én a nagy hársfa segélyével éjjelenkint leszöktem hirt hozni és vinni; holott csak ketten tudtuk azt, s Ocskay vakmerő kisérlete után rögtön ide szállitották a herczegnőt a Küszdenpfennig-házba, a honnan a Favoritára nem lehet ellátni.

— Te! Igaz, hogy azóta megint közeljárt Ocskay?

— Igaz. Egész Fischamendig nyomult előre s azt fel is gyujtotta.

— Egy szó sem volt róla sem a Diariumban, sem a Mercurban.

— A nyomtatott lapok, a miket hozzánk küldenek, elhallgatták az egészet, hanem az irott lap, a »Scandalia,« a miket a »Burzen«-ekben készitenek, elmondta: abban olvastam. — Az-

Digitized by Google

óta még jobban őrzik a fejedelemnő lakását. Ez a Küszdenpfennig-ház egy valóságos kis erősség.

— S hogyan akarsz innen észrevétlenül kijutni?

— Elmondom. Itt jön a vizkereszt ünnepe. Ez a diákság szabadalmas napja. Ekkor járják be a »currendfiuk« az egész várost, zsolozsmákat énekelve, s beszedik érte a »litániagarast.« Néhol a termekbe is behivják őket; másutt csak az udvaron hagyják énekelni: aztán az ablakból hajitják le a pénzt, amit nekik szántak, papirhüvelybe téve; a papirt meggyujtják, hogy a diák a sötétben rátaláljon a pénzdarabra. — Este én is felöltözöm diáknak, a tornáczon és lépcsőgádoron lelopózom az udvarra s rákezdem a gajdolást. Erre a kapus ki fog jönni nagy mérgesen: azt hiszi, kivülről osontam be, mig ő bóbiskolt s kikerget az udvarból. Azután, mint éneklő »baccalár« bejárhatom egész Magyarországot; ott szivesen látják mindenütt a peregrináló diákot s nem gyanakodnak benne. Igy eljutok a fejedelemhez. Ő pedig már tudja, hogy ki vagyok?

Eleonorának tetszett ez a kalandos terv. Gyanutalan szive nem is sejté, hogy amit Oz-

Digitized by Google

monda előtte elmondott, az csak szemfényvesztés. Nincs annak semmi szüksége erre a koczkáztatott alakoskodásra, s ha mégis megteszi azt, valami más oka van rá, hogy megtegye.

Majd megtudjuk azt is.

Digitized by Google

XVIII.

Beliál leánya.

Scharodi szerencsésen eljutott Beczkóba a csapatjával. Babocsay labancz-huszárjainak ugyan kétharmadát elfujta odáig a szél; hanem a német gyalogság együtt maradt. Senki sem háboritotta. A kurucz csapatok is ugy szét voltak zilálva, hogy egy-egy zászló alatt csak két-háromszáz ember maradt meg: a többi haza ment, kipihenni a harcz fáradalmait. Ocskay csak akkor tudta meg Csajághy portyázóitól, hogy Scharodi csapatja lement a Vág mellé, mikor már késő volt útját állni; de különben is szüksége volt jó időhaladékra, a mig a saját ezrede megint összegyülekezik. Mert az volt ám ez idő szerint a hadiszokás. A kuruczság könnyen megszaladt, szétbomlott, eloszlott a világ minden szelei irányában: hanem aztán rövid időn épen olyan könnyen összegyülekezett

Digitized by Google

megint, s mintha semmi baj sem történt volna, ujra kezdte a »nemulass«-t.

Elég volt annyit tudni, hogy Scharodi Beczkóban van. Nem mehet onnan el. Ott majd megnyomják!

Dejsz a nagyszombati »tüzkeresztelőért« megkapja a »stolát!« Hátra van még a számára egy sakramentum, az »utolsó kenet.«

Senkire nem fájt ugy a foga Ocskay Lászlónak, mint ő rá.

»No majd az én késem nyeld el, ha ezermester vagy!«

Heister jónak látta a nagyszombati ütközet után nem erőltetni a háborut Rákóczyval: a hadait szétosztá a Fehérhegy alatti városokba téli szállásokra. (Azoknak ott sorban igen vig életük volt; minden esztendőben kétszer tarthattak Te Deum laudamust, egyszer a kuruczokkal, másszor a labanczokkal.)

Egyszer csak megdördült megint az ágyu.

A Beczkóvári őrség arra ébredt fel, hogy a sánczait löveti valaki.

Már megint föltámadt a porba gázolt féreg: ott, ahol nem várták.

Beczkó vára akkor pompás erősség volt! még a mostani romjaiban is fel lehet ismerni hajdani hatalmas voltát. Egy meredek szikla-

Digitized by Google

tömeg homlokán emelkednek még most is a »Bolondócz«-nak hitt fellegvár falai: a góth stylban épült toronymagas kápolna belsejében még láthatók a frescofestés maradványai, a pilléreken a szárnyas angyalfő-faragványok. Ez volt Stybor vajda palotája. Ott van a természetalkotta erkély, a honnan a vajda, a vipera-csipéstől megdühödve, vakon alárohant; ott a kapunagyságu ablak, ahonnan Beczkót a bolondot aláhajitották. A vérét lemosta a zápor, de a nevét nem moshatta le a várról: az megmaradt Beczkónak, Bolondócznak. Három oldalról maga a meredek szikla tiltja az ostromot, a negyediket, a meneteles oldalt két magas rovátkozott kőbástya védi, melyek közül az egyik a külvárost kanyarogja körül, a másik a belvárost és a várat keriti el: boltozatos kapukkal elzárva. Alatta a Vág vize folyik.

Azonkivül, hogy természet és erőditvény védi, még az az oltalma is van, hogy három hatalmas vár között fekszik, mintegy a háromszög közepén; e három vár Trencsén, Vágujhely, és Temetvény. Mind a háromban erős császári dandárok feküsznek közelben.

Aki Beczkót be akarja venni, ugy igyekezzék vele, hogy elkészüljön, a mig azok ott feküsznek; mert ha megvárja, a mig fel-

Digitized by Google

kelnek, ugy ott szoritják, mint az egérfogóban.

Ocskay el tudott készülni.

Este indult meg a hirtelen összegyüjtött dandárával a báni hegyek közül: lovasezredeit a Vág gázlóihoz küldé, hogy a segélyül sietö vágujhelyi császári seregnek utját állják, s maga a hajduságával megrohantatá a külváros bástyáit. Az első ágyulövésekre, nem várva a réstörést, lábtókat vetettek a talpasok a falnak, ugy másztak fel a bástyákra; a külvárosban rácz őrség volt; azzal hamar elkészültek; hanem a belvárost Scharodi német muskétásai védték. Itt nagy vérbe került az ostrom. A külváros házait valaki meggyujtotta: ez aztán elég világossá tette az éjszakát, támadók és védők jól láthatták egymást. Elkeseredett volt mind a támadás, mind a védelem. Az a csapat, mely a nagyszombati csatában zászlót változtatott, jól tudhatta, hogy nem számithat irgalomra, s védte magát a kétségbeesés erejével. Az is kevés volt. A hajduság, boszut orditva, rohanta meg a várkaput. — Elől ment Csajághy: fejszével a kezében. — Hogy még nagyobbnak lássák, granatéros medvebőr-süveget nyomott a fejébe, ugy rohant neki a puskatüznek. Nyolcz golyó találta el a testét; de egy sem ütött rajta

Digitized by Google

valami nevezetes sebet: csak köppölynek járta meg: számba se vette valamennyit. — Hatalmas fejszecsapásai alatt döngött, recsegett, bedőlt a várkapu; s omlott be rajta a vérszomjas hajdusereg.

Emberevő kedvükben voltak!

De az ellenfél sem igen könyörögte a kegyelmet. A várfalakról elüzetve, az utczákon végig védelmezték magukat a labanczok. Kard és dákos harczolt egymás ellen. Egyes házakból lövöldöztek a kuruczokra; a mi a viadalt még elkeseredettebbé tette. A nagy templom előtt megujult a tusa. A labanczok bevették magukat egy templomba s onnan puskáztak az átvonulókra. Nem a mostani templom volt az, nem a Ferenczrendiek kolostora. Ez a templom és kolostor a vörös barátoké volt. Ennek a szerzetnek különben is veszett hire volt a nép előtt. Bálványimádással vádolták őket. A külföldről elűzött templáriusok maradványai voltak. Ők is belekeveredtek a tusakodásba, a minek az lett a vége, hogy a kiket a templomban találtak, mind leölték: katonát, papot, vegyest. A templomot pedig kirabolták: föl is égették.

Maga Scharodi, ötvened magával, keresztülvágta magát a mészárláson, s felmenekült

Digitized by Google

Bolondóczba: a fellegvárba. A boszuittas hajduság oda is utána.

Ocskay László a Vág partjáról intézte az ostromot: oda hozták neki az izeneteket a nyargonczai a bástyákon belül történtekről. Neki hadvezetői feladata volt nemcsak az egész várvivást vezényelni, hanem egyuttal a Vág tulsó partján gyülekező császári seregekre is ügyelni. Vágujhely ott van a szomszédban, s ott áll Viard tábornok egy egész dandárral. Az égő Beczkó lángja hirdeti neki, hogy mi történik ideát, Bolondócz falai csak ugy ragyognak tőle az éjszakában. Ott is terem a tábornok egész lovasságával a túlparton, csak hogy a Vág most meg van áradva, zajlik, nem jöhet át rajta: kénytelen felkerülni Trencsénnek, ahol állóhid van, de az alatt Beczkóval végeznek.

Egy hirnök, aki a városból jön, jelenti Ocskaynak, hogy a belváros is be van véve: a hajduság dühös, a miatt, hogy a házakból és a templomból lövöldöztek, s megtorlásra készül. Ocskay visszaizen, hogy az ártatlan lakosság életét kimélni kell; különösen asszonyembert meg ne bántson senki: mert a ki egy fehérszemélynek csak a ruháját is megtépi, az halálfia.

Nem felejthette Ritschán mondását: »a

Digitized by Google

hogy ti bántok a mi asszonyainkkal, akként bánunk mi is a tieitekkel.«

Virradatkor látta Ocskay, hogy az ellenségnek csekély maradványa a meredek uton a fellegvárba menekül futvást, s hogy a hajduság lábtókkal készül a sziklákat megmászni. Gyorsan odafuttatá egy segédét azzal a parancscsal, hogy hagyjanak fel ezzel a vakmerőséggel. Azok odafenn, akármilyen kevesen vannak is, de granátjaikkal az ostromlókban nagy pusztitást tehetnek: bombavetők nélkül a fellegvárat nem lehet bevenni.

Egész reggel lett, mire ez a küldöncze visszatért. Az alatt Ocskaynak a figyelmét mind a túlparton levő ellentábor sürgés-forgása foglalta el. Kiszámitható, hogy Viard tábornok ma, akárhogyan igyekszik is, a trencséni hidnak kerülve, ide nem érhet: a gázlónál pedig v á r j á k.

— Nos, mi hir a városban? kérdé a visszatérő küldöncztől.

— A hajduság nagynehezen elállt a bolondóczi ostromtól; hanem aztán boszujában neki esett a rablásnak városszerte.

— Csak védtelen embert meg ne öljenek, mondá Ocskay.

Digitized by Google

— Azt nem is teszik. Ki van adva a parancsolat.

— Meg a fehérnéphez ne nyuljanak.

— Már azt pedig aligha meg nem teszik: akárhogy ki van adva a parancsolat. Mikor végigjöttem az utczán, épen akkor hurczoltak a városházához egy asszonyt, a kin semmi öltözet sem volt.

— Mit szólsz! kiálta haraggal Ocskay. Te láttad?

— Biz a két szememmel láttam én azt, s a gyönge selyembőréről itélve, alighanem uri asszonyság volt: még pedig fiatal.

— De ez már istentelenség! kiálta indulatosan Ocskay, s sarkantyuba kapva paripáját, azt mondá a segédének: »Kisérj oda!« s azzal vágtatott be a városba.

A városház előtt csoportosan álltak a hajduk s hevesen beszéltek egymás közt.

— Ide hozták azt a nőt? kérdezé, haragtól fojtott hangon Ocskay.

— Odabenn van! Dejszen ott van ő keeme! felelgetének a hajduk, mint a kik valami nagyon bölcs dologban érzik magukat tudósoknak.

Ocskay leugrott a lováról s fölrohant a lépcsőkön.

Digitized by Google

— Hol van Csajághy? kérdezé az őrtállótól, a ki a tanácsterem ajtaja előtt kivont karddal strázsált.

— Odabenn lesz a főstrázsamester ur.

Ocskay betaszitá az ajtót s arra a látványra, a mi legelőször szemébe ötlött, az egész lelke felháborodott.

Két hajdu között, a kik kivont karddal voltak odaplántálva a terem közepére, állt egy nőalak: egészen ugy, ahogy Phrynét mutatta be a védő ügyvédje az araeopág biráinak. Csupán csak a térdeig leomló dióbarnaszin dús haja takarta, rosszul rejtve profanált szépségét. Arczát nem lehetett látni, mert azt a két felemelt karjával eltakarva tartá.

A tanácsasztalnál pedig Csajághy állt, s egy dézsa hidegvizzel meg egy szivacscsal mosogatta a kapott sebeit. Egy volt a balkarján, kettő a jobbkarján, a mi vérzett; a homlokán is volt egy, de azt nem látta, azután meg az arczán, de azt fel sem vette: annálfogva az arcza véres is volt. Ugy látszott, hogy a sebeive jobban el van foglalva, mint a terem közepén álló leplezetlen Vénusalak bámulásával.

— Csajághy! ordita Ocskay, megtaszitva öklével a nagy tanácsasztalt. — Becsület ez?

A marczona hadfi ránézett féloldalvást.

Digitized by Google

— Csak nyolcz sebet kaptam ebben a hajczéczúban: azt hiszem, hogy ez elég becsület.

— De hát ez a nő ott?

Csajághy vállat vont.

— Hát annak még eddig semmi baja sem történt.

— Mikor »igy« áll előttünk!

— Hát hiszen fűtött szobában van, nem hűti meg magát.

— Ördög és pokol! Felejted, hogy vezéred vagyok! Szigoru parancsot adtam ki: a ki egy nő öltözetét megtépi, agyonlövetem.

— Senkit sem fog kegyelmed agyonlövetni, ezredes kapitány uram. Senki sem nyult semmiféle asszonyi gunyához. Ez az alak itten a bolondóczi vár rejtekajtóján osont ki férfiruhában. Hajduim közül, a kik észrevették s üldözőbe fogták, kettőt pisztolylövésekkel, férfimódon megsebesitett. Ez a nő legveszedelmesebb kéme az ellenségnek. A mit letéptek róla, férfi-öltöny volt. Letépték róla azért, hogy a várparancsnok titkos izeneteit megtalálják közte.

— Az meglehet, szólt Ocskay László. De én azért még sem engedem, hogy a női szemérem az én harczosaim által megsértessék. Ha

Digitized by Google

kém volt, főbe lőhetitek, de meggyaláznotok nem szabad. Hozzatok számára női öltözetet!

— Nem tudnám, hol vegyük? Mi asszonygarderobot nem hordunk magunkkal. Ha csak egy veresbarát soutanet nem adunk rá: azt huztunk le egynehányat a gazdájáról: kéznél van.

— Hozzatok egyet! parancsolá Ocskay a két őrtálló hajdunak, a kik aztán lódultak kifelé, mig Ocskay maga ugy állt a nőalak elé, hogy háttal fordulva felé, kiforditott bundás termetével azt egészen takarva tartotta. Csajághy magában nevetett, a vizes spongyával a sebeit áztatva.

Ocskayban még mindig felülállt a lovagiassági érzet a hadvezéri hivatalon. Dorgálni szerette volna Csajághyt.

— Akárhogyan van is a dolog! Az még sem illett! Elvenni tőle az utolsó leplét is! Még Attila hunnusairól is azt jegyezték föl a történetirók, hogy ha kegyetlenek voltak is a harczban, égettek, gyilkoltak, de a női szemérmet meg nem sértették. És most ti, kuruczok, a szabadság harczosai, megbélyegzitek a nemzeti zászlót azzal, hogy egy nőtől elraboljátok a testét fedő utolsó lepelt. Szégyen! Gyalázat! Inkább öltétek volna meg.

Digitized by Google

Csajághy letette a szivacsot s bekötötte a karját valami rongygyal. Azután egész csendes vérrel felelt Ocskay Lászlónak.

— Mondám már, édes vezérem, hogy itt most egy rendkivüli esettel van dolgunk, a mit ha valaki egészen meg nem ért, sehogy sem ért meg. — Bizony nagy szégyen-gyalázat volna, ha csak ugy mondanák el egyszerüen, hogy a kuruczok egy asszonyról, még hozzá egy uri dámáról, még az ingét is letépték! Azt mondaná mindenki: »barbárok ezek!« rosszabbak a barbároknál: »sybariták.« — De hallgassa csak meg valaki a magyarázatot. — Az elfogott kémnél semmi irást nem találtak, minden rejtekét az öltözetnek összekutatták, nem volt közte semmi irás. Ekkor egy tapasztalt svéd czimbora azt mondja: »szoktak ám titkos irással is izeneteket küldeni: meg van annak a módja. Az izenetvivőnek az ingére irnak édes tejjel, a mit akarnak; s ha ezt a vászonnemüt aztán forró vaskályhára teszik rá, az irásjegyek egyszerre megbarnulnak, s olvashatókká lesznek. Jó lesz megkisérteni!« — A fogolynő erre felsikoltott. Azzal elárulta, hogy a titka ki van találva, és már most nézd meg és itéld meg, hogy istentelenség volt-e, szégyen-gyalázat volt-e a

Digitized by Google

hajduktól, hogy még az inget is lehuzták róla?

Ezzel egy finom patyolatöltöny-darabot vett elő a tarsolyából Csajághy s azt kibontva, odanyujtá a vezérnek.

A finom lenszöveten rőtbarna betükkel irottan ez volt olvasható:

»Én körül vagyok fogva a kuruczoktól, s nem menekülhetek meg. Titkaimat, miket excellentiáddal közölnöm kelle, nem adhattam eddig át Heister ügyetlensége miatt, ki ide lekötött. Soraim általadója tudatni fogja mindazt excellentiáddal, benne megbizhatik. Neki elmondtam mindazt, hogy a kuruczhad legnevezetesebb vezérei közül ki hajlandó áttérni a császári sereghez, mi áron és mi módon? Kinek mi a gyönge oldala? mivel megvásárolható? név és személy szerint. Én ezt mind kitanultam. Ha itt elveszek, tudassa excellentiáddal e fontos felfedezéseket az, a ki ezt magával viendi.

Scharodi.«

Ocskayval csak ugy keringett a világ e soroknak az olvastára.

— No ugye, hogy ennél átkozottabb titok még nem volt ilyen vászondarabra fölirva? Monda felülkerekedett önérzettel Csajághy. Hát

Digitized by Google

ugye, hogy nem barbarismusból, nem luxuriesből szakitotta le a testéről ennek az alaknak az utolsó takaróját a kurucz goromba kéz? Ez itten nem asszonyember, nem fehérszemély, hanem az ördög ivadéka! Ez Beliál leánya maga!

Ocskay ujra meg ujra elolvasta a finom vászonra irott sorokat. Hogy lehet ezt az öltönydarabot, a mi a saisi lepellel rokon, ilyen visszaélésre felhasználni? Lehet-e ebben valami igaz? Árulás, hitszegés, eskürontás egy ilyen patyolatra felirva, a mit nem szabad szemnek meglátni, kéznek megilletni, ha idegen nőé.

Hanem azért Beliál leánya, ha ördög leánya is, mégis csak hölgy s a lovag lovag marad még a nőnemü sátán iránt is. Ocskay a belépő hajdu kezéből kikapta hevesen az elhozott biborveres selyempalástot, a mi egy agyonütött templáriusé lehetett, s a hajdut kikergetve, odafordult a nőalakhoz s azt dörmögé hozzá:

— Itt van, madame, vegye fel ezt magára!

A hölgyalak, amint e szóra leereszté két felemelt karját az arcza elől, hogy előre hulló haját hirtelen hátravesse, s aztán a nyujtott selyempalástot magára boritsa, oda nézett teljes nyilt tekintetével Ocskay szeme közé.

Digitized by Google

Ocskay visszatántorodott. Az asztal tartotta fenn, a hogy megtámaszkodott benne. Elszédité ez a szempillantás.

A következő pillanatban már be volt takarva a hölgyalak, tetőtől talpig; a bő selyemsoutane festői ránczokban fogta körül szoborszerü gyönyörü termetét: két kezével összeszoritá azt a keble fölött, s ugy nézett föl Ocskay arczára.

Ocskay lihegett, mint a vizbe fuló. Közelebb tántorgott Csajághyhoz, mintha önkénytelen annak a védelmét keresné e megverő tekintet ellen.

— Ráismertél? .... Pedig ezuttal dióbarnára van a szőke haja befestve. Dörmögé Csajághy.

Az a hölgy volt Szunyoghy Ozmonda.

Ocskay hosszasan bámult maga elé, mint az álmodó.

Évek előtt .... mennyit álmodott ő erről az alakról! — Milyen rosz álmok voltak!.... Milyen mámorittas álmok!

Talán több is volt, mint álom? Talán rettenetes valóság volt: összekeverve istenitő gyönyörökből és ördöggé aljasitó gonosz indulatokból.... Ha ugyan valóságnak lehet nevezni

Digitized by Google

a csókot, az ölelést, a szerelmi őrjöngéseket; s nem inkább a hallucinatiók ábrándbirodalmába kell mindazt sorozni? Bizonyos-e valaki arról, hogy élő alak volt, nem fántom, a kit keblén tartott? igazi gyönyör volt-e és nem mámorital káprázata, a mitől idvezült? a mitől elkárhozott?.... Ejh, ki tudja azt, mikor fölébredt belőle?

Mikor ujra maga előtt látta, azzal a skarlát-palásttal a testén, mely csodaszép idomaihoz odatapadt, e kárhozatra hivogató csábtekintettel minden vonásában, ezekkel a szemekkel, a mikből a delej ugy sugárzik, mint a holdtányérból az igézet, csakugyan a Faust-regék mesetündérei jutottak eszébe.

Pedig azt hitte már, hogy ez a halottja olyan jól el van temetve! Miként egy egész világa az özönviz előtti aeocenének, a mi fölött az uj alluvium zöldül már.

— Mit akarsz vele tenni? kérdé Ocskay rekedtes hangon Csajághytól.

— Az könnyen kitalálható. Ki kell vallania azokat a titkokat, a miket Scharodi rábizott azért, hogy mondja el annak a hatalmas államférfinak Bécsben, vagy Vörösvárott, a ki ezen az uton akar bennünket megrontani.

— Nem fogja az igazat megvallani.

Digitized by Google

— Azt csak bizd én rám. Majd kiveszem én belőle.

— Hogyan?

— Torturázni fogom.

— Ezt az alakot itt?

— Ezt. — Mindig utáltam a hóhérmesterséget; de ennél az egynél egész gyönyörűséggel fogom azt végezni. Torquemada maga oda jöhet tanulni hozzám.

Ocskay a fejét rázta.

Csajághy ebből a néma jelből is értett. Azzal a megszokott csendes, lassu hangjával dörmögé:

— Vezér! Itt semmi hamis érzékenykedésnek nincsen helye. Itt ezen a patyolaton irva van a pokol evangeliuma. A testünkben van a rákfene, az árulás. Meg kell tudnunk, melyik izünk fertőzött? A melyikre a tiz ujjam közül kisül, hogy fenés, azt levágom. A ki áruló, az haljon meg, mig másokat meg nem rontott. Nekem meg kell tudnom mindazt, amit ez a némber a lelke sötétségében tartogat; ha mindjárt kannibálnak fognak is nevezni azután. S te nem fogsz ennek ellentmondhatni.

— Más módja is lehet annak: szólt Ocskay. Vannak erősebb hatalmak is, mint a durva erőszak.

Digitized by Google

— Meglehet, hogy te ismered azokat. Kisértsd meg. Talán te tőled a szép szó, a rábeszélés, a megfélemlités is czélhoz vezet. Magadra hagylak vele. Beszélj vele egyedül. Ámbár én jobb szeretném, ha soha se néztél volna többé ezekbe a szép szemekbe. — De hát — tedd próbára magadat. — Hanem — eszedbe jusson az a kézszoritás, amit egymással váltottunk, meg az a két szó, amit egymással kicseréltünk, mikor azon a nagy napon egymástól búcsút vettünk! Tudom! Emlékezel rá. Jól van. Beszélj hát vele.

Mikor Csajághy nehéz léptei elhangzottak a folyosón, Ocskay odafordult Ozmondához; karjai össze voltak fonva, szemöldei összehuzva. Ozmonda a szemébe nézett, aztán felkaczagott hangosan; — mint egy pajkos gyermek, a ki meghunyászkodik addig, a mig a csinytevésért szidják, de amint kihuzza a lábát a szobából az iskolamester, nyelvet ölt rá, kikaczagja, s folytatja a csintalankodást.

— Hahaha! Ez szép viszontlátás volt! Rám ismertél? Te bolondom! Azzal odasimult Ocskayhoz s szétvonta annak a keresztbe font karjait kezeinél fogva. — Hát téged meglehet-e még ismerni, a mióta nem láttalak? Tegnap volt, régen volt, talán hat esztendeje is van

Digitized by Google

már, a mióta nem láttalak. De bizony most is az vagy: csak ez a haragos homlok ne volna.

S a szép fehér bársonykezével félresimitotta a hajat Ocskay homlokáról: a ránczokat is elsimitotta vele együtt, s megint nevetett.

— Asszonyom, monda Ocskay hidegen. Önnek semmi oka sincsen most a nevetésre.

— Dehogy nincs: félistenem; mikor ezt az ostoba vasembert olyan szépen el tudtad innen küldeni.

— Ön félreérti az én szándékomat, grófnő.

— Dehogy értem félre, drága hősöm. Tudom én jól, hogy ez a percz, ez az alkalom nem a megfagyott örömök felolvasztására való. Nekem sem volna az semmi vigasztalás, hogy a sakálok helyett maga az oroszlán esz meg.— De maga az a titok, a mit belőlem vagy szép szóval, vagy kínzással ki kell venni: nem meghallani való más füleknek, mint a tieidnek. (Azaz, hogy csak az egyiknek, mert a másikat én őrzöm otthon ereklyeszekrénybe zárva, mint egy szent reliquiáját.)

Ocskay arcza elveresedett ez emlékeztetésre. Még egy ember van, a ki tudja ezt a titkot!

— Óh igen. Együtt őrzöm azt azzal a levéllel, amit menekülésed órájában irtál hoz-

Digitized by Google

zám: monda könnyü sóhajjal Ozmonda. De hát ez elmult. Most nehezebb têtе-à-têtе-re kerültünk össze. Beszéljünk csak suttogva, hogy meg ne hallják a leskelődők, ki ne beszéljék a világnak. — Sejtetted te azt jól, mikor ezt az alkalmatlan tanut kiküldted innen. Mikor Ozmonda és Ocskay László suttognak egymással, azt ne hallja meg senki. Előérzeted súgta ezt meg neked. Azt kaczagtam. Te sejtetted azt, hogy a mi titkot ez a Bramarbas tőlem nehéz torturákkal akar kicsikarni, mi történik azzal? Én nem vagyok Quintilia, a ki elharapja a nyelvét, hogy a kínpadon ki ne beszélhesse az összeesküvők titkait! Nem, én nekem meg sem kell mutatnotok a tüzes harapófogót. Elmondok mindent ingyen: az első kérdezésre. Mindent, a mit Scharodi rám bizott; a rejtelmes tapasztalatokat. Hallja meg, a kinek tetszik. Te érezted azt előre, sejtelmed megsúgta, hogy nem jó lesz azokat másnak is meghallani, mint neked magadnak, s ha te megtudod, ugy el fogod azokat titkolni, hogy álmodban sem mondod el senkinek; mert ha hirré lesznek, jobban szétverik azok a kurucz tábort, mint a császári hadvezérek. (Ezzel ugyan nem sok van mondva.) Az én titkaim megsemmisitik a kurucz tábort.

Digitized by Google

— Nem hiszem.

— No hát képzeld, hogy most a kinpadra vagyok feszitve, s ez a veres selyemköntös rajtam egy lánggal égő palást és aztán kérdezd, a hogy inquisitori hivatalod tartja: kik azok a kurucz táborban, a kik hajlandók a császár hűségére áttérni?

— A vallatott nem az igazi neveket fogja mondani.

— Hozzá lesz téve mindenik névhez, hogy mi annak az ára? mivel lehet megejteni? Milyen a gyöngéje? Az inquisitor megitélheti belőle, hogy a kínvallatott igazat mond-e?

— Az első nevet?

— Kezdjük az aprajén. Legelőször is »Blaskovics István.«

— Hogyan? Az én tulajdon zászlóaljparancsnokom?

— Nem is olyan nagy az ára. Bárói czim: aranyláncz. Csecsebecsékkel is beéri.

— A második?

— Rakovszky.

— A turócziak kis királya? Ez egy tiszta becsületes jellem. Hát ennek mi a kulcsa?

— Ezt nem lehet se kincsekkel, se fényes igéretekkel megvesztegetni; de lehet szép szóval. A herczegprimás nagyon tud a lelkére

Digitized by Google

beszélni. Ez leghamarább ott lesz a megtérők között.

— Azután?

— Most már még nagyobb ember jön. Forgách tábornok.

Ezt a nevet jól esett hallani Ocskaynak: mindig neheztelt a miatt, hogy az az áttért labancz generális itt is hadvezéri rangot foglal el, mig ő csak dandárvezető: arra nagy dolgokat biznak, őt magára hagyják.

— No erről fölteszem. Mindig gyanakodtam benne. Csak azért jött közénk, hogy az összeköttetés Bécs között meg legyen.

— Hát nem hazudok, ugye bár? Nincs már szükség a spanyol csizmákra? Talán le is ülhetnénk? mert még hosszu sor van hátra. Egymás mellé, hogy halkabban beszélhessünk? Vagy szembe inkább, hogy szemmel is beszélhessünk. Következik Thuróczy, Ebergényi. Az egyiknek a felesége német grófkisasszony. Ez a szivéhez való titkos kulcs. A másik veszekedő természetü: nem fér össze vezértársaival: mindenkivel összekoczódott már; ha többen lesznek, a kik hivják, barátságot fog keresni az ellenségnél.

Ocskay csak fejbólintással inte, hogy ezt is lehetőnek tartja.

Digitized by Google

— Van még több?

— Csak most jön a java. Következik Bezerédy.

— Ah! Ez képtelenség. Ő, a fejedelem legjobb tanácsadója, a hazáját rajongva szerető igaz magyar! Mivel lehetne ezt megvesztegetni?

— Épen azzal, a mi nagyon is sok van nála, a bölcsességgel, a hazaszeretettel. A ki nagyon okos ember, az nem lehet jó rebellis. A ki nagyon aggódik a hazája sorsa felett, az már félig renegát. A jó forradalmárnak ne legyen se esze, se szive; mert az árulásra viszi. Bezerédy áruló lesz — meggyőződésből.

Ocskay mereven bámult maga elé. Ozmonda felfedezései oly közel jártak a valóhoz, hogy nem birta azokat megczáfolni.

— Ki van még? kérdé kedvetlenül.

— Mindig följebb megyek. Lubomirszky Tivadar.

— A szepesi gróf! A XIII város hűbérnöke. A lengyel jóbarát! Ez lehetetlen!

— Kimondám. Az van róla mondva, hogy a »szerencse fia.« A merre a szélvitorla fordul. Ő is, meg a testvére György herczeg, a szandeczi sztaroszta, csak arra várnak, hogy egy

Digitized by Google

döntő csapás érje Rákóczy táborát s a császáriak mellé fognak állni.

Minden szó, mint a méreg, ugy ette be magát Ocskay szivébe. Jól mondta ez az asszony: veszedelem volna, ha ezt egy törvényszék előtt mondaná el végig valaki. Ahány név, annyi sebet üt, s ezeken a sebeken át elvérzik — a hit!

— És még mindig van folytatása; mondá a nő. Fáj, ugy-e, a mit mondok? az inquisitor ül most a tüzes kínpadon! Nem könyörögsz még, hogy hagyjam abba! Nem sikoltasz fel: »irgalom, kegyelem!« No, hát folytassuk, ha kiállod. Következik a sorban Károlyi Sándor.

— Ah, ez rágalom! Ez őrült beszéd! kiálta felugorva üléséből Ocskay. Ezt a nevet csak a vak boszu diktálta Scharodinak. Károlyi Sándor tábornok a fejedelem jobb keze! A hős, a ki annyiszor döngette öklével Bécs város kapuit. Hogy az elhagyhassa a fejedelem zászlóit! Ez nevetséges.

— Aha! A kínpadon nevetni is szoktak. Mikor a fájdalom türhetetlen, akkor beáll a hahotázás stádiuma. Csak nevess rajta, kínzottam! Nevetni való is az! Hogy még annak is ára legyen, a ki megfizethetetlen. — Utolsó

Digitized by Google

lesz, a ki elől, de akkor olyan nagyot fog esni, hogy mindenkit magával dönt le.

Ocskay elkábultan ült vissza elhagyott helyére, Ozmondával szemközt; de már nem volt bátorsága a daemoni kisugárzásu szemek közé nézni: csak lehajtá a fejét, az asztalra könyökölve.

Ozmonda pedig fölkelt a helyéről, s oda-lépve hozzá, a vállára tette a kezét s ugy suttogott hozzá:

— Nos? Van még ereje a vallatónak egy fokkal nagyobb torturát kiállani? Mondjak még többet?

— Mi volna még t ö b b? dörmögé Ocskay? Ki van még feljebb? Ki lehet még magasabb? Csak a fejedelem maga van még hátra.

— Te mondád! szólt diadalmasan Ozmonda. Akaratlanul kitaláltad. Igenis. A ki a »pro libertate« zászlót kész letenni, az maga Rákóczy Ferencz, a fejedelem. Az ára: a lengyel királyság. Ezért odaadja cserébe a magyar fejedelemséget.

— Ez czudar rágalom! kiálta fel, indulatba hozva, Ocskay.

— Én csak a hallottakat mondtam el: rebegé Ozmonda, alázatos térdet-fejethajtással visszavonulva. Vallomásom szóról-szóra az, a

Digitized by Google

mit Scharodi velem közölt. Semmit hozzá nem tettem, semmit ki nem hagytam. Ezt kész vagyok esküvel megerősiteni. — De még van egy, a kinek nevét nem Scharodi közölte velem: a kit csak én tudok, a ki a folyton feljebb emelkedők sorában előttem legfelül áll: a megtérők legbecsesebbike: megsúgjam a nevét?

— Igen.

— A neve: »Ocskay László!«

Ocskay összerezzent. Hát már nem csak ketten vannak, a kik ezt az ő homlokára látják irva? Még ez is?

Büszkén fölegyenesedett.

— És ennek az embernek mi az ára? kérdezé gunyosan.

— Az az én feladatom,

— Az ön feladata? szólt Ocskay csodálkozva. S ön ebben a perczben még arra gondol, hogy feladatai vannak?

— Hát azt hiszed-e, szólt a hölgy, hogy én csendesen pihenni fogok: hogy én ezt a meggyaláztatást, a mit velem ma elkövettek, valaha el fogom felejteni: hogy mindazokon, a kik engem ily módon, halálnál keserübben, megsértettek, olyan boszut nem fogok állni, hogy azt még az ivadékaik is sirva emlegessék!

Az a szép eszményi arcz e szavak alatt

Digitized by Google

egy furia lárváját vette föl, — és akkor még igézőbb volt.

Ocskay nyugalmat mutatott arczán.

— Figyelmeztetem önt, asszonyom, hogy önnek nagyon kevés ideje maradhat boszuja kitöltésére. Önt, mint kémet, a haditörvényszék elé fogják állitani, s annak az ajtaja a másvilágra nyilik.

Ozmonda dévajul felkaczagott e fenyegetésre.

— Hahhaha! — Ő engem azzal akar fenyegetni, hogy megölet! Az én bolondom! Hogy engem főbelövet. Ocskay László odaállittatja Ozmondát a puska végére, s azt mondja: »tüzelj!« — Nevess hát, kis bolondom.

— Asszonyom! Ez rémségesen komoly pillanat! szólt Ocskay, eltolva magától a hozzásimuló nőt.

— Tedd még komolyabbá. Hozasd ide az itéletet, ird alá hollótollal. Vedd kezedbe a topolyfa-vesszőt. Kiáltsd el: »Istennél a kegyelem.« Majd mielőtt a vesszőt ketté-törnéd, valaki azt fogja a füledbe súgni: »ne törd el: add nekem, én elültetem, szájamban hordott vizzel öntözöm, míg megéled, fa lesz belőle!« Hahaha!

Digitized by Google

Ocskay boszusan toppantott s odasietett az ajtóhoz, felnyitá azt és kikiáltott:

— Csajághy főstrázsamester uram!

Ott volt a szólitott, várt a hivásra, belépett: megállt az ajtóban.

Ocskay odatámaszkodott háttal az asztalhoz: a hölgy közel simult hozzá s kiváncsi figyelemmel vizsgálta az arczkifejezését.

Ocskay László sokáig hallgatott, kereste a kezdetét az eszméi fonalának. Nagyon össze volt az gubanczolva.

Csajághy kénytelen volt kérdést intézni hozzá.

— Ezredes ur! — Kivallotta a kém a veszélyes titkokat?

— Egy szó sem igaz azokból, a miket mondott.

Ez volt rá Ocskaynak a válasza. S ez nem volt apodycticus hazugság. Ő magában tagadta, hogy azok igazak.

— Jól van. Mondá Csajághy. Hát akkor majd én veszem a kémet vallatás alá s én jótállok róla, hogy kiveszem belőle azt, a mi tiszta igazság.

— Nem lehet. Mondá Ocskay szárazan.

— Miért nem?

— Mert én nem engedem.

Digitized by Google

Ozmonda szemei elárulták a diadalmas érzést, felragyogásukkal.

— Ezredes ur, szólt Csajághy szigoru tekintettel. Ez hadi regula. Az elfogott kémet addig kell torturázni, mig a rábizott titkokat kivallja. S ezuttal oly titkokról van szó, a mik mindnyájunkat végveszélybe vihetnek, ha lappangva maradnak. Árulás van soraink között! Annak ki kell derülni! Hadd hulljon a férges! A kémmel a haditörvényszék rendelkezik.

— De a fogolynővel én!

— Ah! A nővel! A nővel? Ezt el is felejtettem, hogy hiszen ez az alak itten asszonyféle. Ezt nem szabad torturázni, mert ez asszony, ezt nem szabad agyonlőni, mert ez asszony — ennek szabad bennünket elárulni, megrontani mert ez asszony.

— Ugy van.

— S mit akar vele kegyelmed?

— Szabadon fogom őt bocsátani.

Ozmonda minden tagját mintha a villanyosság hatotta volna át e szavakra, kezét az indulat hevében Ocskay vállára tevé, s forró lélekzettel lihegé e kitörő vallomást:

— Ah, mon idole, comme je t' adore! (Ah, én bálványom, mint imádlak!)

Digitized by Google

De Csajághy e szavaknál kardmarkolatára csapott.

— Tudtam! Már megrontotta őt! Egy félóra elég volt rá! Nem ugy van, uram. — Ebben a pillanatban nem a dandárvezér és alvezére állnak egymással szemközt, hanem Ocskay László, és Csajághy Márton. Két férfi, a kiknek egymással számadása van. — Mit akarsz ezzel az asszonynyal itten?

S odalépett egy kardtávolnyira Ocskay elé és jobbját folyvást a kardmarkolaton tartá.

Ocskay pedig meg sem mozdult. Még az összefont karjait sem vette szélylyel. De szemei bátran kiállták Csajághy haragos tekintetét.

Ozmonda egymáshoz ütögeté az ökleit diadalmas örömében. Ah, milyen gyönyörüség, ilyen két nemes fenevadat egymásra uszitva látni; egy oroszlán meg egy szarvorru! Most összeverekednek! A két vezér! A két hirhedett hős. Az ő két szép szeme miatt!

Csajághy még egy lépéssel közelebb dobbant Ocskayhoz, s most már kiráńtá hüvelyéből a kardot, ugy kérdezé felcsattanó hangon:

— Mit akarsz ezzel az asszonynyal itten?

Ocskay erre gyorsan, mint a gondolat, megragadta baljával Csajághy fegyveres jobbját

Digitized by Google

s akkor mell mellhez érve, álltak egymással szemben.

Ozmonda odaugrott mellé, s megfogta két kézzel Ocskay jobb öklét, mintha a kard markolatához akarná azt vezetni.

Ez pedig csendes, szilárd hangon dörmögé e szókat:

»Kicserélem őt a fogoly feleségemért.«

— Chien! Comme je crache sur toi! (Kutya, hogy leköplek!) hörgé, fogcsikorgatva a hölgy s eltaszitva magától a forrón szorongatott kezet.

A vasember arcza pedig e szóra ellágyult: a kezéből kiejtette a kardot, s nyakába borult Ocskaynak.

— Vezérem vagy! bálványom vagy! Lásd, én erre nem gondoltam!

— Fölér a cserével? kérdezé Ocskay.

— Nagy ár; de megéri. Egy ördögöt egy angyalért.

— S hogy addig, a mig nőmet elküldik a cserére, jól gondját viseljék a méltóságos grófnőnek; te rád bizom a gondviselését.

A hosszu, csontos termet, fölvéve a földről elejtett kardját, azzal egész lovagtempóra szalutált a hölgy előtt, az arcza még akkor is

Digitized by Google

véres volt a mai csatában kapott sebektől, s csikorgó nyájassággal mondá:

— Grófnő. Most már cavalier servantja vagyok — egész a kicserélésig!

Ozmonda olyan ijesztő szép volt; még az a lángszinü selyempalást is segitett hozzá.

Digitized by Google

XIX.

Asszonyok kicserélése.

Csajághy visszadugta a hüvelyébe a kardját s azzal egyenesen megállt Ocskay előtt, katonai tisztelgésre eresztve le a két kezét.

— Ezredes ur: pardon, gráczia! a mért kardot mertem rántani kegyelmed ellen. Tévedés volt az okozója. Nem tudám vala, hogy ezen urhölgy itten voltaképen túsz légyen.

— Meg van bocsátva, ahhoz tartsa kegyelmed magát.

— Köszönöm a grácziát! Azzal ismét Ozmondához fordult. Már most tehát, méltóságos grófné, tekintse magát urnőnek, a mig táborunkban fog lenni. Egészen akkép fogunk kegyelmeddel bánni itten, mint ahogy bánnak a kegyelmetek részén Ocskay László uram feleségével.

Ozmonda féktelenül felkaczagott erre a szóra. Az igaz, hogy Csajághynak sehogy sem

Digitized by Google

állt a képéhez és alakjához ez a rögtönzött udvariaskodás.

— Nagyon jól van, vitézlő főstrázsamester uram! Elfogadom a szives ajánlatot. És mindenekelőtt arra kérem kegyelmedet, hogy beszéljen velem németül; mert engem ez a kultiválatlan nyelv zseniroz: nem tudom magamat jól kifejezni rajta.

— Gehorsamer Diener.

— Tehát mindenekelőtt arra kérem önt, szolgálatkész lovag uram, hogy siessen ön nekem egy szabómestert felhajhászni, aztán meg egy susztermestert, egy csipke- és fehérnemü áruló marchand de Modest, meg egy coiffeurt. Azt átláthatja kegyelmed, hogy ebben a piros frizeur-köpenyben az utczára ki nem mehetek, se utra nem kelhetek. No hát csak siessen! Kapni ezt mind Beczkó városában. Itt gazdag uraságok laknak. A ruhához való kelmének a választását kegyelmedre bizom: azt is kap a görög kereskedőnél nagy választékban: most érkezett meg Bécsből. Apropos! a selyemkelme kiválasztásánál el ne felejtse kegyelmed, hogy az én hajam igazában szőke; — azért is kérem kegyelmedet, hogy küldjön nekem a patikából egy üveg spiritus vinit, hogy ezt a barnára festő diófaolajat kimossam vele a hajamból.

Digitized by Google

Aztán ugyanott a patikában ragasztasson kegyelmed az arczára annyi angol flastromot, a mennyi szükséges, mert ilyen vérző sebekkel látni kegyelmedet rám nézve nagyon kellemetlen.

Csajághy nyugodtan hallgatta mindezt a hosszu commissiót végig s azt mondta rá, hogy »igenis grófnő, meglesz minden.«

Ami pedig a spiritus vinit illeti, az már ott volt kéznél. Azt kulacscsal hordta Csajághy s rögtön szolgálhatott vele a grófnőnek; a ki azt köszönettel fogadta s mindjárt hozzá is kezdett látni a vizes dézsánál a hajkimosási műtéthez. Csajághy friss vizet akart neki hozatni, de Ozmonda megnyugtatá: »Csak hagyja kegyelmed! ugy is kellene tojásfehére hozzá, s a friss vér még jobb.

Csajághy örült rajta, hogy ily magas czélra áldozhatott nemesi vérével.

— Addig majd őrködik fölöttem az ezredes ur, mig ön odajár, — nem azért, hogy meg ne szökjem, hanem, hogy ne unatkozzam. Nemde ezredes ur?

Csajághy megcsóválta a fejét; de hát mit tehetett? Ha megtette magát az urhölgy cavalier servantjának: engedelmeskedés volt a dolga, nem más.

Digitized by Google

— Teljesitem parancsait grófnő. Mondá s eltávozott.

Ozmonda pedig végig kigombolta a veres soutane ujjait, s azokat a válláig felgyürve, hozzáfogott, hogy a sürü omló haját a szivacscsal kimossa, mig az az alkoholtól ismét olyan szőke lesz, mint valósággal szokott lenni.

Ocskay nézhette a műtétet, nem törődtek a jelenlétével.

Hiszen mindez igen szép lett volna, csak odakinn ne folyt volna a háboru. De most már, hogy biztos helyen érezte magát Scharodi uram, elkezdett a bolondóczi vár fokáról a kuruczok által elfoglalt városra leágyúztatni. Bombái ott csapkodtak le mind a városháza körül, ahol a kuruczok főhadiszállását lehetett sejteni a várbelieknek.

Mikor egy bomba épen a városház udvarán durrant szét nagy pukkanással: Ocskay megszólitá Ozmondát.

— Grófnő, ez itt nagyon veszedelmes hely lesz.

— Hogyan? Ön megszólalt? Azt hittem, hogy meg van némulva.

— Az ellenfél gránátjai mind erre a házra hullanak.

Digitized by Google

— Az az ön dolga, kedvesem. Ha egyéb mondanivalója nincs: ehhez nekem semmi közöm.

Pedig minden idege reszketett belül, mikor egy lövést hallott. Az arczának tudott közönyt parancsolni.

És Ocskay nem hagyhatta őt magára, hogy vezéri teendői után lásson. Féltve őrzött kincs volt ránézve ez asszony. Túsz az ő Ilonkája helyett.

Ozmonda hajfürtei visszanyerték eredeti szinüket, s akkor odaült a terjedelmes, fehérre meszelt banyakemencze padkájára a haját szárítani, elteritve szélesen maga körül az aranyt csillogó selyemhullámokat, végig a kemencze oldalán.

— Tudja ön, min kaczagtam az elébb olyan nagyon? szólt Ocskayhoz, kis vártatva.

— Nem gyanitom.

— Mikor az ön alvezére azt mondá, hogy épen ugy fognak bánni én velem itten, mint a hogy az ön hitvesével bánnak odafenn Bécsben. No azt én szépen megköszönném.

— Hát mit tettek a nőmmel? kérdé Ocskay; felgerjedését el nem titkolhatva.

— No no no! hiszen nem ették meg. Régen volt az már, mikor a Ruyszel-korcsmáros

Digitized by Google

a fogoly urnőket megetette a vendégeivel Bécsben. Most már nem esik bennük kár. Au contraire.

Most mát Ocskayn volt a sor, hogy nevessen.

— Aha! Grófnő; ön most én bennem fel akarja kelteni azt a sárgaszemü szörnyeteget, a kit Shakespeare leir.

— S ha ezt akarnám? Talán bünöm volna? Mikor még az esküdt uram élt, s elvitt magával a temesvári táborba: magának és másoknak vesztére, akkor ön nem tartá bünnek olyan mélyen nézni a más asszonya szemébe, a hol annak a lelkét is lehet látni. Csaknem gyermek voltam még. Ki tanitott meg arra a nyelvre, a mit a sziv beszél? Ha ön szenvedett miatta, nem szenvedtem-e én százszorta többet? Az egyik tudott felejteni: a másik nem: ez a különbség. Most már özvegy vagyok, ön pedig házas. Ki veszi el tőlem azt a jogot, hogy összetépjem, amit összekötve látok? Hiszen én Beliál leánya vagyok. Én vagyok az ördög, az a másik az angyal. — Kinek hogyan tetszik? A négernek az angyala fekete, az ördöge fehér. — Mit tett önnel az angyal? Lázadóvá tette a koronás királya ellen. A nevét föliratta vérrel, lánggal, korommal egy elpusztitott ország rom-

Digitized by Google

jaira; átokkiáltássá tette ezt a nevet, s az angyal el fogja önt még vinni a számüzetés pokolországába: el fogja vinni még a vérpadra is! Igen: ez az angyal. És mit tesz az ördög? Eljön békiteni, haragos sziveknek mérgét lohasztani; hordja a kiengesztelő szót a trón és a lázadás tüzhelye között, jár az olajággal egyik táborból a másikba: kér, könyörög: ne pusztitsák kölcsönösen ezt a szegény országot: nyujtsák üdvös munkára a véres kezeiket. Ezt teszi az ördög. Hanem a négernek az angyala fekete, s az ördöge a fehér.

Ocskay az ajkait harapta. Föltette magában, hogy nem fog neki ellentmondani.

A hölgy homlokára csapta a két kezét.

— Hat esztendő után viszontlátjuk egymást. Minő viszontlátás! Durva ittas pórhad, szégyentől megalázva, közcsufságra levetkőztetve idehajt eléje, aki hajdan féléjszakán át elleste, hogy egy ablakon kinyujtott kezemet meglássa, és esküdött, hogy boldog lett tőle, s most, mikor az, aki előtt térden állt valaha, ily irtóztatón meggyalázva jelen meg előtte: ugy áll ott, mint egy jéghegy: mint a magas Kriván. — Azt mondták neki: az ellenség kéme vagyok. — S ő azt elhiszi szépen.— Nem kérdi magában: ugyan mi szörnyü indok lehet az, a

Digitized by Google

mi egy gyönge nőt, egy kényesen nevelt, minden veszélytől rettegő asszonyt rábirhatott arra, hogy fergeteges télvihar idején elhagyja kényelmes palotáját, álruhában, férfinak öltözve, gyalogolva, éhezve, fázva, rettegve bujkáljon erdőkön, pusztákon keresztül, futva kóbor martalóczok, éhes farkascsordák elől; belopózva két ellenséges tábor harczvonalaiba, koczkára téve életét, női szemérmét? Van-e elég aranya a császárnak, elég áldása a római pápának, a mi erre őt rávehesse? — Hátha valami más oka volt rá? Valami szenvedély, a mi határos az őrültséggel, rokon a martyrság vágyával.— Egy perczig azt hittem, hogy ön kitalálta ezt a rejtélyt. Amidőn azt mondták: »add ide ez aszszonyt, hadd kínozzuk halálra!« Ön azt felelte: »nem engedem!« »Mit akarsz hát vele tenni?« — »Szabadon bocsátom.« — Ah, akkor azt hittem egy perczig, hogy megértett: hogy megtért. Mellém áll és megrontói ellen fordul arczczal. — És akkor azt mondja: »kicserélem őt a feleségemmel.«

A hölgy a két kezével a szétszórt hajába markolt.

— Inkább dobott volna oda kínzóimnak: inkább engedett volna agyonlövetni; csak azt ne mondta volna: »elcserélem őt a feleségem-

Digitized by Google

ért!« Cserébe dob engem, mint egy darab arany-ezüst-marhát, mint egy ékszert, egy kösöntyüt, váltságdijul a fogoly asszonyáért! Mert hiszen én vagyok az ördög, az pedig az angyal. Én vagyok az ördög, a ki nem rettegve vészt, nyomort, kínhalált, eljövök hozzá, hogy őt ujra lássam; mig az angyal odafenn Bécsben vigan mulat, s jól éli világát:

Ocskay erre csak azt mondá hidegen:

— Az én feleségem betegápoló apáczaklastromba van bezárva.

— Hahhaha! kaczagott fel Ozmonda gúnyosan. Ezt Ritschán mondta, ugye? Az, a ki Ocskói kastélyában elfogta?

— S a kit én legyőztem s sebesülten elfogtam.

— Már nincs fogva. Heisterék elfoglalták Kosztolán várát, s Ritschánt Bécsbe vitték, most ott ápolják a jótékony apáczák. — De hát mit gondol ön uram: ha még Ritschán fel nem talált épülni, s az ön angyala azt izeni vissza, hogy »még nem jöhet el a cserére?«

Mintha éles nyil szegezte volna át egyszerre Ocskay szivét! Ez odatalált egészen.

Arczának nagyon el kellett árulni indu-

Digitized by Google

latját, mert a hölgy élveteg kárörömmel tekinte reá. El akarta azt titkolni jobban.

— Nem fájt semmi, asszonyom. Én nőmet szeretem, — és tisztelem. Ő el fog jönni, amint az izenet megérkezik hozzá, s én önt át fogom adni érte cserébe.

— És én gratulálni fogok önnek a nyereséghez! viszonzá rá Ozmonda, talpraugorva s szétrázva maga körül, termetén aláomló haját.

Ocskay nem bánta volna, ha Scharodi bombái közül egy oda ütött volna be inkább a szobába.

Mint a fölmentő érkezése, olyan jól esett a lelkének, mikor Csajághy visszajött.

— Maradj itt, kérlek, mondá neki. Én megyek az ágyukhoz.

Nagyot lélekzett, mikor a szobából kiment.

De a beczkói ostromnak mégis csak ő volt a legnehezebb sebesültje.

Csajághy azonban hozta magával a mi csak szabó, varga és boltos volt Beczkó városában; selymet, csipkét, patyolatot halommal, lehetett válogatni benne.

A szabók atyamestere becsületes jó német ember volt, a ki sokkal jobb szerette a tubákot, mint a puskaport. Ozmondának rettenetes jó

Digitized by Google

mulatsága volt vele; a mig a Meister mértéket vett a ruhához, ugy reszketett, mint a kocsonya, a jámbor. Nem is volt az bolondság; mértéket venni, aztán kiszabni a kelmét, mikor egyre durrognak a gránátok az ablak alatt; csörömpölnek az üvegkarikák az ólomfoglalásban. Valahányat durran, atyamester uram kezében mindig félreszalad az olló, s valamennyi legény mind az ujjába szúr a tűvel.

Pedig a munka sietős: estig el kell ruhának, czipőnek, fehér gúnyának készülni; mert estére már megérkezik a császári tábornok Viard az egész dandárával s azt nem szándékozik a kurucz had bevárni. Ők elvégezték a maguk munkáját, Beczkóban megsemmisitették a császári sereg számára felhalmozott egész télre való élelmiszereket, a külső erődöket szétrombolták, az őrhadat lekaszabolták: a sziklafészek odafenn Bolondóczon maradhat már magának, az senkinek sem árt.

Addig pedig nem lehet innen tovább menni, mig a fogoly urnő számára a fűződerék, szalup, vertugadén, pufándli mind el nem készül; mig a haja szép tornyosan fel nincs frizirozva; mert rangbeli hölgynek, másképen az utczán megjelenni lehetetlen. De hisz igyekeznek is rajta. Hat szabólegény kezében csak ugy

Digitized by Google

pattog a czérna: csak a granát ne pattogna a fejük felett. Azonban nemsokára ezen is segit Ocskay László. A vereshegyre huzat fel ágyukat s jól czélzott lövéseivel elhallgattatja a bolondóczi bombavető mozsarakat. Ezentul onnan már csak tüzes golyókat röpitenek a városba a szakállaságyukból, hanem azokat a kuruczok nyers marhabőrökkel lefülelik, nem tehetnek nagy kárt.

Igy azután a teljes öltözet ruha, legujabb párisi divat szerint, estig el is készül, s Ozmonda grófnő, kisérője, a lovagias Csajághy Márton karján, a legelegánsabb dámának öltözve, hagyhatja el azt a termet, a hová reggel oly génant helyzetben került be, s legyezőjével üdvözölheti az őrtálló hajdut, aki puskájával tiszteleg előtte, s aki meglehet, hogy ma reggel annak a puskának az agyával taszitá előre. Lenn az utczán vár reá az üveges hintó, melybe Csajághy fölsegiti lépni: ő maga lóháton kiséri a hintót s magyarázza német nyelven az urhölgynek, hogy amit ott nyugot felé villogni lát, az a császári csapatok sisaktaraja: akik Trencsén felől közelednek. Nem kell tőle tartani, hogy utolérjék a hintót. Ott van Ocskay a lovasaival, majd visszaveri őket. — Mikor a hegyoldalra följutnak a hintóval, már meg is kezdődik a

Digitized by Google

csetepaté. A Trencsén felőli sikon a sisakos dragonyosok s a piros csákós kuruczok előre-hátra kergetőznek. A hajduság a sövény mellől sortüzet ád, a felgyujtott kazlak megvilágitják a tájat, a bolondóczi várból, meg a vereshegyről a tüzgolyók ide-oda repülnek, tüzkaréjokat rajzolva az égre.

— Das ist herrlich! Das ist gottvoll! mondja rá a hintóban ülő urhölgy: lorgnettjén át gyönyörködve a mulatságban.

A beczkói vakmerő megrohanásra nem következett semmi visszatorlás. Ocskay visszahuzódott Bánba a hegyek közé; ellenfele Viard pedig nem hogy utána ment volna, hanem ellenkező irányban visszahátrált egész a Csallóközig. Egy kis ideig tartó békességet parancsolt az ég. Azaz, hogy nem az ég, hanem a föld. A mult évben nem termett ezen a vidéken se széna, se szalma. Amint Ocskay a Beczkóban összegyüjtött takarmányt fölégeté, ezzel arra a télre végetvetett a háborunak. Hanem aztán futhatott maga is. Az ő lovának sem volt mit enni. A kuruczok is a házak zsuppfödeleivel delektáltatták a paripáikat. Milyen próza ez a hősköltéményben! »Nincsen széna, nincsen

Digitized by Google

abrak, Kedves lovam agyoncsaplak!« Talán akkor keletkezett ez a nóta.

Ocskaynak volt módja a pihenésben.

Ő maga ott maradt Bán városában; szép foglyát, lovagias porkolábjával együtt, elküldé Zay-Ugróczba, ahol azok a Zay grófok kies fekvésü őskastélyában a szokott vendégszeretettel lettek fogadva.

Maga Ocskay nem ment oda soha. Félt Ozmondától. Valóban félt tőle. Minden szava egy tövis volt, s a hol az a lelkébe beletörött, ott kelevény támadt.

Gyanakodóvá tette mindazok iránt, a kiknek eltántorodását lehetőnek mondta. Még a fejedelmet is beleártotta! Hogy annak is inkább tetszenék a lengyel királyság, mint saját hazájának felemelkedése. — De minden gyanu között legnyugtalanitóbb hálótárs volt az, amit Ilonka felől költött ez az asszony. Hátha igaz lehetne az! Azóta, hogy nejét elragadták, tengeridő mult el, s az asszony csak egy rövid levelkét sem tudott férjének fogságából irni; csak egy sort legalább: »élek és szeretlek!« Lehetetlen az, hogy módját ne ejthette volna. De még csak Tiszáné nagyasszonyomtól sem kapott levelet ez idő óta. Hát az miért nem irhat? Ő talán tudhatna valamit a leánya felől.

Digitized by Google

»Ingadozik, hajladozik, ha a szellő megéri!« azt fújja a nóta. Az »asszony«-t érti a »csalfa nád« alatt. Szerette volna azt a gyanut kitépni a szivéből; de olyan volt az, mint a gyepübodza, benne szakad a gyökere, s még erősebben sarjazik utána. — És aztán mindezt a titkot ugy őrizte, nehogy az ajkán egy szó kijőjjön belőle. Még Csajághynak sem szólt felőle semmit.

Hosszu idő is telik abba, a mig a kurucz főhadiszállásról átizennek a labanczhoz, hogy itt van egy nagyon értékes fogoly asszonyság, a kit cserére ajánl fel az elfogó vezér a saját, foglyul tartott, felesége helyett, amig ezt az ajánlatot Bécsbe felexpediálják, amig ezt a főhaditanácsban, meg az udvari cancelláriában meghányják-vetik, végre helybenhagyják: az időt és helyet megállapitják, ahol a kicserélésnek végbe lehet menni. Az egy örökkévalóság.

— Hallja kegyelmed, édes barátom, monda egy napon Ozmonda Csajághynak, ki őt ugy kisérte mindenüvé, mint az árnyék. Én a kegyelmed hűséges szolgálatait körülöttem ugyan nem tudom eléggé nagyrabecsülni; de azért nekem mégis nagyon hosszú kezd már lenni ez a kényszeritett mulatság.

— Azt biz elhiszem. Zay-Ugróczon nincs

Digitized by Google

se Favorita, se Práter, se Paradicsom. Egyhangu az élet. Tánczolni is nagyon keveset szoktak itt.

— Keveset, de jól. Az itteni élet ellen nem volna kifogásom. Csakhogy itt én egy fölösleges ember vagyok, mig otthon meglehet, hogy hiányomat érzik.

— Az valószinü.

— Aztán az a szegény Ocskay is olyan türelmetlenül várja már haza a feleségét: az is örülne már, ha ki volnánk cserélve egymással.

— Hát még én? (Ezt csak magában akarta mondani Csajághy, de biz az kiszaladt a száján.)

Ozmonda nagyot kaczagott a legyezője mögött ez elszólásra.

— Nagyon szeretem, ha valakit találok, a ki igazat mond a szemembe. Hiszen azt is hallottam már, hogy Beliál leánya vagyok. Azóta sokat tartok magamra.

— Akkor háboru volt köztünk.

— Most pedig fegyverszünet van; mint a régi időkben a »treuga Dei,« a mikor minden hadakozó félnek abba kellett hagyni a verekedést. Épen erről akartam önnek beszélni. Kegyelmed bizonyosan tudja azt, hogy itt a közelben van egy kis helyecske, ahol kölcsönös

Digitized by Google

megegyezés szerint örökössé van téve a Treuga Dei: örök fegyverszünet uralkodik.

— Hallottam róla. A pöstyéni fürdő, a Vágon túl.

— Igen: az. Egy csodatevő fürdő, ahol sánták, bénák meggyógyulnak, sebesültek kiépülnek. Ide küldözi kurucz-labancz egyformán a maga lábbadozó harczosait, akik nagy sebeket hevertek ki. Ide nem szabad senki harczos csapatjainak betörni: az egykori ellenségek békében ápolhatják megszenvedt tagjaikat: ez egy neutralis sziget a csatatéren. Ez olyan szép gondolat, hogy még Beliál leányának is tetszik. — De különösen az tetszik benne ezuttal leginkább én nekem, hogy itt ebben a béke szigetében van nekem egy jó ismerősöm: mondjuk, hogy »barátom,« akit kegyelmetek a szomolyáni ütközetben kegyetlenül helybehagytak, s ki most ott valószinüleg annyira lábbadozófélben van már, hogy egy jó szóért, meg egy jótett elkövetéseért már lóra is ülhet. Bizonyosan ismeri ön, Ritschán tábornok az.

— Ismerem, én vágtam le a két ujját a jobbkezéről.

— Tehát kedves emlék! Ha én ennek egy levelet irnék innen, a melyben körülbelül az volna mondva: »uram, én itt ülök, elfogva mint

Digitized by Google

tusz, és szeretnék hazajutni; cserében odaadnak Ocskay László ezredes uramnak a feleségeért. Ezt a nőt kegyelmed ragadta el Ocskói kastélyából. A kegyelmed lovagias kötelessége, hogy visszahozza a férjének, a midőn az olyan cserét ajánl, ami fölér vele. Kérem, járjon el ez ügyben minél nagyobb sietséggel.« — Hát mit gondol, lovag uram, erre a levélre nem tartaná-e kötelességének Ritschán, eldobni rögtön a mankóját, nyeregbe ülni, felvágtatni Bécsbe, eljárni a legfelsőbb helyeket, ahol ez a dolog késik, s tiz nap alatt itt volna Ocskay László uram angyalával, cserébe — az ördögért? Mit szól kegyelmed ehhez? Nem Beliál leányához illő gondolat-e ez?

Csajághy megszégyenülve sütötte le a fejét. Tehát mégis csalatkozott ebben az asszonyban. Hisz ez angyali gondolat! Valóban, ha Ritschán most Pöstyénben van, s értesül erről az ajánlott cseréről, az vágtatva fog sietni fel Bécsbe; s lovagember módjára visszahozza azt az asszonyt, a kit parancsszóra foglyul kellett elvinnie, s a kiért most ily visszautasithatlan cserét ajánlanak. Ez a nő még sem olyan gonosz, mint a milyennek ő eddig ismerte.

Hogy ráhagyta magát szedetni a szegény jámbor kálvinista kurucz. Ezzel az angyali

Digitized by Google

jóságu ötlettel akarta épen Ozmonda Ocskay szivére a skorpió-csipéshez a méregcseppet is hozzáejteni. Csajághy nem tudott semmit abból, amit Ozmonda Ocskaynak Ritschánról besúgott.

Csajághy egész gyanútalan szivvel járt el Ozmonda megbizásában. Legbiztosabb embere által küldte el Pöstyénbe a Ritschánnak szóló levelet, s attól vissza is hozta a választ. Ritschán Ozmondán kivül még Csajághynak is irt, tudatva vele, hogy már kiépült a sebeiből s legnagyobb készséggel fog eljárni a rábizott ügyben.

Nem telt bele nyolcz nap, hogy Viard tábornoktól staféta érkezett Ocskayhoz. A felesége útban van már, salvus conductussal. Jöjjön eléje kiséretével, magával hozván a túszul tartott hölgyet. A találkozás napja hamvazó szerda, s a hely a motesiczi uri kastély előtti tér, a hová, ha reggel korán indulnak, az egyik fél Bánból, a másik Trencsénből, csaknem egyszerre érkezhetnek meg. Az előbb jövő megvárja a később érkezőt.

A mondott napon Ocskay, maga mellé véve kétszáz jó lovasát, azoknak az élén Csajághy (az öcscse Érsekujvár táján táborozott), megindult az egyenes uton Motesicz felé a zárt

Digitized by Google

hintóval, a miben Ozmonda ült. Hamarább odaért a motesiczi kastély elé; neki kellett amazokra várni. Ozmonda azalatt kiszállt a hintóból.

Kevés vártatva megvillantak a császári lovasok sisaktarajai is a Héviz felől alákanyarodó uton, mely a magas hegyhátról vezet alá: azok sem voltak többen kétszáznál.

Mind a két lovascsapat: a kurucz is, labancz is, kivül maradt a helységen, hadirendben felállitva, csak a hintók jöttek előre, s az azok mellett léptető vezérlovagok a hintó két oldalán.

A Trencsén felől jövő hintó mellett jobbról egy délczeg, daliás alak lovagolt, messziről üdvözölve a várakozókat nyájas mosolygással.

— Ritschán! hördült fel Ocskay László, ez alak láttára: s arcza egyszerre sápadt lett, ijedtség, harag, lélekháboritó rosz indulatok torzitották el vonásait egyszerre. Kezével a torkához kapott, mintha meg akarna fulladni.

Ozmonda diadalmas kárörömmel nézte ezt a kínvonaglást az arczán: a sárgaszemü szörnyeteg ébren van már.

Csajághy pedig figyelemmel nézett hol az egyikre, hol a másikra, s egy percz alatt kitalálta, minő harcz foly itt most közöttük. Az

Digitized by Google

a hang, a mivel Ocskay e nevet kimondá: »Ritschán,« elárulta a benn duló szenvedélyt.

Igen. Ritschán ment föl érte a mult napokban, mondá nyugodtan Ocskaynak; itt volt Pöstyénen, felépülés végett. Szunyoghy Ozmonda grófnő szólitá föl levélben, hogy menjen fel és siettesse a cserét. Én küldtem el a levelét ma kilencz napja.

Ez csak olyan krónikai szárazsággal volt elmondva; hanem azért Ocskay mégis megérthette belőle, hogy Ritschán nem ment kiszabadittatása után Bécsbe, hanem ott gyógyult meg Pöstyénben: tehát Ozmonda nem mondott igazat. Ozmonda szólitá fel, hogy menjen Bécsbe, sürgetni Ilonka kiadatását s hozza le sietve, tehát az, hogy Ilonkát Ritschán kiséri idáig az ő cselszövénye volt. — Megkönnyebbült a lelke, amint ezt megtudta.

Most már ő is eléje lovagolt Ritschánnak s kezet szoritott vele.

— Elhoztad nőmet?

— Rend és szokás szerint. Te is a grófnőt?

— Ott áll.

— Rendben minden.

Azzal mind a ketten leszálltak lovaikról s a császári szinü hintóhoz indultak. Annak az ajtaja kulcsra járt, s a kulcsa Ritschánnál volt.

Digitized by Google

Neki előre kellett menni. Ekkor lehetett látni, hogy Ritschán még biczczent a kapott sebek miatt.

A hintó nagy kényelmes, bőrrel fedett, salugádoros ablaku bárka volt; Ritschán felnyitá az ajtót s kezét nyujtá a bennülőnek.

Ocskay — Tiszáné nagyasszonyt látta leszállni a hintóból.

— Anyám! Kegyelmed itt? szólt elbámulva Ocskay.

— Hát te azt nem tudtad? Hiszen magad irtad Léváról nekem, hogy fogjam pártul elhagyott feleségedet. Azóta mindig vele vagyok. Együtt fogtak el bennünket az ocskói kastélyban. Te ezt nem tudtad?

Ocskay sietett kezet csókolni az anyósának. Hová tünt el a sárgaszemü szörny egyszerre! Hisz vele volt a nővel az anya! És milyen anya!

— De már a többieket magad vedd le a hintóból. Mondá Ritschán.

— Többieket? Kiket?

Odarohant. Kettő volt, egy helyett. Egy nő, meg egy kis fiu.

Egy kis piros pofás angyalka, göndör arany-hajjal, a kit az anyja, szemérmesen diadalmas arczczal nyujt két kezével előre.

Digitized by Google

Lehet már másfél éves: tud beszélni is. »Be—be« azt teszi, hogy »csunya.« — »Cse—cse« azt teszi, hogy »szép.«

Két idegen ur áll előtte.

— Nos? Hát? Melyik az apa? szólt a gyermekhez Ritschán.

Igy csak becsületes ember tréfálhat.

S elébb ő nyul a gyermek felé.

A kis angyalka haragos képet csinál; két kezével lefelé csapkod. »Be! Be!«

Aztán Ocskay nyujtja felé a kezét. Akkor az angyalka nevetni kezd, s repesve borul a nyakába s azt mondja: »Ba, ba!« Ez pedig nagy szó. Ez a superlativusa mindennek, ami kedves.

A másik pillanatban aztán már Ilonka is ott van az ölelő karok között. Milyen baj, hogy egyszerre csak az egyiket lehet csókolni. Végtől végig elhalmozni csókokkal; megöntözni könyekkel. Azokat a kis kezeket egészen a szájába venni, s dicsekedő nevetéssel biztatni, mikor a bajuszát tépik!

Látja ezt Ozmonda? Segit-e az rajta, ha hátat fordit e jelenetnek? nem hallja azért a csókok csattanását s azt az artikulálatlan kitörését az örömnek, mikor két egymástól eltépett, összetartozó lélek ismét egybetalálkozik?

Digitized by Google

Ott állt Csajághy is, s még az ő vasarczát is megaranyozta valami belső melegség erre a látványra. Mikor nehány perczre szünetet tartottak, azt mondá Ocskaynak:

— Látod, hogy van eset, a mikor Istennek érzi az ember magát? Lehet a nőt is boldogitani, meg a hazáért is küzdeni egyszerre

— Ugy hiszem, belenyugodhatnak kegyelmetek a cserébe, mondá Ritschán. Mi hármat adunk vissza egy helyett.

Hát az az egy? Néz felé valaki? Vesznek még tudomást róla, hogy van a világon? Azt sem mondják neki: Isten hozzád! ugy hagyják ott.

Ocskay László siet a maga hintajába emelni hölgyeit. A fiut? Óh, azt nem adja oda. Az lovas-katona lesz; neki már ott a helye. Beburkolja őt a kaczagányába, ugy lovagol vele ki a harczosai közé, akik százszoros viváttal fogadják a kis ezredesüket. Ocskay oda ülteti őt maga elé a nyeregbe. Másfél éves a kis kurucz, hogy ne tudna már lovagolni. Még ő mondja: »hott, hott!«

A két hintó a kicserélt hölgyekkel indul visszafelé keletnek, nyugatnak.

Digitized by Google

XX.

Az Isten békéje.

Ocskay ezuttal a zay-ugróczi kastélyba vitte kedveseit a hűséges Zay grófok vendégszerető házához.

Mennyi elmondani valójuk lehetett egymásnak! A nőnek, az anyának, a férjnek; de különösen annak a negyediknek, aki most tanul beszélni.

Ocskay csakugyan majd odaégette a feleségét akkor annál az első berohanásnál (csupa hitvesi szeretetből) az ostromolt kolostorba. Annak a rimánkodó kezei nyultak ki feléje az ablakrácsokon. — Milyen nagyon nevetnivaló volt ez mostan?

Onnan azután Ilonkát, hogy a gyermeke megszületett, más fogságba vitték; Tiszáné nagyasszony azt is hiven megosztá vele, még a bőjtös eledelt is megette. — Milyen nagyon nevetnivaló volt ez!

Digitized by Google

És most már ismét egymáséi lehetnek! Soha többet el nem válnak. »Nem is volna, hova hagyjalak el? mondá Ocskay; kastélyom szét van rombolva: földeim vetetlenek: vándorolnod kell velem faluról-falura, s ott aludnod a sátorban, mint a czigánynak.«

— Mint a Czinka Pannának! mondá Ilona.

— Hát már ezt is tudod rólam? kérdé Ocskay csodálkozva.

— Mindent! szólt Ilona, neheztelést mimelve.

— Féltékeny vagy érte?

— Hát hogy ne?

— De hát kitől tudtad ezt meg?

Ilona nem tudta tovább vinni a szerepét; nevetésre gömbölyült az arcza.

— Bohó te! Hiszen magad küldted oda hozzám izenettel Czinka Pannát.

Ezen aztán nevettek mind a hárman. — Nem is hárman, de négyen: — sőt az ötödik is. A vas ember is ott állt, mint csendes tanuja örömeiknek, gyönyörüségeiknek. Ocskay még az uton elmondta Ilonkának, mennyit köszönhetnek ők Csajághynak? Ez a példányképe a jó barátoknak. — Rá is elragadt a nevetés.

Ocskay megszoritá a jó barát kezét.

Digitized by Google

— Mennyivel vagyok én te neked adósod?

— A többi semmiség volt; dörmögé Csajághy. Hanem ezt az utolsót soha el nem felejtem. Ez keserves munka volt.

— Az asszonyőrzés?

— Igenis az. Inkább egy csörgőkigyót adtál volna ide őriznem, inkább egy pestislazarétumot biztál volna rám, mint ezt a némbert.

— Vége van. Felejtsük el.

— Mindent elfelejtenék neki; de azt soha, hogy téged féltékenynyé akart tenni a nőd ellen. A boszorkány!

Ilona komoly lett e szóra.

— Hiszen velem volt az anyám.

Tiszáné tréfára fogta a dolgot.

— Igaz biz az, fiam uram, hogy én mindig vele voltam, s vigyáztam a kegyelmed feleségére, de nem ám azért, hogy el ne csábitsák kegyelmedtől, hanem hogy pápistává ne tegyék.

Ismét nagy ok a nevetésre.

— Mert héj bizony azok az apáczák nagy mesterek abban! folytatá Tiszáné. Kegyelmed már elvetette a drága virágmagot Bellarminiussal, s az könnyen csirát hajt. Én csak jót-

Digitized by Google

állok a magam leányáról, de hát kegyelmedről ki kezeskedik, hogy nem lett pápistává?*)

— No arról meg én felelek! Mondá Csajághy: s nagyon komoly arczot csinált hozzá. Még akkor is, mikor valamennyien mind nevettek rajta.

Hiszen aki a viszontlátás órájában féltékeny tud lenni, az bolond!

Ezek pedig nagyon okosak voltak! Csókolódtak, ugy haragudtak.

— Isten ne vegye tőlem bűnömül: monda Ocskay, ha azt mondom, hogy nem kivánom a mai napért cserébe az üdvösséget! Mert ennek a boldogságnak lehetetlen, hogy fokozása legyen!

— Pedig hát, látod, van fokozása; szólt Csajághy s odahajolva Ocskayhoz, valamit súgott a fülébe, a mire Ocskay nagy szemeket meresztett, s elbámulva mondá:

— Hát mért nem hivod őt ide?

Csajághy oly gyöngéd fájdalmas szemrehányással tekinte e szónál Ocskayra, a minőre

*) Ez a kifejezés abban az időben általános volt. II. Ferdinánd szava volt ez, »ich will euch schon katholisch machen« s innen maradt ez fenn példabeszédül Ausztriában ugy, mint Magyarországon: egyértelmü minden megsértéssel, elszeretéssel, balesettel; ugy hogy még a levesbe esett légynek a casusával is ezt tették.

Digitized by Google

ezt a kemény arczot alig hihette valaki képesnek, s Ocskay elérté, ami e tekintetben mondva volt: »lehetnél-e hozzá olyan kegyetlen?«

Ocskay rögtön fölkelt a neje mellől, s a nyakába csimpajkozó gyermeket visszatette az anyja ölébe: »mindjárt visszatérek!« mondá és Csajághyval együtt kiment a szobából.

A gyermek álmos volt, azt elvitte az öreganyja aludni. Ilonka egyedül maradt ott.

Elkezdte a fejét törni ezen a talányon.

Mi lehet az, hogy valaki idejön, aki még fokozni képes az ő boldogságukat, s a kinek mégis nem lehet idejönni, a férjnek kell kimenni hozzá.

A kiváncsiság nagyon jogosult volt: s a talány nehéz.

Az idő pedig telt: a nagy remekművű álló órán már kétszer huhukolt a bagoly; két óranegyed mult: az egész óra betelt, a két érczember a kalapácscsal elverte az órát a harangon; s a férj még sem jött vissza.

Ilona odaállt az ablakba s kibámult az udvarra.

Ott a tornácz előtt állt egy csatlós két felnyergelt lóval, amik közül az egyik, a nemes telivér paripa, nyugtalanul kapálózott.

Digitized by Google

Nem sokára jött egy másik csatlós s az is két paripát vezetett kantárszáron.

Egyszer aztán megnyilt a tornáczajtó, s kilépett rajta Ocskay, útnak öltözve. A nehéz, czombig érő saruk, a farkasbőr-bunda a vállán, a kulacs az oldalán, mind azt jelenték, hogy útra megy.

Utána jött Csajághy; de az már nem volt olyan nagyon felbundázva, ő csak a párduczkaczagányt vetette a nyakába.

De ami az uti-öltözetnél is jobban meglepte Ilonát, az a sajátszerü búskomorság volt Ocskay arczán, a minek nem birta az okát kitalálni. Soha sem látta őt még ilyennek. Mikor Csajághytól elvált, valami szelid keserüség vonult át az arczán: mintha mosoly akart volna lenni; de az ajkai nem nyiltak szóra.

Felveté magát a nyeregbe, s onnan szoritott Csajághyval kezet.

Ilona jól hallá az ablakból, mikor Csajághy azt mondá neki:

»Isten hozzád Ocskay!«

És Ocskay kirobogott a kapun, anélkül, hogy Ilonától búcsút vett volna ..... Még csak fel sem tekintett az ablakba, ahol tudhatta, hogy Ilona áll minden bizonynyal.

Digitized by Google

Hát ez a fokozása a boldogságnak: annak az üdvösséggel határosnak?

Ilona várta, hogy majd feljön Csajághy s kulcsát adja ennek a talánynak. Még inkább elbámult aztán, mikor azt látta, hogy ez is lóra kap s a kapun kirobogva, Ocskayval ellenkező irányban elvágtat, csak a csatlósától kisérve.

Hát már mit jelent ez?

Ilonka csak ott állt és bámult ki az ablakon át a távolba, összekulcsolt kezekkel. Bámult a tovarobogó férj után; és várta, hogy talán az egyszer mégis csak majd visszanéz, s ugy elszorult a szive, mikor azt látta, hogy a távozó alakot mind jobban elfedi az esti köd, és még sem fordul egyszer is vissza. Óh milyen nagy lélekfájás azt igy elnézni!

Ekkor egyszerre átkarolja a vállait valaki, egy nesztelenül háta mögé lopózott alak, s megcsókolja az arczát.

Ilona nagyot sikoltva fordul vissza, s ott találja magát a férje karjai között.

Ocskay László ugy olvas ez arczban, mint a nyitott könyvben.

— Te most azt hitted, ugy-e, hogy »én« vagyok az, aki ott tovavágtat?

— Hát ki az ott?

Digitized by Google

— Az öcsém, Sándor.

— Hát mért nem jött fel hozzánk?

— S te azt nem tudnád?

— Mi őt nagyon szerettük, — kivált az anyám.

— Talán azért?

— Mert szerettük?

— Az anyád inkább, mint te. De ő még jobban szeret mind a hármunkat, mint mi őt együtt mind a hárman. Jer anyánkhoz, hadd mondjam el egyszerre mindkettőtöknek, hogy mit hozott nekünk a mi Sándorunk.

— Az még boldogabbá fog bennünket tenni? kérdé Ilonka.

— Egészen boldoggá.

Ilonka ismét megtalálta a kedvét, mint elzajlott zivatar után az énekes madár: olyan nevetve tudta elmondani az anyjának, hogyan elnézte ő a Sándort a Lászlónak s hogy duzzogott érte, hogy az még csak fel sem néz hozzá egyszer is az ablakba; még csak vissza sem fordul egy búcsútekintetre.

Nem is sejtette, hogy minő szomoru titka van ennek?

— No hát mi jót hozott a Sándor nekünk? kérdé a nagyasszony.

Digitized by Google

— Jobbnál jobbakat, szólt Ocskay László. A fejedelem ő felsége küldte őt hozzám kegyelmes iratokkal. Az egyik levelében ő felsége kinevez engem brigadérosának; egy ranggal a mostaninál feljebb. Innen csak egy lépés már a generális.

Ilonka ugy örült annak, hogy ő már most hát brigadérosné lesz, mintha neki volna abból legtöbb dicsősége.

— A második irata a fejedelemnek egy donationalis levél, melyben nekem adományozza a sztropkói uradalmat ősi kastélyával együtt. Nem vagyok hát többé hajléktalan földönfutó, van a hová vigyem a feleségemet, fiacskámat: szebb is, jobb is az eddigi birtokomnál; dicsőségesen szerezve.

Ilonka csak a fejét ingatta s odatapadva férje keblére, mondá:

— De én nekem ez nem nagyobb boldogság; mert én el nem maradok tőled semmiféle fényes palotájáért a fejedelemnek többé; hanem ott akarok lenni, ahol te vagy; ha gunyhóban, ha sátor alatt; sehol engem el nem hagysz magadtól!

— Nem is hagylak el, édes mennyországom! rebegé Ocskay, erőteljes két karral oda szoritva magához visszavivott kincsét. Dehogy

Digitized by Google

hagylak még el valaha magamtól. Halld meg, hogyan lesz tökéletessé a boldogságunk? A harmadik levélben arról tudósit a fejedelem, hogy alá lett irva a fegyverszünet hat hónapra a császárral, külső hatalmasságok, Anglia és Holland, közbevetik magukat, biráskodni fognak Magyarország és Ausztria között s ha lehet, megszerzik a békét. Erre az időre hazaoszolhat a felkelősereg, kiki a maga családi tüzhelyéhez; a vezérek is a maguk váraikba: csak az őrségek maradnak a zászlók mellett. Hat hónapig Isten békéje van az egész országban, s talán végkép meg is marad. Most már nincsen egyéb hivatalom, mint — a bölcsőt ringatni. Áldassék az Isten!

E szóknál Ocskay László térdre bocsátkozék, s a két nő is oda térdelt mellé (pedig pápisták sem voltak) s egymást átölelve, áldoztak — az egyetlen drágasággal, amit Isten az oltárról felvesz magához — az érzés könyeivel.

Óh te Isten szent békéje, de nagy kincs vagy te a földön!

»Együtt leszünk hát, és együtt örülünk egymásnak! — Ott találunk mindent, ami volt, elveszett, ujra megkerült. — Lármás gazdaság: tehenkék szarv nélkül, bőtejelők; — a kalkuttai

Digitized by Google

kakasok. — A mókus a kaliczkában. — Dehogy az! A gyermek a bölcsőben; — nem, nem! a kis paripa hátán. — Anyánk is velünk lesz! — S ez igy fog tartani, mig a világ világ lesz!«

Mindenkinek volt valami egy örökkévalóság számára készitett terve; mert hiszen oly an nagy idő az a — hat hónap, a mig tart a »Treuga Dei.«

Tehát ugye, hogy van fokozása még ennek a boldogságnak is?

És ezt a potentiára emelést a testvér hozta meg!

Az a Sándor, aki valaha olyan szivesen látott vendég volt a Tisza-háznál. Aki mindig ottfelejtett valamit, mikor eltávozott, hogy visszatérhessen érte. S aki most, mikor mind a ketten embernyi emberekké lettek, olyan nagyon hasonlit a bátyjához, hogy a távolban még az ángya is elnézte az urának.

Erről azután eszébe jut Lászlónak az, mikor ő maga is bámulva látta saját magát második alakban megjelenni, a midőn az egyik alakját olyan keserves kelepczébe szoritották bele a gonosz labanczok.

A kandallótüz mellett ülve, elbeszéli ezt az esetet Ocskay az egész házi nép előtt. Anyósa és felesége oly szivdobogva hallgatják ezt a

Digitized by Google

regét. Ilonka nagyokat borzad. Tiszáné nagyasszony a könyeit törli.

Végig elbeszéli azt Ocskay László, hogyan szabaditotta meg őt csúf halálveszélyből a testvére Sándor? hogyan vitézkedett ott? Hogy ismertek egymásra hosszu távollétük után?

Hanem egyet még sem mondott el Ocskay László a feleségének. Azt a rövidke szóváltást, ami e hőstett után közte és Csajághy között megtörtént. Azt a végszót: »ha még egy perczig késztetek volna, milyen jól jártunk volna mind a hárman!« — Most már azt tartotta, hogy »mégis csak jobban jártunk mi ketten!«

. . . . . .

Másnap utaztak a sztropkói uj uradalmukba — statutiora. Az pedig akkori időkben tiznapi járó föld volt attól a csatatértől, a melyen Ocskay László a babérait tépte. Tehát nagyon jó pihenő lehetett.

Tréfált is e felett Bercsényi eleget; azt mondta, hogy »no ha Ocskay László Rákóczy villáma volt, akkor a fejedelem ugyan hüvelybe dugta a villámát!« — Nevetett azon Ocskay László, mikor a fülébe ment. — Csak soha ennél gonoszabbul ne bántsák!

Digitized by Google

XXI.

A „repülj fecském.“

Ocskay László most már átengedte a Czinka Pannát a fejedelemnek. Annak van szüksége búfelejtetőre, nem neki. Elég muzsika már ő neki, mikor a Gábor gyerek elkezd sivalkodni. (Gábornak kereszteltette az első szülöttét Ilonka, a megholt bátyja nevére.)

Egy zivataros májusi délután, mikor minden tavaszi mezei munkának szünetelni kellett, csak betoppan Czinka Panna a sztropkói várba. Épen együtt volt az egész család.

Gyalog jött a czigányleány s odakinn havas fergeteg volt a hegyek között; hanem azért ő még sem volt átázva. A czigányleány, mikor utoléri a zivatar, felkapja a ruháit a fejére, a csizmáit eldugja alájuk, csak az alsó gunyája ázik, meg a bőre; mikor hajlékba jut, leereszti a viganóját, felhuzza a piros csizmáit, s olyan, mintha skatulyából vették volna ki; —

Digitized by Google

leszámitva azt, hogy egy kicsit rongyos; de hát annak ugy kell lenni.

Tiszáné nagyasszony ugyan ki nem állhatta az egész Fáraó-ivadékot, s nem volt az inyére, hogy ezt a czigányleányt a szobába beeresztik; de Ilonka jól ismerte már, mint férje izenethozóját, s Ocskay meg épen nagyra volt vele!

— Hát te Czinka Panna már megszöktél a fejedelemtől? kérdezé Ocskay.

— Nagyon u r a s állapot az ott nekem.— Klázliból kell inni, tollas ágyban hálni: nem állom én azt ki. Aztán rosszul élnek ottan: még csak avas szalonnát se adnak az embernek, hét számra.

— Hát most itt maradsz nálunk?

— Majd meglátom. Ha jó idő lesz, itt maradok; ha zegernye idő lesz, tovább megyek. Akkor jó utazni a czigánynak.

— Csak vinnéd magaddal ezt a csúf időt! mondá neki Tiszáné nagyasszony. Nem is hiszem, hogy nem te hoztad magaddal: ördögök bordájában szövöttje!

— Hát persze hogy én hoztam! Hiszen tudnivaló, hogy mikor én a hegedümet előveszem, megrikatom én még az egeket is.

— Kevély kutya! Még az egeket is! Tü-

Digitized by Google

zet a nyelvedre. Engem sem ríkatsz meg. No vedd elő azt a hegedüt, hadd látom, micsoda nóta ríkat meg engem! — Feleselt Tiszáné nagyasszony.

— Hát bizony megteszi a »fecském« nóta, a kit a felséges fejedelem szerzett a szegény ogoly feleségéhez; én meg csak a nótát csinálftam hozzá.

— Mekkorákat hazudik a czigány!

A czigányleány nem bizonyozott az állitása mellett; hanem a hegedüjét kereste elő a háti batyujából s aztán elkezdte azt a nótát húzni: a versét meg énekelte hozzá.

Ez az a nóta, a min egykor (de még most is) annyit keseregtek idebenn a hazában, amit Reményi Ede nyirettyüje a félvilágon körülhordott; százezer ember közül egy tudja talán csak, hogy ez Rákóczy Ferencz dala volt az elfogott feleségéhez: nem is gondolhatott ki ilyen szépeket más, csak egy fejedelem.

»Repülj fecském ablakára!
Kérjed nyissa meg szavadra.
Mondd: ezüstös lapot vevék,
Rá aranynyal irtam nevét.

— Képét gyémánt lapra festem,
Rubinkő-ládába rejtem,
S azon volnék, hogy nevének
Nagy ünnepet szentelnének.«

Digitized by Google

A szövege fejedelmi szivből, a dallama tündérvilágból jött, s magyarul szól mind a kettő.

Czinka Panna énekelt is, muzsikált is. Mikor énekelt (szép hullámcsengésü mély hangja volt); — elfelejtette az ember az arczának, hogy olyan rút: kordovánbarna pofája tündöklött az érzéstől, elefántcsontfehér fogsorai ragyogtak az ének közben, s kancsal szeme ugy mondta együtt a szájával a nótát; a hegedü hangja meg keresztül-kasul járt az ember szivén.

Bizony ugy sirt ezen a nótán Tiszáné nagyasszony, mint a záporeső.

— Hagyd el már, boszorkány, hagyd el; hisz az ember egészen bolonddá lesz tőle.

A Czinka Pannának pedig még nagyon sokszor el kellett húzni azt a nótát, hogy Ocskay és Ilonka is megtanulhassák. Tiszáné nagyasszony azon vette észre magát, hogy maga is együtt dudolja a vége felé a »repülj fecskémet!«

Szegény fejedelem!

A nagyasszony utoljára annyira ment, hogy tányért, kést, villát rakott az asztalra a Czinka Panna számára, ugy akarta megtraktálni.

Digitized by Google

A czigányleány nagyot nevetett azon.

— Soha se ettem én még asztalról, villával. A kanál meg egyébre se való, csak ellopni való.

Szalmát kért alomnak és érett túrót fehér czipóval; hadd lakjék jól egyszer kedvére, s hadd aludjék egész kényelemmel.

A háznál minden ember ezzel a nótával aludt el: még a dajka is azzal altatta el a kis Gáborkát.

Reggelre szépen kitisztult az idő; gyönyörüen kisütött a nap. Czinka Panna még ki sem rázta a szalmát a hajából, már elkezdte a batyuját összekötözni.

A béresek, a jobbágyok gyülekeztek az udvaron, villákkal, gereblyékkel: ugyan sürgős munka volt: a széna ott ázott a rendén, azt meg kell forgatni nagy sietve, mig kedvez az idő, hogy megszáradjon.

Czinka Panka bement az urasághoz búcsút venni; hátán volt már a batyu.

— No hát, Czinka Panna, mi a tatár? szólt neki Tiszáné nagyasszony. Hát már itthagysz bennünket? Nálunk csak nem megy nagyon urasan az állapot?

— Nem ám; hanem nagyon parasztosan. Minden ember dologhoz készül itt. Még majd

Digitized by Google

az én markomba is nyomnak egy gereblyenyelet: attól pedig az én tenyerem feltörik. Nem való nekem az ilyen hely.

Hiába marasztották, nem maradt. Még csak látni sem jó azt, hogyan dolgozik más? az ember megtalálná kívánni s az baj lenne. Nem kért ő egyebet, csak egy kis avas szalonnát, meg valami viselt köntöst.

— No, de addig csak még sem megyek el, a mig egy kis szerencsét nem mondok az én drágalátos aranyos fővezér uramnak.

A czigánytudománynak ez a kiegészitő része.

— No én nekem nem kell semmi hazudozás! zsémbelt rá Tiszáné nagyasszony. Bolond hisz a babonában. Ha szerencsét tudnál mondani, mondanál bizony magadnak.

— Hát hiszen nem is kegyelmednek mondom én a szerencsét; hanem ennek a pápistának itt ni: erre ráfér; szólt Czinka Panna, s kikeresve a szoknyája öblös zsebéből a megviselt kártyákat, leült a gyékény-szőnyegre Ocskay és Ilonka elé, törökösen, s elkezdte a kártyákat kirakni.

— No, ihol van, látod. Neked »áll« ez a nagy város, abban van egy fölséges szép asszony. Te abba a városba bemégy nagy

Digitized by Google

diadallal. Ez a zöldfa itt, a diadal. Ki is jösz: nem bánt az ellenség. Hol van messze a farkas? ez az ellenség. Ez a gyászos asszony a fejedelemasszony. Ez a hintó azt mondja, hogy elhozod onnan. Hanem ettől a macskától itten, aki melletted áll, őrizkedjél, mert az csalfaságot jelent. Ez a zöldhetes meg ez a »nap« azt jelenti, hogy hét nap alatt beteljesedik, amit mondtam.

Jót nevettek rajta.

Felvilágosodott embereknek tartották magukat, a kiknek szégyen babonákban hinni.

Czinka Panna összepakolta a kártyáit a földről, s aztán térdeltében megcsókolgatta a kis Gáborka lábacskáit, aki szörnyen bujt előle féltében az anyja ölébe s nem engedte a kezeit megcsókolni.

— No hát Czinka Panna, szólt Ocskay László, mikor látogatsz meg ismét, ugy hogy meg is maradj?

— Majd ha egyszer megint zavaros lesz az idő: ottkinn a sátorban! s aztán nem lesz más, aki a füledbe muzsikáljon.

Czinka Panna ment a maga utjára.

A jövendőmondásával senki sem törődött; hisz azt könnyü volt kitalálni, hogy Ocskaynak bizony jár a fejében olyasmi, hogy miután

Digitized by Google

a saját feleségét kivívta a fogságból, a fejedelem foglyul tartott nejét is elhozza Bécsből. Sokszor volt a már tervezve, s egy párszor közel állt hozzá, hogy sikerüljön. Ezt tehát Czinka Panna is tudhatta. Csak az volt a bolondság a jóslatában, hogy a hét nap alatti sikerülést hozzá tette, mert hiszen a fegyverszünet még két hónapig fog tartani, s az alatt senkinek semmiféle betörést Bécs városába tervezni nem szabad. És igy bizonyára hiába jött össze ugy az a kártya, nem lehet abból semmi.

Ezután igen derült meleg napok következtek, igazi jó szénagyüjtő idő. Fel is használta az egész háznép a jó időjárást, s reggeltől estig kinn volt apraja-nagyja a mezőn, boglyákat rakatni, szekereket megterhelni, rendet felgyüjteni. Ocskay maga is nekivetkőzve doldozott s sietteté a jobbágyságot. A nagyasszony pedig Ilonkával együtt a pagony árnyékában rögtönzött tüzhelyen főzte saját maga az ebédet, a rotyogó bográcsban; ami alatt a kis Gáborka a parasztgyerekekkel vigan hentergőzött az illatos szénában: s tanulta tőlük a gyereknótát, a mivel a csigát előéneklik a házából: »csigabiga gyűjj ki! Szántsunk, vessünk, neked is arassunk!«

Egyszer csak egy váratlan vendég lepi

Digitized by Google

meg őket a nagy munka közben, aki gyalog jött ide a kastélytól, ahol a lovát hátrahagyta.

Ugy érkezett meg, hogy csak akkor vették észre, mikor azt kérdezte az asszonyoktól, hogy »mi lesz ma ebédre? van-e szükség vendégre?«

Csajághy Márton volt a vendég.

Ilonka örömteljes felsikoltásában volt valami kis ijedtség is s azt Csajághy észrevette.

— De megijedt tőlem, kedves komámasszony!

(Ilonka Csajághyt iratta be a fia keresztapjául.)

— Hogy ne, édes komám uram; mikor mindig azt gondolom, mikor kegyelmed hozzánk jön, hogy már viszi az uramat a háboruba.

— No ezuttal nem viszem háboruba a kedvesét, komámasszony; csak azt jöttem megnézni, hogy mit csinál a kis keresztfiam?

— Hamis kegyelmednek a zuzzája! Csak nem akar megkeseriteni: elhallgatja előlem.

— Igazán mondom, nem viszem semmi háboruba az urát.

— Ki meri mondani az Isten nevét?

— Bizony Isten, nem.

Ez akkoriban nagy szó volt.

Digitized by Google

— No hát akkor szivesen látjuk kegyelmedet. Lesz jó pörkölt tokány csipedettel; meg érmelléki bakator hozzá.

— Az az én kedves eledelem. Hát a kis aranyos poronty hol van?

— Ott csintalankodik a parasztgyerekekkel a szénában; válogassa ki kegyelmed.

Csajághy odament a gyermeksokaság közé; biz a Gáborkát nehéz volt kikeresni a többiek közül, mert az is egy ingre volt vetkőzve, s olyan maszatos a képe a most szedett szamóczától, mint a többié. Hanem aztán arra a szóra, hogy: »kinek kell ez a szép tilinkó?« csak előugrott, hogy az az övé.

Akkor aztán a keresztapjának csak le kellett mellé heveredni a szénába és megmutatni neki, hogy hogyan kell azt a tilinkót billegetni; azt pedig ő maga sem tudta. A kis fiu egy cseppet sem félt a marczona hadfi hegyesre kifent bajuszától; még meg is tépászta, ha nem jót fútta a tilinkót. Csajághynak egész mulatsága volt vele. Utoljára neki is énekelni kellett a csigabigájához azt a csalogató nótát. Azt is szivesen megtette.

Ocskay felől még nem is kérdezősködött.

Gazduram bizony csak akkor került elő a szénagyüjtők közül, a mikor délre harangoz-

Digitized by Google

tak, akkorra őt is meghozta a drága jó pörkölthús illat az erdei konyhába.

Milyen nagy volt az öröme, mikor Csajághyt megpillantá, aki a kis fiut hozta, nyakába ültetve, eléje. Összecsókolóztak.

Az asszonyok aztán elébb a cselédek számára adták ki az ebédet; csak akkor következett a sor a méltóságos uraságra.

Brigadéros uram megfogá a bográcsot s leemelte a katlanról a földre. Azt azután körülülték, csak amugy a gyepre letelepedve.

Vendég uram magával hordta a csizmaszára mellé dugva ezüsttokban kését, villáját, kanalát: nem kellett nagy kinálkozás, hozzá láttak az egyféléhez; s azt mondták, mikor megtörülték a szájukat a lakomától, hogy »a császár sem eszik ilyen jót Bécsben!« (Ami igaz is.)

Azután nagyot ittak: az asszonyok aranypohárkából: ott csergedezett a patak a közelben: a férfiak pedig a csobolyóból.

Nem is beszéltek addig másról, csak a tréfás adomákról.

Az ember föl sem tenné a vasemberről, hogy még tréfálni is tud. S olyan jól illik neki, épen azért, mert szokatlan. Közbe-közbe Ocskay a gazdaságáról beszélt: eldicsekedett a

Digitized by Google

teheneivel, gőbölyeivel: hány mázsa gyapjut nyiretett az idén; milyen sajtot készittet a bálissával? hogy telelt ki a rozs? milyen jól kelt az árpa? a gyümölcsfák is jól kötöttek; a méhek meg most rajzanak. — Szó se volt magas politikáról. (Veszett volna a veres tengerbe Faraóval együtt!)

Mikor aztán vége volt a lakomának, a Gáborka is elaludt az anyja ölében; akkor Csajághy egyszerre elkomoritotta az arczát s szigorura fogva a hangja tenorát, ezt mondá:

— No már most, édes hiveim, jól ebédeltünk. »Aki enni-inni adott, annak neve legyen áldott! Ámen.« Nem akartam elrontani az ebédeteket; — de már most csak elmondom, hogy miért vagyok ide küldve.

— Tudtam én azt. Sóhajta Ilonka, szemrehányó tekintettel. Nem jön kegyelmed ide csak a keresztfiát lovagoltatni.

— Hát bizony mi tűrés-tagadás, egyéb is hozott ide. Ocskay Lászlónak be kell törni Pozsonyba. Ez a parancsolat.

Ocskaynak egyszerre kevélyen emelkedett égfelé az arcza. Pozsonyba betörni, az még szebb a szénakaszálásnál is, Pozsony az ország fővárosa; a császári hadvezérek főhadihelye; hatalmas erősség, megerősitett vár. Ide betörni

Digitized by Google

még nem adatott alkalom se Károlyinak, se vak Bottyánnak, se Bercsényinek.

— A fejedelem egyenesen Ocskay László uramat akarja megbizni ezzel a feladattal.

— Elfogadom! — Elfogadom....

— És pedig azután a fejedelemasszonyt kell elhoznod magaddal a császáriaktól a fejedelemhez.

Erre a szóra mind a hárman egyszerre ezt a nevet ejték ki:

»Czinka Panna!«

— No mi baj a Czinka Pannával?

— Megjövendölte ezt, ezelőtt három nappal. Mondá Ocskay.

Csajághynak a jobbik bajusza olyanforma rándulást tett, mint mikor valaki visszatartóztatja a nevetést, ami csiklandja belül. Folytatta nagy komolysággal:

— És pedig ennek a végrehajtására azonnal és rögtön utra kell indulnod.

Most már Ilonkából kitört az indulat.

— Én nem bánom! De ha az uram elmegy, én is vele megyek. Nem bánom, már megmondtam, hogy el nem maradok tőle; megyek vele minden háboruba; de én el nem hagyom többet.

— Igenis, folytatá Csajághy mogorván.

Digitized by Google

Kegyelmed is vele fog menni brigadérosné asszonyom, és kegyelmed fog legelől berontani Pozsony városa kapuján.

— Azt is megteszem! szólt a nő durczásan. Nekimegyek az ágyutüznek, ha az én uram utánam következik. De elég nem szép volt kegyelmedtől, hogy kimondta az Isten nevét, mikor én azt kérdeztem, hogy nem akarja-e az én uramat háboruba vinni.

— No hát mondtam én, hogy háboruba viszem?

— Hát ugyan hová?

De már tovább nem birta Csajághy a komédia-játszást: elkezdett kaczagni s kaczaj közt mondá el:

— Hát értsük meg a dolgot: komámasszony. Ugy van az, hogy a császáriak kiadják a fejedelemasszonyt egy találkozásra a fegyverszünet alatt, azért küldi a fejedelem Ocskayt eléje Pozsonyba. Kegyelmed is vele megy Ocskayval komámasszony, a fejedelemnőt fogadni. Lesz ágyuzás, de csak puskaporral. Hahaha!

Ilonka sirva fakadt a nagy visszatért örömtől, a nagyasszony pedig hátbaütögeté Csajághyt, a miért igy megijesztgette az egész familiát. Ki tenné fel róla! Ilyen komoly seriozus

Digitized by Google

ember, s még micsoda tréfát fundál ki magában?

Csak Ocskay komolyodott el egyszerre. Valami villámlott át a lelkén. Egy jóslat. — Nem a Czinka Pannáé, — az szemfényvesztés. Hallhatta a czigányleány a fejedelem udvaránál, hogy erről beszéltek s megelőzte a hivatalos küldöttet idejöttével. — Ocskaynak Ozmonda fatális jóslata jutott az eszébe. — Azok között, akik a veres zászlót le fogják tenni, legutol emlité e nő magát a fejedelmet. — Már hozzá kezdtek a kisérlethez. — Odaküldik a feleségét hozzá.....

Senki sem vette észre az arczán e rövid borulatot. Egy pillanat mulva már ő is örült az örvendezőkkel.

Digitized by Google

TARTALOM.

XI.	Egy nő, a ki a tüznek őrül	3
XII.	»Ritschán«	14
XIII.	Czinka Panna	32
XVI.	Balahó uram tempója	46
XV.	Az alter ego. (Másik magam)	71
XVI.	A jó szolgálat jutalma	84
XVII.	Két karácsonfa	97
XVIII.	Beliál leánya	109
XIX.	Asszonyok kicserélése	141
XX.	Az Isten békéje	165
XXI.	A »repülj fecském.«	177

Digitized by Google

SZERETVE MIND A VÉRPADIG.

TÖRTÉNETI REGÉNY A RÁKÓCZY-KORBÓL.

IRTA

JÓKAI MÓR.

HARMADIK KÖTET.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA
1882.

Digitized by Google

Budapest, 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Digitized by Google

XXII.

Csupa fény.

Ocskay álmai megvalósulását látta maga előtt.

Soha jobban ki nem választhatta volna a fejedelem azt az embert, a kire ezt a feladatot ruházza: hogy képviselje Erdély fejedelmét, és a magyarországi szövetséges rendek fővezérét azon a helyen, a hol a császári udvar küldöttei és a nagyhatalmak kitünőségei lesznek jelen: ahol az eddigi ellenségnek szándéka kitüntetni nagyrabecsülését; neki pedig azt kell tudni fentartani. És mindezt egy szerelmes idyll szinjátéka alatt.

II. Rákóczy Ferencznek a feladata volt a pozsonyi asszonyfogadásnál kimutatni, hogy ő »fejedelem« — és hogy az is akar maradni; a császári párté pedig az volt: — éreztetni vele, hogy ő »férj« és lehet, ha akar, boldog ember.

Digitized by Google

Mind a két félnek meg kellett mutatni, hogy mit tud? Arravaló a külső pompa.

Ocskay hiusága meg volt dicsőülve!

A nagy férfiaknak nagy hiuságai vannak.

Szegény nőknek mennyiszer a szemükre lobbantják a hiuságukat; pedig a nő-hiuság csak a nősténye a pávának, a férfihiuság az igazi himpáva.

Végre-valahára egy igazi diadalmenet várt reá; nem olyan, mint az eddigi bevonulások voltak, tört falak résein át, füstölgő házromok üszkein keresztül, vérrel festett utczákon végig; — hanem magába az ország fővárosába, mely tárt kaput nyit fényes kisérete, és hintósora elé: a várkapuk fellobogózva, az utczák zöld galyakkal kirakva; ott látta maga előtt tisztelegni parádéra azokat a katonákat, a kikkel annyiszor találkozott a harczmezőn, s meghajolni a zászlókat üdvözletére, hallotta a harangok ünnepi concertjét, a miket eddig csak félreverni szoktak az ő közeledtére; látta fellobogózva azt a hidat, a melyet tűzhajókkal szokott szétrombolni, és hallotta annak a népnek az üdvrivallását, mely eddig az ő rémnevével szokta elaltatni nyugtalan porontyát a bölcsőben. Ni, hogy töri magát a sokaság, mi-

Digitized by Google

kor az Ocskay előtt lovagló herold iszákjába markolva szórja közé a pénzt. Pedig a pénzre ez van irva: »pro libertate,« s ez igazi ezüstből van. A fejedelem képviselőjének pénzt kell szóratni, mikor bevonul a városba. Az ablakokból virágot hintenek rá. A diadalkapu előtt fehérbe öltözött szüzek fogadják, hosszu taláros papok és nyestprémes városatyák: a vár ágyuitól alig lehet hallani, hogy mit szónokolnak? Bizonyára azt, hogy ez a nap kitörölhetlen emlékü marad Pozsony város krónikáiban.

Minden szem őt nézi: a »Rákóczy villámát,« aki most csak ragyog, de nem üt; azok között sok szép szem is van. De Ocskay senkinek a bámulatára nem tart olyan nagyot, mint a feleségére. Ilonka ott jön utána hatlovas hintóban. Ha eddig is bámulta a férjét, minek fogja őt tartani most? ennyi fénytől körülragyogva?

S ez még csak a külső pompa: de hát mikor a diszmenet megérkezik a primási palotához, ahol a fejedelem küldöttségét az egybegyült főrendek, zászlós urak, hadvezetők, külhatalmak követei fogadják. Bármelyik kuruczvezér lett volna is itt most Ocskay helyében azt sem tudta volna, melyik lábával lépjen előre, merre nézzen, kire hallgasson? az pedig,

Digitized by Google

amit neki kell mondani, bizony a torkába rekedt volna; de Ocskaynak ez volt a régi álma. Csak forró képzelete ábrándképét látta maga előtt, semmi mást. Itt volt az ősz főpap, aki őt egykor, mint szerzetest, fölszentelte, s aztán mint szökevényt excommunikálta, az ország primása Széchenyi; itt jött eléje az ország nádora, Esterházy, aki aláírta számüzetését, itt fogadta őt Pálffy János bán: azon ezrednek tulajdonosa, melyben ő mint altiszt szolgált, mely szégyenletes bünhödésének tanuja volt, melyet ő a rongyos gárdával a Tiszába öletett; és a nevezetes nagy hadvezérek, a kikkel az országon keresztül-kasul kergetőzött. Megannyi jó ismerős. Egy pillanatig sem jő zavarba, mikor eléjük kell állnia. Tudja, hogy most ő a fejedelem személyét képviseli. Minden nyelven tud beszélni, a melyen megszólitják, s mindenki iránt tud udvarias lenni, ahogy fejedelmi személyesitőhöz illik. — A velejött társak méltán irigykedhetnek rá. — Nyomába se érnek.

Hát még midőn a fejedelemasszony megjelen az elfogadó teremben: kisérve ragyogó hölgykoszorútól; a főurak, követek, tábornokok nejei vannak körülötte; mind magyar diszruhában. — Ez is az udvariassághoz tartozik. Maga a fejedelemnő pompás himzésü

Digitized by Google

fekete öltönyt visel: mely arczát még halaványabbnak tünteti fel.

Ocskay odalép a fejedelmi nő elé s tisztelettelteljesen meghajolva előtte, felolvassa a fejedelem latin nyelven irt üdvözletét hozzá, mire a fejedelemnő egy pergamentlapról szintén latinul felolvassa a választ.

Ocskay megcsókolja az eléje nyujtott kezet, s átadja a fejedelemnőnek a férje által küldött pompás briliántos gyürüt; mit az felhúz az ujjára, s a közben halkan mondja Ocskaynak:

»Mi nagyon sokat beszéltünk kegyelmedről!«

Ocskay azt hitte ennél a szónál, hogy most az ő arcza világit ebben a teremben.

Következett a kisérettül jött hölgyek bemutatása.

Eleonora megcsókolta Ilonka arczát s azt rebegé neki:

»Kegyelmed már boldog!«

Amit Ilonka megértett s a férjének majdan el is mond.

Azzal, etiquette szerint, a már bemutatott hölgy a fejedelemnő jobbjára lépett át s itt egyszerre szembetalálkozott egy olyan arczczal, a melyet már egyszer látott életében.

Digitized by Google

Lehetett az kedves, lehetett kedvetlen találkozás: jó barátné, vegy ellenség. Ozmonda volt.

Első izben csak egy perczig látták egymást; a motesiczi kastély előtt, mikor kicserélték őket egymásért. A női szemeknek elég egy ilyen látás, hogy emlékükben maradjon a látott arcz örökre.

Ocskay is csak akkor vette észre Ozmondát: eddig nem látott mást senkit, csak a fejedelemnőt.

Ellenség ez, vagy barátné?

Ozmonda döntötte el a kérdést.

— Ah, hiszen mi cseregyermekek vagyunk! suttogá Ilonának s megcsókolta az arczát.

Meglehet, hogy valami felhő ment a nap elé: de Ocskay azt hitte, hogy az ő arczának az elborulása okozta ezt a sötétséget! Inkább egy férfi csókolta volna meg előtte Ilonkát, mint ez az asszony.

Annyira fel volt háborodva, hogy majd elmulasztá a kiséret többi tagjait bemutatni, egynek épen el is felejtette a nevét; ugy, hogy Ozmonda segité ki a zavarból; odasúgta félig halkan: »Blaskovics!« a min azután egy pár könnyüvérü fiatal ur el is nevette magát.

A bemutatást nagy diszlakoma követte: a

Digitized by Google

melyről csak annyit tartunk érdemesnek följegyezni, hogy a császár egészségére Ocskay László üritett poharat, mig a fejedelemre a primás mondott áldomást. (Még akkor sem a »Gotterhalte,« sem a »Rákóczy-induló« nem volt: különben azokat harsogtatták volna a felköszöntések után.)

Estére pedig fényes tánczvigalom volt rendezve a Pálffy-palotában, melyre minden notabilitás hiva volt.

Ide már a hölgyek nem diszmagyar öltönyökben jöttek, hanem a legujabb versaillesi divat szerint öltözve. Ilonkának is fel kellett ölteni az e napra készült baleinet, a bouffantokkal; a halcsontos vállfüzővel, a minél nagyon neheztelte, hogy olyan nagyon ki kell neki vágva lenni. A haját is be kellett pudereztetni, de az arczát nem engedte kifesteni, elég ha a szépitő moucheokat felrakták rá, még csak szemöldököt sem engedett nagyobbat csinálni, mint a milyen már van.

Szegényke, bizony nagyon gyámoltalanul viselte magát, mikor az életében első bal paréén megjelent: egy olyan öltözetben, a minőhöz soha sem volt szokva. Azt hitte, hogy az a legyező arravaló, hogy azzal az ember folyvást a keblét takarja.

Digitized by Google

Rájött nagyhamar, hogy mire jó másoknak az az arczfesték? Hisz az egy jóltevő álarcz, ami eltakar. Nem lehet észrevenni, mikor fülig pirul a nő. Az ő gyönge harmatbőrén pedig mindjárt meglátszik, ha valami zavarba hozza.

Pedig minden megszólitás előidézi ezt. Először nem érti tökéletesen azt a franczia nyelvet, a min itt társalognak. Más az, amit a franczia könyvből olvas és, más amit beszél. Azt irja »eaux« s azt mondja »ó« — aztán meg »aout« s az is »ó,« ki találja ki, melyik volt?

De még rosszabb, ha megérti, amit hozzábeszélnek; mert az csak hizelkedés; szépeket mondanak a szemébe: s ilyent még ő soha sem hallott. A férje soha sem mondta neki azt, hogy ő szép: más meg hogy merne ilyent mondani?

Aztán Ocskay nincs mellette, hogy a karjába kapaszkodhatnék. Ellenben sajgó szivvel kell tapasztalnia, hogy férje idegen hölgyeknek udvarol. Ezt ő nem tartja jó szokásnak.

A gyönge teremtés ugy keres valami nálánál erősebbet. Nagyhamar rátalál: ez is őt keresi; a bájos Ozmonda: ki a fejedelemnőhöz vezeti Ilonkát. Ilonkán rózsaszin öltöny van,

Digitized by Google

fejedelemnőn sárga, Ozmonda öltönye egy virágos mező.

A franczia követ, marquis des Estampes, ezt a bókot hozza áldozatul a három egymás mellett álló hölgynek:

— Cette fois Paris serait bien embarrassé. (Páris ezuttal nagy zavarban volna, hogy kinek adja az aranyalmát.)

Ozmonda kész volt a visszafeleléssel.

— Eh bien. Il embrasserait tous les trois. (Hát megölelné mind a hármat.)

A calembourg tetszést aratott: csak Ilonka szemei nyiltak bámulatra; hát szabad ilyeneket mondani itten?

— Et garderais la pomme (s megtartaná az almát); szólt a marquis.

— Merci pour la pomme. Nous courons pour une couronne. (Köszönjük az almát, mi egy koronáért pályázunk.)

— Ce cours serait court. (Rövid futás lesz.)

— Ce cours finira à la cour. (Ez a pálya az udvarnál fog végződni.)

Ozmonda csak ugy röpitette egymás után a szójátékok rakétáit, Ilonka nagy bámulatára. Neki ehhez semmi tehetsége nem volt. Pedig

Digitized by Google

ez nagyobb virtus, mint jó gazdasszonynak lenni.

Most egy nehézkes főur szoritott magának helyet, a francziát félretolva, a fejedelemnő körül. Az is elmondta, hogy milyen jól néz ki ma a fejedelemasszony, s baronesse Ocskay milyen kedves. — Ez Wratizlaw prágai kanczellár volt. Ilonkának volt annyi természetes esze, hogy a »baronesse« czimet vissza ne utasitsa, megértette, hogy a cseh főurra nézve lehetetlenség volna őt megszólitani e czim nélkül.

Ez is Ozmondánál akadt fenn.

— Hát maga, kis grófné, micsoda benső viszonyban van azzal az Ocskayval? kérdé németül.

— Excellenz! kiálta fel elszörnyedve Ozmonda: kifejezően ijedt szemet villantva Ilonka felé.

— Hahaha! nonono! Hony soit, qui mal y pense. Hát hiszen csak nem fogok valami betiset mondani a felesége jelenlétében grófné.

Ozmonda Ilonka arczát vizsgálta. Valjon elmondott-e neki a férje ő felőle valamit?

— Halljam a magyarázatot!

— No hát azt értettem, kis grófné, hogy a bemutatásnál kegyed segitette ki Ocskayt a

Digitized by Google

zavarából, mikor egyik kisérője nem jutott neki eszébe.

— Blaskovich ?

— Kegyelmed ismeri ezt a kurucz urat?

— Par hasard.

— Talán annak a neve is ott van a kegyelmed a l b u m á b a n? Hahaha!

— Aber Excellenz!!! kiálta fel, legyezőjét a beszélő elé tárva Ozmonda. Legyen irgalommal!

— Hahaha! Maga egy geniális gyermek! Igazán mondom! Csókolni való! Hahaha.

A cseh főur tovább ment. Ozmonda pedig nagy figyelemmel kémlelte Ilonka arczát.

Ha ennek elmondott Ocskay valamit abból, amit Ozmonda felől tud, ugy ennek az arcznak lángveressé kell gyulladni arra a szóra: »a kegyelmed albumában;« — mert az közbeszéd tárgya volt az udvari körökben, hogy Ozmonda minő kalandot állt ki Beczkó várában, s azt az öltönydarabot, a min a titkos irást elhozta magával, ugy hítták, hogy »az Ozmonda albuma.« — De nem. Ilonka arcza egy sugárral sem lett pirosabb ennél a szónál, mint volt eddig: a szemei, az ajkai nem árultak el semmi tudást; tettetni pedig ez az arcz nem képes.

Ozmondát meggyőzte ez a gyanútalan

Digitized by Google

tekintet arról, hogy Ilonka nem tud még ő felőle többet, mint azt, hogy ők egymásért lettek tábori szokás szerint kicserélve.

Föltette magában, hogy tehát majd ő fogja ezt a történetet elmondani Ilonkának.

A bécsi etiquette szabálya szerint az éjféli utolsó menuette után, a fejedelemnő bevégezve a cerclet, a hölgyekkel félrevonul, s akkor aztán a férfiak is igyekeznek a buffetbe s mind a két nem külön kedve szerint lakomázik.

A lakoma alatt a várbástyáról tüzijátékot ropogtattak el; a vendégsereg és a városi nép gyönyörüségére, a négy nagy torony hol veres, hol zöld bengáli fénytől ragyogott. Ez alatt jó alkalma volt Ozmondának félrevinni Ilonkát egy ablakmélyedésbe, mintha a tüzijátékot néznék s a Benzári-vizet*) kanalazgatnák mellette.

— Hát hallgasd meg, hogy mi annak az »én albumomnak« a története.

És aztán elmondott Ilonkának a grófné a Beczkóban történtekből annyit, a mennyit épen akart, s elhallgatta azt, amit tudatni nem kellett.

Ilonka a bámulat figyelmével hallgatta e történetet végig. Neki olyan meseszerü, olyan

*) Igy hítták a legelső fagylaltat ez időben.

J. M.

Digitized by Google

rémséges volt mindez. Olyan természetes volt tőle ezt a kérdést intézni Ozmondához:

— De hát mi kényszerithet téged, (már akkor tegezték egymást,) hogy ilyen veszélyes merényletekbe ártsd magadat?

Veszedelmes egy kérdés volt.

Ozmonda annak is megtudott felelni.

— Hát, kedvesem, látod mi történik itt most körülöttünk? Fény, pompa, hizelkedés. Azt hiszed, hogy ezt csak a maga gyönyörüségére teszi minden ember? Mindennek czélja van. Rákóczy Ferencz nagy pompával közelit a bécsi udvar felé, s épen olyannal a bécsiek ő hozzá. A háboruba belefáradtak innen is, túl is. Pénze sincs senkinek hozzá. Rákóczy az utolsó ezüstjét szóratta ki mai nap a pozsonyi népsokaságnak; Bécsben pedig közel állnak a kenyérforradalomhoz. Az öreg császár meghalt az ifju békeszerető, s lelkében mindig hajlott a magyarokhoz. Azok között is vannak igen sokan, akik szeretnék már a békét helyreállitani. A készség meg van rá innen is, túl is. — Csak egy nehéz akadály van. Rákóczy el akarja magát ismertetni Erdély fejedelmének, választás szerint; a császár pedig ezt az egyet nem akarja aláirni. Kész a fejedelmet birodalmi herczeggé tenni; nagy birtokok örökös urává tenni; kész

Digitized by Google

őt szepesi gróffá kinevezni; de az erdélyi fejedelmi buzogányt átadni nem. Most elbocsátják Rákóczyhoz a feleségét, akit hosszú évek óta nem látott. A fejedelemnek szive van: számitanak rá. Lehet, hogy a szerelme erősebb lesz, mint a büszkesége. Talán nem is büszkeség az, csak a honfitársaktól való tartózkodás. Ha azok, akik hozzá legközelebb vannak, a kikkel tanácsot szokott ülni, azt mondanák, hogy legyen engedékeny, a saját lelkével tán ki tudna alkudni. — Az a kérdés, hogy a fejedelemnő könyei megolvasztják-e a vasakaratot? — Ha kedvező sikerrel térünk vissza, mindnyájan boldogok leszünk: te is, ő is, én is. — De ha a fejedelemnő könyörgése kárbaveszett fáradtság lesz; ha a fejedelem jobban szereti az ábrándjait a valóságnál, akkor szerencsétlenek leszünk te is, ő is, én is. Neked az urad ujra belerohan abba az ádáz küzdelembe, a melyből nincs kijárás; — se élve, se halva a tied nem lesz soha; talán magával együtt földönfutóvá tesz magadat, gyermekedet; a fejedelemasszony, ha most egyedül kell visszatérnie Bécsbe; (pedig visszatér, mert fiait otthagyta,) akkor lemondva minden reményről, az általa alapitott apáczák kolostorába fog elvonulni, annak lesz fejedelem, asszonya; én pedig: akinek a sorsa az övéhez

Digitized by Google

van lánczolva, vele megyek s megosztom vele, ahogy eddig megosztottam, a sivár életet.

Ilona elhitte, hogy azok igazi könyek, a mik e szavaknál Ozmonda szemében ragyogtak: nem tudta, hogy igaz gyöngyöt, igaz könyet csalódásig hiven tudnak a mai világban már utánozni.

Ozmonda letörlé azokat: pedig jól illettek neki.

— Most már aztán meg fogod érteni, kedvesem, miért vetem én bele magamat a legnagyobb veszélyek örvényeibe? miért járok álruhában, álutakon táborhelyről-táborhelyre, inteni, buzditani azokat, a kiknek közrehatásától függ az, hogy a fejedelem tegye le a harczi zászlót. — Mondhatnám, hogy egy ország nyugalmáért teszem: nevezhetném magam szentnek, martyrnak, aki feláldozza magát pusztuló nemzete nyugodalmáért. Nem mondom azt. Bevallom neked himezetlen: önnön világomat védem. Szeretnék élni: örülni; boldog lenni; iszonyodom az élve eltemetettek sorsától. Szeretem a szép világot! s ha szeretek még valakit azonkivül, az a fejedelemasszony: aki rám nézve több, mint az édes anyám. Ha a mi asszonyi munkánk nem sikerül, mi mint halottak térünk vissza mind a ketten, s csak a sirokban válogá-

Digitized by Google

tunk még. — Most már érted, hogy mi az é n a l b u m o m n a k a története?

A tüzijáték elmultával a fényes társaság hazaoszlott.

Ilonka még a hintóban ülve, haláig (a várban volt a szállás!) mindent elmondott a férjének, amit Ozmondától hallott.

Ocskay László azt mondta erre Ilonkának:

— Kedves jószágom. Csak te azt tartsd meg, hogy amit Szunyoghy Ozmonda beszél, az egyik füleden ereszd be, a másikon pedig ereszd ki; mert az vagy alatta, vagy fölötte van, de közepette soha sincs az igazságnak. Azért minden tizedik szavát hidd el; de ha még könyezni is látod, akkor azt a tizediket se hidd!

A fejedelemnő kiséretével együtt a primatialis palotában volt szállva, s bécsi szokás szerint, tiz óra előtt nem jött ki hálóterméből. Ocskayék azonban, akik a várban voltak elszállásolva, már az első hajnali ébresztő trombitaszónál felkeltek, ugy, hogy a felkelő nap már ott találta a kuruczezredest, Ilonkájával együtt, azon a pompás erkélyen, mely a vár Dunafelőli homlokzatát ékesité. Gyönyörü egy vár volt! Négy magas tornya a négy szögletén, aranyozott réztetővel fedve, csak ugy ragyogott a messzeségbe; bejárata homlokfalát

Digitized by Google

barokkstylü faragványok diszité, termeinek boltozata szinezett stukk-művel volt pazarul kirakva.

Pálffy bán, ki a házigazdát adta ez alkalommal, maga is korán kelt, hogy az utikészülődéseket idején elláthassa; de a várbeli vendégeket már a reggelizésen is túl találta, midőn négylovas hintajával a várba felérkezett. Azok a gyönyörü kilátást bámulták a vár erkélyéről Fölséges egy kép! hátul a Kárpátok végszakadványai, sürü erdők között rejtőzködő falvak, a napos oldalakon világoszöld szőlőkertekkel, lenn az ódon város, ez idő szerint Magyarország legszebb királyvárosa, büszke tornyaival, szökőkútjaival, lábainál a méltóságos Duna; keletnek egy sziget háromszögénél kétfelé szakadva; és aztán a végtelen távol, mintha csupa kert volna, teleszórva városokkal: valóságos paradicsom.

»És ezt kell nekünk elpusztitanunk!« suttogá Ocskay; azt hitte, hogy nem hallotta senki.

»A gyönyörü panorámát bámulják kegyelmetek, ugyebár?« kérdezé a bán, amint kilépett hozzájuk az erkélyre, az udvarias üdvözlés után. De még sokkal szebbnek fogják azt találni a torony estradjáról, ha nem sajnálnak velem oda felfáradni.

Digitized by Google

Innen még elragadóbb a kilátás. Amint a nap küllői egy sürü felhőpaizs mögül a városra lesütnek, a kémények füstje aranynyá változik s egész dicsfényt képez. Olyan az, mintha a város illuminálva volna — nappal.

»És ezt kell nekünk elpusztitanunk!« suttogá a bán.

Visszatérőben aztán felnyittatá a hatalmas főur, a labanczhad fővezére, a torony szobáit emeletről-emeletre; s bevezette azokba Ilonkát, elmondva neki, minő történeti emlékek teszik azokat egyenkint nevezetesekké? Még mindegyik lakott volt, ha nem is emberektől, de megőrzésre méltó ereklyéktől. Régi hősök fegyverzetei, királyi vendégek félretett butorai, ellenségtől elfoglalt zászlók lakták ez odúkat, por-, rozsda-lepte mind; ritkán látogatták.

A torony első emeletét képező szobájának vasajtaját három lakat őrzé: egész tudomány volt azoknak a felnyitogatása, a berozsdásodott sarkakon nyikorogva fordult el az ajtó: a feltárult szoba egészen üres volt: a torony öles vastagságu falába boltozott ablakfülke maga egy kis szobának látszott, melyből a kettős vasrácsokon keresztül homályosan szürődött be a napvilág.

A terem egészen üres volt; hanem a belső

Digitized by Google

falában látszott egy kandallószerü mélyedés, »egy« darab kőből faragva; azt is vasajtó zárta, csalóka-zárral csukódó.

A kulcshordó várnagy ezt az ajtót is felnyitá a bán parancsára.

A fülke is üres volt. Három szakaszra volt osztva: egyikben sem volt semmi.

A bán némán mutatott az üres odúra, Ocskay is odameredt tekintetével ebbe az ürbe, homlokát leránczolta, öklét ajka elé szoritá s ballábát maga elé feszité; mint ahogy tesz az ember, mikor egy széditő meredély szélén áll s alánéz a sötétes mélységbe s ugy érzi, mintha valaki állna a háta mögött, aki le akarja onnan taszitani.

A két férfi szeme e sötétségtől ellakva, önkénytelen egymását keresve s azt látszott megkisérteni, hogy melyik állja ki a másiknak a lángját?

— Mi hiányzik innen? kérdezé Ilonka; aggasztva e baljóslatos csendtől.

— A »korona!« felelt rá a bán.

— S miért nincsen az itt?

Hiszen ez az, amit az a két égő tekintet kérdez igy egymástól.

Miért nincsen itt a korona? Szent Istvánnak koronája; a magyar állam symboluma; a

Digitized by Google

nemzet örök ereklyéje; melynek távolléte pusztulás, inség, dögvész az országon, visszakerülése uj öröm, boldogság, kigyógyulás?

Miért nincs az itten?

Hiszen ha erre neki felelni tudna ez a két ọkos nagy ember!

Ha felelni tudnának rá a cancellárok, a bánok, a primások és miniszterek!

Ha felelni tudnának a »szövetséges rendek,« az országgyülések!

Ha felelni tudnának a tanácskozásra összegyült Anglia, Dánia, Svéczia, Hollandia, Oroszország követei, kik mind abban a kérdésben fárasztják diplomatiai tudományuk egész egyetemét, hogy »miért nincsen itten a magyar korona?«

A bán elkeseredetten csapta be a fülke vasajtaját; megtörlé szemét; tán köny szökött belé? s aztán karját nyujtá Ilonkának, s vezette őt, egy fokkal alább, a földszintre.

A torony legalsó osztályában a boltozatos előtornácz kétfelé választá az épületet, jobbra is, balra is, nehéz vasajtók nyiltak.

— Ez itt a mi kincstárunk, szólt a bán, az egyik ajtóra mutatva, a hová a háborus idők alatt családunk minden várkastélyából össze-

Digitized by Google

hordta legértékesebb ereklyéit. Érdemes a megtekintésre.

Hogy ne? Egy régi ereklyékkel telt kincstár.

Hanem Ilonka egy másik vasajtóra lett figyelmes. A melyik átellenben volt; előtt járt alá s fel egy őr, karjára vett fegyverrel. A vasajtó fölött volt egy kerek ablak vastag vasrácscsal, ezen keresztül hangzott a bezárt oduból valami nóta, rekedtes férfihang danája:

Az a nóta, ami a rácson keresztül hangzott, nagyon ismeretes volt azon időkben Magyarországon. Mindenütt énekelték a mezőkön; — de Pozsony fővárosának a várában bizonyára csak az ilyen vasrácson keresztül énekelték:

»Lám a német mily kövér:
Bőribe se fér.
Mégis mindig enni kér:
Szegény magyar vér!«

— Ez itt börtön? kérdezé Ocskay.

A bán kedvetlenül felelt:

— Igen; de nem a rendes hadifoglyok számára, azok szabadon járnak a város falain belül; ide csak azokat szokták zárni, akik mint nagyon gyanus, vagy veszedelmesnek talált kémek lettek elfogva.

Digitized by Google

— Szabad lenne őket meglátni? kérdezé Ilonka.

— Miért ne? ha kegyelmed óhajtja. Mondá a bán; gondolva magában, hogy ezt az asszonyt bizonyosan megszállta a jótékonysági szellem. A szegény raboknak szokás aprópénzt ajándékozni: azon ők vesznek maguknak dohányt. Inte a várnagynak, hogy keresse ki a csomagból a börtönajtó kulcsát. »Egyébiránt biztosithatom kegyelmedet, mondá Ilonkának, hogy nem igen fog itten valami megnézésre méltó arczokat találni. Csupa alsórendü pofák.«

— Csak azt az egy embert szeretném látni, aki most énekelt, a hangja nagyon ismerős nekem.

— No akkor igazán csallóközi szerencse volna, ha ráismerne kegyelmed; mert az a ficzkó, aki ebbe a ketreczbe magányosan van bekalodázva, a legfurfangosabb gézengúz, a kiből az alatt a másfél év alatt, hogy ide bekerült, még csak azt sem lehetett kivenni, hogy kinek híják? Hasztalan vallatják azt, mert mindenre olyan feleletet ád, hogy senki sem okosodik ki belőle.

Ez alatt felnyitották a nehéz lakatokat, a vasajtó feltárult, szabad volt belépni.

Digitized by Google

A lánczravert fogoly ott kussadt a falhoz támaszkodva háttal, s amint meglátta a belépő nagy urakat, fütyölésre változtatta a nótáját, de nem hagyta abba.

Ilonka bizony ráismert az emberre; Marczi volt az: az ő Marczijuk a lévai kastélyból.

— No te ficzkó, hadd abba egy kicsit a füttyszót; aztán állj elő: ő kegyelmeik akarnak veled beszélni.

Marczi ugy tett, mintha nem is látná meg Ilonkát.

— Mi a neved, jó fiu? szólt hozzá Ocskay.

Marczi félreszegte a nyakát nedélyesen, s azt felelé:

— Een nekem bizony az a nevem, ami az apámé, kettőnknek van egy nevünk; meeg se veszünk össze rajta.

— Mióta vagy itten?

— A kapuzárás óta.

— Hát miért fogtak el?

— Mert annak, aki kergetett, jobb lova volt, mint nekem.

A bán közbeszólt:

— Bécs alatt fogták el a ficzkót, levelet akart valakinek vinni. S mikor látta, hogy megkeritik, összetépte a levelet s megette. S azóta

Digitized by Google

ki nem lehet belőle venni, hogy ki küldte azt levelet és kinek?

— Hová való vagy? kérdé Ocskay, erősen szemügyre véve a legényt.

— Oda, ahol megsütötték a szőlőt.

— A kiejtésed elárulja, hogy palócz vagy.

— A vaóna nekem jó; mert akkor a palócz ülne itten, een meg otthon daraszolnék.

— Nincs valami kívánságod a kegyelmes urhoz?

— Csak arra keernem eő kegyelmét, hogy adatna más kalendáriumot a porkolábnak.

— Milyent? te!

— Hát a melyikben ne lenne egy heeten háromszor peentek.

— Azt érti alatta a ficzkó, szólt mosolyogva a bán, hogy hetenkint háromszor kell neki bőjtölni. Maga az oka, mért nem vallja meg, hogy ki lova-csikaja? Addig pedig ki nem szabadul innen.

Ilonka lopva egy ezüstpénzt csusztatott a fogoly markába, aztán sietett ki a börtönből. Biz az nem is női idegeknek való légkör itten.

A börtönajtót bezárta a várnagy s azután az átelleni vasajtó lakatjait nyitogatta fel.

Ez alatt Ilonka ezt súgta a férjének:

— Ez a fogoly odabenn, szegény meg-

Digitized by Google

boldogult bátyám inasa. Bizonyosan anyánk küldte őt hozzám Bécsbe, fogságom alatt, izenettel, akkor került rabságra.

Ocskay testét egyszerre a hideg is, a meleg is végigjárta.

— Hát mégis van egy ember a világon, aki élő tanuja Tisza Gábor megöletésének, s aztán annak a meggyalázásnak, amit ő rajta ezért elkövettek! Hát nem lettek valamennyien belefojtva a Tiszába! Ez még kimaradt valahogy. — Az egész ezred a bán tulajdona volt. Azé a magas uré, aki őt most a pozsonyi vár termein végigvezeti, udvarias bókolással előre bocsátva őt minden ajtóküszöbnél. Ennek az ezredét semmisitette ő meg Tisza-Becsnél. Egy ember kimaradt. Az bizonyosan Léván volt akkor, a hajdani gazdája anyjának a kastélyában. Most ez az utolsó ember a sors véletlenéből Pálffy bán kezébe kerül, mint hadikém, s az holtig foglyul tartja őt itt e torony fenekén, makacs hallgatásáért! S ezt soha se tudja meg senki, ha őt a véletlen ide nem hozza.

A másik vasajtó is kitárult: a bán karját nyujtá Ilonkának s bevezette őt a vastag fal ablakán át homályosan világitott terembe. — Ez volt a Pálffy-család kincstára. A felfordult világban mind ide hozatták fel a család értékes

Digitized by Google

ereklyéit, a miknek nagy része még a gazdag Fuggerek hagyománya volt.

Ilyen kincshalmazt nem egyhamar látni egy rakáson.

A bán sorba felnyitogattatá a nagy vasládákat, s elmagyarázta Ilonka előtt a sok műkincs értékét, alapos tárgyismerettel. Némelyikhez egész történet volt kötve; mást érdekessé tett a mester neve, a kinek a kezéből kikerült; igen épületes volt a művészi kezelés, a foglalat némelyiken; ritkaságokban sem volt fogyatkozás: megfizethetlen drágakövek azok közt, miket a krónika »paragon« névvel czimez.

Ilonka nem hogy egy szóval, de arczának egy tekintetével sem fejezte ki mindezen drágaságok fölötti bámulatát.

Egykedvüen, szomoruan hagyta magának mutogatni a boglárokat, kösöntyüket. Cellini remekműveit. Semmire sem derült fel az arcza.

Végre egy szekrényt nyittatott fel a bán; mely tele volt csupa merő arany-nyaklánczokkal, a minőket főuri családok hölgyei viselnek nagy pompa alkalmával. Franczia, mór, velenczei, erdélyi, szerb, török ötvösművészet remekei mind; bámulatraméltók a változatosságban, amit emberi kevélység kigondolni képes.

Digitized by Google

Ilonkának az arczán még csak kiváncsiság sem látszott.

A bán finom udvaroncz volt — s talán még egyébre is gondolt. Azt mondá, egyszerre Ocskayhoz fordulva:

»Méltóságos brigadéros uram; ugyan válasszon ki egyet ezek közül a lánczok közül, a mai szép nap emlékeül, a felesége számára.«

Ocskay László Ilonka szemébe nézett. Olvasta-e tán e merev tekintetben a sziv legtitkosabb gondolatját? Mondott-e neki valamit ez a mélán elmerengő arczulat, e szomoruan hallgató száj?

»Kegyelmes uram: viszonzá a bán szives ajánlatára, nagyon köszönöm a kegyes megkinálást, s bizonyára nem utasitom azt vissza, sőt sietek elfogadni. Ha szabad nekem a megmutatott lánczok közül azt kiválasztanom, a melyik az én feleségemnek legjobban tetszeni fog, ugy én azt a lánczot kérem a számára, a melyik annak a palócz fogolynak a kezére van kötve, a rajta függő klenodiummal, a palóczczal együtt. Ez a ficzkó az én nőm testvérének inasa volt valaha, az anyósom hajduja később, bizonyosan a napam küldte a fiut levéllel Bécsbe a feleségemhez, mikor őt foglyul ott őrizték. Nem járt ez ember semmi veszedelmes titokban.

Digitized by Google

Bocsássa őt szabadon kegyelmed. Ennek az ajándéknak fog a nőm legjobban megörülni.

Ilonka nem tartóztathatta vissza, hogy zokogva ne boruljon a férje vállára. Bizony azt tette volna e perczben, ha a világ leghatalmasabb ura előtt állt volna is. Hogy az igy kitalálta szive legnehezebb kivánságát.

A bán maga is meg volt hatva.

Megszoritá Ocskay kezét.

— A kegyelmetek kivánatára; de leginkább a kegyelmed jótállására megteszem azt, hogy szabadon bocsátom a makacs ficzkót, a kinek még a nevét sem tudtam meg eddig. Most már nem is kérdem. Magukkal vihetik.

Erre a szóra aztán tanulhatott valamennyi zafir, gyémánt, opál az egész kincstárban Ilonka arczától, hogyan kell ragyogni? Ez a tündöklő arcz maga volt egy kincstár: s mikor erre nézett, gazdagabbnak érezte magát Ocskay az egész Pálffy-majorátusnál.

Valjon mi volt ez tőle? Hogy kihozza az örök feledés sirjából azt az egyetlen embert, a ki élete legátkosabb titkának birtokában van?— Csak a közönséges lovagi nagylelküség-e, mely a szeretett nőnek, ha egy rejtett kivánságát kitalálhatta, azt rögtön teljesiteni siet, s nem kérdi, mennyibe kerül? Vagy talán a férfiui dacz,

Digitized by Google

mely megunta a sarkában kullogó balsors elől futva-futást, s egyszerre szembefordul vele, odatekint a rejtélyes végzet arczába, letépve róla a fátyolt s kevélyen provokálja maga a fátumot, s ő vet neki gáncsot? — Vagy talán arra gondolt, hogy hiszen beszéljen hát ez a tuskó, ha meg akar szólalni: ő annyi babért szerzett már a fejére, hogy az eltakarja a meggyaláztatást, s a nő szerelme olyan tenger, hogy abba még a testvér koporsója is elsülyed. Ilonka őt még akkor is szeretné, ha megtudná valaha, hogy ő volt az, aki a bátyját megölte.

Vagy talán számitott? Az emberi hála gyönge csiráira gondolt? Ez az ember, a kit most az életnek visszaad, hű ragaszkodással fog érte megfizetni? s fenyegető kisértetből virrasztó eleven őrévé válik álmainak.

Ki tudja?

Előérzete nem súgta meg neki, hogy ennek mi következése lehet még valaha?

A börtönajtó ujra kinyilt, a rabot kihozták, levették a lánczait.

— No te ficzkó, mondá neki a bán. Mai napság ugyan jó kalendáriuma van a porkolábnak. Neved napja van benne; pedig nem is mondtad meg, kinek hínak. A te urasszonyod kegyes kérésére szabadon bocsátlak. Elmehetsz,

Digitized by Google

a lánczodat is elviheted emlékül, és aztán, ha akarsz, beállhatsz Ocskay brigadéros uram farkasbőrös kuruczai közé.

A palócznak még csak egy arczvonása sem mozdult meg erre a szóra. Nagy hideg flegmával kétrét hajtogatá az ajándékba hagyott lánczokat s a vállára veté. Azzal kétfelé törülte a savószin bajszát s azt mondá nagy hegyesen:

»No een hát már most csak megleszek valahogy; de hogy eel meg majd nálam neekül a várkapitány?«

— Bolond ez, vagy idióta! mondá a bán Ocskayhoz.

— Mind ilyen a palócz, felelt az rá.

Pedig hátha más is volt abban, mint palócz golyhóság! Hátha ez az ember, mikor hallgat, akkor magában beszél; sőt mikor beszél is, akkor is mondogat magában valamit; de mást. »Te vagy az a hős? Rákóczy menyköve? Azért csak pribék vagy. Megölted az én jó uramat. — Elvetted az édes hugát? Szeret nagyon? Boldog melletted nagyon? — Azért mégis csak pribék vagy. — Kiszabaditasz a börtönömből, holtig kenyeret, mundért adsz; megis becsülsz, magad mellett járatsz? ott leszek, szolgállak hiven, hallgatok csendesen;

Digitized by Google

őrizlek, oltalmazlak, vért is ontok érted; hanem mégis csak pribék vagy, gyilkos vagy, s eb legyek, ha valaha én téged szeretni tudlak!«

Meglehet, hogy az az ostoba pofa ilyeneket rejtett.

. . . . . .

A nagy templomban megszólalt a harang, annak jeléül, hogy a fejedelemnő a reggeli misére indul. Ocskay búcsút vett a bántól.

»A viszontlátásig« mondá neki a bán.

»Már — vagy itt, vagy a csatamezőn.«

Ugy váltak el, mint akik lehetnek valaha igen jó barátok s igen jó ellenségek.

Reggel kilencz órakor már útban volt a fejedelemnő. A bán egész a város határáig kisérte, a hintaja mellett lovagolva. Ott átadta a kisérés tisztjét Ocskaynak. A várfokról huszonegy lövésre dördültek az ágyuk, s a mezőn felállitott csapatok sorlövést adtak; a fejedelmek üdvözlete menydörgés.

Szemben a császári csapatokkal volt felállitva Ocskay lovassága. Az egész dandárját magával hozta. Ötezer lovast utikiséretnek! Mind nyalka, zöld dolmányos, verescsákós, farkasbőr-kaczagányos vitézek. Sokan vannak közöttük, akik egész Bécs városa kapujáig ellovagoltak már, hogy fejedelemasszonyukat

Digitized by Google

megláthassák. Az övék a dicsőség, hogy legelébb megláthatják.

Innentől kezdve aztán egész Nyitráig egy diadalmenet az út. Minden város, minden falu ünnepi diszbe, virágba öltözött. A nép sokféle nyelven beszél, de egyforma szivvel szeret.

A fejedelem Nyitrában várta nejét. A felvidéken ez volt a legalkalmasabb hely fejedelmi pihenőnek: diszes várkastélya, vagyonos polgársága, gazdag főpapjai, szerzetes kolostorai lehetővé tették a vendéglátást. — Pozsonytól odáig azonban jó két napi járó az út legjobb idővel is. Az első éjszakát a fejedelemnőnek kiséretével együtt a semptei várban kellett tölteni. Az is Rákóczy vára volt: nem rég foglalta el: sok harczot kiállott régi erősség.

Semptétől továbbutaztában a fejedelem által előre küldött hintóba ült át a fejedelemasszony, kisérő hölgyével, Ozmonda grófnővel együtt. Azt kivánta, hogy Ocskay Lászlóné is az ő hintajában foglaljon helyet. Udvari etiquette szerint Eleonora maga foglalta el a hátulsó ülést, a kisérőhölgyek vele szemközt szoktak ülni.

Azalatt, amig Ocskay László, a fejedelem-

Digitized by Google

nő kivánatát tudatva Ilonával, őt a hintajából hozzá átvezette, egy érdekes titkot közölt vele.

— Kedvesem. Tudsz-e te egy kevéssé tettetni?

— Ki? Én? — A nő nagyot bámult. A szót ismerte, de a megfelelő fogalmat nem.

— Te a fejedelemnő hintajában fogsz ülni, vele szemközt, és azalatt ugy kell parancsolni tudnod az arczvonásaidnak, hogy azok se meglepetéssel, se elpirulással, se valami örömnek a kifejezésével valami titkot el ne áruljanak. A titkot előre megsúgom. — A fejedelem meg akarja lepni a feleségét Nyitrán innen, ő maga lovagol eléje, kapitányi ruhában, s mintha a fejedelem nevében tenné, egy bokrétát nyujt át az asszonyának. Azt akarja megtudni, hogy valjon ráismer-e a neje? Hat év óta nem látta őt. Mikor elragadták az oldala mellől, hogy fogságra vigyék, Rákóczy Ferencz simára borotvált ifjoncz volt, a rövidre nyirt tarkón az allonge-paróka. Ilyennek látta őt Eleonora az elválás pillanatában, s azóta is mindennap, ha mikor az arczképe előtt elmélázva megállt; — ha álmodott is róla, csak ilyennek álmodhatá. Most pedig Rákóczy Ferencz egy ősmagyar dalia, a legigazabb magyar arcz; láttad egynehányszor, beszéltél is vele. Ő a legszebb

Digitized by Google

magyar férfi a világon. Arczában jóság, ész és erő van kifejezve. Festő nem divinálhatná ki, hogyan fessen hősnek és fejedelemnek valódibb arczot? Eleonora soha sem láthatta ezt a gyönyörü fejet; még nem is álmodhatott róla. A megnyult, sima udvaroncz képe után idegen lett neki az az erős vonásokra kidomborult arcz, hatalmas pörge bajuszával; s a sima nyirott fej után, mit vagy paróka, vagy hálósapka takart, ez a dusgazdag göndör hajtól körülárnyékozott oroszlánfő. Alig fog ráismerni. — Még a hangja is más lett. Tudod: a franczia az orrából beszél, hadarva, a német nyitott szájjal és csácsogva, a magyar a torka mélyéből és minden szót megropogtatva. — A fejedelem azt a gyöngéd találós mesét akarja feltenni, valjon ráismernek-e? Ezt teneked nem szabad elrontanod. Mikor oda fog a hintó mellé lovagolni, neked nem szabad elárulnod, hogy ismered. Hideg fejbólintással kell visszaadnod az üdvözlését; ha megszólit, »százados kapitány urnak« czimezned; s ha a fejedelemnő kérdeni találja: nem ismered-e ezt az urat, azt felelned rá, hogy soha sem láttad.

— Istenkém! sóhajta fel Ilonka; borzongatva és csiklandozva attól a gondolattól, hogy ő neki már most hazudni kell: — csak tréfá-

Digitized by Google

ból — és szent czélra és hivatalból; — de az is nehéz. Valjon kiállja-e?

— No hát kedves jószágom, már most tudod, hogy mihez tartsd magad? — De ki ne fecsegd az egészet rögtön Ozmonda grófnőnek! — Ő soha sem látta a fejedelmet.

Ilonka erre a szóra megkeményité a szivét.

— Tüzes vassal sem veszik ki belőlem, meglátod!

Aztán egészen büszke volt rá, hogy őtet ilyen nagy államtitok megőrzésével bizták meg: s föltette magában, hogy annak meg fog felelni egész tehetségével.

Ugy történt, ahogy Ocskay László megmondá.

Ujlakon túl, mikor a szőlőhegyekről aláereszkedtek a hintók, szemközt jöve a Nyitra felől egy század a fejedelem palotásaiból, s azoknak az élén maga Rákóczy Ferencz, egyszerü századosi egyenruhában.

Mikor a fejedelemnő hintajához ért, odalovagolt a nyitott kocsi-ablakhoz s egészséges magyaros üdvözlettel szólitá meg a fejedelemnőt

»Szerencsés jó napot kivánok, felséges asszonyomnak!«

Eleonora kiváncsian hajolt előre és rábámult a megszólitóra ....

Digitized by Google

. . . . Csakugyan nem találta ki a rejtélyt! — Nem ismerte meg a magyar arczban a régit, a magyar szóban a hajdanit . . . .

A fejedelem egy bokrétát tartott a kezében; — orgona-virág volt az. Ez idő szerint a legujabb disznövény Európában, amit a császári tudós botanikus Busbach hozott nemrég Kis-Ázsiából, fejedelmi diszkertek pompájául.

— A fejedelem küldi általam ezt a bokrétát felségednek.

A virágot megismerte Eleonora; de a szavakat nem érté. Ozmonda grófnő magyarázta meg neki azokat németül. És azután a fejedelemnő válaszát is viszont ő tolmácsolá magyarul a tisztelgő lovagnak.

»Igen szépen köszönöm a bokrétát; ez az én kedvencz virágom. Ezt mi ugy hijuk, hogy »margaranthus.«

»Mi magyarok ebből a szóból »orgona-virágot« csináltunk.«

Igy folyt aztán a beszélgetés Ozmonda tolmácsolása mellett; a fejedelem beszélt magyarul a nejéhez, a fejedelemnő felelt a férjének németül s Rákóczy megvárta, amig azt neki Ozmonda leforditja.

»Felséged Nyitra várában ezen virágokkal találja a szobáit feldiszitve, folytatá Rákóczy;

Digitized by Google

de azt kérdezteti általam a fejedelem: hogy nem árt-e azoknak az illata felséged drága egészségének?«

Eleonora megértve a kérdést, megadta rá a választ.

»Köszönöm a fejedelem szives gondoskodását, és kérdését. Egészségem nagyon jó, hála a mindenhatónak, s szobáim otthon Bécsben is mindig tele vannak virágokkal.«

»Vajha ne lenne felségedre nézve Bécsben az otthon, hanem minálunk!«

A fejedelem e szóval csaknem kiesett a szerepéből; ez túlment a százados illetőségén.

A fejedelemnő nagyon rá is nézett érte.

»Hogyan? Ezt is a fejedelem megbizásából mondta kegyelmed?«

»Minden bizonynyal.«

»Otthonnak kell neveznem azt a házat, a hol a gyermekeim vannak.« Mondá erre a fejedelemasszony.

A fejedelem hátrarántotta a paripáját. Bizonyosan egy porszem eshetett a szemébe, azt kellett kitörülnie.

Megint előre léptetett s folytatá a beszélgetést.

Digitized by Google

»Szabad a fejedelmet megnyugtatnom az iránt, hogy gyermekei egészségesek?«

»Mondja meg kegyelmed, hogy testileg, lelkileg épek és egészségesek: — jó órában legyen mondva! — A nagyobbik igen szelid, komoly és jó tanuló; már latinul is olvas és confirmálva is van.«

Rákóczy csak alig tarthatta féken a nyelvét, hogy rögtön ne folytassa a kérdést, mielőtt a mondottakat Ozmonda grófnő leforditja neki magyarra.

»És a kisebbik?«

A fejedelemnő mosolygott. Milyen furcsa ember ez a kapitány! Ő is olyan mohón tudakozódik a kisebbik felől; akár csak az apja. Annak volt az a szivbeli kedvencze. Csak azért se dicséri fel előtte — a r a j k ó t.

»Óh a kisebbik, az nagy pajkos. Az inkább szeret játszani, birkózni, mint betüket megölni. Makacs, akaratos, szilaj fiu: egészen az apja fia!«

Ha e szavaknál az arczába nézett volna Eleonora Rákóczynak, lehetetlen, hogy ki ne találta volna a maga rejtélyét, az a kisugárzó öröm mindent elárult volna az »ő« szemei előtt.

»Szabad e jó hirrel visszaszáguldanom a fejedelemhez?«

Digitized by Google

Rákóczyné még többet is mondott.

»Mondja el kegyelmed neki még azt is, hogy fiai minden reggel, este az ő arczképe előtt mondják el imáikat. Mondja el neki, hogy az ő neve az, a mivel ébrednek, az utolsó szó, a mivel aludni mennek: ez békiti ki őket, ha összeczivódnak. Mondja meg neki, hogy mikor asztalnál ülnek, legjobb falatját mindegyik a tányérján felejti: azt mondják: »apa távolban van és talán éhezik.« — Mondja meg neki, hogy éjszaka, mikor magukra vannak, felkölti egyik fiu a másikat álmából s tanitgatja azokra a magyar szavakra, a miket a felszolgáló cseléd-től ellopogatott, hogy tudjanak apával beszélni valaha!«

De már ezt nem várta be Rákóczy, hogy leforditsák neki németből magyarra. Nagyon tüzes volt a paripája. Előre ragadta. Nem maradhatott meg a hintó mellett, hogy el ne árulja magát.

A fejedelemnő azt hitte, hogy ennek igy kell lenni. Valamit súgott Ozmondának, mire a grófnő, kihajolva a hintó ablakán, visszahivta a lovagot.

»Kapitány ur! Jőjjön vissza, kérem. A fejedelemnő meg akarja önt jutalmazni.«

Digitized by Google

Rákóczy visszatérve, feszes udvariassággal viszonzá:

»Felséges asszonyom! Nekem a fejedelem által meg van tiltva minden jutalom elfogadása.«

»De »ezt« talán?« mondá Eleonora, letörve egy ágat a lilaszin orgonavirágból s odanyujtva azt Rákóczynak.

Ehhez már nem kellett tolmács.

Rákóczy levette a kalpagot fejéről, s mig Eleonora az orgonavirágot a sastollas forgó mellé odatüzte, egy áhitatteljes csókot lehellt arra a hófehér bársonykézre.

És Eleonora még akkor sem ismert rá.

A fejedelem aztán vágtatott tova a »maga« virágjával Nyitra-Lehota felé, nemsokára messzire elhagyta a nehéz hintót, ami lassan döczögött előre a maga hatos fogatával.

Ilonka nem rontotta el a tréfát az egész beszélgetés alatt. Pedig sok jó alkalma lett volna hozzá, hogy megitassa az egereket, mert mindent értett, ami másra nézve ismeretlen titok volt; de tartotta magát szilárdul a férje utasitásához, s ha néha-néha elővette az érzékenység, eltakarta az arczát a kézbeli kendőjével, mintha az uti por ellen védelmezné magát, s a mellett ugyan őrizkedett a fejedelem arczára

Digitized by Google

tekinteni, nehogy elárulja magát, hogy ismeri ezt a lovag urat valahonnan.

Hanem épen ezáltal tette magát gyanussá — Ozmonda előtt.

Ozmonda észrevett a fejedelemnővel beszélgető lovag arczán valami könnyü megdöbbenést, amint az Ocskaynét meglátta a hintóban s az sem kerülte ki a figyelmét, hogy a lovag többször vetett beszédközben futó pillantásokat Ilonka felé: mig Ilonka állhatatosan a fejedelemnő arczára nézett, sőt néha kitekintett a hintó másik ablakán a mezőre. Ez a közöny erőltetve van. Egy ilyen szép délczeg lovagot minden nőnek ugyan szembe kell nézni, — aki azt először látja.

Ezt nem akarta Ozmonda kitanulatlan hagyni.

Amint a kisérő lovag elvágtatott: azonnal megszólitá Ilonkát.

— Kegyelmed, brigadérosné asszonyom (a fejedelemnő előtt az udvarhölgyeknek nem volt szokás egymást tegezni) ismeri talán ezt a lovagot?

Ilonka meglepetve tekinte a kérdezőre.

— Honnan gondolja ezt kegyelmed?

— Onnan, hogy egyszer sem akart ránézni, mindig elforditotta az arczát. Ha soha

Digitized by Google

sem látta volna, jobban megnézte volna. Látta őt már valamikor?

Most itt lett volna a feladat: mondani valamit, ami az igazságot — megkerüli!

Hiszen ha csak mondani kellene, az még valahogy kitelnék: de mit szól hozzá az arcz: mely arra a puszta gondolatra, hogy most hazugni kellene, egyszerre tüzlángba borul?

Az elpirulást pedig másra magyarázzák. Ozmonda kaczag.

— Haha! Kegyelmednek ugyan melege lett egyszerre! — Nem látta, nem ismeri ezt a lovagot?

— Láttam is, ismerem is: — mondá Ilonka, s ezzel a szóval visszaparancsolta a lázadó piros vért az arczából. Nem esett hazugságba. De a szive mégis csak nyugtalanul dobogott, mintha valami nagyot vétett volna.

— Akkor a nevét is tudja kegyelmed?

— Tudom; de nem mondhatom meg.

— Ej, ej! egy név, ami kimondhatatlan! Ez veszedelmes titok lehet.

— Ha veszedelmes, csak rám nézve az.

— És Ocskayra nézve nem?

— Épen nem.

— A kapitány igen szép ember.

— Igazán az.

Digitized by Google

— Ideálja a férfinak.

— Magam is azt hiszem.

— Még Ocskaynál is szebb embernek találja kegyelmed?

— Még nálánál is. Ő a legszebb férfi Magyarországon.

— Ah ez naiv vallomás. A női erény hazájában! — Hát már idáig terjed Trianon?

Ozmonda csipkelődései nem fájtak volna Ilonkának; ha a fejedelemnő arczán nem kellett volna látnia a szigoru megrovást, ami ezeket követte. Eleonora maga példányképe volt a hitvesi hűségnek.

— Hagyj békét Ilonának! mondá a fejedelemnő.

— Hisz én nem kérem semmi titkát: csak az ismerős lovagnak a nevét. Azt felséged is követelheti tőle.

— Az igaz, Ilona? Hogy híják ezt a lovagot?

Ilona arcza most már elsápadt; olyan volt, mint a vallatott rab, aki a biró kulcsos kérdései előtt alig tudja tovább rejtegetni titkát.

— A nevét nem mondhatom meg.

— Akkor te szereted őt!

Amikor ezt mondta a fejedelemnő, arczában annyi nehéz vád, oly terhelő itélet volt,

Digitized by Google

hogy Ilonka nem tehetett róla, de kénytelen volt magát ellene védelmezni. — Csendesen, nyugodtan válaszolt.

— Szeretem: — mint ahogy szereti őt bizonynyal m i n d e n magyar asszony.

Eleonora arczán, mint a felébredés, oly gyors volt egyszerre az átmenet a fagyos szigorból a verőfényes örömbe.

— E z R á k ó c z y v o l t? kiálta megragadva Ilonka kezét. S azzal be sem várva a választ, hirtelen kihajolt a hintó ablakán s utána nézett sokáig az eltávozónak. — Olyan jól esett még a porát is látni, amit a lova fölvert az uton.

Azalatt pedig el nem ereszté Ilona kezét a magáéból. S mikor már nem láthatott a hintóablakból semmit, akkor engesztelő kegygyel megcsókolá Ilonka arczát, s aztán feddő szóval fordult Ozmondához:

— Látod, ezt a titkot te vallattad ki Ilonával! Neki nem kellett volna ezt elmondani. Már most hozzuk helyre a hibánkat, s tegyünk ugy, mintha nem tudtunk volna meg semmit.

Ozmonda irigy volt Ilonkára. Ugy tett, mintha örülne a sikerült tréfának.

A fejedelemnő pedig egész gyermekké lett

Digitized by Google

az örömtől: alig birt magával. Ilonka szavait szedte elő rendbe.

— Hát csakugyan ő a legszebb férfi az országban? — Hát igazán ideálja a férfinak? — Még Ocskay Lászlónál is szebb férfi? — Igazán?

Olyan lett az arcza, mint egy menyasszonyé.

Vége volt a feszes etiquettének; a három asszony össze-vissza fecsegett minden édes bohóságot — az ismeretlen lovag felől, magyarázva ezt a képzelhetlen átváltozást és leginkább azon csodálkozva, hogy a fejedelemnő hogy nem ismert rá legalább a szemeiről, de a hangjáról sem a férjére?

— Én attól féltem, hogy a fejedelem elárulja magát, mikor a gyermekeiről beszélt előtte a fejedelemasszony; mondá Ilonka.

— Ahán! Azért ragadta ugy el egyszerre a paripája előlem!

— Én nagy vétséget követtem el, tudom, mondá Ilonka, hogy nem tudtam megőrizni a titkot, de mikor ugy fájt a lelkemnek, a mért azt mondtam, hogy van Ocskaynál szebb férfi a világon.

Ozmonda nevetett. »Pedig nem is igaz. Nekem Ocskay szebb.«

Digitized by Google

Ilonka rábámult. Hogy lehet egy nő olyan vakmerő, hogy a feleség előtt legszebb férfinak találja annak a férjét.

Ozmonda vette észre a hatást s csak azért is növelte azt: »bizony mondom: ha valakit szerencsétlenné akarnék tenni, az nem a fejedelemnő volna, hanem Ocskayné asszonyom.«

— Vigyázzunk! suttogá Eleonora, Ocskay jön!

Arra egyszerre mind a három hölgy komoly mintákba erőltette az arczát, hogy Ocskay észre ne vegye, miszerint a titok ki van találva.

Azt jött jelenteni a brigadéros, odalovagolva a hintó mellé, hogy a lehotai várkastélynál pihenőt fognak tartani, hogy az egész kiséret együvé jöhessen s aztán együtt vonulhassanak be Nyitra várába.

A Pozsonyban volt külföldi követek, s a cancellár, Wratislaw, és azonkivül a közbeeső vidék uri rendjének szine-java mind csatlakozott a fejedelemnő kiséretéhez; ugy, hogy a határvendéglátónál már egész szekérvár gyült össze.

A fejedelemnő nem birta jó kedvét eltitkolni. Egész éles szint kapott tőle az arcza.

— Brigadéros uram! mondá Wratislaw

Digitized by Google

Ocskaynak. A fejedelemnő nagyon jó pirositót használ. Tegnap még olyan halavány volt, ma meg olyan szinben van, mint egy farsangi menyecske.

— Azt a pirositót alighanem az én feleségem adta neki kölcsön: — sejteté Ocskay, gyanakodón nézve az asszonya után, aki azonban nagyon kerülni látszott a férje szemeit.

Innen aztán cum gentibus indulának meg Nyitra felé. Mentül közelebb jutottak, az ut annál inkább el volt lepve összesereglett népsokaságtól: az örömujjongó tömegtől csak lépésben lehetett haladni. A hintó mellett lovagló Ocskay pedig alig birta az odafurakodó bámulókat visszatartani, hogy a lovak lábai, meg a kerekek alá ne kerüljenek.

Az ágyuk üdvlövései dörögnek a messze kimagasló Czoborhegy bástyafokáról; elenyészve a nép üdvriadalában.

Az egész tájékot Nyitra felől arany köd borítá, amint a lemenő nap a porfelleget bevilágitotta.

Egy tölgyfa-csoportoktól körülárnyalt dombon várt a fejedelem kiséretével az érkezőkre.

Környezetét képezték az erdélyi nemesek, a magyar főurak, a párduczbőr-kaczagányos

Digitized by Google

skarlátpiros dolmányos palotások, s az idegen főtisztek pompában tarkálló csoportjai. Ő maga azok közt a legfényesebb alak; királyvörös bársonymentében, aranyszövetü dolmányában, hermelines kalpaggal a fején; igazi fejedelmi jelenség.

A rengő kócsagtoll mellé oda volt tüzve a margaranthus-virág is.

Mikor a fejedelemnő hintaja megérkezett a domb elé, Ocskay László előre vágtatott a fejedelem elé s kardjával üdvözölve őt, jelenté, hogy küldetését bevégezte. Mire a fejedelem inte neki, hogy dugja a kardját a hüvelyébe, a mi hadirendben álló katonákra nézve nagy kitüntetés.

S azzal a fejedelem odalovagolt egyedül a hintóhoz, s ott leszállva a lováról, maga emelé le a hintóból a fejedelemnőt.

Mikor megölelték egymást ott az egész nép láttára, azt dörmögé a fejedelem szerelmetes szóval:

»Hát a »rajkó« csakugyan egészen az apja fia?«

. . . . . .

Eddig tartott a csupa fény: — most jön az árnyék.

Digitized by Google

XXIII.

Árnyék a fény közt.

A viszontlátás első boldog napjai a fényes Nyitra várában nem tarthattak soká. A szövetséges rendek, s a békéltető külföldi hatalmak követei Éjsekujváron vártak a fejedelemre. Ott kellett a békekötés nagy munkájához hozzákezdeni.

Érsekujvár nem az volt akkor, a mi most.

Most is elég nevezetes város. A vasúton járókelőket itt várja a Bécs és Budapest közt legjobb étkező hely, s a kiszállásnál mulhatlanul fogadja a vidék permanens czigánybandája, walzert húz, ha osztrák egyenruhák szállnak ki a waggonból, nemzeti nótát, ha magyar celebritásokat sejt meg az utasok közt. — Akkoriban Érsekujvár a leghiresebb erősségek egyike volt Magyarországon. — Akkor volt

Digitized by Google

még csak erős státió azoknak, a kik Bécsből Budára, vagy megforditva utaztak.

Ma már nyoma sincsen a várnak.

A hatágú várcsillag, minden ága egy nő nevét viselte; az egyik volt a »császárnő«, a másik »zrinyinő«, harmadik »bécsinő«, negyedik »csehnő«, ötödik »forgácsnő«, hatodik »frigyesnő«. E földi csillaghoz jöttek oda eltemetkezni a világ minden nemzeteinek vitézei; ott feküsznek szépen: kunok, örmények és tatárok: Abessynia és Arabia lakói; dánok és spanyolok, frankok, németek, ráczok, és lengyelek; együtt a magyarokkal; — most valamennyi fölött a szántó ekéje huzza a barázdákat.

Husz évvel Rákóczy támadása előtt hosszu ostrom után foglalta el azt a római császár a török császártól: most sokkal könnyebben jutott hozzá, (a várbeli magyarok segitségével) a magyar fejedelem. Itt volt a fejedelmi udvar. Itt gyültek össze a fejedelemnő megérkezésekor a külhatalmak követei s a bécsi udvar megbizottai.

Alig fértek el valamennyien a városban: a kis földszinti házacskákban kellett magukat meghuzniok. Azoknak, a kik Versailles, London, Amsterdam, Moszkva pompájával voltak elké-

Digitized by Google

nyeztetve, nehéz volt magukkal elhitetni, hogy Érsekujvár is rezidenczia.

Pedig az volt. A mit nem bizonyitottak a falak, bizonyitották az emberek, még pedig nem csak azok, a kik a falakat lakják, hanem a kik a sátorok alatt tanyáznak. — Az egyszerü kis franciscanus kolostorban, mely a fejedelmi várlakot helyettesité, a »két« magyar haza főrendei voltak összegyülve; künn a ponyvák alatt tizenhétezernyi válogatott harczos tanyázott, azonkivül Ocskay dandára. Hadsereg volt az akkor.

Másnap reggel, a fejedelemnő megérkezése után, bemutatta Rákóczy Ferencz Eleonorának a maga pompáját: — hadseregét.

Eleonorának mutatta; de az idegen uraknak volt szánva a látvány.

Egy egész hadi nép csatarendben felállitva. Szép egyenruhás hajdu sorezredek, farkasbőr kaczagányos lovasság, a palotások piros és sárga dolmányokban, a franczia granátos zászlóalj medvebőrös süvegeivel, a svéd zsoldos csapat, tászlis dókájában, háromszögletü kalapjával, a török szarácsik, makk alaku bojtos süvegeikkel, hosszu dárdákkal, kiváltképen pedig az erdélyi nemesi gárda, minden gavallér más-más szinű, szabású ős magyar viselet-

Digitized by Google

ben: s mindezek mellett egész sorai a rézágyúknak! Valójában: a kinek ilyen kiséret áll a háta mögött, az nevezheti magát fejedelemnek! Együl-egyig harczedzett vitézek. S vezéreik is megannyi csatában kipróbált haderők. Vak Bottyán, a török háborúk hőse, Eszterházy, Forgách, Andrássy, az osztrák hadseregnél kitanult tábornokok: Bercsényi, a nagy organizátor, Károlyi, a mindig győztes, Ocskay, a Rákóczy mennyköve; azonkivül a franczia főtisztek a táborkarnál. S mindenek felett maga Rákóczy Ferencz, a kiben a nagy hadvezér, a hazáját szerető nemes sziv, az eszes politikus, és a bátor férfi nagy tulajdonságai voltak egyesülve, hogy őt arra a polczra emeljék, a honnan szemközt állva ifju ellenfelével, azt kivánhatja tőle, hogy az őt nevezze ugy, a hogy fejedelmek szokták egymást nevezni: »testvérnek.«

Ezt volt a legnehezebb megadni: erről volt lehetetlen lemondani. — Mindenki ohajtotta pedig, hogy béke legyen!

Olyan közelre szálltak le a csillagok az égből; az ember azt hitte, hogy csak a kezét kell kinyujtani, hogy leszedje onnan: a béke, a jóllét, a nemzeti nagyság, a szabadság, a mivelődés, a hatalom, a dicsőség, megannyi

Digitized by Google

csillag! Csak egy szó, és mind itt vannak az ember forró kezében, — csak egy szó s mind visszarepültek az elérhetlen hideg magasba.

Az uj császár, József, személyes ifjukori jó barátja volt Rákóczynak: mondják, hogy börtönből megszabaditásában is része volt neki: a magyarokat szerette; meg volt koronázva királynak. Pozsonyban, a történelmi hanton megtette a négy vágást szent István pallosával a világ négy sarka felé: Rákóczy nem követelte tőle ezt a koronát (még most nem) csak az erdélyi fejedelmi süveget, a mit Erdély rendei tettek az ő fejére. Hű szövetséges akart maradni. A magyar nemzet szabadságát követelte vissza. Erdély fejedelem-választási jogát: — nem a maga személyének: az országnak. Kész volt a fejedelmi süveget *átadni* akárkinek, de nem *eldobni*.

Azt mondják: a fejedelmek kezei hosszúk: — miért hogy még is olyan nehezen érnek egymással össze, a béke kézszoritására?

A katonai parádé legnagyobb dicsérettel ment végbe. Ocskay brigadéros dandára különösen felmagasztaltatott mind a külföldi képviselők, mind az osztrák főurak által. Meg is volt Ocskay magával elégedve.

A katonai pompát követte egy pompás

Digitized by Google

lakoma, melyben a magyar szakácsművészet ismét hiresen kitett magáért. Ittak ott áldomásokat magyar, német, franczia, svéd, angol, hollandi, lengyel és orosz nyelven: elnevezték a toasztmondók Rákóczyt csillagnak, napnak, tündérnek, oroszlánnak, félistennek: — csak csak épen e szót »fejedelem« nem szalasztották ki az ajkaikon; mig végre Bercsényi maga fel nem kapta a poharat s latinul, hogy mindenki megértse, fel nem köszönté Rákóczyt, mint »princeps Transsilvaniaet«. Erre aztán a magyarok természetesen nagy vivátot kiáltanak, Wratislaw a poharára tette a tenyerét s igazi cseh őszinteséggel kimondá, hogy ő neki előbb Bécsből kell utasitást vennie, mielőtt ily áldomásra poharat üritene; az angol ugy tett, mintha egyszerre megsüketült volna, a muszka rosszul lett s el kellett egy időre hagynia az asztalt, a franczia ellenben felszökött a helyéből s körüljárt sorba koczintani minden nevezetességgel s akkor vette észre, mikor a helyére visszakerült, hogy a poharában nincsen bor.

Rákóczy meg volt hatva Bercsényi hűségétől.

— Ugyan te Bercsényi, mondá neki, volna-e a világnak olyan kincse, a miért te engem el tudnál árulni?

Digitized by Google

A mire Bercsényi ezt mondá:

— Bizony mondom neked, én fejedelmem, hogy nincs a világnak olyan kincse, sem olyan veszedelem a földön, sem olyan fényes hatalom, a mi engem arra vegyen, hogy téged elhagyjalak valaha; — hanem egy kis neheztelésért nem mondom, hogy el nem hagyhatnálak.

. . . . . .

Lakoma után a fejedelem a magas vendégek mulattatására egy eredeti szinmüvet adatott elő, a minek a czime volt a Garabonczás diák: diákok által szerzett, diákok által előadott tréfa, a miben a nőszerepeket is mind a muzsafiak játszották. Általános tetszésben részesült a czimszerep játszója, a ki négyféle alakban is megjelen, majd mint öreg koldusasszony, majd mint prédikáló faczipős barát, aztán megint mint muzsikus czigány, utoljára mint kuruzsoló olajkáros: s mindannyiszor meglepően el tudta változtatni az alakját, arczát, hangját, s a különböző alakokat beszédmódjukban is hiven utánozá.

Ocskay ráismert ez alakra, még a szinpadon. Ez az ő pataki diákja volt, a kivel Léván mulatása közben, az Ilonka gyönyörűségére, Racine-féle darabokat adatott elő. Jávorká-

Digitized by Google

nak hivták. Az előadás után bemutatta a fejedelem a fiatal Rosciust az idegen uraknak, a maga igazi mivoltjában: a midőn a katonás magatartásu, büszke fejhordozásu vitézi alakról senki sem mondta volna, hogy ez az imént meggörnyedt komédiás. Jávorka a fejedelem egyik belső iródiákja volt, s a legbátrabb viaskodó; úgy, hogy sokkal többet forgatta a kezében a csákányt, mint a pennát.

Ocskay nagyon megörült, mikor Jávorkára ráismert. Mindig tetszett neki ez a fiatal ember, aki még csaknem gyermek volt, a mikor a zászlója alá állt, s azóta sem nőtt ki a bajusza (nagy boszuságára.) Az ilyen emberek, a kiknek nem akar bajuszuk nőni, rendesen keserüek, satyrikus humoruak a többi bajuszszal megáldott szerencsés emberek iránt, s csipős észrevételekkel igyekeznek a kigúnyolt hiányért maguknak elégtételt venni. Ez tetszett Ocskaynak Jávorkában leginkább: hogy ez mindenkinek ismeri a gyönge oldalát, s ha teheti, megszólja.

A szinielőadás után a fejedelemnő a hölgyekkel visszavonult theázni a belső szobáiba: az urak pedig a kártyázó asztalokhoz ültek. Ocskayt is hítták, még pedig Bercsényi asztalához; de kimentette magát, hogy később majd

Digitized by Google

helytt áll: elébb Jávorkával van valami beszélni valója. — Félrevonultak a tornáczba.

— Mit szeret kegyelmed inkább a kártyában: veszteni, vagy nyerni? kérdezé Jávorka Ocskaytól.

— Ugyan furcsa kérdés.

— No, mert az bizonyos, hogy veszteni: baj; de minálunk még nagyobb baj — nyerni.

— Nem értem egészen.

— Hát még kegyelmed nem hallotta hírét Bercsényi pénzes zsákjának?

— Nem igen nagy hire van arról generális uramnak, hogy zsákkal állna nála a pénz.

— Pénze válogatja. — Nem régiben együtt kártyázának éjfélután kakaskukoritásig vezéruraimék. Bercsényi roppant pénzt elveszitett, Szirmay nyerte el. Az összeg nem volt készen Bercsényinél, azt mondta, reggelig megküldi Szirmaynak; azzal hazamentek a szobáikba aludni. Hát amint reggel Szirmay ki akar jönni az ajtaján, majd ott nyomta a pénzes zsák, ami az ajtajának volt támasztva. Olyan nagy zsák volt az, a minőkben a gyapjut szokták szállitani. Tele volt rézlibertással. S a zsák oldalára oda volt ragasztva a miskolczi nagy tanácsgyülés határozata, miszerint a rézlibertást minden ember tartozik elfogadni a dós-

Digitized by Google

ság fejében, s aki azt el nem fogadja, nótába vétetik. Ezt a határozatot Szirmay pártolta épen legjobban. Szegénynek ugy kellett a palotások után kiabálni, hogy emeljék félre a pénzes zsákot, különben ki nem jöhet az ajtaján. Hiába haragudott érte, mert kinevették. Nem tehetett okosabbat, mint hogy következő este meg ő vesztett el nagy összeget Forgách ellen. Forgách nem tudta még a dolgot s reggelre az ő szobájába vándorolt a zsák. S azóta folyvást vándorol: ha egy új embert kaphatnak, ha veszt, az is jó, ha nyer, nyerni hagyják bolondul; hadd örüljön neki: másnap aztán ő emelheti a pénzes zsákot.

— Hát a fejedelem nem haragszik érte, hogy az ő pénzét igy kicsúfolják?

— Nem tudja a dolgot: én pedig meg nem mondom neki. Mert ha megtudja, beváltja a rezes zsákot aranynyal; pedig most sincs pénze.

— Nincs? kérdé Ocskay elbámulva. Hisz én velem Pozsonyban ezüstöt szóratott az utczán a nép közé.

— Bár inkább mi közénk szórta volna kegyelmed. Mi ugy élünk, mint az ördög árván maradt hét fia.

— Hát azok hogy éltek?

— Ugy, hogyha egy jóllakott, hat kop-

Digitized by Google

lalt; s ha egy nap mind a hat jóllakott, akkor hat nap mind a hét koplalt. — Erről persze kegyelmednek még csak sajditása sincsen; mert kegyelmednek ha elfogy a költsége, átugrik Ausztriába, beszerzi a télire valót, felruházza az ezredét a morva posztóból; de mi idebenn, akik a nagy háborut csináljuk Magyarországon, csak a pénzverésből élünk. A körmöczi, selmeczi aranyat-ezüstöt kiküldjük Sziléziába posztóért, ágyukért, fegyverekért, idebenn a kongóval fizetünk. Zúgolódik is az atyafiság a sok »szabadságért;« s azt suttogják kalap alatt, hogy a fejedelem, meg Bercsényi a maguk számára rakják félre az aranyat-ezüstöt.

— Hát a franczia segélypénz?

— Nem látta kegyelmed, hogy koczintott a követ ur az asztalnál az üres pohárral? Igér sokat, keveset ád.

— Igaza van; adjon maga a nemzet. Aki szabad akar lenni, feszitse meg a maga erejét; ne várja az égből a mannát. Contribuáljunk.

— Csakhogy ezt nem lehet leforditani magyarra. Contribuálni. Ilyen szó nincs a magyar dictionáriumban. Hiszen a német ellen is azért támadtunk fel, hogy contribuáltatni akart; s azért fogtunk fegyvert, hogy ami ilyen kegyetlen czudar szó van a világon, mint »dica,« —

Digitized by Google

»portio,« — »subsidium,« — »contributio,« azt mind lekaszaboljuk.

— Hát a nemesi rendek? A főurak?

— A főurak? A kiket kegyelmed itt lát, az mind hű szolgálatainak jutalmát sürgetni van itten, s ez a sok czifra erdélyi mágnás, aki mind ugy néz le ránk, mintha csak kölcsön adta volna nekünk a fejedelmet, otthon minden darab boglárjával adós egy szásznak, meg egy örménynek, s a zöld szattyán sarujának minden csikorgása a brassói varga pénzét siratja.— »Miseria cum sale.«

— Apró bajok. Vigasztalá (magát) Ocskay. Minden szabadságharczban igy van. A financziális oldala a dicsőségnek fekete. Azt csak nem tagadod, fiam, hogy hadseregünk hatalmas.

— »Miseria cum aceto!« mondá erre Jávorka. Azt meg már épen jobb nem látni közelről. Isten csodája, hogy a fejedelem rég oda nem dobta a kormánybotot közéjük s ugy nem tett velük, mint szent Pál az oláhokkal. A hány vezér, az mind majd felfalja egymást. Amit Bercsényi fundál, azt Forgách tőből kiforgatja, s mellett ugy ügyelnek egymásra, mint két udvari dáma. Jaj annak, aki az etiquettét megsérti. Valódi hypochondrái a becsületérzésnek.

Digitized by Google

Ott is fáj nekik, ahol senki sem bántotta. Keresve-keresik, hogy mivel sérthesse meg egyik a másikat? egy szóban, egy tekintetben, egy elmulasztott üdvözlésben. — Hallja meg kegyelmed és nevessen: mi történt a mai hadiszemle alatt? országos nagy eset. Forgács kommandérozta a felállitott hadakat, midőn a fejedelem végig lovagolt a hadsor előtt. Mikor aztán a hadsorok háta mögé került, a fejedelem tisztességből hüvelyébe dugatta a kardot a tábornokkal, ugy lovagoltatta az oldalán. A másodszori szemlénél Bercsényi járta körül a hadi lineát. Ez meg elfelejté Forgácscsal hüvelybe dugatni a kardot, mikor visszakerültek. Forgách most e fölött dühös: a fogait csikorgatja Bercsényire. Ő ezt szántszándékos megsértésnek veszi. Mint két udvari dáma! Mint két pedáns katona tiszt! Ez most képes egy ütközetet elveszteni azért, hogy a kevély fővezér meg legyen verve. Egy ilyen gyermekség miatt! — A fejedelem ideczélzott az asztal fölött azzal a meglepő kérdésével Bercsényihez, a mire még meglepőbb volt a felelet. Higyje el kegyelmed, hogy a háboruban csak a verekedés maga a tiszta munka, a többi — előtte utána — csupa kóczrágás, kis kutya-

Digitized by Google

fésülés, ispitályflastrom, enyves kéz, koldústarisznya, miseria cum sale et aceto.

Ocskay jót nevetett a bohó fiu expectoratióin. Hitte, hogy lehet bennük valami igaz; de hogy a való mennyire meghaladja a leirást, azt csak *másnap* tapasztalá.

Takarodóverés előtt ugyanis a vezérek mind felgyültek a fejedelem elfogadó termébe a tábori jelszó megtudása végett; a brigadérosok künn maradtak, a két tábornok, Bercsényi és Forgách, bementek a fejedelemhez, a jelszót átvenni.

Kevés vártatva, a nélkül, hogy a fejedelem belső szobájából valami hangosabb szóváltás hallatszott volna ki, hirtelen feltárul az ajtó, s kilép rajta Forgách, nagy felindulással, minden tiszteletet mellőző módon becsapva maga után az ajtószárnyat: az arcza sápadt volt, az ajkai szederjesek, a szemei fehérét elfutotta a sárgaság, a kezei reszkettek, a megsértett kevélység szellete jött előtte három lépésnyire.

Ocskayt épen utjában találta: de ugy tett, mintha nem látná meg, elnézett a feje fölött.

— Mi a tábori jelszó? Kérdé tőle a brigadéros.

Erre Forgách felcsapta a fejére a kócsagos kalapját s azt mondá: »eb ura a fakó!« —

Digitized by Google

S azzal rengő léptekkel mérte végig a termet, s ugy ment ki onnan, hogy kicsapta az ajtót s be sem tette maga után.

Az alvezérek utána bámultak s aztán dörmögve kérdezék egymáztól: ez lesz a jelszó: »eb ura a fakó!«

Hiszen nagyon nevezetes szó volt az; régi is nagyon. Pár év mulva egy hiresneves országgyülés határozatának bevezető mondata lett, de az értelmét ma is nehéz megmagyarázni. Olyankor hangzik ez el a magyar ajkáról, mikor valakinek fel akarja mondani az engedelmességet, a mikor egy nálánál hatalmasabbal szembeszáll; a mikor törni akar valamit, a mi nem hajol. — Hanem az lehetetlen, hogy ez tábori jelszónak volna most kiadva.

A mint ezen tanakodtak, ismét felnyilt a fejedelem szobájának ajtaja: nem nyilt, de szakadt: s kirohant rajta Bercsényi: mint egy vad oroszlán. Arcza tűzláng, minden vonása ideges rángatózástul eltorzulva; tajtékzó ajkán érthetlen szótagokra szakadozik az öntudatlan beszéd. Nem lát meg senkit, a két előrenyujtott tenyerével taszit minden embert félre, a kit utjában talál: e közben a kardja a lába elé akad, majd el bukik benne: akkor azt fogcsikorgatva tépi le az övéről s tokostul együtt a

Digitized by Google

sarka alá gázolva, ketté akarja törni: az ércz kardtok elgörbül, de nem törik; a kardot sem lehet kihuzni belőle; arra dühösen az asztal alá vágja a kardot tokostul együtt, s rohan ki a terembül, majd magával viszi a szárnyajtó másik felét is; s mikor a tornáczba kiér, elkezd fuldokolva kiabálni: »vizet! vizet! — Nem! — Mérget! — Tenger sem mossa le! — Mérget! — Hadd ölöm meg magam! — Kutya! Rabszolga! Én vagyok az! — Orvost! Lánczot rám! — Lőjjetek agyon! — Ne jöjjön elém, a ki szeret! — Nem kell semmi! — Megőrülök! — Vér van körülöttem! — Belefulladok;«

Erre a lármára összefutott az egész udvari nép: az asszonyemberek nagy jajveszékelést csaptak Bercsényi fölött, senki sem tudta, mi baja lehetett. Egyik azt vélte, halszálka akadt a torkán, másik, hogy vitriolt ivott tévedésből. Odafutott a felesége is, a ki különben mindig tudott vele bánni: most arra sem ismert rá: a ruháit té te magárul, a nyakravalóját bontotta mint egy őrült, s czibálta a saját üstökét; utoljára összerogyott, görcsös rángatózások közt: ugy fogták fel és vitték a szobájába, a hova doctor Wolffius az egész orvosi apparatusával együtt nyomban követte. A tudós doktor Bercsényitől a fejedelemhez sietett s az elő-

Digitized by Google

teremben csak annyit mondott a diagnosisból a tudakozó uraságoknak, hogy Bercsényin kiütött a szent-Vidatáncza.

Mindenki azt hitte, hogy itt valami megrenditő katasztrofának kellett végbemenni. A fejedelem szobájában pedig folyvást nagy csendesség volt.

Nemsokára előjött a szobából Jávorka: hidegvérét jól megőrzött arczán könnyü gúnymosoly fintorgott.

— Hová oly sietve, fiam? kérdezé tőle Ocskay.

— Viszem a fővezérnek a fejedelem asszony repülő sós üvegcséjét.

»Mi történt odabenn?« kérdezék egyre Jávorkától a többi urak.

Az iródiák vállat vont:

— »Multi rixantur de lana saepe caprina (Sokan össze tudnak kocczódni még a kecskeszőr fölött is.)

— De hát a tábori jelszó? sürgölé Ocskay.

— Úgy? Hát a generálisok nem mondták meg az uraknak?

— Az egyik azt mondta, hogy »eb ura a fakó!« a másik meg azt, hogy »czoki tenger!« de melyik az igazi?

Jávorka elnevette magát: — ugyan szo-

Digitized by Google

moru nevetés volt! Azután fülbe sugva mondá meg Ocskaynak a mai parolát.

— »Magad uram, ha szolgád nincs.«

Ocskay tovább adta a jelszót sugva: az alvezérek aztán vették a kalapjaikat s nagy fejlóggatva odábbálltak. Csak Ocskay László maradt ott, megvárva, mig Jávorka visszatér.

Az nagyon hamar megtörtént.

— Mi veszedelem volt odabenn? kérdezé Jávorkától.

— Semmi veszedelem. Mulatságos dolog. Egy népdalt adtak elő duettben. »Vagyok olyan legény, mint te!« Szép nóta az, kivált ha két generális énekli, s hangjánál van mind a kettő.

— Összekaptak egymással?

— De meg egy kicsit a harmadikkal is.

— A fejedelemmel?

— Nem is mással. A mint a fejedelem Bercsényinek megsugta a tábori jelszót, Bercsényi Forgáchhoz lépett, hogy majd közli vele. Erre Forgách konokul hátralépett s azt mondta, hogy Bercsényitől nem fogadja el a parolát, mert nem ismeri el főhadvezérnek, s azzal megfordult a sarkán és kiment. Bercsényit e miatt elfutotta a méreg. A fejedelem igazságot akart tenni, s békitő hangon jegyzé meg, hogy hiszen igaz, hogy a szövetséges rendek nem tet-

Digitized by Google

ték meg Bercsényi uramat főhadvezérnek. Erre aztán »eltörött a mécses cserép!« Bercsényi is el-kirohant, s most a Vitustánczot járja herculesi dühében: mintha csak a Nessus-ing ragadt volna a testéhez. Ilyen semmiségeken fordul meg a világ sorja, patronus uram.

— De épen most, mikor a külföldi követek köztünk vannak: mikor az összetartó erőt, az egyetértést kellene nyilvánitanunk. Ennek rosz befolyása lesz az alkudozásokra.

— Azt a bécsi udvari dámát láttam suttogni ma reggel Forgáchcsal. Aligha benne nincs e keze ebben a comoediában.

Ocskay is Ozmondára gondolt. Az ilyen jelenetek nagyon jók arra, hogy a fejedelmet megpuhitsák.

Maga a hely szüke is segitett növelni a bajt. Valami nagy rezidencziában könnyü eltitkolni az udvari környezetnek az ilyen összezördülést a fejedelem és tanácsosai közt; de Érsekujváron nem lehet azt a jégre eltenni. A különben is kicsiny és ostromoktul elrombolt városban, a mi lakható magányház van, azt mind elfoglalták a külföldi uraságok; az egyetlen nagy épületbe, a franciscánusok kolostorában összeszorul a fejedelem az udvarával és a fővezéreivel. Az emeleten lakik maga Rákóczy,

Digitized by Google

az egyik szárnyon saját udvari személyzete, a másikon Eleonora és udvarhölgyei; a földszinten tanyáznak Bercsényi és Ocskay, a feleségükkel és cselédségökkel. Itt minden heves jelenetet egyszerre megtud az egész ház, s aztán az egész világ.

Doctor Wolffius lépcsőn fel és alá száguldoz, repülő parókával, aztán végig valamennyi szobán, papirszalagos phiolákat, pilulás dobozokat ordva mind a két kezében, a hóna alatt meg azt a bizonyos veszedelmes lövőszerszámot: úgy vágtat, mintha ő maga is a vitustánczot járná, de már galoppban: minduntalan a fejedelemhez fut be, mintha azzal tartana consiliumot.

— Nos, doctor! kérdi Ocskay. Nincs talán elég gyógyszer a patikában a pátiens számára?

— Dehogy nincs, szól a doctor. Kihuzgálva egy csoport üveget a zsebéből. Ez itt az aqua vitae: ez a vincetoxicum, ez a salmagundi, ez a moschus, ez a nostoc Paracelsi, ez a salamandra theriacalis. — Itt van: készen van, csak fel kell ragasztani, az emplastrum diacodion, de mit használ mind, ha a patiens nem ereszti az embert közel magához? Rúg, kapál, öklel, ha közelviszem hozzá az orvosságot, s ha

Digitized by Google

ezt a lövő szerszámot felé fordítom, pisztollal fenyeget, hogy visszalő.

— Hát nincs ott Bercsényiné aszszonyom?

— Baj, hogy ott van. Nem hogy segítene valamit, hanem még ő is convulsio ridenst kapott, ijedtében, mikor a férjét ilyen állapotban meglátta: azt is le kellett fektetni, most az egyik szobában az úr ejulál, a másikban az aszszony cacchinnál: a sok cseléd egyik ágytól a másikhoz szaladgál s szaporítja a confusiót, épen azért voltam a fejedelemnél, hogy engedje meg, hadd kötöztessem le az ágyhoz Bercsényi uramat; mert különben rá nem tudom ragasztani az emplastrum terbenedictumot a szív gödrére. De ő felsége nem engedé meg.

Erre még egy uj alak csatlakozék a consiliumot tartó csoporthoz. Ocskay Lászlóné aszszonyom. A fejedelemnő szobáiból jött elő, s a férjét kereste.

— Ugyan, édes jó uram, monda Ocskaynak, szépen körülcirógatva az orczáját, engedj meg nekem valamit: — a fejedelemnő már beleegyezett.

— Mire adjam én még a placetumomat, ha a fejedelemnő beleegyezett, drága kincsem?

— Azt hirlik, hogy Bercsényi uramat valami nehéz kór bántja: a cselédnép nem tud

Digitized by Google

mit tenni vele, s Bercsényiné maga is elájult. Goromba kancsérolókra nem lehet őt bizni. Én sokáig voltam Bécsben az apáczáknál, a kik ilyenféle betegeket gyógyitottak, hozzá szoktam, beletanultam: engedd meg, hadd menjek oda a beteghez, talán én tudom majd ápolni.

— Te! Te akarsz odamenni? kiálta fel Ocskay. Eszébe jutott az a sok keserü megbántás, a mivel Bercsényi az ő feleségét illette: azokat ő mind el is panaszolta Ilonának bizalmas órákban. S ez az asszony azt mind el tudta felejteni. Nem jut eszébe az, hogy őt a fővezér megbántotta, csak az, hogy ez most beteg, s ő segithet rajta. »Eredj, bálványom, eredj! monda neki, és magához ölelé.

Jávorka is értette a dolgot. Neki is sokszor volt alkalma Bercsényi sarcasticus diffamácziói hallani Ilonka felől. Nem állhatta meg, hogy kezet ne csókoljon neki. S azután bohókás tréfával térdelt le előtte; de a tréfa mélyén komoly érzelem volt rejtve.

— Óh, édes szent asszonyom; nem osztana kegyelmed én nekem is bünbocsánatot az eddig elkövetett s még ezután elkövetendő büneimért.

— Ha ellenem követte el, vagy szán-

Digitized by Google

dékozik elkövetni azokat kegyelmed, úgy bizony megbocsátom.

Jávorka soha sem feledhette el ezt a szót!

Doctor Wolffius aztán elkezdte Ilonkának magyarázni, hogy melyik orvosságot milyen rendben adja be a betegnek, ha rá tudja azt birni, hogy bevegye. A neveiket el ne felejtse.

— Várjon csak kegyelmed, súgá Jávorka Ocskaynénak. Majd hozok én kegyelmednek receptet is, orvosságot is, a miben igazán benne lesz az aqua vitae. Bercsényi baját legjobban meggyógyitaná egy jó szó, a mit a fejedelem papirosra irna.

— De ki merné ezt a fejedelemtől kérni, mostani felindulásában?

— A tanácsosok bizonyára nem: hanem az udvari bolond talán? Én megkisértem.

Jávorka bement a fejedelemhez s nem sokára visszatért. Kezében volt az összehajtott papir.

— Itt van az »aqua vitae.«

A fejedelem ezt a nehány sort irta a lapra.

»Édes jó hivem.«

»Megengedj, ha nagyon szigoru voltam hozzád. Tudod jól, hogy mindenek felett szeretlek és becsüllek. Térj magadhoz és énhozzám. Rákóczy.«

Digitized by Google

— Csupa aranyból van a szive: dörmögé Ocskay.

— De még ott van a »nostoc Paracelsi« is az utóiratban: mondá Jánoska, »Forgách elmegy rögtön a nagy-szombati táborba«.

— No ezzel odamehetsz, angyalom: mondá Ocskay, s elkisérte a feleségét Bercsényi szobája ajtajáig.

Az ajtón keresztül hangzott a fővezér görcsös nyavalygása, a harag és kín orditásaival keverve.

Mikor Ilona belépett az ajtaján, a beteg az ágyán feküdt, a falnak fordulva s a két öklével ütötte a falat. Két hajdu meg egy kenőasszony az ablakfülkébe vonulva bámultak a betegre, tört székek, tépett takarók tanuskodtak róla, hogy a dühöngő már mindent, a mi a kezébe akadt, az ápolói fejéhez dobált.

Ilonka odament hozzá bátran s keszkenőjével megtörlé a kíntól izzadó arczot.

Ettől egy pillanatra magához tért a kór. Vértől elfutott szemeivel rábámult az ágya mellett álló nőre. Neki is villámlott át az agyán valami emlékezet. Hányszor megsebesitette ő ezt a nőt, meg ennek a férjét — a nyelvével! és most ime utolérte a nemesis: őt is a nyelv sebesitette meg: a leggyilkolóbb fegy-

Digitized by Google

ver s fekszik bele, mint a kinek a szive házáig hatolt a döfés.

A mig az az asszony a homlokán tartotta a kezét, megszüntek a rángatózásai; ennek a szelid s bátor tekintete megfékezé a feldühödött daemont, a mi idegeinek urává tette magát.

— A fejedelemnő küldött ide kegyelmességedhez! mondá Ilonka.

— Miért? kérdezé ez hörögve.

— Én sokáig voltam egy apáczakolostorban, a hol ilyen betegségeket gyógyitottak.

— Nos? hát milyen az én betegségem? kérdezé ez fogcsikorgatva. Vitustáncz? nehéz nyavalya? ördöngösség?

— Egyik sem, felelt Ilonka. Nem ilyen jelek azok. Kegyelmedet szivgörcs bántja. S az is nagyon fájdalmas.

— Ugy-e? Mikor itt! itt! mintha egy vad farkas harapna bele! — Hogy ököllel szeretném agyonütni.

S ütötte nehéz öklével a szivét, a minek a feldobogását az öltönyön keresztül lehetett látni. »Ez a kutya sziv.«

— Megengedi kegyelmes uram, hogy itt maradjak az ágya mellett, a hogy a fejedelemnő kivánja; szólt a türelmetlen beteghez Ilonka.

Digitized by Google

Bercsényi méregittas tekintettel fordult feléje.

— Azért küldték ide kegyelmedet hozzám, ugy-e, hogy orvosságot adjon be? Más halandó nem meri közelhozni hozzám a mérget? A kegyelmed kezéből majd beveszem.

— Nem az enyémből, kegyelmes uram. Nincs a kegyelmed bajának orvosságra szüksége. Nem kell ennél semmit bevenni.

— Nem? Hát csak flastrommal gyógyitják? Vagy sympathetica curával? Ráolvasással? Mi?

— Eltalálta kegyelmed. Ráolvasással. A receptet a panaceához, a mit én hoztam, a fejedelem irta.

— A fejedelem? Hát tud valamit a fejedelem arról, hogy van a világon egy ember, a kit úgy hínak hogy Bercsényi?

— Olvassa kegyelmességed a választ erre a kérdésre.

— Ugyan mi receptet irhatott a fejedelem a bolondos Bercsényinek? »Áj, báj, kecskemáj; ha neked fáj: ebnek fáj!«

— Olvassa kegyelmed.

S odatartá elébe a fejedelem levelét s félkarját a feje alá tevé, hogy a világosság ellen fordulhasson.

Digitized by Google

A mig a levelet olvasta a beteg, megszüntek tagjaiban az ideges rángatózások. Azok helyett valami lázszerű reszketés borzongatta folytonos hidegrázással. Az utolsó sort mohó szomjepedéssel látszott elnyelni. A szemei megteltek könynyel.

Azután megfogta reszkető kezével azt a levelet s bedugta az inge alá: oda a szive gödre fölé: halkan dörmögve.

— Ez talán kiszabaditja azt a kutya szivet a farkas fogai közül. Most már fázom.

Ilonka betakarta őt a medvebőrrel, a mi a térdére volt vetve.

— Szüksége lesz kegyelmességednek jó meleg fürdőkre; azoktól elmulik ez a nervozitás.

— Igazán elmulik? Nem kell meginnom azt az átkozott medicinát, a mit az orvos rendelt? A látásától is görcsöket kapok. Ha jót akar velem, asszonyom, hajigálja ki a medicinákat az ablakon.

— Ne tegyük azt, kegyelmes uram. Lássa, a doktornak is van büszkesége. Ha azt megsértenők, de még olyan érzékenyen, ő is dühbe jöhetne, s ugyan szép dolog volna, ha doctor Wolffius is elkezdene rugdalni, kapálózni itt előttünk görcsökben.

— Hahaha! Kaczagott fel Bercsényi; e

Digitized by Google

merész tréfa által váratlanul meglepetve; »a doktor! rúgkapálózva! A megsértett doktor! Nagyon jó volt!«

S attól a kaczagástól egyszerre lepattantak a vaskapcsok szivéről, a mik azt szorongatták: nagyot nyujtózott és ásitott utána. Ez annak a jele, hogy a görcsök elmultak. Egészen magához tért. Halk csendes hangon monda Ocskaynénak:

— Milyen nyomorulttá lesz az ember, mikor a szive megfájdul.

— Kivált a kinek nagy szive van.

— Hát melyik az a nagy sziv?

— Az, a melyik egy ország terhét is elbirja.

— Nyomorúság! Egy szó alatt is összetörik. Egy diótörő is elég neki.

— Az itteni ködös levegő okozza azt. Jó volna ezt a helyet elhagyni.

— Ha magamtól is elszökhetném valahová. Jól van, jól. Oknélkül ment a fejembe a vér. A klimakterikus esztendő okozta. Nem tudom az érvágást türni: pedig a csizió azt tanácsolja.

— Tehát

— Tehát kegyelmed azt véli, asszonyom,

Digitized by Google

hogy valami fürdő kigyógyitja ezt a bajt egészen?

— Tapasztalásból tudom.

— Olyan sokat tapasztalt már? Nagyon köszönöm. Megemlegetem róla. Már most még egyre kérem kegyelmedet. Legyen szószólóm a fejedelemnél. Köszönje meg neki nevemben a küldött levelet. És azután kérje ki tőle, hogy engedjen elmennem ide a közel Pöstyéni fürdőbe: azonnal szekérre ülök, a mint megvirrad. Ott maradok, mig a fegyverszünet tart. Mikor lóra kell ülni, ismét itt leszek mellette.

— Elvégzem, kegyelmes uram.

— Most pedig kérem, legyen olyan kegyes, rakja ide mellém sorba a doctor medicinás üvegeit, hogyha összejön vele, igazán mondhassa neki, hogy az ő orvosságai mellett aludtam el. Álmos vagyok. Isten áldja meg kegyelmedet, a mért idejött hozzám. Nem érdemeltem kegyelmedtől. Üdvözlöm Ocskay uramat. Igazán üdvözlöm.

A másik pillanatban már szunynyadt.

Ilonka még azután átsuhant csendesen Bercsényiné aszszonyom szobájába is; s ott is rendet hozott a betegápolás dolgába. Onnan felment a fejedelemnőhöz, ott találta Rákóczyt,

Digitized by Google

annak átadta a beteg fővezér izenetét, a mit megértve a fejedelem, nagy nyájasan sodorgatta fel a bajuszát: s azt mondá Ocskaynénak:

— Kegyelmed csodacúrát mivelt, aszszonyom; ha hire futamodik, úgy fognak kegyelmedhez messze földről zarándokolni, mint a máriapócsi csodatevő szüzhöz. De azzal, hogy Bercsényit rávette a pöstyéni fürdőbe félrevonulásra, legjobban meggyógyitott kegyelmed — engemet.

. . . . . .

Ezt az utolsó szót, voltak, a kik félreértették.

Bercsényi eltávolitása által a legnehezebbnek vélt akadály lett elháritva az útból. Mindenki azt hitte, hogy ha az ő törhetlen, büszke, indulatos jelleme nem tartóztatná a fejedelmet, az hajlandóbb volna elfogadni a császár békeföltételeit! hallgatna a szeliditő suttogására egy szerető nőnek.

Ozmonda azt mondá magában: »no most már szabad a v á s á r!«

Rákóczy pedig azért érezte a szivét meggyógyulva Bercsényi eltávolitása által, hogy most már — senkitől nem kölcsönözve erejét — teheti azt, a mit saját hatalmas lelke parancsol, azt, a miből lealkudni nem lehet.

Digitized by Google

XXIV.

A „Spinnerin am Kreuz“ előtt.

Nem volt elég, hogy Bercsényit ilyen szépen eltávolitották Forgách által Rákóczy közeléből, még lehozatták Bécsből Aspremontnét is, a fejedelem testvérnénjét, a kit nagyon szeretett s igen hallgatott a szavára. Talán két asszony le tudja győzni!

Ocskay mindent megtudott a feleségétől, a mi zárt ajtók mögött, a legtitkosabb tanácskozásokban történik. Eleonora elmondta Ozmondának, Ozmonda meg Ilonának. Minő fényes igéretekkel kecsegteti Wradislaw a fejedelmet, hogy tárja fel előtte az európai politika helyzetét, mit mondott neki Francziaországról: a bukott fejedelmek ezen kórházáról? a külhatalmak követei milyen roszul biztatják; XIV. Lajos igéretei mind papiroson maradnak: az igért segélypénzt sem küldte meg neki: hatszázezer livreel van hátralékban, a fejedelem

Digitized by Google

alig képes a háborút folytatni. Rézpénzeit már a nemesség maga sem akarja elfogadni. Fele annak már eddig is hamis pénz: most uj mesterségesebb vésetüt akarnak veretni. A magyar urak tele vannak panaszszal. A nép zúgolódik a háboru miatt. Egyes vármegyék ellenforradalomra készülnek. Hat vármegye repraesentál a jezsuiták ellen hozott törvény miatt. A vezérek között is nagy az egyenetlenség. Sokan megunták már a kardjukat. Az a fehér ing, (Ozmonda albuma) a mire a neveik fel vannak irva, az a fehér zászló, mely a megadásra ád jelt. — S még mind ezekhez két olyan gyöngéden szerető asszony könyei, mint Eleonora, a feleség, és Julia, a testvér! Meg kell az ilyen tüzben, az ilyen vizben olvadni mindennek, a mi nem gyémánt.

Csakhogy Rákóczy épen az volt.

Mikor egyedül maradt, körülvéve csak azoktól, a kik gyöngének akarták látni, akkor megmutatta, hogy nem kéri kölcsön az erejét senkitől s visszautasitott minden ajánlatot, mely neki kedvező volt; de nem annak a négyfolyamos ország czimerének.

Egy reggel kisirt szemekkel jött ki a fejedelemnőtől Ozmonda Ocskay Lászlónéhoz.

— Vége mindennek. Rákóczy nem mond

Digitized by Google

le az erdélyi fejedelemségről. A háboru ujra megindul. A fejedelemnőt visszaviszik fogságába, Aspremontné már elutazott.

Ilonkának a szive összeszorult erre a gondolatra. Egyszer elveszteni azt, akit szeretünk: ez is nehéz csapás; de visszanyerni, ismét boldognak lenni, s aztán másodszor is elveszteni: azt hallani, hogy a boldogság napjai, hetei csak egy kába álomlátás csalképei voltak: óh ezt asszonysziv nem birja meg.

— És most már következik az, amit mondtam, folytatá Ozmonda, hideg lemondással. A fejedelemnő zárdába vonul, és én vele megyek. A mi kettőnk küldetése ezen a világon megszünt. Nem marad hátra más, mint a másvilágról gondolkoznunk. — Te pedig, kedvesem, itt maradhatsz és őrizheted a magad szerelmesét a balsors minden zivataraitól, amik üldözni fogják. — Az egyikünknek jut a hideg ég, a másikunknak a forró pokol: az édes biztos földet mind a ketten elveszitettük.

Ilonka kétségbeesetten sietett férjéhez. Elmondta neki, a miket Ozmondától hallott.

— Mindent elhiszek, mondá Ocskay, csak azt nem, hogy a grófnő apáczává akar lenni. Majd mindjárt megtudom én az igazat Jávorkától.

Digitized by Google

Épen odatoppant erre a szóra az emlegetett.

»Az igazat akarja tőlem megtudni kegyelmed? mondá Jávorka. Ez nehéz dolog lesz, mikor minden ember abból akarja letenni a remeket, hogy miként titkolja el az igazat. Ki sem szabad mondani azt a szót, hogy eltörött a békepipa. Mindnyájan a legvastagabb barátságban maradunk. A bécsi követek nem szakitják félbe az alkudozást, csak hazamennek ujabb instructiókért. A fejedelemnő nem azért megy el innen, hogy ujra folytassa a keserves fogságát, hanem csak azért, hogy gyöngélkedő egészségét helyreállitsa valamelyik csehországi fürdőben s a cseh kanczellár ur ő kegyelmessége maga lesz olyan kegyes, hogy elkiséri őt odáig. Csak a »viszontlátásig« vesznek búcsút. Mindenki marad abban a hitben, hogy a béke meg lesz kötve s a méltsás urak osztogathatják egymás között a tárnokmesteri, főpohárnoki, főlovászmesteri hivatalokat, a főispánságokat, meg a donációkat, a mikből kegyelmedet, nagy szerencse, hogy meg sem kinálták, mert igy legalább nem veszt el semmit. Hanem arra készen lehet kegyelmed, hogy amely napon Eleonora fejedelemnő elutazik, kegyelmed a maga ezredével ismét kisérni fogja a határig: —

Digitized by Google

de a feleségét nem viszi ám magával; — mert onnan, ki tudja, hová lesz a menetele?«

Ugy lett; mindenkinek azt mondták, hogy a fejedelemnő fürdőre megy. Karlsbad már akkor hires gyógyfürdő volt. Doktor Wolffius tanácsolta az odautazást: Érsekujvár posványos légköréből. Köröskörül temető itt a környék!

Ocskay is megkapta a parancsot, hogy dandárját útra készen tartsa, kisérni fogja Eleonorát.

A fejedelemnő mindenkitől vidám arczczal vett búcsút. Ocskaynét megölelte, megcsókolá, s azt mondta neki, hogy menjen haza az anyjához, meg a kis fiához, »hiszen még látjuk egyszer egymást!«

»Igazán visszahozod még egyszer a fejedelemnőt?« kérdezé Ilonka a férjétől, mikor egyedül maradtak.

— Abban töröm a fejemet; de akkor tudom, hogy örökre itt marad.

Már akkor számára is hozták a felnyergelt paripát.

Jávorka a fejedelemnő podgyászos szekereire felügyelni küldetett a kisérettel. Azok jó előre mentek, hogy hamarább érkezzenek.

A fejedelem egész a bajor sánczig elki-

Digitized by Google

sérte a feleségét. Ugyanaz a kapitányi egyenruha volt rajta, a miben idejövetelekor tréfásan meglepte. A sánczhoz érve, leszállt a lováról, odament a hintóhoz s még egyszer megölelte, megcsókolá a fejedelemasszonyt. »A viszontlátásig.«

A gyermekeiről nem szólt hozzá. Hiszen a fejedelemasszony nem azokhoz megy most.

Azután, amint a hintó tovább gördült, a fejedelem felhágott a bajor sánczra, ahonnan husz év előtt bombázták a török várműveket s az emberhányta magaslatból nézett az eltávozó egyetlenegye után.

Tudott magának parancsolni, hogy büszkén, nyugodtan mosolyogjon. Pedig tudta jól, hogy ami ott abban a porfellegben eltávozik, egész életének öröme, boldogsága, szerelme: — soha vissza nem tér. Áldozatul van odadobva egy nagy eszméért: amit talán nem is lehet megmagyarázni.

Senki sem tudta ezt meg az arczáról.

Ocskay a fejedelemnő hintaja mellett lovagolva, vissza-nézett erre a messze kimagasló alakra, aki ugy állt ott, mint egy érczből öntött szobor.

Egyszer csak távolból, valahonnan a karámok közül, megszólalt a tárogató s elkezdte

Digitized by Google

hangoztatni az ismeretes nótát: »repülj fecském ablakára!« A mélabús dallam végig ringott a puszta rónán, siró, panaszló, epedő hangjaival. Ocskay leborult a lova nyakára s ugy sirt, mint egy gyermek.— Mikor letörülte a könyeit, hátratekintett ismét. Az az érczszobor-alak még akkor is ugy állt ott a sáncztetőn, mint elébb, karjait összefonva, mozdulatlanul. — Ekkor aztán elkeserülten kirántotta a kardját hüvelyéből Ocskay s bolond szokása szerint, mikor senki sem állt is előtte, nagyokat vágott a levegőbe s azzal előre vágtatott, amig Jávorkát utolérte.

A tárogató dala még odáig is elhangzott. Mértföldekig ható szava volt annak.

— Fiam! mondá az ifjunak Ocskay. Nem fáj-e a szived?

— Az enyimnek nincs tiltva, hogy fájjon.

— No hát senkinek se fájjon sokáig. — Akarod-e, hogy még egyszer visszahozzuk a fejedelemasszonyt?

Jávorka felnézett az égre — és semmit sem felelt, csak egy fogai közé dugott szalmaszálat rágogatott.

Két nap telt bele, mig Szakolczáig feljutottak. Ott a határszélen a wallon kommendáns jött a hintók elé, hogy a magyar kiséretet

Digitized by Google

felváltsa. Ocskay búcsút vett a fejedelemnőtől, s azt a magyarok közül ezentúl már csak Jávorka kisérte tovább.

Ocskaynak az volt az utasitása, hogy a fegyverszünet végeig maradjon dandárjával a határszéli Szakolcza alatt. Még valami tiz nap volt hátra a fegyverszünetből.

Ez alatt visszaérkezett hozzá Jávorka.

Mikor betoppant hozzá, azon kezdé:

— Az egyszeri légátussal szólva: »mit is tetszett csak az e l é b b kérdezni tőlem?«

— Ugy? — Azt kérdeztem: akarod-e, hogy még egyszer visszahozzuk a fejedelemasszonyt.

— Igenis: szolgálatjára.

— De hát mért nem feleltél akkor mindjárt a kérdésemre?

— Azt gondoltam, valami bolondságon töri a fejét kegyelmed.

— Miféle bolondságon?

— Tiszta bolondságnak látszott valami erőszakhoz nyulni: a mikor a fejedelemnő maga jószántából utazik el, fürdőre megy, egészségét helyreállitani; egész udvariassággal kisérik, vendégszeretettel fogadják; — akkor nekünk az ablakon keresztül rohanni be hozzá, előttem tiszta bolondságnak tetszett.

Digitized by Google

— És most már nem tetszik ennek?

— Nem ám. Amint a fejedelemnő megérkezett Karlsbadba, rögtön strázsát állitottak a palotája elé; de nem azért, hogy megtiszteljék vele, hanem hogy senkit se bocsássanak be hozzá magyar kisérői közül. Tőlem szorgosan követelték az átalagokat, a miket a fejedelem sárosi várából hozatott a neje számára. Mondtam nekik, hogy azokban tokaji bor van. Azt mondták: nem igaz, csak felül bor, alul pénz van benne. S mirevaló az az eldugott pénz? A cseh népet insurgáltatni! Ezek azt hiszik, vagy legalább ugy tesznek, mintha hinnék, hogy Eleonora fejedelemnő egy második Libussa, vagy legalább Velezta. Csehországban nagy respectus van a lázadó asszonyok ellenében.

— Protestálnod kellett volna az erőszak ellen a fejedelem nevében.

— Hát talán nem tettem? Szépen protocollumba vették s azzal kikomplimentiroztak az ajtón; s most már itt vagyok s azt kérdezem: »mit is tetszett csak az elébb mondani?«

— Visszahozzuk a fejedelemnőt. Ők megszegték a fegyverszünetet.

— Csak alattomban.

— Hát más is alattomban.

— Meg van nehezitve a dolog. A feledeDigitized by Google

lemnő Karlsbadban, a fiai meg Bécsben. Egyik a másik helyett kezes.

— Elhozzuk mind a hármat.

Jávorka a fejét csóválta.

— Akkor kegyelmed valami boszorkányságot tud.

— Egészen emberi módon számitok. Mi is kézrekeritünk valakit, a kiért ide fogják aztán adni mind a hármat.

— Akárhová srófolom fel az eszemet, nem tudom kitalálni, hol lakik az ilyen »valaki?«

Ocskay egészen közelhuzta magához Jávorkát s a fülébe súgta:

— Elfogjuk magát a császárt.

Jávorka összerázkódott.

— A hideg borzongatja végig a hátamat.

— Ha elmondom hogyan? nevetni fogsz rajta.

Ocskay bevitte magához Jávorkát a belső szobájába, bezárva maga után az ajtót kulccsal. Mikor egy óra mulva Jávorka visszajött, a szemei villogtak, az arcza ragyogott: három szál bajusz volt a szája fölött, azt pödörgette keményen.

. . . . . .

. . . . . .

Még egy hét volt hátra a fegyverszünet-

Digitized by Google

ből: abba még beleesett a Jánosnapi vásár. — Még akkoriban Bécs városának is voltak országos vásárai, a mikre messze földről felgyülekezett a népség, kinek eladója, kinek venni valója volt, a városon kivül utczasarokra épitett sátorok alatt válogattak a kerek világ drágaságaiban; s kirakhatta a távolról hozottat. Kapható volt a bécsi vásáron a hollandi aranybrocattól a pukovai halináig, s a velenczei ötvös-munkától a pozsonyi mézesbábig minden.

Erre a vásárra különösen sok marhát és lovat szoktak felhajtani, még távol Magyarországból is; megszokott alakok voltak a gulyások, a csikósok a maguk népies viseleteikben, ugy, hogy rájuk lehetett ismerni már a gúnyáikról: ez a széles piros szegélyü szür azzal a nagykarimás kalappal, Gőcsejből jött; az a fekete fürtösgubája, a magas karimátlan csákóval, a Sárrétről való.

A vásáros népen kivül természetesen az egész koldushad is összecsődül ilyenkor az országos búcsúra. Bécs városa ez idő szerint nevezetes a jól organizált koldustestületéről. Azoknak saját törvényhatóságuk van, civil- és criminalcodexszel, mely a koldusok herczege által szigoruan kezeltetik: kebelzetükben egyesülnek valamennyi kolduscséhek, a miknek mind-

Digitized by Google

egyike külön mesterséget kultivál. Itt vannak a »Fopper«-ek: akik dühös őrjöngőknek adják ki magukat, nyakukon vasörv, kezeiken láncz; egyik társuk a lánczánál fogva vezeti őket, s korbácscsal fenyegeti, ha orditanak és harapni akarnak. — Azok ott a lerongyolt török jelmezben, felkötött kézzel, beragasztott félszemmel, a török fogságból megszabadult »Laszner«-ek. Igen népszerü mesterség. Annak ugyan már harminczöt esztendeje, hogy a törökök Ausztriából legutoljára fogságra hajtották a népet, mint a csordát; hanem azért a »Laszner«-ek még mindig jönnek elő Mesopotámiából, s rimánkodásaikba arabs szavakat vegyitenek. Akik a járó-kelő nép utjába kiülnek, azok a »zikiss«-ek: a szegény vakok, akik nem látják, hogy merre az ut? ha kutyájuk nem volna, aki vezesse őket, talán ide se találtak volna a vásárba. A »grandmerek,« a hamis nyavalyatörősek veszedelmes versenytársai a »seffer«-eknek, akiknek a tudományuk abból áll, hogy borbolya-gyökérrel sárgára festik az arczukat, s attól sárgahideglelőseknek látszanak: ellenben valóságos aristocratiát képeznek a grémiumban a »Kamdirer«-ek, akik tönkrejutott kereskedőknek adják ki magukat, vedlett prémes talárban járnak, s igen szépen tudnak

Digitized by Google

sirni a viszontagságaik elmesélése mellett. — A »Beghárd«-ok mesterségéhez pedig már egész tudomány kell. Ezek kóborló barátok, akik perzselybe gyüjtenek szent czélok számára; diák mondásokkal keverik az ájtatos rimánkodást, s a cordáikról bokáig lecsüggő olvasót viselnek, melyen mindegyik szem egy-egy dió. Azok a diók pedig ólommal vannak beöntve: s hatalmas segitség olyankor, mikor a Beghardot az alkalmatlankodó törvényszolgák megszoritják; azzal az olvasóval ahány ütés, annyi betörött fej.

S aztán, mintha nem volna Bécsnek magának is elég koldus és azzal rokon népe, még a szomszédból is, de messze földről is összecsődül a János fővételi búcsúra a félkézkalmárok mindenféle fajtája, a czigányok sem maradnak el.

Egész búcsújárás, a hogy csoportostól vonulnak fel az országuton, mankóval a hónuk alatt a sánta-bénák, boton vezetve a vakok, targonczán tolatva a nyavalyatörősök: együtt velük a medvetánczoltató; dudanyekegtető oláh, a szenténeket gajdoló vénasszony, az üstfoldozó czigány, közben egy-egy rongyos ponyvafedett szekér, zöld ágakkal körültüzködve: előtte egy pár rosz gebe, a szekér echója alól sebekkel iszonyún elektelenitett karokat, lábakat lógat-

Digitized by Google

nak ki a bennülő lázárok; a csoport közepén pedig ordas szamárvemhén parádézik a diszes társaság vezére, a kápzsáló barát: piszoktól ragadó kámzsa a termetén, nagy olvasó a cordáján, a kezében roppant crucifixus. Minden szentkép előtt az útfélen megállnak, térdre letelepednek; mikor beleláradnak az imádkozásba, akkor énekelni kezdenek: ha idegen vásáros nép téved a közelükbe, akkor a barát előáll prédikálni, és beszél olyan szépen, hogy abban minden nemzet megtalálhatja a magáét. Keverve van a prédikáczió latinnal, tóttal, némettel, és czigány aranymondatokkal: de hogy mi az alapnyelv, azt nehéz kitalálni.

Ez az egész bucsujáró csőcselék mind Ocskay embere. A legvakmerőbb ficzkók, a minőket csak Andrássy, a barátvezér Siserahadából szemenszedve ki lehetett válogatni. Az a barát, a ki ott a többinek prédikál: az meg maga Jávorka.

Senki sem veheti őket igy gyanuba: hisz mind gyalog vannak, s a mankó nem fegyver. Hanem azokon a szekereken, a mikről a csalfa sebmutogatók lógatják le a lábaikat, kardok vannak eldugva a gyékény alá; a szürujjában, a koldus iszákban töltött mordály lappang, a koldusbot végére egy percz alatt fel lehet rán-

Digitized by Google

tani a fokos vasát, s akkor az mingyárt fegyver. Azután meg az a kétszáz csikó, a mit a bucsújárók előtt hajt a vásárra tizenkét csikós, nem remunda mén, hanem kitanitott paripa: csak egy trombitaszó kell, s egyszerre minden koldus, czigány, vén asszony fokost, kardot kap a kezébe, felkap a lovára szőrén, s akkor aztán ők tudják, mit tesznek?

A vásártér és a Favorita-kert között elvonuló út mellett áll egy magas halom tetején a Spinnerin am Kreuz: egy művészi faragványu fogadalmi mű, a minek az eredetéről, történetéről sok mesét tartogatnak a krónikák. Az ötven láb magasságu emlék szent szobrain ejtett csorbáknak majd Bocskai hajdunépe, majd Karamustafa jancsárhada volt a keresztapja.

A legutolsó a mondák között az, hogy ennél az emlékszobornál szándékoztak a kuruczok elfogni a *császárt*.

Ravaszul volt ez a terv kifundálva.

A hol most Bécs legnagyobb épülete, a fegyvertár áll, akkor még sürü erdőség volt, a miben csak a császárnak és udvari népének volt szabad vadászni. Az akkori vadásztörvény még a *medvékre* nézve is kimélési évadot tartott fenn. (Bécs város határában.) Hogy a tömérdek őz, szarvas el ne pusztitsa a köznép

Digitized by Google

vetéseit és káposztás kertjeit, meg volt engedve, hogy kiki a maga földjét körülpalánkozhassa: azonban azzal a kikötéssel, hogy a palánkok vége ki ne legyen hegyesitve, nehogy a császári vadak, ha mégis kedvük tartja itt-ott látogatást tenni, megsértsék a keritésugrás közben magukat. Ilyenformán az az egész matzleinsdorfi vonal, a hol most a déli vaspálya raktárain s roppant terjedelmü téglagyárakon kivül csak egy kis csoport ódon épület látható még egy rakáson (az is valami boldogfeltámadásra váró Baubank siremléke lehet), történetünk korszakában végig a matzleinsdorfi kapuig szegélyezve volt palánkokkal, apró kertészlakkal, cserzővarga, kötélgyártó telepekkel; a miken túl következett a vadászterület, a Spinnerin aus Kreuz-nál eltérő mellékuttal. — E vadászterületet magától a várostól elzárja a még most is látható külső bástyaárok, mely zegzug vonalban huzódik le egész a Dunáig; mai nap ezt a vonalat foglalják el a tüzifa-raktárak, kőfaragó-telepek; a veres téglafal burkolata a sánczároknak be van már düledezve, s a feneke be van nőve füvel. Ez idő szerint az árok vizzel volt tele, s csak egyes kapukon keresztül lehetett rajta átkelni, azok felett tornyok voltak, rendes védelemre alkotva.

Digitized by Google

A császárnak szenvedélye volt a solymászat. Minden nap ki szokott lovagolni vadászkiséretével a Dunapartot ellepő rekettyésbe, a hol a gémek, kócsagok tanyáztak; s nagy gyönyörüségét találta benne, ha a hazai solymok túltettek a versenyben a hirhedett kirgizhéjákon.

A vadászcsapatnak a Spinnerin am Kreuz mellett kelle elhaladni, s ezen a helyen szokása volt a császárnak, hogy a lováról leszálljon s a szent emlék előtt, térdét meghajtva, egy ave Máriát elmondjon. Ezt tudva, rendesen egész koldus csoport szokta megszállva tartani a Spinnerin am Kreuz környékét, mikor már a császár közeledtét sejték; azokat az előre küldött alabárdosok az árok tulsó partjára szokták átterelni, s csak azután, mikor a császár ájtatoskodását elvégezte s ismét lovára ült, eresztették vissza: a mikor aztán a főudvarmester nehány marok apró ezüst pénzt szórt a sokaság közé; a vadásztársaságot nagyon mulattatá az, hogyan birkózik, dulakodik, hentereg egymáson a rongyos had, a pénzt felkapkodva.

Erre az alkalomra vártak Jávorka és a rongyosai.

A vásár alkalmával sokkal több alabárdos

Digitized by Google

volt fölállitva a Spinnerin am Kreuz környékén, mint máskor, hogy a gyülevészt respectusteljes korlátok között tartsák. Jávorka népe különben is összetartott, elég nagy boszuságára a többi koldus-társaságnak, mert makacsul tartá megszállva a kőemlék környékét s onnan semmi processio által magát leszorittatni nem engedé. Pedig a többieknek is voltak Beghárdjáik; de azokat Jávorka mind leprédikálta. Igen jó cseh-németséggel olyan szépen tudott szónokolni onnan az emlék talapzatáról Keresztelő Szent János felől, hogy azt még a strázsának állitott alabárdosok is szájtátva hallgatták. Leirta Szent János öltözetét, a mi természetesen sokkal inkább hasonlitott a jámbor koldusokéhoz, hogy sem mint a czifra alabárdosokéhoz: »azt hiszitek, volt ilyen sarkantyus csizmája? ördögöt volt! mezitláb járt. Azt hiszitek, ilyen aranypaszomántos dókát varrt neki a szabó? Tüzes mennykőt! Egy birkabőr volt az egész ruházata; ha hátul fujt a szél, hátravetette, ha elölről fujt, előre huzta — So had e gmacht!«

A favorita-uton már kezdtek csillámlani a harschiergárda sisakjai, a mig a császári vadászcsapat előtt jöttek, hogy a vásári tolongásban az utat nyitva tartsák.

Digitized by Google

»Tutti more basaule!« mormogá czigánynyul az álbarát a körülálló hivekhez, mire azok egyszerre mind letérdepeltek, s elkezdték imádkozni czigánynyelven a »mining atye«t s az alatt leoldozták derekaikról a köteleket. Ez talán valami kegyes szertartás? Nem. Ezek a kötőfékek, a miket a lovak szájába fognak vetni. Ez lesz az egész lószerszám.

Jávorka folytatá a prédikácziót.

»Mivel élt a Keresztelő szent János? Azt hiszitek, vajas zsemlyét evett? Azt ám: ördögöt! Sáskát evett a pusztában! Láttatok már sáskát? Épen olyan állat, mint ez az alabárdos itt ni! pánczél van a derekán, két toll van a fején, bajusz van a száján, sarkantyú a lábán!«

Ez nagyon tetszett az ájtatos sokaságnak.

Jávorka azt leste, hogy mennyire közeledik a császár kisérete? Mikor adjon jelt a mindenfelé elhelyezett czimboráinak?

Aközben folytatta a prédikácziót, áttérve Keresztelő szent János szenvedéseire, a miket annak a gonosz Herodestől és az infámis Herodiástól ki kellett állani: minden szörnyü kegyetlen megkinzatás után a vele szemközt álló alabárdosra rivallva: »glabst, had e wánt? — Nix had e ván! — Glacht had e!«

A császár maga is látható volt már az

Digitized by Google

uton; kisérete alig állt ötven emberből, azoknak is egy része fegyvertelen solymár, vadász apród. Ő maga könnyü bársonyöltözetet viselt, a meleg évszakhoz alkalmazottan.

Jávorka a szent história végére sietett: Szent Jánosnak a fejét is levágatta a gonosz Herodiás s úgy hozatta fel, tálra téve. De a dicső még akkor sem sirt. »Glacht had e!«

A császár egészen közelért már a Spinnerin am Kreuzhoz: az álbarát a hamis szakálla alól odadörmögött a hiveihez czigányul: »irgundum gule .... Farahó fiai! sopphengyule gagyule! Aztán dsamoré abadé! háj csina fakadé! — Kiki magáért!

Ekkor egy haendelfanger (nem »csirkefogó«, hanem »kötekedő«) hirtelen odarohant a császári vadászkiséret elé, s térdre vetve magát a lovagok előtt, elkezdett hangosan kiabálni.

— Felséges császár, ne jőjj tovább! Gyilkosok várnak rád. — Ereszszetek a császárhoz! Hadd mondjak el mindent. Én igazi bécsi fiú vagyok, a haendelfanger czéhből: ismerem az egész nemzetséget: azok ott a Spinnerin am Kreuznál nem a mi embereink! Idegen rablók. A vén asszonynak, a ki ott imádkozik, bajusza van: a vak meglátott, hogy nem közéjök tar-

Digitized by Google

tozom, s a néma rákiáltott a nyavalyatörősre, hogy üssön agyon! Három koldustarisznyát kikutattam, mind a háromban ilyen szerszámokat találtam.«

A zsebtolvaj három fokosfejet vett elő a kebléből, a császár elé tartva.

A fokos nagyon jól ismert különlegessége volt a kurucz fegyverzetnek: kalapács, a minek túlsó vége görbe sascsőrben végződik. Sisaktörő gonosz szerszám. De a mi még hitelesebbé tette a rémhirt, mind a három fokoson látható volt az F. R. II. Rákóczy névelőbetüi. Ezek a kuruczhad rendes fegyverzetéből valók!

Jávorka onnan a szent emlék magas talapzatáról vette észre, hogy a császári kiséret közeledése fennakadt, s az egész csapatban nagy felindulás van. El van a furfang árulva.

O du verfluchte Heródiás! kiálta elkeseredéssel s megcsóválva a feje fölött az olvasót, olyat ütött vele az előtte álló alabárdos koponyájára, hogy az hasra esett tőle: »Most már gyepre púpos! ottura kardos! Dikhecz a devlába!«

Azzal egyszerre az egész kolduscsoport előrántotta a fokosait, ráhúzta a bot nyelére, s rohant a közelben tanyázó ménes felé; pillanatok alatt felkötőfékezve a legközelebb talált

Digitized by Google

paripát, s felkapva a puszta szőrére: a szekereken gunnyasztó lázárok leugráltak sánta lábaikkal a szekerekről, s felnyalábolva egy csomó kardot a szekér derekából, rohantak azzal a lovon ülőkhöz. Mintegy varázsütésre lovashad állt elő a kolduscsőcselék és marhavásár helyén. Azt az egynehány alabárdost leverték minden küzdelem nélkül.

A kifőzött első terv azonban már meg volt hiusitva. A császári kiséret hirtelen megfordult s vágtatott vissza a város felé.

Hanem Jávorkának erre az esetre is volt előre kifundált stratagémája.

Ott voltak elhelyezve a vásártér végén a czimborái egy rideg gulyával.

Ezek a jeladásra egyszerre kiereszték a karikásaikat, s neki terelték a marhákat az országutnak.

A császár és kisérete fennakadt a bőszülten bömbölő állattömegben; azon nem lehetett keresztültörni.

Jávorka kuruczai időt nyertek a kiséretet utólérni. Vad »rajta! rajta!« orditásuk már hallható volt az országuton; a paripáiktól fölvert porfellegben nem lehetett felismerni a számukat; a lármájuk után egész ezrednek hihették őket.

Digitized by Google

A harschier-gárda lovagjai szemközt fordultak a kuruczok ellen; s megkezdék velük a kétségbeesett harczot. Ez csak pillanatokra tarthatta fel az áldz rohamot; a legvitézebb lovagot csikóspányvával rántak le lováról s a közbefurakodott kurucz a kurta fokosával pogány viadalt mivelt a pánczélos vitézek között, akik hosszu pallosaiknak csak a markolatját használhatták ellene: s ha kezébe szakadt a fegyvere a csikósnak, átugrott az ellenfele lovára s ugy kelt vele nyalábra, birokra, maga Jávorka a feltürt ujjú barátkámzsában a huszfontos olvasóval osztotta az áldást. Átkozott fegyver volt az a kezében.

A vadászkiséret mind jobban közreszorult. Elől az összetódult tulokfalka zárta el az utczát, hátul a harczoló testőrség egyre fogyott. Nem látszott menekülés.

Ekkor egy bátor polgár, a kötélverő Jaksch, állt elő megszabaditani a veszélyben forgó uralkodót. Látva a veszedelmet, nem félt kijönni az utczára, mint a többi nyárshazafi; odarohant a császárhoz, megragadta a lova kantárát.

— Ide be az én udvaromba! Innen a kötélverő-téren át ki lehet jutni a Favoritára, s arra szabad az ut.

Digitized by Google

A fejedelmi vadászkiséret elmenekült a kötélverő udvarán keresztül, amig a harschier-gárda a kuruczok rohamát feltartóztatá.

Jávorka észrevette a menekülést s elorditá magát a tombolás zaja közt: »Ácsi! Ácsi! Hagyd el móré! Fordulj! Kanyarodj!«

Azzal megforditva a lovát, visszaszáguldott a legelső keritésig: nyomában a csapatja. Átugrattak a keritésen, le a mély kertekbe; egy sem törte ki se a lova lábát, se a maga nyakát. Még utolérhették az uton végig vágtató vadászcsapatot; keritès, vizárok nem volt előttük akadály. Most már a harschier-gárdával sem volt dolguk; az a háta mögött maradt. A kurucz mén volt olyan gyors futó, mint a meklenburgi vadászparipa. Utol kellett nekik érniök a császárt. — És ekkor teljesedik Ocskay vakmerő álma. — Egy fogoly háromért cserébe! — A császár maga a kuruczok kezében. Teljes diadal, mielőtt harcz lett volna.

Hanem ekkor a fátum saját stratagémáját forditá a kurucz ellen. Mikor már a sok zöldséges kerten keresztül vágtattak s kiértek a Favorita-utra, a honnan a város külerőditményeig könnyen elérhették a menekülőket; egyszerre eléjük kerül a saját szilaj gulyájuk; a

Digitized by Google

maga eszétől a mellékutra kanyarodva s most a kuruczokat zárja el a császári kisérettől.

»Ez aztán marhaszerencsétlenség!« szitkozódék Jávorka, a barátcsuhához nem illő manichaeus-módon szidva minden szenteket, de különösen azt, akinek a válla fölött egy tulokfő néz át. »Porba hullott a pecsenyénk!«

Fel kellett hagyni az üldözéssel.

De meg arra is kellett gondolni, hogy most már merre tágabb a világ? Egész Bécs város népsége talpon állt már s jött ellenük nagy riadallal.

»No most már aztán, urak urfiak, válogatott czigánylegények, uzsgye fóre! Ki merre lát! Rúgd a farmatringot!

A dunaparti bozót közel volt; mire a fellármázott bécsi helyőrség kivonult a vakmerő kalandorcsapat üldözésére, azok már akkor árkon-bokron, Dunavizen, sötét erdőn túljártak s azt se mondták, hol keresse őket valaki?

Digitized by Google

XXV.

Az apácza.

Ilyen dolgok történtek a fegyverszünet utolsó napjai alatt.

Rákóczynak a feleségét foglyul tartóztatták le a fürdőhelyen; — s a kuruczok csaknem elfogták magát a császárt a saját metropolisának a kapuja előtt.

Erre mindkét részről a legnagyobb elkeseredéssel tört ki ujból a háboru. Még a személyes sérelem is fokozta a gyilkoló haragot. Rákóczy a felesége elfogatását, József császár a vadaskerti megüzetést nem tudta megbocsátani ellenfelének.

A szemközt álló hadseregek minden oldalról egymásba omlottak, s döngették egymás várfalait. Rákóczy Esztergomnak fordult s azt kemény ostrom után elfoglalá, onnan sietett Kassát fölmenteni, amit viszont a császáriak ostromoltak. Forgách feladata volt Pozsony

Digitized by Google

várát meglepni, az alatt, amig Pálffy bán egész seregével Vak Bottyán ellen hadakozik. Egy franczia főtiszt, De la Riviere, ki fogolykép volt Pozsonyban letartóztatva, s onnan csere utján szabadult ki, jelenté, hogy Pozsony várának Duna felőli kapuján keresztül éjjeli rohammal be lehetne venni a várat, abban most alig van nehány száz főnyi helyőrség, az is magyar, ellenben Stahremberg táborának elég élelmi készlete ott van felhalmozva. Ha Forgáchnak sikerül ez a csapás, a hadjárat sorsa ez évre el van döntve. Ocskayra volt bizva a felvidék behódoltatása. Az egész országban megkezdődött a háboru.

Jávorka a megbukott kisérlet után visszavergődve Ocskayhoz, ott is maradt s nem tért a fejedelmi udvarhoz vissza; sokkal több kedve volt eredeti manupropriákat iktatni az ellenség bőrére, mint a mások bölcsességét kopizálgatni a kutyabőrre. Bizonyosan ki is kapott volna Rákóczytól, a miért tudta nélkül ily merénylethez fogott, a mibe beletörött a kése.

Aki a háboruban a regényes kalandot kereste, annak legjobb is volt Ocskay táborában. Ott nem bölcselkedtek, tervezgettek sokat; egyik merész csapás a másikat követte. Ocskay a hatalmas Detrekő várát egy éjjeli rohammal el-

Digitized by Google

foglalta; s Saskő alatt a hires-neves Steinville lovasezredét, a császáriak legkitünőbb hadcsapatját, fényes nappal meglepte az erdő közepett, s ugy semmivé tette, hogy hirmondó sem ment el belőle: aki élve maradt, az foglyul esett, s ezzel a csapással össze-vissza kúszálta a fővezér Stahremberg egész nagyszabásu haditervét, a mivel az a fejedelem ellen fordult.

Akkor aztán kihuzta magát a játékból s ráhagyta Stahrembergre, hogy csináljon más haditervet. Ő maga másfelé fordult: Pálffy bán haditervét készült összekuszálni.

Ehhez is különös politikát gondolt ki. Hirtelen nekifordult Vöröskő várának (Bibersburg), ami Pálffy bán saját birtoka volt. Itt volt a hatalmas császárpárti fővezér felesége, egész családja, s a Pálffy-nemzetségnek mindazok a kincsei, a miket a minap a pozsonyi vár boltozata alatt Ocskaynak maga a bán mutogatott meg. A bán jól értesült kémei által a felől, hogy Forgáchnak Pozsony ellen van valami kemény terve, s ezért vitetett át mindent a közeli Vöröskő várba. Hogy ebből a tervből miért nem lett valóság, azt Forgách tudja; de nem mondja meg senkinek. Azonban Ocskay viszont a maga kémei által tudomására jött,

Digitized by Google

hogy milyen nevezetes helylyé lett Vöröskő vára egyszerre. — Váratlanul, ahogy járni szokott, ott termett a dandárával. A szomszéd Bazin város a megjelenésére kitárta előtte a kapuját s ő reggelre körülzárta Vöröskő várát.

Vöröskő-vár egyike azoknak az uri fellegváraknak, amik mind e mai napig épen maradtak meg; testvére annak a sok romladéknak, ami körüle szerteszét fehérlik a hegytetőkön, másfélszáz év előtt mind fényes uri paloták! most kisértet-tanya mind. Ez az egy élte túl a háborut. Vöröskő várát most is a Pálffy grófok lakják. Belseje a palotának még tanuskodik a pompáról és magas izlésről, a mivel a hajdani magyar főurak várkastélyaikat berendezték: az egész renaissance-kori pazar diszités a régi állapotban van fentartva. Még most is meg van a pompás szinház benne, melyben franczia művészek játszották valaha Racine, Corneille, Molière darabjait: a padlata szines kavicsmozaik, a falakon angyal-caryatidák emelik az aranyozott boltiveket, miknek felosztott mezejében mythologiai festmények váltakoznak apró tájképekkel; a szögletekben tengeri csigákból rakott grották, középett a kagylóból kilépő Vénus fehérmárvány szobra. Szerte az egész teremben rejtett szökőkutacskák, amik

Digitized by Google

egy véletlen lábnyomásra otkolon sugárt lövellnek a meglepett látogatóra. — A fényes termek megannyi muzeumai sok századok alatt összegyült ősi pompának, a minőt csak főurak, dynaszták szerezhettek össze, akik mindig a hatalom polczán ültek, s éltető elementumok volt a fény, mint másnak a levegő. A külseje pedig a várnak még mai nap is azt a benyomást költi, mintha ezek a sánczárkok most is ellenséget feltartóztatni volnának itten: mintha azok a sötét üregek, amik a sziklába vágott kétemeletes pinczeüregekből torkollanak elő, most is zúgnának a bennrejtett »dandár« földalatti lármájától; mintha ezek a bástyatornyok még most is fenyegetnék szakállas ágyuikkal az alantas sikságot. — Mai nap már nem állitana meg ez a vár senkit. A nagy kaszamátaüregek csak pinczéül szolgálnak, a felvonó-hidat nem zárják be éjszakára. A boltozatos kapubejárat alatt függ a kis lélekvesztő, a melyen a Pálffyak őse a török fogságból a Dunán keresztül menekült; rozsdás ágyuk guggolnak a szögletekben, egyéb harczijelek mind a vár muzeumába vannak már elrakva; a hajdani hires Pálffy-regement egész fegyverzetével együtt.

De még Ocskay idejében kemény feladat volt Vöröskő megostromlása. Köröskörül ős

Digitized by Google

fenyőerdőktől övezve, csupán egy körültekergő mély uton lehet a homlokzatába eljutni, mig messze kimagasló bástyái az egész sikot uralják s a közeledő ellenséges seregnek a várágyuk pusztitó tüze alatt lehet csak előrehatolni.

Ami pedig még mindezeknél nagyobb akadály volt Vöröskő-vár megvivásában, az egy uralkodó vonás volt Ocskay László jellemében: a »gavallérság.« Féktelenül büszke minden emberi teremtés irányában, aki férfinak született; a félelmességig gyöngéd volt mindenkivel szemben, aki a gyöngébb nemhez tartozik. Ha elkeseredett haragjában összehozta a fátum egy férfival, nem kérdezte ki az? mindenható c s á s z á r-e, vagy védtelen meglánczolt f o g o l y, hogy fegyverét ellene forditsa, (az u t ó b b i pedig még lehetetlenebbnek látszik, mint az előbbi), akkor nem kért tanácsot az eszétől; de ha nő került haragjának utjába, akkor meg nem volt annyi rábeszélő ereje sem a szilaj haragnak, sem a hideg észnek, hogy elgázoltassa vele az utjában állót, lett légyen az herczegnő, daemon vagy czigányleány. Az asszonyszem kiverte kezéből a fegyvert.

És Vöröskővárott ellenségének az asszonyai voltak: Pálffy bán felesége, leányai.

Digitized by Google

Ugyanazok a nők, akik kevés idővel ezelőtt az ő feleségét mint vendéglátó háziasszonyok, barátnői csókjaikkal fogadták. Ezeknek mondani azt: »most én következem az én tüzcsókjaimmal!« s köszönetül a pozsonyi tüzijátékért, fejükre szóratni a bombákat: ez lehetetlenség volt Ocskayra nézve. De hitte, hogy elfoglalhatja a várat egy ágyulövés nélkül, vagy hogy a dámáknak még csak az álmukat is elrontaná vele. S akkor aztán ismét kezében van az élő zálog, a miért Eleonorát és gyermekeit ki lehet csikarni a császáriak kezéből. — Igen egyszerü terv volt az.

Dandárja elég volt a várat körülzárni. A bán oly messze járt a Dunántul hadseregével, hogy vára fölmentésére jókor meg nem érkezhetett. A várban levőket egy vizvezeték látja el a szükséges vizzel, a minek a kútforrása a hegyoldalból ered. A vár udvarán áll a pompás faragványu szökőkút, márvány-nereidáival, a minek a medenczéjében aranyhalak bujkálnak a zöld hinár közt. Hogy fognak ezek a márványnimfák, meg ezek az arany-potykák csodálkozni, ha egyszer csak nem hull rájuk többé a kristálytiszta vizsugár! A ki ezt a kútfőt elfoglalhatja, az ura a várnak. Az őrség, ha

Digitized by Google

az ivóvizet elfogják tőle, három napig sem állhatja ki a szomjat a várban.

Csakhogy ezt a vár védői is nagyon jól tudják.

S annálfogva maga az a forrás egy hatalmas csillagsánczczal van megvédve, amit csak szabályszerü ostrommal lehet bevenni, erről a csillagsánczról azután egyenesen a várba lehet leágyuzni. Viz helyett tüz. Aki a csillagsánczot elfoglalja, azé a vár.

Ocskay a megszállás első napjától fogva ide fordità minden figyelmét.

A grófnőknek előre levelet küldött be a várba, mi előtt egy puskalövés történt volna, a legudvariasabb kifejezésekben biztosítva őket hogy semmi gorombaság nincs a szándékában az ő méltóságos személyeik iránt, csupán a várukat akarja elfoglalni, és őket a fejedelmi udvar vendégszeretetével megismertetni Érsekujvárott: egyébiránt semmiben sem lesznek megzavarva, csakhogy épen az ivásra, főzésre és mosásra szükséges vizet igyekezzenek félretétetni nehány napra, hogy mind abban a maguk személyére nézve szükséget ne szenvedjenek, ha majd a vizvezeték el lészen foglalva.

Mindez a legnagyobb barátsággal történt.

A mellett pedig az előnyomuláshoz szük-

Digitized by Google

séges intézkedések rendesen megtétettek, úgy hogy a megszállás hetedik napján, mikor az éj beállt, már általános ostromot lehetett fuvatni a csillagsáncz ellen.

A vitéz hajduságot azonban a csillagsánczot védő muskétások nem kevesebb vitézséggel fogadták; az erdő és a bástyák közötti sík mező nem volt elfoglalható. Télidő volt, a fehér hómezőn a fekete alakok az éj daczára is könnyen czélbavehetők.

Ocskay László, hogy példájával lelkesitse a harczosait, maga, lovára felülve, nyargalászta körül az ostromlott redouteot, osztotta a parancsokat, hová hordják a rőzsekötegeket a sánczárkok betemetéséhez, hogyan vágják ki a palizádákat, hogy törjék össze a spanyollovagokat: a midőn egyszer csak a legjobb kommandérozás közben egy teljes sorlövés zúdul ellene, mint valami pokolbeli darázsraj; a lova összerogy alatta, s ő maga a sok golyó közül egyet a czombjába kap. (»Bizonyosan mérgezett volt a golyó, irá Bercsényi, mert különben Ocskay testét nem fogja a fegyver.«)

Ocskay László, a mint a lova alól kiszabaditák, s sebesült czombjával nem tudott többé lóra ülni, azt parancsolá, hogy hozzanak neki valami szekeret. Keritettek számára egy ágyu-

Digitized by Google

taligát. Arra feltetette magát s tovább vezényelte az ostromot. A vére folyhatott, a sebe sajoghatott, nem törődött vele. Csak az volt a gondja, hogy a sáncz-árok be legyen temetve rőzsével, s akkor aztán lábtókat lehessen vetni a sánczfalaknak. A munkát nem lehetett félben hagyni. Az ellenség égő szurok koszorukat hajigált a rőzsetömeg közé, azokat a kuruczok földes kosarakkal fojtották el, az égő gránátokat innen is, túl is kézzel hajigálták már egymásra. Ocskai az ágyutaligához köttetve magát derekánál fogva, egyik veszélyes pontról a másikra vágtatott tüskén-bokron keresztül, s harsogó szava túldörögte az ostromzajt, puskaropogást.

A csillagsáncznak el kellett esni bizonynyal. Az elszánt hajduság ellenében nem volt azt képes tovább védeni a labancz zsoldos had.

Ekkor egyszerre a gránátoktól felgyujtott cziheren keresztül egy lovag vágtat Ocskay felé, fehér kendőt lobogtatva kezében.

Nem ismert rá, pedig talán látta is valamikor.

— A fejedelemtől jövök! lihegé a lovag, a mint Ocskay elé ért. A fejedelem palotásainak egyenruháját viselte.

Digitized by Google

— Épen jókor. Mondá neki a sebesült vezér.

— Sürgetős leveleket hoztam kegyelmednek.

— Ha megérem a reggelt, akkor majd elolvasom.

— A fejedelem parancsa, hogy rögtön olvassa kegyelmed és teljesitse parancsát.

— Ez a parancsolat? Akkor hát menjünk a világossághoz közelebb, hogy meglássuk a betüket.

Az a bizonyos világosság valami meggyujtott háztető volt a csillagsánczon belül, melynek a vésztüzét az ostromlottak nagy erőlködéssel igyekeztek elfojtani. Ocskay odahajtatott közel ehez a tüzhöz. A veszedelmes világitásba kerülve, feltörte a fejedelem levelét s a fény elé tartá. Igy igen jó céltáblát mutatott a sánczot védő muskétásoknak. A golyók egyre fütyöltek a füle körül.

El is olvasta már a levelet; nem is egyszer, de kétszer is, és még sem mondta a szekerésznek, hogy menjenek el erről a helyről.

— A golyók ugyancsak fütyölnek, brigadéros uram! rebegé a nyargoncz.

— Hát hiszen van okuk fütyölni; mert még úgy nem bukott meg komédiás az aktus

Digitized by Google

végén, mint én. A fejedelem azt parancsolja, hogy »hagyjak fel azonnal Vöröskővár ostromlásával; nem kell megsérteni a bánt.«

— És mire vár most kegyelmed?

— Arra, hogy majd talán egy golyónak lesz annyi esze, hogy nem a fülembe fütyül, hanem a fejemen megy keresztül, akkor én nem hajthatom végre a parancsot: a hajdu pedig a maga bolond fejével elfoglalja Vöröskővárt. Keresse aztán a bán, hogy ki sértette meg ilyen nagyon?

Hanem hát a golyónak volt több esze. A sáncztetőről abbahagyták a lövöldözést. A labanczság agyon volt rémülve. Megadásról gondolkozott.

Ekkor kellett Ocskaynak takarodót fuvatni; a hajduságát visszahivatni a félig elfoglalt sánczokról.

Egész hiábavaló diadal volt! A megszálló csapatoknak is meghagyá, hogy szedjék fel a sátorfáikat; térjenek téli szállásaikra: pihenő idő van. A várbelieknek megizené, hogy az ostrom meg van szüntetve. Tréfa volt az egész. Csak krétára játszottunk.

Azután maga is visszatért Modor városába a sebét ápoltatni.

A kapott seb elmérgesült. Mire Modorig

Digitized by Google

jutott vele, utolérték a nyilalló fájdalmak, a mik előjelei a közelgő sebláznak.

Akkor aztán ráért, az ágyban fekve, végiggondolkozni a maga dolgán.

»No most megkaptad, a mit kerestél! Te itt küzködöl, éjt napot egygyé ragasztva, hogy fejedelmed számára elfogott nejét visszaszerezd; kitalálod, minő drágaságokat lehetne adni helyette cserébe, s mikor már mindez a kezedben van, akkor azt mondják, hagyd abba! Kimélni kell a bánt. Te pedig kaptál egy keresztül lőtt lábat, az a tied: azzal lefekhetel. — Vétettek neked azok a Pálffy grófok? A magad bajáért jöttél őket háborgatni? És most azokat is megbántottad, meg a fejedelmet is. A nagyon nagy buzgóságnak ez szokott lenni a jutalma.«

Azután az otthon maradottak is eszébe jutottak: feleségét áldott állapotban hagyá el stropkói kastélyában s rég nem kapott tőle már levelet: ha most tudná szegény, hogy férje itt fekszik sebesülten!

Azon közben két tábori feltser is vesződött a sebesült lába bekötözésével. Egyik tudósabb volt, mint a másik: az egyik Göttingában végzett alchymista, a másik kitanult borbély.

Digitized by Google

Ocskay valósággal szégyenlette magát, a miatt, hogy sebet kapott. Vége volt annak a regényes nimbusznak, a mi őt eddig környezte, hogy testét nem fogja a fegyver. A tündérmesék hősének rangjából leszállitva látta magát a közönséges halandók sorába.

Nem sérthetetlen lovag többé: nem csodatevő táltos.

Vezértársai mind nagy megszotyolodással gyűltek ágya körül; s maga Csajághy sem tudta kemény arczán eltikolni megilletődését. Ő már sok sebet kapott, de ilyen veszedelmeset sohasem. A két seb-orvos pedig két különböző véleményt látszott táplálni a követendő eljárás iránt; s mikor az egyik bekötött valamit, a másik felbontotta. Aztán kiki mentek a mellé szobába veszekedni: ezt ugy hiják, hogy »consilium.«

A mellett aztán ilyenkor minden ember orvos akar lenni, s mindenik jó barát tud valami csalhatatlan szert ajánlani, a mi az ő bajában használt, mig a patiens mind valamennyit odakivánja, ahol ezek a gyógyszerek teremnek!

A két orvos disputájából az ajtón keresztül is ki lehet venni annyit, hogy az egyik sürgősen kivánja a megsebesült lábnak azonnal

Digitized by Google

czombtőben levágását, a másik ellenben, mivelhogy kétségtelenül mérgezett golyóval történt a megsebesités, a solutio continuitánsnak tüzes vassal való kiégettetését követeli.

Ez alatt megvirrad a hosszu téli éjszaka. Az utczán postakürt hangzik: Ocskay számára érkezett levél. Pálfy grófné irta, a bán felesége.

Thallósy az iródiák felolvasá azt a beteg előtt.

»Brigadéros uram. Kegyelmed megszabaditott engemet és szegény leányaimat az ostromlás iszonyuságaitól. Noblesse oblige. Én viszont arról értesültem, hogy kegyelmed a mult éjjeli ostrom alatt megsebesült. Miután kastélyomban igen jól berendezett patika van; a legjobb franczia chymisták által instruálva; felajánlom kegyelmednek a saját orvosomat és pharmacopoeámat, bajának sikeres meggyógyitására. És hogy a kellő ápolásban is részesüljön kegyelmed, a mi ilyen bajban a legfőbb dolog, elküldöm kegyelmedhez a samaritana nénék egyik legavatottabbikát, soror Arminiát, a kinek feladata lesz kegyelmedet, az orvosom rendeletei értelmében ápolni. Fogadja tőlem szivesen ezt az ajánlatot.

Digitized by Google

A felolvasott levél természetesen a legnagyobb resensust keltette. A két orvos protestált; ők egy harmadiknak el nem tűrik a beavatkozását; a tiszt urak pedig attól tartottak, hogy ez a bán felesége részéről valami ravasz politika lehet: talán igy akarják Ocskayt gyógyitás örve alatt megmérgeztetni. Az ellenségtől nem kell elfogadni az írokat és flastromokat.

Ocskay pedig a sebláz agyfeszitő hősége alatt azt kezdte képzelni, hogy Belzebúb konyhájába jutott; s valamennyi ördög ott támaszkodik körülötte, hogyan darabolják szélyel, hogy találjanak ki számára bűneihez méltó kinszenvedéseket. Ő tőle magától nem is kérdezik, hogy mi fog jobban tetszésére lenni: ha a lábait lefürészelik? vagy ha tüzes vasakkal sütögetik? vagy pedig válogatott mérgekkel torkig lakatják? Hiába is kérdeznék, mert aligha tudna felelni rá. A nyelvét nem tudja megmozditani. Az egész teste meg van merevedve. Még lát és hall; de keverve a valót a képzelettel. Erős akarata van, ébren lenni, sőt tettlegesen beavatkozni a körülte történtekbe: elhatározott szándéka fölkapni a mellette levő széket s szétverni vele az egymással veszekedő fantomokat; kenőcsös tégelyt, tüzes serpenyőt,

Digitized by Google

sebészeti eszközöket a fejükhöz hajigálni, de aztán megint olyan érzés veszi elő, mintha jobb volna érzéketlen darab föld gyanánt engedni magát esni fölfelé, a végtelen magasba, s itt hagyni mindent, jót, roszat, az egész földi chaoszt.

Egy-egy pillanatra úgy tetszett neki, mintha fölébredne, s azt látná, hogy még mindig uj alakok tódulnak az eddigi sátán-torzképek közé a szűk szobácskába: egy szerzetes: szőr csuhában, kötéllel a derekán: gyógyszeres szekrénynyel a hóna alatt: azután meg egy apácza, hosszu fehér köpenyben, fekete fátyollal a fején, veres-kereszt a mellén, melynek ágai a nyakától az öveig s egyik vállától a másikig érnek. A többinek mind van látható arcza, csúf, rettenetes, borzasztó; ennek az egynek nincs: le van takarva fátyollal s épen azért ez a legfélelmesebb.

Hah, milyen nagyon veszekesznek — egy elkárhozott fölött! Mindenik azt akarja, hogy az övé legyen.

Utoljára az az egy apácza-forma fantom kiparancsolja valamennyit a szobából: azok meghunyászkodnak és szót fogadnak neki. Egyenkint kisompolyognak: az egyik veszi a fürészeit, a másik a tüzes serpenyőjét, a harma-

Digitized by Google

dik a kenőcseit; némelyik visszanéz az ajtóból, s megnyalja a száját: — éhen maradt ördög! — Az apácza a lábával dobbant s azzal huss! a kéménybe föl valamennyi.

Az arcznélküli kisértet marad magára egyedül a lázbetegnél.

Mit csinál vele, mikor egyedül marad?

Feltakarja a vérző sebet, s abban a perczben, mint a halott-fő phosphorfényü lárvája, ugy világit keresztül az arcza a fekete fátyolon.

Azután odahajol föléje s mint a vampyr, szivja az égő sebből a vért. Talán a mérget? — Nem! A lelkét szija ki a seben keresztül! A láz-beteg ugy érzi, hogy lelkének minden tehetsége elköltözik: tudás, emlékezet, akarat, szeretet, remények: azok mind egy idegen szellem valójával olvadnak össze: megszünik magának élni, elköltözik egy uj életszervezetbe. Utoljára elhagyja az eszmélet is: meghal: — vagy elalszik.

Ha halál volt, nagyon rövid ideig tartott; ha álom volt, nagyon soká. Csak este későn ébredt föl belőle.

Ki tudja, hány világot bejárt a lelke abban az ismeretlen új alakban?

Digitized by Google

Itt ezen a földön megint csak megtalálta azt a gerendás szobát, azzal az ólomkarikás ablakkal, a min keresztül zöld, piros és sárga fénye volt a napnak.

A szobában nem volt semmi nesz. Az ördög-alakok eltüntek, a félelem rémnyomása is elmult a kebelről. Egyetlen alak térdelt az ágy lábánál, az apácza; — fejét a nyoszolya deszkáján nyugtatva. Most már azt sem nézte ördögnek, de ugyanazon alak volt, a kit deliriumában látott, fehér köpenyben, veres keresztel a mellén, a feje fekete fátyollal letakarva.

— Hát élek még? kérdezé: s maga is elbámult rajta, hogy a saját hangját hallja.

Az apácza fölemelte a fejét s a kezével a szivéhez kapott. Hát látszik, hogy nem fantom, mert a szive megdobbant. Azoknak nincs.

— Nem vágták le a lábamat? Ez volt a második szava az ébredőnek.

Az apácza sietett kezével és fejével tagadólag inteni.

A sebesült odanyult a kezével, hogy meggyőződjék róla: de hirtelen visszakapta azt. Pedig nem égette meg: hanem jég volt rajta. Az ördögök nem dolgoznak jéggel.

— Rég óta alszom? kérdezé ápolójától.

Digitized by Google

— Csak reggel óta, felelé ez suttogó hangon. De többször fölébredt kegyelmed, mikor megszomjazott.

— Ahán! Egyszer a Saharában tévedtem el, másszor meg a Vezuvba estem alá. Ki adott innom?

— Illés hollója; suttogá az apácza.

— Köszönöm a hollónak. Isten fizesse meg neki.

— A holló nem vár fizetést.

— Nem jönnek ide többé a pokolfajzatok?

— Kik azok?

— A kik meg akartak kinozni; szét akartak darabolni.

— Én kértem őket, hogy bizzák én reám a kegyelmed meggyógyitását. És ráhagyták. Vagy él, vagy meghal. Megcsonkitani nem engedem.

— Igaz. Ocskay féllábbal nem Ocskay többé. S ki tanitotta kegyelmednek a gyógyitás mesterségét?

— A szenvedés.

— Áz pedig hires professor. S mivel gyógyit kegyelmed?

— Imával és jeges-vizzel.

— Az egyik meleg, a másik hideg. S az a kettő jó minden betegség ellen?

Digitized by Google

— Bizony mindenik ellen.

— Még az ellen is, mikor valaki megunta az életet, s nem akar több részt kapni a napvilágból?

— Az ellen is.

— Nem hiszem én azt. Lám én már megvoltam halva; s ez nekem olyan jól esett. Olyan szép világ van odaát. Csak odáig a kinzó; a mig a forró sivatag, a rémek birodalma tart; a mig innen a ködökből kiszabadul az ember. Hanem azután csupa gyönyör és paradicsom minden. — Én már nem hiszem, hogy az életért imádkozni jó.

— Majd visszatér még a kegyelmed hite.

— Ki hozza vissza? Azt is a holló?

— Nem. A Noé galambja.

— Hát terem még az Ararát hegyén olajfa-levél?

— Talán még annál közelebb is. A mig szunynyadt kegyelmed, egy levele érkezett Stropkóról.

— Sztropkóról! kiálta föl a sebesült, hirtelen könyökére emelkedve.

— Ne kiáltson kegyelmed: mert megtudják, hogy ébren van s bejönnek. Aztán maradjon veszteg; mert a sebe ujra vérzeni fog.

Digitized by Google

— Ugy? ugy! Csak suttogva beszéljünk Minő szinű pecsét van a levélen?

— Rózsaszin. Tehát örömhir van benne. A czimén ez áll: Ocskay László brigadéros uramnak, az én kedves fiam-uramnak adassék, anyai szeretettel.

— Az anyósom irja. Törje föl kegyelmed.

Az apácza fölnyitá a levelet s odanyujtá Ocskaynak.

A beteg sokáig nézett a levélbe, mig rájött, hogy nem bir olvasni. A betük összefolynak a szemei előtt, s a sorok tánczolnak, mintha mind meg volnának bolondulva.

— Nem látok a szememmel, kérem kegyelmedet, olvassa fel nekem ezt a levelet.

Az apácza mélyen felsóhajtott. Valami olyan kisértetes volt abban a reszketeg sohajtásban, mint mikor éjjel fölébred az ember s hallani vél valamit az egyedül létben, a minek az okát ki nem találhatja, mintha egy álmában hallott panasznak a viszhangját hallaná az ébrenlétben, mikor az álomalak már rég a semmibe tűnt el.

»Óh . . . . . «

Elvette kezéből a levelet s olvasá halk, döngicsélő szóval:

»Szeretett kedves fiam uram.

Digitized by Google

»Meg ne ijedjen azon fölöttébb, hogy én irok kegyelmednek és nem a felesége; mert öröm annak az oka, a mi őt ebben akadályozza. A mai szent advent vasárnapon Ilonka leányom kegyelmed számára egy második fiugyermeket hozott le az angyalok karából. Mind a ketten, hála a magasságos Istennek, épek és egészségesek. Ha beleegyezik kegyelmed, a másodikat, a fejedelem nevére, Ferenczneк fogjuk kereszteltetni. A Mindenható oltalmazza kegyelmedet mindennemü veszedelmei közepett.«

Ocskay majd kiszökött az ágyából: csaknem elfelejté, hogy az egyik lábát nem szabad megmozditania: sápadt arczán a megdicsőülés mosolygása tündöklött. Kezét nyujtá a levél után. Nem volt neki elég annak a tartalmát hallania, az ujjai hegyével is végig kellett azon mennie, a hogy a vakok szoktak olvasni.

Káprázó szemei észrę is vették, hogy még van a levélben valami: egy utóirat: a mi nem lett felolvasva.

— Hát ez? Mi van még itt?

— Egy név: tán a kegyelmed feleségének a neve, saját irásával: »Ilonka«, és utána e sorszám: 100,000, száz ezer! Kegyelmetek tudják, hogy mit jelent az?

Digitized by Google

Ők bizonyára tudják. A kik szeretnek. Hogy mi az a 100,000? —Az apáczák ezt nem találhatják ki.

Ocskay a két kezével szoritá azt a levelet a homlokához: mintha ugy akarná annak a tartalmát a fejébe átköltöztetni. A szemeibe visszatért az élet fénye: ajkai dicsőülten mosolyogtak.

Az apácza suttogva beszélgetett hozzá.

— Hiszi hát kegyelmed, hogy a jó ima még azt a betegséget is meggyógyitja, a midőn nem szereti valaki az életet?

— Áldott legyen, a ki ezt leimádkozta!

— Nem érez kegyelmed fájdalmas nyìlalásokat a sebeiben?

— Nem! Semmi fájdalmat nem érzek most. Meggyógyulok. Meg akarok gyógyulni. Semmi bajom sincs. Csak gyenge vagyok a vérvesztéstől; nem látok jól, a szemem káprázik, a mint a fejem fölemelem. Pedig ugy szeretnék egy levelet irni — haza — a drágámnak. Nem birok.

— Diktálja le kegyelmed én nekem. Én majd leirom a levelét a nejéhez.

— Köszönöm, soror Arminia, az ég jutalmazza meg ennyi jóságáért.

— A holló nem kér jutalmat.

Digitized by Google

Az apácza odahúzta a kis asztalkát az irószerekkel a sebesült ágya mellé és odaült hozzá.

— Mondja toll alá kegyelmed, mit irjak a nevében?

Ocskay diktálta.

— Egyetlen kincsem, angyalom, mennyországom.

Az apácza leirta egymás után: mit érté ő azt, mire valók az ilyen megszólitások?

»Véghetetlen örömmel töltötte be szivemet drága jó anyánk évangéliumi jó hire felőled.«

Hm! Evangéliomi jó hir! — Az apácza azt is csak leirta.

»Te még az életben lehordogatod számomra a mennyországot, s alig hagysz valamit kivánnom a paradicsomból.«

Merész szavak! Közeljárnak a szentségtöréshez. — Az apácza leirt mindent szórul szóra.

»Bizony magam oda sietnék most te hozzád, — hozzátok, — hogy a küldött 100,000-ret megmilliomozva adjam vissza. — Ugyanannyi csókban . . . .«

Ennél a szónál »csók«, az apácza kezében

Digitized by Google

reszketős lett a toll. — Talán nem is irta még le azt a szót soha?

A sebesült folytatá:

»De tudatnom kell veled, nehogy mások, idegenek, nagyitva hireszteljék, s a mit úgy is meg kellene tudnod abból, hogy idegen kéz irja levelemet: — én most ágyban fekszem; megsebesülve; de nem veszélyesen. A golyó, mely az ostrom hevében eltalált, nem sértett nemesebb részt. Rövid időn meggyógyulok. — Tudom, hogy ez az idő még rövidebb ideig tartana, ha a te drága ápoló kezeid takargatnák be sebemet, ha te virasztanál fölöttem.

Az apácza irta hiven, a mit tolla alá mondtak.

Folytatták.

»De légy megnyugodva, szerelmes bálványom. Nem vagyok elhagyatva. Istentől rám szabott nyomoruságomban van egy áldott lélek, ki olyan hűséggel viseli gondomat, mint te magad tennéd, egy Istennek szentelt égi menyasszony: egy apácza. Olyan igaz angyali sziv, miként te magad vagy . . . . .«

Az apácza az asztalra dobta le a tollat a kezéből és nem irta ezt le.

— Leirta kegyelmed? kérdezé a kór.

— Nem!

Digitized by Google

— Miért nem irja tovább kegyelmed, soror Arminia?

— Ezt?

— A mit mondtam.

— »Olyan igaz angyali sziv, miként te magad vagy.«

— No igen.

Az apácza felemelte a fekete fátyolt az arczáról s odafordult egész büszke tekintetével Ocskay felé.

— Ozmonda! hörgé az, hátravetve elszédült fejét, s abban a pillanatban már ott járt a lelke azokon az ohajtásra méltó virányokon, a hol a fénynek nincsen árnya, a gyönyörnek nincs megbánása, a hol nincs elérhetlen távolság és magasság, a hol nincs semmi lehetetlenség, a hol mindenek mindenekben tökéletesek: — a honnan ember nem kivánkozik a földre vissza többé.

Mikor e másodszori ájulásából magához tért Ocskay, késő éjszaka volt. — A lámpa ott égett az asztalon, s mellette ott látta ülni kisértetét, az apáczát, a lefátyolozott fővel, a veres kereszttel a mellén, előtte az imádságos könyv. — Minden tagjában ernyesztő bágyadást érzett.

»Ozmonda!« suttogá.

Digitized by Google

Az apácza fölrezzent: azután fölkelt a helyéről: friss vizet töltött egy pohárba s odatartá azt a lázár ajkaihoz.

— Köszönöm — Soror Arminia — rebegé Ocskay. Álmodtam én azt a másik nevet?

— Álom volt. Elmult, sugá az apácza: friss jeges burkot téve a sebkötelékre.

— Mit jelent ez az öltöny, a mit ön visel?

— Lemondást. Bűnbánatot.

— Hogyan?

— Lemondtam a világ minden örömeiről, vigalmáról: nem hevit többé semmi szenvedély. Hogy a penitencziára mily készséggel hajtom meg fejemet, arról tanuskodik ez a levél, a mit a kegyelmed diktálása után irtam. S azért virasztok itt az ágya mellett, hogy megnyerjem bűnbocsánatát; mert a mit vétettem az életemben, az mind kegyelmed ellen volt elkövetve: kegyelmed bocsáthatja azt meg egyedül nekem.

— Isten bocsássa meg mind a kettőnknek.

— Amen.

A lázbeteg férfi kedélye csak olyan, mint a lázbeteg gyermeké. Ocskayt az nyugtalanitotta, hogy miért látja álmában is ébren is ezt a szokatlan öltözetü alakot maga

Digitized by Google

előtt. A gyermek nem szereti, ha valami letakart arczu alak közeledik feléje.

— De minő rend viselete ez?

— A »Samaritana« rendé.

— Soha som hallottam ilyen apáczarendnek a hirét.

— Uj rend. Eleonora fejedelemnő alapitotta.

— A mi fejedelem-asszonyunk?

— Már nem a mienk. Nem a földieké. Ő az általa fundált rend főnöknője.

— Nem értem. Hogy lehet azzá egy fogolynő?

Hát Ocskay még nem tudta azt, hogy Eleonora megszökött a fogságából. Hisz a fejedelem maga is csak ez idő tájon tudta meg doktor Wolffiustól, a kit nejével elküldött Karlsbadba. A fogoly őrzésével megbizott osztrák tiszt lengyel eredetü volt: — megszánta a fejedelemnőt; paripákat keritett a számára s elhagyta őt futni a szász határon keresztül Poroszországba. A hir még akkor ólomlábon járt: hónapok kellettek ahoz, hogy egy ilyen titokban történt nagy eset szájrul szájra adva egyik országból a másikba vándoroljon. — Hanem Ozmondának legelőbb kellett ezt megtudni: mert ő vele volt a fejedelemnővel, s ez

Digitized by Google

uttal Eleonorának jó szelleme sugallta azt, hogy szökési tervét még Ozmondával se tudassa előre. A grófnő csak akkor értesült a drága fogoly eltünéséről, mikor már késő volt azt üldözőbe venni. A fejedelemnő elszökésének hirét szándékosan titkolta mindenki, a ki tudott felőle. A külfejedelmek, a kiknek az udvarákoz menekült, igyekeztek azt eltagadni, hogy ott van. Egyik országból a másikba küldözték.

Ozmonda bizonyosra játszott, a mikor Ocskaynak azt mondta, hogy a fejedelemnő zárdába vonult vissza, a mit ő maga alapitott. Mi czélra? Hogy a szomoru háboruban, melyet megakadályozni nem tudott, a szerencsétlen áldozatokat, a sebesülteket ápolják.

Hát nem így került e maga Ozmonda is Ocskay kórágya mellé!

— Eleonora nem fogoly és nem fejedelemnő többé; mondá Ocskaynak.

— Tehát csak fogságot cserélt.

— Nem. Fejedelemséget cserélt.

— És a férje.

— Nem vágyik hozzá többet.

— Ki hihetné azt el?

— Az, aki Eleonorát ugy ismeri, mint én. Ő az égi koronáját nem adja a földi koronáért. Neki a hite a világa. Ő buzgó pápista.

Digitized by Google

— Hát Rákóczy nem az?

— Csak volt az. A midőn fölajánlotta az ország koronáját egy eretnek számára, megszünt a katholikus hit oszlopa lenni.

— Ki az az eretnek?

— Kegyelmetek előtt még, jól tudom, titkolják. Mert sejtik jól, hogy sokan vannak még nagy Magyarországon, akik nem tudnának a lelkükkel békében maradni, annál a gondolatnál, hogy szent István koronája, az angyaloktól hordott, a pápáktól megszentelt őseréklye, egy kálvinista fejére kerüljön; mert hisz a porosz király kálvinista.

— De hát ki mondja azt, hogy a porosz királyt kinálta meg Rákóczy a koronával? Miért nem teszi azt a saját fejére, ha kivívhatja?

— Ne jöjjön kegyelmed indulatba. Még lázba hozza vele magát. — Higyje azt, hogy nem mondtam igazat. Miért is hoztam ezt most elő. A helyett, hogy enyhiteném a baját, még keserübbé teszem. Bocsássa meg bűnömet. — Csendesüljön le és aludjék.

— Nem tudok lecsendesülni. Kitől tudja a grófnő ezeket?

— Én nem vagyok grófnő, hanem soror Arminia. Nem tudok kegyelmednek most töb-

Digitized by Google

bet mondani. Majd ha felgyógyul s a dolog világosabb lesz. Még most csupa zürzavar az.— Nem egyébért hoztam elő, csak hogy kegyelmeddel megértessem, mi okozta azt, hogy a fejedelemasszony a világtól végkép visszavonuljon, és vele együtt én is. Asszonysziv nem bir meg ilyen megpróbáltatásokat. Nekünk kettőnknek nincs helyünk ebben a most támadó uj világban többé. — Beszéljünk másról. Beszéljünk a kegyelmed leveléről, amit feleségéhez diktált. Lássa, mindent leirtam hiven. Még azt is, hogy angyalok vagyunk, mind a ketten: egymáshoz hasonlók. Hát hiszen miért ne lehetnék én is angyal, ha egyszer el lettem temetve, a bűnbánat tisztitó tüzében fehérre mosva. Nem rablom el tőle ezt a nevet s nem dobom el magamtól. — Legyen ő az, aki boldog és élve marad; legyek én az, aki kiszenvedett. — Igazán kiszenvedtem. Ki vagyok békülve az egész világgal. A magam szenvedéseit nem érzem többé, csupán a másokét. Nincs, amit szeressek, nincs, amit gyülöljek ezen a világon. — Elolvassam kegyelmednek még egyszer, amit nekem e levélbe diktált?

Ocskay némán intett.

Az apácza végig olvasta a mult este irott

Digitized by Google

sorokat. »Ezt« elolvasni igazán vezeklés lehetett rá nézve: nehezebb az önkorbácsolásnál.

Azzal kezébe adta Ocskaynak a tollat, hogy irja a nevét a levél alá, s hogy azt fektében végezhesse, az imádságos könyvét tette a levél alá. Azután összehajtogatta azt s Ocskay pecsétnyomó gyürüjével lepecsételé. A czimet kivülről ráirta szépen: »Ezen levelem adassék nemes és nemzetes Ocskói Ocskay Lászlóné asszonynak, született nemes és nemzetes Tisza Ilonának, az én szerelmetes hitvestársamnak, igaz szeretettel ajánlva, Sztropkó várában.«

— Az a bizalmas szolgája a kegyelmed háznépének, aki onnan hazulról hozta az »evangéliumos levelet, ezt a kegyelmedét most visszatérőbe elviheti. Ismerem jól a jámbor fiut, Marczinak hiják. Valaha a szegény Tisza Gábornak volt az inasa, akit mi öltünk meg ketten.

Rettenetes közösség! Egy megölt ártatlan embernek a vére kettő közt megosztva.

Ocskay teste végig borzongott erre a szóra.

— Miért emlegeti ezt föl most előttem?

— Fáj talán?

— Irtózik tőle a lelkem. — Elég embervért ontottam életemben. Számba sem veszem. De ennek minden cseppje éget. Jó barát vére volt. Édes rokonomé. Túlzott indulatok gerje-

Digitized by Google

delme miatt lett kiontva. — És ezt még nem gyóntam meg soha és nem kaptam érte absolutiót.

— Hát hisznek még Magyarországon a férfiak absolutióban, Istenben, másvilágban? Én azt képzelem, hogy ez a hit már csak az asszonyokra maradt. Kisértetlátás már csak gyermekek rosz szokása. Takarja be kegyelmed az arczát és aludjék. Nem jönnek vissza a halottak a sirból.

— Az enyim sokszor föltámad: rebegé a sebesült férfi, félkönyökére emelkedve. Nem tudok imádkozni miatta. Valahányszor közeledni akarok az éghez, utamat állja. Megállit. Visszakerget.

— S ugy-e, milyen nagy szenvedés az: mikor az ember akarna és nem térhet az éghez, a hová ugy jár boldog-boldogtalan, örömében-bánatában, mintha hazamenne; hálát adni, mikor örül, vigaszt kérni, mikor szenved. És »ti« ezt az eget akarjátok egy egész ország fölött bezárni.

— Kik?

— Te! Ocskay László. És mindazok, a kik veled egy zászló alatt végzik a vérontás iszonyu munkáját. Hát nem látja a lelked maga előtt azt a rettenetes képet, a midőn az uj vallás

Digitized by Google

hatalomra kerül, hogy kihajigálja a szenteket a templomokból, s az ave Maria helyett azt énekelje, hogy: »ordítsd óh oroszlán, hogy ő rettenetes!« Hogy az áldó, a bünbocsátó Isten, az idvezitő szentháromság helyébe odahozza a rettenetes Jehováját, aki az apák büneit megbünteti a gyermekekben, a kinek a szavára »a tigris idétlent szül a pusztában!« hogy leverje a keresztet tornyainkról, az idvezitő jelvényét, s helyébe tegye a csillagot, a napimádók symbolumát, a kakast, a pogányok czégérét.

— Az nem igaz!

— Nem igaz? mondod. Hát nem volt-e ez már egyszer igy; még száz éve sincsen. Hogy elvették szentegyházainkat, odaadták prédikáló tanyául lutheránusoknak, kálvinistáknak. Seregestől hajtották az országból hitünk martyrjait s a vásárpiacz közepén komédiát játszottak szent szertartásainkból. Nem igy lesz-e megint, ha egy kálvinista fején lesz Magyarország koronája?

— Hallgass el! Ne kinozz! Nem hiszek semmi szavadnak. Nem hiszek ennek az öltözetnek sem, a miben most előttem megjelentél. Nem ápolni jöttél ide, hanem kinozni. Mikor tudod, hogy erőtlen vagyok. Itt fekszem, mint egy darab sár. Hagyj el engem. Nem kivánok

Digitized by Google

semmi ápolást. Ha élek, élek; ha meghalok, az is jó. Azt teszi velem Isten, amit akar.

— Látod, hogy lelkedben máris kálvinista vagy. A praedestinációt hiszed. A legiszonyubb rémbálványt, amit emberi ész, a sötétben eltévedve, kigondolt. A helyett az édes megnyugtató hit helyett, hogy van egy magasabb lény, aki az embernek megengedi, hogy jó legyen; — ha bünbe esett, megtérjen; — ha elbukott, felkelhessen; ha gyönge, erőt ád neki, ha nem lát, felvilágositja, ha végveszélybe jutott, hivására megjelen és csodatételeivel megszabaditja; a szemmel látott, a szivünkkel érzett áldásteljes Istenatya helyébe oda állitották az alaktalan fátumot, aki előre kimondta, megirta mindenkire, már a születése órájában, ki legyen jó ki legyen rosz? Ki ragyogjon fényben, ki merüljön el fertőben? a kihez hasztalanul imádkozik a szerencsétlen: meg van irva, hogy neki szerencsétlennek kell lenni. A gyilkos hiába imádkozik: ne vigy a kisértetbe, az áldozat hiába imádkozik, szabadits meg a gonosztól; meg van róluk irva, hogy nekik össze kell találkozniok, az egyiknek gyilkolni, a másiknak halni kell. S a vétkező hasztalan keres nála bocsánatot: nincs irgalom a számára, meg kell fizetni azért, a mivel adós. Az áldó Isten helyébe

Digitized by Google

aki mindent ád ingyen, ezer kézzel, s minden keze jobb kéz, arany kéz, s aki mindent megbocsát egy töredelmes szivért, e helyett oda van állitva egy minden élők és csillagok fölött uralkodó uzsorás, a kinek csak egy keze van, az is vaskéz, aki megfizetteti a gyermekeket az apák adósságaiért negyediziglen s ledobálja az égből a csillagokat, ha ellene vétettek. — És ennek a birodalmáért harczolsz te és a te társaid, fejedelmestől együtt.

Ocskay arczán a hideg veriték csorgott alá. Kezdett a láz deliriumába visszaesni. Szemei káprázták. Keresztet vetett magára.

— Hagyj magamra. Ne kinozz tovább. Akár gonosz lélek vagy, akár jótétlélek: hagyj el.

— Elhagylak. De itt marad veled az igazság, amit hozzád elhoztam. Ha elfogadod, meggyógyit, ha elveted, megöl.

— Nem igaz! Nem hiszem. Nem teszi azt a fejedelem.

— Álmodjál felőle. Ébren engem nem látsz többet, amig látni nem kivánsz. Ha egyszer hivni fogsz, visszajövök: s akkor majd bebizonyitom, hogy mind igaz volt, amit mondtam.

— »Óh én uram, én fejedelmem!« hebegé Ocskay. Már ekkor az álomországban beszélt.

Azokat a képeket látta iszonytató változa-

Digitized by Google

tokban lelke előtt végig foszladozni, a miket Ozmonda eléje vázolt. Az egymás ellen küzdő Isteneket, az ostromra kelt templomokat. S az álmok, a miket a hagymáz tüze éget bele a szivbe, örökre feledhetlenek maradnak.

Késő délest volt másnap, mire ismét magához tért.

Ágya mellett látta ülni akkor is az apáczát, lefátyolozott fővel, olvasóval a kezében.

— Soror Arminia; suttogá bágyadtan.

— Az én nevem soror Theodora: viszonzá egy öreges, törődött hang a fátyol alól.

Más váltotta fel Ozmondát.

Néhány nap mulva jobbra fordult Ocskay baja; sebe gyorsan kezde gyógyulni. — Az a seb, amit a golyó ütött. — Nem az a másik: az nyitva volt és egyre vérzett.

Egy napon azt mondá, hogy szeretné, ha soror Arminia váltaná fel ismét a másikat az ápolásban.

Óhajtásának elég lett téve. Az öregebb apáczát felváltotta a fiatalabb.

És akkor aztán Ozmonda elhozta magával mindazokat a leveleket, a miket a külföldi követségek utján Pálffy bán kapott Rákóczynak a porosz királylyal folytatott alkudozásairól a magyar korona iránt; s egyuttal Péter orosz

Digitized by Google

czár ajánlatait Rákóczyhoz a lengyel korona elfogadása végett.

Ez volt az igazi megmérgezett golyó, nem az a másik.

És senki sem vette észre, mi történik itten? Még a gyanakodó Csajághy sem.

Hogy egy szelid, ájtatos apácza hogy támasztja fel a halálból Ocskayt: s hogy teszi a helyett halálos beteggé a lelkét.

Már az maga, hogy ezeket a leveleket fel hagyta maga előtt olvasni Ocskay, nagy megtántorodás volt tőle. Az apácza szépen az imádságos könyvébe hajtogatva hozta el azokat magával; mikor egyedül maradt az ápolt sebesülttel, felnyitotta a könyvét és olvasott, ha rálesett valaki, ha rajtakapták, — ájtatos litania volt, amit betege fölött elimádkozék. Ocskay tudta jól, hogy ezek az ő eltéritésére voltak szánva. Mégis engedte megismertetni? Talán a lelkében bizott még, hogy azt igazán nem fogja semmi fegyver?

A legveszélyesebb volt a lelkére nézve egy levele Wratislaw kanczellárnak, amit az Prágából irt Pálffy János bánnak. Ebben az Érsekujváron és Nagyszombatban szerzett tapasztalatai voltak leirva az osztrák kormányférfinak.

Digitized by Google

Az adatok, a miket Wratislaw e levelében felsorol, mind a legnagyobb szavahihetőség bélyegével birtak; mind olyan hűséges rajzai voltak a helyzetnek, a minőket Ocskay maga tudott volna legjobban kifesteni. A Rákóczy környezetében levő főurak nagy részének elégedetlensége a háboruviseléssel, vágyódása a béke után, a fővezérek versengése; az út és mód magában a magyar nemzetben egy királypárti hatalmas ligát támasztani. A magyart addig le nem fogják győzni soha, amig az idegen erőszakos keze küzd ellene; de kibékithetik, megjuhászithatják, ha saját jobbjai csoportosulnak egy legitim zászló körül, melyet a törvényes király lobogtat. — Elszámlálja Wratislaw név szerint, kikre lehetne számitani. (Merész kisérlet volt Ozmondától, és azoktól, a kik ezt a levelet a kezére bizták, hogy e neveket Ocskayval közölte, a kiről még azt kellett tudnia, hogy vakbuzgó hive Rákóczynak; hátha egyenesen bevádolja őket e levél nyomán?)

»Hanem mindezekkel nincs még semmi nyerve;« igy végzi Wratislaw a levelét. »Nekünk egy igazi hadvezéri talentumot kellene megszereznünk a magyar táborból s az emlitett urak közül egyik sem az. Jó partizánvezérek, de arra nem valók, hogy hadvezetés

Digitized by Google

bizassék rájuk. Egyedül egy van közöttük, aki valódi magasabb katonai tehetséggel bir, Ocskay László, a kit én távolról is, közelről is eléggé kiismertem. Ő nekünk jelenleg a legnagyobb malleusunk. De lehetetlen, hogy sokáig az maradjon. A többi hadvezérek, a fejedelmi udvaronczok folytonos boszantásait nem állhatja ki sokáig. Mindenütt derogálnak neki. Minden hibáját nagyitják, minden érdemét kisebbitik. Ha bort iszik, s jó kedve van, azt mondják, hogy részeges és szokása szerint dorbézol; ha egy csúf czigányleánynyal muzsikáltat magának a sátorában: azt mondják, sybarita életet él; ha meg a feleségéhez megy haza, azt mondják, »andapál katonája« lett; zsoldot nem adnak a katonáinak, s ha ő maga rekvirálásból szerzi be a zsoldot, azt mondják, rabol és sarczoltat; — ha előre tör, akkor azt mondják, szeleskedő volt, ha bajba kerül, akkor azt mondják, ugy kell neki, mért ment oda? s cserben hagyják; — ha kivágja magát, azt mondják: megretirált; — ha fényes győzelmet aratott, akkor annak az érdemét átruházzák egy másikra, aki azt messziről nézte. Én tudom jól, hogy milyen hive ő most a fejedelemnek és az egész fölkelés ügyének, a magyar szövetséges rendeknek; de azért már veszett nevét köl-

Digitized by Google

ték, s minden mozdulatára Árgus-szemekkel vigyáznak. Bercsényi maga azt irta felőle a fejedelemnek: »Ocskay László uram felől rosz szél fú!« — Az öcscse Sándor, és valami Csajághy nevü főstrázsamester már sokszor összevagdalkoztak ő miatta az udvari tisztekkel; s ha egyszer a vagdalkozás oka fülébe talál menni Ocskaynak, nem tudom, mi lesz belőle. A feleségére csipkelőznek, aki sokáig volt fogságban Bécsben; az emberek igen mocskos szájuak, s kapnak a pletyka-beszéden. Egy ilyen sértés pedig sok erős szivet megejthet! — Ez az oka, a miért Ocskayt nem léptetik előre. Máskülönben rég tábornokká kellett volna lennie. — Hanem hát mi ezt az embert, ahogy én ismerem, sem kecsegtetéssel, sem hivogatással meg nem nyerhetjük; ha csak amazok odaát el nem vaditják maguktól. Ezt már lehetőnek tartom. S abban az esetben nekünk lenne egy olyan hadvezetőnk, aki az ellenfélt a saját methodusával tudná debellálni. Mi bizonnyal jobban meg tudnók őt becsülni s generálisságnál kisebb állásba nem helyeznők.....«

— Elég! — tiltakozék a sebesülten fekvő. Ne olvassa kegyelmed tovább. Átlátok a szitán. Nagyon vastagon van szőve. Minden gyöngé-

Digitized by Google

nek hitt oldalamat kipróbálták vele. Mondhatom, hogy sehol sem sebesitett meg.

— Nem sebesités, de seb begyógyitása volt a szándék. Én írt akartam kegyelmednek hozni, nem mérget.

— Ez a levél se nem ír, se nem méreg. Vajákos kancséroló szer, a miben semmi virtus nincsen. Ezt a levelet nem irta Wratislaw. Itt fabrikálták Vöröskővárott.

— Nem disputálok. Hanem itt hagyom ezt a levelet kegyelmednek. Tartsa meg. Egyszer valamikor lesz még alkalma összetalálkozni Wratislawval. Akkor megmutathatja neki ezt a levelet, s megkérdheti, ő irta-e? S ha azt fogja mondani: »nem!« akkor irja ön fel a kolostorom falára, hogy Szunyoghy Ozmonda akkor hazudott legistentelenebbül, a mikor térden állt, s az imakönyvébe nézett, a mikor Soror Arminiának nevezték.

.....Ocskay magához vette a levelet.

Nem volt már sebhetlen csodahős: — a testi sebe begyógyult: a lelki sebe tovább vérzett.

Digitized by Google

XXVI.

Deliancsa.

A lélek sebe nem gyógyul be soha.

Ott csengett folyvást a fülébe a rosz jóslat: egy indulat, egy szenvedély, egy harag, egy sértés, egy tüzes pillantás megfordit, önmagadnak ellenkezőjévé tesz!«

Már itt volt valemennyi.

A fátum látható arczot öltött. Itt volt: közel járt. Megmondta a nevét.

Ocskay László rettegni kezdett önmagától.

A lelkére volt már verve a láncz. Ugy érezte, mintha a fejedelme iránti hűség, az egész honszerelmi ábránd, egy nehéz golyó volna ennek a láncznak a végén, a mi lépteit gátolja.

Igaz volna az, hogy a fátum még az isteneknek is törvényt szab? — No hát legyen

Digitized by Google

úgy, hogy a fátum erősebb Jupiternél; de nem erősebb a férfi akaratnál.

Még volt egy menekülése. — A két hűség együtt jár. A szerelemhez és a hazához. A csapodárság és az árulás ikertestvérek. A mint felgyógyult, sietett haza az édes boldog családi körbe. Két gyermeke volt már, két angyalarcz hivogatta le a földre, s mikor oda közéjük leheveredett, mellette a két gyermek a medvebőrön, akkor ugy érzé, hogy itt van az igazi élet, az igazi ébrenlét, a többi mind csak álom, csalóka, rosz álom.

A haza, a jobb jövendő nem a hadakozó fejedelmeké, hanem azé a két játszó gyermeké itt. Ezeké az apa hűsége, erénye, büszke jelleme, szeplőtlen neve. Nem szabad azt elvesztegetni.

Aztán, hogy kipanaszkodhatta magát lelke szerint annak a lelke másik felének (a jobbik felének:) megkönnyebbült tőle, annak a hűséges vigasztalása megaczélozta lelkét.

Mikor Ilonkájától és gyermekeitől visszatért a táborba, azt a lánczot azzal a nehéz golyósulylyal ugyan még mindig ott hordta a lelkén, de uj erőt hozott magával még e lánczal a lelkén is előre törni és fölfelé.

Még csak most kezdett el igazán hős lenni.

Digitized by Google

Egész lelkével odaadta magát annak a gondolatnak, hogy nemzete ügyét diadalra vezesse. A személyes biztonság csak véralkat szülemény-nye. Odarohanni a halálveszélybe, öklével harczolni, az is képes, a ki az ügyet, a melyért harczol, megveti; a ki hős a kardjával, s áruló a szivében. De Ocskay László nem a hirt, nem a dicső halált látszott keresni, hanem a döntő diadalt.

Folyvást nagy tervei voltak.

Vak Botytyánnal és Bezerédy Imrével egyesülten ostrommal akará bevenni Sopron városát, maga vezette a hajdúit a törtrésen át fel a falakra. Már övék volt a diadal, az őrtornyokat elfoglalták, a mikor Bezerédy századosát a lobogóval a kezében, egy golyó elsodorja, s erre annak a hajdúi rémülten megfutnak, s a diadal megfordul, kudarcz lesz belőle. Ocskaynak is menekülni kell az elfoglalt sánczról.

Azt, hogy milyen vitézül harczolt Sopron falain, elfeledték följegyezni, hanem azt igen is szemére lobbantá Bercsényi, hogy három év előtt milyen könnyen elfoglalhatta volna Sopront Ocskay uram, ha kellemesebb időtöltésnek nem tartotta volna a boros billikomokat üritgetni!

Digitized by Google

Ujra meg ujra felvette a kardot, a mit kezéből ki vert valaki. Ármány? vak sors? Praedestinatio? vagy minek nevezi magát az a elfátyolozott arczu szellem? Győzni akart! lehetetlenné akarta tenni, hogy a sarkában lappangó kisértet egy gyenge órát találjon életében, a melyben megragadhassa. Egész haderejével neki fordult annak magának, ki őt legcsábitóbb igéretekkel csalogatta; megrohanta Pálffyt a bánt; seregét szétmorzsolá, őt magát beszoritá egy austriai kis várba: Brukba. Ott körülzáratta: öreg ágyúkat kért a fővezértől, hogy a várat bevehesse. Azok már utban voltak. Ez lesz a felelet a bazini csábitónak. Ez a lesujtó csapás! Akkor jőjjön aztán még valaki csalogatni! — A mig az öreg ágyúk megérkeztek, az egyik vezér társa sötét éjjel kihagyta menekülni a bánt az ostromlott várból. — Megint kihullott kezéből a kard.

Ujra fölvette, más hatalmas ellenséget keresett. Nagy erőt gyüjtött maga körül; a császáriak legjobb hadvezérét kereste föl, Viardot. Ott meg a megnyert csata végén, egy vezértársa, Pekri, ügyetlensége miatt, kudarczot vall: ismét kihull kezéből a kard a strázniczai csatában.

Ujra fölvette azt. A vesztett ütközetért ő

Digitized by Google

kapta a megrovást, a ki győzött, Pekri lett tábornokká, a ki vesztett. Ez sem döntötte meg. Nem kötötte össze magát többet senkivel, magára harczolt. Akkor mindig győztes maradt.

Szerteszét kalandozó csatározásaival minden császári fővezérnek a terveit megzápitotta; soha sem tudták, mely oldalról védjék magukat ellene. Egyszer a fővezért Stahremberget magát is elfogták a hadseregei háta mögött.

A kisértő pedig mindig ott járt a sarkában.

Egy este a nagyszombati franciscánus perjel látogatta meg tábora közepett, a ki novitius korában főnöke volt s a ki őt nagyon szerette. Eltávozásakor a perjel egy iratcsomagot hagyott Ocskay asztalán, a mi ő neki volt czimezve. Ocskay a csomagban talált egy kegyelemlevelet a császártól, melyben minden eddigi tetteiért megbocsátanak neki, azután meg egy pátenst, melyben császári tábornokká kineveztetik. Harmadiknak pedig egy utalványt huszezer tallérra, a bécsi kincstárhoz szólót.

Nem szólt felőle senkinek. Összeszedte nagy csendben az ezredeit s heted napra ott volt Fischament alatt, s az ostrommal bevett város kapujára szegezte oda, átütött török

Digitized by Google

késével együtt a kegyelmi levelet, a kinevezést és az utalványt. Ez volt a válasz.

A mig ő Ausztriát egész Bécs kapujáig rettegteté, az alatt a háta mögött Forgách ostrommal elfoglalta Zissersdorf várát, a védő Bayreuth ezredet levágta, erődöt és várost felprédált elpusztitott, a lakosokkal is kegyetlenül bánt; még a nőket sem kiméltek a kuruczai.

Ennek a diadalának nagyon rosz jutalmát vette a hires hadvezér. Rákóczy elfogatta érte s Munkács várában fogságba vetteté.

Mikor az a hir megérkezett Ocskay táborába, ott nagy megdöbbenést költött. Diadal, győzelem, várelfoglalás után fogságra jutás.

Igaz, hogy Forgáchra egész bűnlajstromot tudtak felolvasni. De hát melyik kuruczvezér nem volt ugyanazokban tudós?

Az erre következő napokban Ocskaynak egyik legkedvesebb hadnagya, Turkoly Miska, átszökött a császári táborba.

Ez volt az első áruló!

»A pártütő pribék!» kiálta fel Ocskay haraggal, mikor alezredese Pongrácz Gáspár e hirrel eléje jött. Mit vétett neki a mi zászlónk, hogy elhagyta?

Pongrácz Gáspár, ugyanaz, a ki a nagy-

Digitized by Google

szombati ütközetben Ocskayt a labanczok közül kiszabaditá, egyik legjobb alvezére, barátja volt Ocskay Lászlónak.

— Megrettent a fiu Forgách példájától: vestigia terrent: monda Pongrácz, azt hitte tán, hogy most mindenkire rájár a rúd, a ki Bercsényinek nem tetszik. »Nem felejti ! kigyó farka elvágását!«

— Azért nem kellett volna neki árulóvá lenni. Ne féltse senki jobban a fejét, mint a fejedelmét!

— Azt is mondogatta többek előtt, hogy nagyon meghidegült a fejedelem iránt, a mióta megtudta, hogy Rákóczy kész a lengyel koronát elfogadni Péter czár kezéből. Bercsényi titokban elutazott a czárhoz. Ha már választani kell a két savanyu alma között, a muszka és a német barátság közt, még is csak inkább az utolsóban vássék a fogunk. — Ezt nem én mondom, hanem Turkoly.

— Azért nem volt szabad zászlójához hűtelenné lennie. A katona ne bölcselkedjék, hanem verekedjék.

— Aztán buzgó katholikus is volt Turkoly. Nem birta a lelkiismeretét megnyugtatni, hogy Rákóczy most már a magyar koro-

Digitized by Google

nát porosz Frigyes királynak, a kalvinistának, ajánlotta fel.

— Pokolra a dogmaticus scrupulusokkal! kiálta fel indulatosan Ocskay. (Ő nála is épen itt volt a pánczélingnek a nyilása.) A mennyországért sem szabad elárulni Magyarországot. — Neked békóba kellett volna veretned Turkolyt azonnal; a mint előtted igy beszélt.

— Nem előttem mondta ezeket.

Ocskaynak eszébe jutott a Parna patak melletti keserves megszabadulása: csak ennek a visszaemlékezésnek köszönheté Pongrácz, hogy őt magát nem verette vasra Ocskay azért, a mit elmulasztott.

Másnap reggel jelenték neki, hogy Pongrácz alezredes az éjjel, az őrszemle után, nem tért vissza a táborból. Sehol sem találják.

Este későn megtudta, hová lett a legtapasztaltabb, legöregebb alvezére. A szemközt álló császári tábornok, Viard, küldött Ocskaynak egy elbocsátott kurucz fogoly által levelet. Abban tudatta vele, hogy Pongrácz alezredes átment a császáriakhoz. Hivatkozik Ocskay László lovagias érzületére, hogy a feleségét és gyermekeit, kiket magával nem vihetett, utána fogja küldeni.

Hát már a második szökevény!

Digitized by Google

Egy megszokott arcz megint eltünt az asztal mellől, melynél együtt tanácskoztak csata előtt, együtt lakomáztak csata után! . . . »Mit tanácsolsz, Pongrácz Gáspár?« — »Szállok az úrnak, Pongrácz Gáspár uram!« — Üres szék van ott már.

Megkezdődött a processio! A gyászvitézek processiója.

Mennek mendegélnek.

Első volt Forgách, (mert ezt is árulással vádolják, hogy Pozsonynál meghagyta magát vesztegetni), azután Turkoly, azután Pongrácz.

Mit mondott az az asszony? — Következik a sorban, a ki valamennyinél drágább, Ocskay László. — Hát ennek mi az ára? — »Az az én feladatom«. — S ennek az asszonynak van esze is, szive is: — van szépsége, és gonosz szenvedélye. — Ezekkel sok férfit megvettek már.

Sokszor megtörténik az, hogy megőrül valaki, azért, mert retteg a megtébolyodástól, a mivel családi hagyomány baljóslata fenyegeti. Ilyen félelmet érzett Ocskay. Egész mélyen belátott az örmény fenekére s érzé, hogy szédül. Válaszolt azonnal Viard levelére, szép classicus latin nyelven. Azt irá a tábornoknak, hogy

Digitized by Google

üzze el magától az áruló szökevényt, a hizelkedő kutyát. Ma »hizelkedő kutyának« nevezte, tegnap még »kedves öreg czimborám« volt neki. Maga előtt akarta azzal a szóval tán bezárni az ajtót.

Még talált ki egy óvszert.

Volt két alvezére: Csajághy, és az öcscse, Sándor. Azok két külön ezredet vezényeltek az ő dandárában, s ennélfogva csak nagy ritkán kerültek össze egymással. — Most Ocskay László behivta őket magához a táborkarába.

— Pongrácz és Turkoly átszökése óta nem bizhatom senkiben, egyedül ti bennetek. Az ezredeiteket vezessék a főtrázsamesterek. Nekem itt van rátok szükségem.

Igy a jobbján levő szék nem maradt üresen. Pongrácz helyét elfoglalta Ocskay Sándor, s a hol Turkoly szokott késsel villával dobolni a czintányéron, ott Csajághy puritán alakját látta maga előtt ülni az asztalnál.

Nagyon kérte őket, hogy maradjanak mindig körülötte.

— Az én László bátyám valamitől félni látszik. Mondá Ocskay Sándor, mikor Csajághyval egyedül maradt.

— Én tudom, hogy kitől?

— Tán órgyilkokkal kerülgetik?

Digitized by Google

— Nem az. László bátyád védelmezi mágát velünk — saját maga ellen.

— Tán megtántorodott volna?

— Még nem sejdítem. — De hogy támaszokat keres, azt már bizonyosnak veszem. Eddig nem volt szüksége rá, hogy itt legyünk a teste körül. Én tudom, hogy Ozmonda ott volt nála Bazinban. Ő volt az egyik apácza, a ki sebesült bátyádat ápolta. Kár, hogy későn tudtam meg. Azt is tudom, hogy az amnestiát, a patenst, a donatiot mind ez a rosz lélek hozta el a számára Bécsből.

— De azokat László bátyám mind hiresen elutasitotta magától,

— Most azonban már fél! Ide hivatásunk bizonyitja. Ha mi itt vagyunk körülötte, akkor Ozmonda semmiféle alakban ide nem jöhet hozzá, hogy őt csábitgassa: mert mi ketten bizonynyal ráismerünk. — Ha én ezt az asszonyt egy puskalövésnyire feltalálhatnám valaha! Hidd el nekem, hogy azzal a megnyugvással akasztanám a szegre a kilőtt muskétámat, mint mikor valaki egy veszett farkast agyonlőtt a piaczon, olyankor, a mikor a templomból jött ki a sokaság!

— Te nagyon is jól tudsz gyülölni.

— Nem csak azért a vérért, a mi edddig

Digitized by Google

kihullott miatta, hanem azért, a mi ezután fog hullani. Hidd el nekem, hogy ez az a »Runa«, a ki Attilának a Lech folyónál utját állta »ter frementi voce exclamans: retro Attila« hármas három csengő szóval kiáltva: vissza Etele! Ez a mi gonosz Valkyrunk, a hadmegállitó »Hildr«, a ki bennünket megtör.

. . . . . .

Ocskay tanuságát is adta annak, hogy elfogadható okai voltak maga mellé beszólitani azt a két emberét, a kikben föltétlenül bizhatott. Egyedül ő velük kettőjükkel közölte a haditervét, a miben egyedül magára számitott, senkinek a segitségére nem támaszkodott.

A terv még magát Csajághyt is megdöbbenté: oly merész volt.

Ocskay a morvaországi Wsetin várát akará elfoglalni.

Ezt a várat azért épiték a császáriak, hogy a kuruczok betöréseit Morvaországba lehetetlenné tegyék. Első rendű erődnek volt alkotva, csillagsánczokkal, Miksatornyokkal, boltozott casamátákkal körülvéve: nehéz ágyukkal ellátva. Nagy megszálló sereggel, hatalmas ostromütegekkel, hosszú, szabályszerű bombázás, földalatti harcz, viárok ásás, tűzakna robbantás után lehetett rá gondolni, hogy meg-

Digitized by Google

hóditsa valaki. S ezt a hatalmas várat csak úgy akarta Ocskay elvenni, mint az érett almát a fárul.

Csajághy vállat vont.

— Az én fejem az igaz, hogy vasbul van, s ha faltörő kosnak akarod fölhasználni, szivesen felajánlom.

— Odamegyek, a hová küldesz: monda Ocskay Sándor, kezét nyujtva a bátyjának.

— Bizonyára oda fogtok menni mind a ketten, a hová küldelek: szólt Ocskay László s keményen megszoritá mind a kettőnek a kezét. Most menjetek az ezredeitekhez vissza, az éjjel csendben megindulunk.

Mikor Csajághy és Ocskay Sándor elhagyták a vezért, Csajághy ezt dörmögé:

— Én valamit gondoltam.

— Ki ne mond! Sietett eléje vágni Ocskay Sándor. Mert én nem hiszem! . . . . .

— De hát mégis kitaláltad, hogy mit gondolok? Jól van. Én sem hiszem. De lehetetlen volt ki nem gondolnom.

»Uriás!« neve jutott mind a kettőnek eszébe. Azé az Uriásé, a kit Dávid király azért küldött a filiszteusok ellen, hogy ott biztosan megöljék. »Terhére vagyunk neki mi ketten!« Gondolák magukban. Igy akar tőlünk meg-

Digitized by Google

szabadulni! A két vigyázó ellenőrzőtől, a kik halállal fenyegetik őt, ha félre talál lépni.

Csalatkoztak benne.

A mint a morva határon átléptek, Ocskay László a testvérét Stampsennek, Csajághyt Stuelnnek inditá a Morva vize mentén a lovasságával: ő maga szállt a gyalog hadával Vsetin sánczai alá. Ő akarta itt maga bevégezni az életét.

Egyébb szándékot nem is lehet róla föltenni.

Hogy ezt a hatalmas erődöt, a minek védműveit ez előtt egy héttel vizsgálták össze Löwenburg és Krumpach tábornokok, s bevehetetlenekül fogadták el, a melynek sánczait rendes hadsereg és derék polgárőrség védte; a melynek üteg-ágyúi félmérföldnyire uralták a vidéket; — hogy azt megrohanja, ágyúzás, sánczhányás nélkül, egy kuruczhad, meztelen karddal a kezében; ezt nem gondolhatta ki más, mint a kinek terhére van az élet, s jó áron akar túladni rajta.

Mikor az öcscsétől elvált, egy levelet adott át neki, ezzel a szóval:

— Ezt a levelet csak akkor bontsd fel, a mikor én már nem élek.

Most aztán Ocskay Sándor kezdte sejteni,

Digitized by Google

hogy mi szándéka volt a bátyjának az idejövetellel. De Csajághy még tartotta a gyanuját. Hiszen még mind a ketten visszatérnek Wsetin alá, ha feladatukat bevégezték. Az pedig két nap alatt meg van, s akkor ismét visszakerülnek Wsetin vár farkasvermei közé.

Csakhogy mire ők negyednapra visszatértek, szétkergetve az ellenséges lovasságot, mely a vár fölmentésére jött, már akkor Ocskay rég benn volt Wsetin várában. A vár egy füstölgő rom volt már, a sánczok, a casamáták szerteszét a légberöpitve, az árkok betemetve mind.

Nem történt semmi csoda. A várműveknek volt egy befejezetlen része. Azt Ocskaynak hirül hozták a kémei. Ezt a gyönge pontot éjszakai rohammal elfoglalá, miután előtte való nap, hadi szokás szerint, békés megadásra kérte fel a várvédőket, a min azok nagyot nevetének. Az igaz, hogy mindenütt maga tört előre a zászlóval kezében; s úgy kiabált a hajdúira: ne féljetek semmit. Nem lőnek itt másra, csak én reám.« Őt pedig nem fogta a golyó. Ismét a mesebeli tündérhős lett: első volt a várfalon. Mire behajnalodott, az várőrség le volt vágva, vagy foglyul ejtve: a öreg ágyúk közül de csak egyet sem sütöttek

Digitized by Google

ki. Az emberi vakmerőség felcsufolta a hadi tudományt. Hat tudós hadvezér esztendeig elvesződött volna azzal, a mit egy elkeseredett dalia egy óra alatt elvégzett. Wsetin vára nem volt többé.

Ocskay dicsősége tetőpontjára jutott el e regemondásba való diadallal. Az elfoglalt Wsetin várban voltak a morva főurak minden féltett kincsei felhalmozva, ide hordták azt messzeföldről össze, mint legbiztosabb menedékbe. Ocskaynak a szerencséjét e diadal nem csak megaranyozta, de valóságos aranyra váltotta fel. Ő találta meg a bölcsek kövét; a tegnapi közrendű magyar birtokosból egy csapással dúsgazdag dynasta lett. Egész társzekerek vitték el Wsetinbül a prédául nyert arany ezüst kincseket; maga Ocskay általvető zsákba tömhette a drágaköves ékszereket. Azokban az időkben az ilyen harczi préda épen olyan jogos szerzemény volt, mint napjainkban a börze-nyereség. Épen úgy szokás volt azzal dicsekedni, mint mikor most egy börzematador a contremine báróit az utolsó inggombjukig tisztára kifosztotta. Kincses társzekereit haza küldé Sztropkóra; Soncha barlangjának, Aladin büvlámpájának minden mesés gazdagsága oda lett Ilonka lábaihoz le-

Digitized by Google

rakva. Raktár kellett annak, hogy elférjen benne: mázsa kellett neki, hogy megmérjék. Az ocskói elrablott kincsekért ugyan százszorosan lett megfizetve.

És Ilonka erre azt irta a férjének vissza:

»A tenger kincsek helyett jobban esett volna az én lelkemnek, ha tenmagadat küldted volna nekem haza, bár csak egy pillanatra.«

Ocskay Sándor pedig azt mondá a bátyjának, mikor Wsetin várából visszafelé ügetének, egész sereg hadi foglyot hajtva maguk előtt

— Ime itt a leveled, bátya. Mit tegyek vele?

— Azt, a mi rá van irva. Felbontod, ha halva leszek.

— De hát kinek van azt a homlokára felirva, hogy tovább éljen?

— Csak te őrizd meg azt a levelet. Soha sem lesz késő megtudnod, hogy mi van benne irva?

Most már irigyei sem mondhatták Ocskayra, hogy hűtelen a zászlajához; — hanem azért azt a lánczot, a nehéz golyót most is ott érezte a lelkén. Kétségei térdre kényszeriték, csak a büszkeség tartotta egyenesen állva.

Hű volt még, de már nem szeretett.

Itthon az Ónodi országgyűlés hirei vár-

Digitized by Google

tak rá. — Nehéz esetek hirei. — Túrócz vármegye követeit, Rakovszkyt, Okolicsányit az országgyűlés termében, a fejedelem előtt vagdalták össze a rendek. Az első vágást maga Bercsényi mérte Rakovszky fejére, a másodikat Károlyi Sándor, Okolicsányi nem halt meg elég jól a szin helyén, annak még fejét is vették.

Ocskay azt mondta rá: »úgy kellett nekik: maguk keresték, árulók voltak!«

Ime a negyedik, ötödik mára megkezdett sorban!

Ozmonda albumának a rémalakjai folytatják a kisértet-processiót! A kikre az az áruló patyolat rávallott!

Na de hagyján! Rakovszky, Okolicsányi vérétől csak Turócz vármegye tanács-asztalának a zöld posztója változik veressé. — De nagyobb dolog is történt ott annál. — A szövetséges rendek kimondák az órmódi gyülésen, hogy »eb ura a fakó!« — Nagy szó volt az! Letették vele a koronás királyt.

Ocskay azt sem bánta.

— No hát még is csak az lesz a tábori jelszó: eb ura a fakó! — Mit teszünk most? — Verekedünk, a mig a kard vasában tart.

Hű volt még; de már nem hitt!

Digitized by Google

. . . . . .

A mit eddig csak a kósza hir beszélt, most már köztudomássá lett. Nincs többé semmi alku, kibékülés a császárral. Rákóczy felajánlotta Magyarország koronáját Frigyes királynak.

Ő maga pedig a lengyel koronára alkudozik Péter czárral.

A magyar szövetséges rendek, a táborban álló hadak belenyugodtak ebbe. Végzetes lépcső volt: nem lehetett rajta megállni. Ok volt rá elég. A császári hadvezérek úgy viselték a hadjáratot Magyarországon, mint a kiknek nem a győzelem a czélja, csak a pusztitás. Szétdarabolták a seregüket s azokat mindenütt összetörte a kurucz, a hol külön kaphatta. Nem volt már a császáriaknak egy döntő ütközetbe vihető derék seregük, csak portyázó hadoszlopaik kergetőztek, Dunán innen, Dunán túl, a Vág mellett, a felföldön, meg Erdélyben a kurucz hadakkal, s két nagy váruk volt még csak az országban, Trencsén és Lipótvár, a hol erősebb had tartotta fenn a fejedelem hadait majd egy évtizeden keresztül, az volt az egész hadtudomány czélja, hogy mikor fogytán van a két várban a prófont, s a lovakat már mind

Digitized by Google

megették, akkor ujra ellássák a bennszorult őrséget derczével, meg füstölt hússal.

Ellenben Rákóczy egy valóságos európai fogalomban értett hadsereget gyüjte a portyázó hadakozók közepett, harminczezer harczosa volt egy tömegben, azok között a kuruczhad színejava. Ott voltak a palotás ezredek, a sárga és veres testőr-muskétások; az erdélyi nemesi gárda, a tiszántúli, a borsodi hajdúk, a franczia granátosok, a svéd bivalybőr pánczélos dragonyosok, XII. Károly Pultavánál harczolt ezredei és csak igen kis rész »mezei tábor« Pekri vezénylete alatt. Ezek voltak a megyei felkelő csapatok, a mik addig, a mig az ő vármegyéjükben folyt a háboru, csatlakoztak a főseregnez; ha odább ment a tábor, hazaoszlottak békében. Itt volt egyesülve az egész gyaloghad; rendes ütközetben a tábor törzsöke: ágyú tömérdek, mind jól felszerelve, kitanult pattantyusokkal. A vezérlet is oly kitünő, a milyennel rendes hadsereg dicsekedhetik. Franczia törzstisztek, hadmérnökök a táborkarnál; hajdan az osztrák hadseregnél kitanult nevezetes magyar tábornokok a dandárok élén. Zsoldja is rendesen kijárt a seregnek: XIV. Lajos megküldé az elmaradt subsidiumot.

S ennek a szép csatakész hadseregnek

Digitized by Google

nem volt semmi dolga. Viarddal, Heisterrel, Pálffyval elbánt Ocskay László, meg vak Bottyán. Ausztriába betörni elég volt Eszterházy Antal. A fejedelem hadseregének Magyarország határán kivül volt feladata. Európai küldetése volt. A nagy Theatrum Mundi szinpadán föllépni döntő erővel. Betörni Siléziába, egyesülni Frigyes porosz király hadseregével s aztán egyesült erővel vetni véget a hosszú háborunak, mely Európa belsejét dúlja. A porosz azonban csak télire lehetett készen. Maga Rákóczy is arra számitott, hogy milyen jó lesz a hadseregét a szép Sziléziában kiteleltetni. Addig, hogy a hadsereg tettvágya le ne lohadjon, idebenn kellett a számára valami munkát keresni.

Kettő kinálkozott: Lipótvár, vagy Trencsén vár elfoglalása. Mind a két várból sűrűn jöttek szökevények a fejedelem táborába, zöld csudákat mesélve a körülzárolt várőrségek nyomoráról. Azok már a bivalybőr pánczélaikat eszik frikasszirozva! Csak meg kell jelenni a fejedelemnek seregestül akármelyik vár alatt s feladják azokat. Rákóczy Lipót vára ellen akart fordulni, Bercsényi Trencsént kivánta. E fölött a fejedelem és fővezére között nagy összekoczódások voltak, a mik Bercsényi inger-

Digitized by Google

lékeny természete mellett egész a haragig fajultak. Néha a tábor kétfelé is szakadt. Bercsényi a maga hadtestével duzzogva húzódott félre s engedte a fejedelmet menni, a merre neki jobban tetszik. Rákóczy aztán a haragos fővezér kedvéért Trencsén felé vitte a hadát. Ott már csakugyan fogytán volt minden élelmi szer; s a várvédők sziklafészkük tornyaiból láthatták a felszabaditó császári csapatok helyett a kuruczok veres-zászlós táborát alá-ereszkedni a báni hegyszakadékokból a turnai völgybe. Éjjel az ezernyi meg ezernyi őrtüz, mint egy kivilágitott város, verőfényt vetett a felleges égre. — Ki birna ezzel a sereggel!

A császári két hadvezért, Heistert és Pálffy bánt ez alatt Ocskay és Vak Bottyán verték maguk előtt. Ágyút, podgyászt cserben-hagyva, gyalogságát utszorosok védelmében elvesztegetve, menekült a két császári vezér a Vág felé. Nem fölmenteni Trencsén várát; de meghúzni magát annak ágyúi alatt. Mindaketten Vágújhelynél egyesütek: a mi Trencsén várához egy napi járó. Együtt a kettőnek a hada nem tett többet ötezernél. Egyesülten sem elég, hogy az oldalát verő Ocskayt, vagy Vak Bottyánt külön megtámadja, jó siker biztával. — S most egyszerre szemközt talál-

Digitized by Google

ják maguk előtt Rákóczy egész derékhadát, elzárva a Trencsénvári utat.

Nem adott volna már az ő dicsőségükért senki többé egy fületlen gombot. Capituláczió várt a két tábornagyra, semmi egyéb: a tüzzel körülvett scorpió sorsa!

Ocskay, hogy minden menekülő utat elzárjon az ellenség előtt, hidat veretett a Vágon, s dandárjával minden utat megszállt, egész szorosra húzva a hálót a császáriak körül.

Ő maga egy pár századával Isztriczén szállt meg, a hol a szlavniczai Sándorok kastélyában vendégszerető ellátással fogadta az ősmagyar eredetű házi úr a vezért és tábornokát. — Ismerjük a magyar lakomákat, délben kezdődnek és éjfél látja végüket: kivált a hol a jó borhoz még annyi jó titulus bibendi is van: mint volt ezekben a napokban. Ember legyen, a ki annak a sok 'pohárkoczintásnak »állni tud elébe.«

Künn a faluban is folyt a dinomdánom. A szérüs-udvarokon a kurucz-huszárok hoppogatták vig dudaszó mellett a kaczki tót menyecskéket, s dalolták együtt a tót legényekkel a svihrovai nótát: minden háznál ugy sütötték a pecsenyét, kalácsot, majd kigyulladt az eresz.

Digitized by Google

A piacz közepén a verbunkost járta a tárogató czikornyái mellett a hajduság.

Odafenn a kastélyban is nagy volt a vigasság. Minden szivnek túlpezsdült a kedve. Csak az egész világot követelték a magyarnak: azon alul nem alkudtak. Süvegelje meg a magyart minden nemzet! Miért is nem adott neki a sors több ellenséget, hogy még nagyobb lenne a dicsősége!

Czinka Panna húzta a kedvencz nótákat, s mikor az elhagyta, Jávorka, meg az ő pataki deákjai kezdték rá a vig dalaikat harsogtatni: azokat a sirverembe lenevető nótákat; azokat a halállal magával is tánczrakerekedő szilaj bordalokat; meg-megakasztva egy »uram, uram, szállok az urnak!« felhivástól, amit messze elkerekitett áldomás követett.

Gyönyörü szép kánikulai este volt: az ég alig akart besötétedni; mintha még annak az egypár biborszin felhőnek sem volna kedve alunni menni az ilyen örömnapon. Csak az esthajnalcsillag ragyogdogált maga az aranytenger égen.

Tehát nagy volt a gaudium. Csak Ocskay László maga volt méla és kedvnélkül. Mi nyomta a szivét? Miről gondolkozott? Hogyan nem ragadt rá a mások jó kedvéből még csak

Digitized by Google

a mosolygó külszin sem? Ő is ivott a többiekkel; de a bornak nem volt az ő kedve fölött hatalma. Valami nyugtalanság kerülgette: a mi meglátszott az arczán: homlokán ráncz vonult végig, s hiába húzta Czinka Panna a fülébe a kedvencz nótáit, azt a ránczot nem tudta elmuzsikálni onnan. — »Hát micsoda nóta tetszik már teneked?«

Ekkor jelenti a házigazda, hogy két vándorló diák van itten; most jöttek Nagyszombatból: engedné meg a vezér, hadd énekelnének előtte valamit.

Beeresztette őket. Vándorló supplikáns diákok voltak, akik a vacatiók alatt gyalog járják be a szép világot, s énekszóval fizetnek: Nagyszombatból jöttek, tehát pápisták.

— No halljuk, mit tudtok? szólt a házigazda.

— Tudjátok-e fiaim »Jacobus Benedictus« zsolozsmáit? kérdezé tőlük Ocskay László.

Azokat különösen jól tudták.

— Hát énekeljétek el nekem a »Stabat mater dolorosát.«

A diákok énekeltek.

Ez a hymnus nem vigasságot felkölteni való. Ugy illett az ide, mint Belzázár lakomájába a láthatlan kéz irása. Palestrina magasztos

Digitized by Google

melódiái, szigoru tónusai, sajátszerü megragadó harmoniája, ugy hatnak a kedélyre, mint kámfor és tömjén. Az egész társaság elkomorult, elhallgatott. A puritán kálvinisták duzzogva könyököltek maguk elé, hogy a pápista zsolozsma olyan nagyon erőt vett a sziveken, s mikor a két diák elvégezte a maga énekét, Jávorka felkiáltott: »megellenzem! nekünk is vannak zsoltáraink, szebbek a tieiteknél!« S azzal ő meg rázendité a maga társaival a »Babyloni vizek« zsoltárát, a kálvinista melódia szerint. — Az még szomorubbá tette a társaságot.

— De mennyivel szebb ennél Palestrina zsolozsmája a »Babyloni vizek mellett.« Zengjétek el fiuk! mondá Ocskay.

Azok rákezdték a gyönyörü siralmat, amit a nagy mester szeretett felesége halálának emlékére szerze.

Mikor legkeservesebben foly a virginálás, felpattan az ajtó, s betoppan a társaság elé egy marczona alak, melynek láttára torkába szakad a hang a két éneklő diáknak, mig a vendégek ijedten ugrálnak fel székeikről.

A hivatlan vendég alakján látszik, hogy most jött valami nagy csatából; sárral-porral belepve minden öltönye, kaczagányán a szőr

Digitized by Google

összeperzselve lőporlángtól, dolmánya meghasogatva, hogy a rongyoláson át kivillog a páncéling, sisakja kétoldalt is erős vágásoktól behorpasztva; az egyik vágás az arczán is végig csuszott, s hosszu sebet ejtett rajta, a mitől az csupa vér lett. Az öklében szoritott kard csorbákkal fürészes és markolatig fekete a vértől.

Irtózat ránézni; de még nagyobb irtózat ráismerni ez alakra.

A hivatlan rémvendég odasiet egyenesen az asztalfőn ülő Ocskayhoz s megragadva baljával annak a vállán a kaczagányt, rárivall érdes, rekedt, rikácsoló hangon:

— Hát ti itt dorbézolni tudtok most?

Ocskay elbámulva kel föl helyéről s rémedezve hebegi:

— »Bercsényi!«

— Ország kutyája vagyok én: nem Bercsényi! Eltagadom a nevemet. Minket öldöklnek s ti itt tivornyáztok! Turnától Ugróczig véres tetemekkel van fedve az ut: ezek az én halottaim; onnantól idáig meg részeg disznókkal. Ezek a ti elesetteitek!

— Hát hol folyik az ütközet? kérdezé Ocskay.

— Már nem folyik: már vége van. Tönkre

Digitized by Google

verték az egész hadseregünket: gyalogságunk le van kaszabolva, ágyuink ott vesztek: a fejedelem nehéz sebbe esett, ugy vitték el a csatamezőről. Magam alig ötvened magammal keczmelegtem ki az ellenségből, azt sem tudom, hány sebet kaptam? S ti itt isztok, devernyáztok ez alatt mind hadastól együtt!

Ocskay ugy hebegett, mint egy álmodó.

— Szétverve? Hajduság leölve? Ágyuk oda? Meg a fejedelem? Lehetetlen! Nehéz sebbe esett! De hát ki volt az ellenség, aki ezt meggyőzte tenni?

— Hát ki volt? Pálffy, a bán!

— Pálffy a bán? motyogá Ocskay László. Pálffy verte szét a fejedelmi sereget? — Álmodom én most?

— Majd én orditok egy szót a füledbe, a mitől fölébredsz! Árulás volt, ami kudarczunkat okozta.

Ettől a szótól csakugyan fölébredt Ocskayban valami: a kevélység daemona. Megütötte öklével az asztalt nagy haragjában s odadobbant egész arczközelbe a fővezér elé: csak ugy szikráztak a szemeik egymásba, mint két összecsapkodó aczél.

— Mennyköveket ontó Jehova egy Isten! Hát szétverte hadseregünket Pálffy bán? Azt a

Digitized by Google

büszke armádiát, ami ország-világ hóditásra indult meg? Hát levágta a hajduk ezereit? Hát elfoglalta az ágyuinkat? elszedte a zászlóinkat? Hát a fejedelem is sebben esett el? Hát hol voltak akkor a talitarka palotások? a hires erdélyi nemes gárda? hol voltak a testőr-muskétások? a veres- meg a sárga-huszárok? hát a hatalmas svéd pánczélos lovagok? Hol volt a franczia granátos-csapat? Hol voltak a franczia tábornokok? Hol volt a magyar vitézség, ha ez megeshetett? És ki verte őket szélylyel ki söpörte el a csatamezőről valamennyit? Mennybéli Isten! Egy Pálffy bán, akit én magam egyedül Komáromtól vertem idáig, megállni sem hagytam, aki nem tudott velem szembeállni sehol egy derék ütközetre! Egy futó ellenség, a kinek én csak a hátára tudtam felirni a nevemet; az megrohanja futtában, előttem szaladtában az egész fejedelmi armádiát, s a fejedelem és a fővezér arczára irja föl a nevét! Szégyen, gyalázat az ilyen hadvezetésre!

De a mig ezt elmondta Ocskay, Bercsényi is közbekiabálta a magáét: hogy Pálffy véletlen rohanta meg a kurucz hadsereg leggyöngébb szárnyát, a Pekry vezérlette mezei tábort, ezt felkeverte, a derékhadra vetette, a tér rosz

Digitized by Google

volt, tele mély árkokkal. Egy ilyen árokba bukott bele a fejedelem lovastól: nem ellenség sebesitette meg. A kuruczság lelke el volt véve, amint a fejedelem elestét látta; igy futott meg. Magától futott; nem a bán kergette: csak a gyalogság állt helytt; az harczolt. S mindezekben Ocskay a leghibásabb, hogyha már maga előtt hajtotta a bánt, miért nem akadályozta meg Heisterrel egyesülését, mért nem maradt a hátában tovább is; mért töltötte itt a napot hiába? Egyszerre kiabáltak egymásra mind a ketten; de Ocskay dörgő szava legyőzte Bercsényi rekedt kiabálását.

Végre is Csajághynak és Ocskay Sándornak sikerült a két dühösködő vezér közé furakodni s őket valahogy elcsillapodásra birni. Csajághy odaállt közéjük, mint egy érczszobor.

— Uraim! Vezér urak! Beszéljünk nyugodtan, ahogy nemes urakhoz és hadvezérekhez illik.

A közbenállón hol Bercsényi taszitott egyet, hol Ocskay László rántott másikat, mind a kettőnek utjában állt.

— De én az »árulás« szót az apostolnak sem engedem! orditá Ocskay.

— Legyenek nyugodtak kegyelmetek!

Digitized by Google

— Dög legyen, aki ma nyugodt! recsegteté Bercsényi.

Ekkor aztán Ocskay Sándor is közbelépett, egyik kezével a testvére, másikkal a fővezér jobbját ragadta meg.

— Bátyáim! Édes atyámfiai! Ne törjetek egymás ellen. Esküszöm az élő Istenre kegyelmednek fővezér ur, hogy ebből ami táborunkból nem támadt semmi árulás! Isten a tanum, hogy készek vagyunk, László bátyámmal együtt, ebben a nyomban bebizonyitani vérünk kiontásával hűségünket. Mondja meg kegyelmed, hová menjünk? merre rontsunk? hitünket bizony beváltjuk.

— Ugy van! sietett Sándor szavait gyámolitani Csajághy Márton. Ne beszéljünk arról most, a mi megtörtént, hanem inkább arról, a minek történni kell.

Bercsényi melle zihált a fékevesztett indulattól. A szégyent, a boszút hozta magával, s belebotlott a szemrehányásba. Kardjával keresztülvágta magát az ellenségen, s nem tudta, hol kapott sebet: s most ime egy másik ellenségre talált, aki hatalmasan visszavagdal neki, s a nyelvharczban kapott sebek rosszabbak, mintha fájnának: égnek. Mégis el hagyta

Digitized by Google

csillapulni haragját, megtörlé arczát a vértől és portól, s nyugodt hangon kezde szólni.

— Én nem mondtam azt, hogy kegyelmetektől jött az árulás: — de valóban árulásnak volt dolga a veszedelmünkben. Heister és Pálffy már a trencsényi hid felé menekülének, hogy a vár ágyui alatt fedezve legyenek, a midőn valaki szökve átment a bánhoz s hirül vivé neki, hogy a fejedelem tábora nincs hadirendbe fölállitva, lovasságunk messze külön táboroz a gyalogságtól: a Vág mellett az ellenséghez legközelebb a balszárnyon a szerencsétlen Pekry vezényel még szerencsétlenebb mezei hadakat. Erre kapott vérszemet a bán. Egy maroknyi haddal odaront Pekri oldalába, azt felveri, rákergeti a rendes hadakra, s oly csúfot követ el rajtunk, a milyen még magyar népet nem ért soha. Ezt árulás nélkül meg nem tehette volna.

Most már Ocskay is csendesnek tetteté magát: bár minden porczikája reszketett, az arcza sápadt volt, mint a fából faragott fő.

— Nem vonom kétségbe, hogy árulás okozta e kudarczot. Kivánom is, hogy az kiderittessék, s a kinek a fejére ez kisül, annak a feje guruljon el a földön! De ne keressék

Digitized by Google

kegyelmetek ezt a főt a távolban; hanem ott közel, a közepében a tábornak.

— Mindenütt fogjuk keresni, afelől legyen biztos kegyelmed, szólt dölyfösen a haragos vezér. De fenmarad mindenesetre az a tüske a szivünkben, ha mindenütt csupa fehér ártatlanságot találunk is, hogy a bán nem mert volna ehhez a fatális támadáshoz fogni, ha az iránt bizonyos nem lett volna, hogy Ocskay dandára a hátában meg nem támadja. Akarva nem akarva, kegyelmed vesztette el velünk a turnai ütközetet.

Ocskay most már nem csattant fel. Hiszen hidegvérrel még élesebben lehet visszavágni. Összefonta a karjait, ugy válaszolt.

— Ha én olyan jó hadvezér volnék, mint a milyen jó orátor kegyelmed, ugy meg tudnám győzni mostan a vert seregünkkel az ellenséget, mint ahogy meggyőz engemet kegyelmed vert argumentumokkal. Tehát én vesztettem el a turnai ütközetet, aki ott sem voltam? Engem öklelt fel a német, aki hátul álltam? Én mulasztottam el az elővigyázatot, nem azok, a kiket megleptek odaát?

Csajághy látta, hogy Bercsényi most ismét haragba készül jönni s most már határozottan Ocskay László pártjára állt.

Digitized by Google

— Engedjen meg kegyelmed, fővezér uram, de mi azt a vádat, hogy az ellenségre nem vigyáztunk volna, magunkra nem vehetjük. Előcsapataink mindenütt farkasszemet néznek az ellenség előcsapataival; a szoros utakat elzárva tartani vettük kötelességünknek: arról, hogy a hegyeken túl ütközet folyik, nem volt tudomásunk, mert semmi ágyúszót nem hallottunk; mi Ocskay László alvezérei mindenben solidaritást vállalunk a vezérünkkel: dandárunkban nem történt sem árulás, sem kötelesség mulasztás. Erről felelek mind én, mind Ocskay Sándor.

Bercsényi most már elpihentette haragját: s mig Csajághy szavainál Ocskay arcza lett ismét életvidám, a fővezérnek még az ajka is elsárgult. Félrette későbbre azt, a mit most mondani akar.

— Jól van no! Most nincs idő a feleselésre: akarom mondani, a vizsgálatra. Mert ebben én nem pörlekedő fél, hanem biró vagyok. Azonban gyorsan intézkedni kell; mert körmünkön ég a tapló.

És itt ismét Ocskayhoz fordult, szinlelt nyugalommal, de minden szavából kiérzett a keserü irónia.

— Ugy hiszem; semmi baj. Csak »min-

Digitized by Google

ket« vertek szét, ostobákat, könnyen rémülőket. Itt van még intacte Ocskay brigadéros uram egész dandára, a ki Komáromtól verte idáig azt az ellenséget, a ki minket összepocsékola. Mi kell egyébb, mint felültetni a vitéznél még vitézebb hadakat, s visszaverni a tromfot.

Csajághy látta, hogy ebből most mindjárt nagy összeveszés lesz a két ur között, elébük vágott.

— Ne legyetek gyermekek, urak! Hadjatok engemet szólni, köztetek a legöregebbet. Ne verjék egymást szavakkal a vezérek. A nélkül is ez volt mindig a legnagyobb veszedelmünk. Kegyelmed fővezér uram, tekintse azt, hogy Ocskay és a mi egész dandárunk hetek óta erőltetett marsokban, folytonos csatározásokban kifáradva, ma először tart egy pihenő éjszakát, abban a megnyugvásban, hogy holnapnál hamarább csatára nem kerülhet a dolog. Kegyelmed, brigadéros uram, pedig. vegye tekintetbe, hogy fővezére előtt áll, a ki méltó keserűséggel eltelve jön egy fatális ütközetből, s méltó oka van rá, hogy bánatában embernek és Istennek szemrehányásokat mondjon. A kinek az arczát piros vére festé, annak az arczába ne kergesse még a vért szégyen és harag költögető szó is. — Ha pedig épen ösz-

Digitized by Google

szeakarnak veszni kegyelmetek; úgy tegyék azt meg holnap, holnap után: a mikor ráérnek, Most másnak a sora áll. Kegyelmed, fővezér uram, azt mondá: a fejedelmet megsebesülvé vitték el a csatatérről. — Hová? merre vitték? – Ez a legelső kérdés. Van-e, a ki menekülését fedezi?

— Nincs!

— No hát ezzel az egy szóval ketté van vágva minden mai napi ortályoskodás. Első a fejedelem baja: azután jön a kegyelmeteké. Merre vitték a fejedelmet?

— Talán Bánba, vagy Nagy Tapolcsánba! Ki tudja azt most? Én az eszeveszett lovasság visszatéritésével bajlódtam. Láttam, hogy a fejedelmet véres fővel ültették fel egy lóra, s igy vezették el két oldalt fogva, eszméletén kivül. Czelder Orbán hajdúi karélyt formálva álltak az üldöző ellenség utjába. Meddig tarthatták fel? azt nem tudom; magamnak is elég tánczom volt. Eddig, ha jól futottak a fejedelemmel, elvihették Nyitra-Zerdahelyig. De meglehet, hogy megrekedtek az utakon a podgyász-szekerekkel, s most ott vannak valahol az erdőben.

— Akkor nincs veszteni való időnk. Brigadéros uram, engedje, hogy mi Ocskay Sán-

Digitized by Google

dorral feltrombitáltassuk az ezredeinket s még az éjjel Ugróczba szálljunk, az üldöző ellenség utjába.

— Tegyetek úgy; szólt Ocskay hidegen. Tudta ő azt jól, hogy nem bolondult meg a labancz, hogy éjszaka menjen kuruczot üldözni az erdőre, a maga veszedelmébe.

— No hát — szent a békesség köztünk! monda Csajághy, a két vezérhez fordulva, a mire azok aztán kezeiket nyújták; de nem egymásnak, hanem csak Csajághynak mind a kettő. — Na hát — legalább kezet szoritottatok — per procura.

Bercsényi távozni készült.

— Én megyek a fejedelmet keresni!

— Nem elébb, mig egy pokályt kiüritene kegyelmed. Propter bonum pacis!

— Azután mire igyam? A nagy szaladásra? Vagy az elnyelt porra. Porrá lett az egész magyar dicsőség! Szép nagy por lett belőle! No hát nyomtassuk le ezt a nagy port!

Azzal fölemelé a kezébe erőltetett billikomot a fővezér, s gúnyos, fűrészreszelő hangon eláldá magát:

— No, hát éljenek a mai nap diadalmas hősei: Pálffy bán és Heister tábornagy uraim.

S azzal fenékig üritve a pokályt, oda-

Digitized by Google

vágta azt az asztal alá. — Azután kisietett a teremből. Mondják, a kik utána mentek, hogy a tornáczba kiérve, a torkába dugta az újját: — nem akarta azt az áldomást magával vinni.

A tiszt urak pedig siettek a kardjaikat övükre csatolni, pánczélingeiket felölteni s aztán kiki a maga csapatjához. Dolog lesz azt most összeszedni.

Ocskaynak csak Jávorka maradt a tisztek közül.

— Édes fiam, mondá neki a brigadéros. Te se nézd ott hiába a fagygyu-gyertyát, indulj neki, próbáld meg, ha feltudnád ültetni a századainkat.

Jávorka a vállát vonogatta.

— Tökéletesen mindegy volna, ha tovább énekelném a Babyloni keserves zsolozsmát. Mert ha én most odamegyek a tánczoló, dőzsölő kuruczhoz s azt mondom neki, hogy »lóra koma, szétverte a nagy sereget a nagyfejü, a fejedelem is elesett! hát legelőbb is azt fogja mondani, hogy »a kutyámat tegye bolonddá az ur!« ha pedig végre még is igaznak hiszi el, akkor meg ugy szétszalad, mint a vándor hörcsög, mikor közécsap a héja.

— Hát ne sokat beszélj nekik, hanem fúvass riadót a tárogatókkal.

Digitized by Google

— Muzsika: az lesz belőle. — Monda Jávorka; megindulva az ajtó felé: s a mint nagyon pengett a sarkantyúja, visszafordult: »ugyan kérlek, édes sarkantyúm, ne henczegj itt a hátam mögött! Azért, hogy most te vagy ur!«

Ocskay egyedül maradt a nagy ivóteremben. Levetette magát a nagy karszékbe az asztalfőn, az üresen álló hosszú asztal diszhelyén s bámult az előtte álló fagygyúgyertyába, a mi megkoppantatlan kanóczczal, mint egy izzó taplóval a közepén bűzölt előtte, kanyargó füstöt pipálva egész a boltozatig.

Odakinn hangzott már a tárogatók riogató szava. — Ugyan keservesen fujták. Máskor, ha csak egy két rivallása üvöltött végig késő éj közepén a tábori kürtnek, nyomban következett rá a föld dübörögtető paripa robaj: a vezér sátora körül, most ugyan várhatott arra. A pereczes nem trombitál megátalkodottabb módon az utczán, mikor sósperecz ideje van; mint ezek a tárogatósok falu hoszszant; de nem jött a kastély felé se tombolva, se koczogva, se ügetve még csak egyetlenegy görhes sem; se deres, se fakó, se kesely; az mind, a hókával és a daruszőrűvel együtt, ott kinn legel most a gyepen; a gazdája meg a paplanyos ágyon.

Digitized by Google

Fujhatod most annak azt a nótát a tárogatóddal!

Ocskay László lelkében oly sivatag támadt, melyből nem tudott kitalálni. A fényes várak, miket emléke felmutogatott, mind a fata morgana csalóka tüneményei voltak. Léva vár, Szomolyán, Detrekő, Vöröskővár, négytornyú Pozsony, magas Trencsén vára, Bruck, Fischament ,Wsetin, maga Bécs fényes városa, a mik diadalait visszhangozták vala! Mind csak délibáb volt. A levegő álmodott a földről! Egy szélfuvás, s avar puszta van körös-körül. Hová vezet ezen a pusztán keresztül ez a végtelen út, a mit nem jelöl más, mint az előrementek fehérlő csontjai!

Magához tért, körülnézett: csak az utósó gyertya égett már az asztalon, a többi kialudt, vagy füstölt. Eszébe jutott, hogy hiszen ő még vezér volna: kuruczok vezére. Kereste a kardját. Az oda volt valahová a széktámlájára akasztva, a keze ügyében. Azért nem talált rá. Mikor aztán sok keresés mulva reákadt, akkor úgy megharagudott rá, hogy az asztalhoz vágta: mintha az a szegény kard volna a hibás.

Erre valami vihogó hang szólalt meg valamelyik sutból.

Digitized by Google

— Ki nevet ott? Ki maradt itten? rivalt fel Ocskay.

A nevető alak előkeczmelgett a sötétből.

— Hát ugyan ki maradt volna itt más, mint a Czinka Panna? Én csak nem mehetek tárogatót fújni.

— Mit nevetsz itt?

— Hát ugyan mért ne nevetne a Czinka Panna? Az én hegedűmet nem törte össze a Pálffy.

Ekkor aztán ketten nevettek.

A Pálffy bán hatalmas ember: megtud rikatni egy egész országot; ha akarja, úgy végigönti búbánattal az egész Pannoniát, mint az árviz, hanem annyi hatalma nincs a Pálffy bánnak, hogy a Czinka Panna jó kedvét elrontsa.

Hahaha!

Ocskay László nem készült most már sehová. Levágta magát a karszékbe az asztalfőnél, s végignyujtá a karját az asztalon, a fejét meg arra fekteté le.

— Eb mozdul a helyéből! — Hozz bort, Czinka Panna. — A legerősebb borodat hozd elő. — Iszom egy magamban. — Ezt sem próbáltam még. — Talán jól is esik? — Lódulj, hozz bort; erőset. — »Mit dorbézoltok itt!« —

Digitized by Google

No hát dorbézoljunk. Legyen megszolgálva a dicséret! — »Ocskay László iszik, mig mi futunk!« — Na hát iszom! Ti meg fussatok ..... Kutyának való a hűség! — Hozd azt a bort.

Meg sem várta, hogy az átalagból a pokályba öntsék. Felvette két kézzel a faedényt s az akonából ivott. Nagyot ivott az édes tüzes borból; s keserű zimankós kedve támadt tőle.

— Kutyának való minden hűség! Csalj, hazudj, szaladj, aztán tagadd el! Dicsekedj vele! Kendd másra. — »Csak Ocskay László nyerte el a becsületet!« — El biz a csörgősipkát a szamár-fülekkel. Hol az a becsület? A nagy száj a becsület! Kiabálj sokat! Akkor vagy derék hős! Szidj, vádolj, rágalmazz mást, akkor vagy igaz ember. — Nem csörög, még is láncz: úgy hiják hogy »hűség.« — Nagyot rugnak rajta: — úgy hiják, hogy »jutalom.« Pokolra mindenféle hűséggel! — — Héj Czinka Panna, ha te most olyan csúf nem volnál.

Ocskaynak a szemei keresztbe álltak már, s csak úgy szikráztak a delejes tűztől.

A csúf czigány leány nagyot vigyorgott e szóra, széthúzott nagy szájában csak úgy vilogott a két fehér fogsor.

— Hát hiszen, ha csak az a bajod? tudod

Digitized by Google

azt, hogy én boszorkány vagyok. Értek hozzá, hogyan kell kantérolni, dauzsolni, vajákolni? Ha megmozsdom kinn a kutnál, bekenem a bábairrel a két szemöldököm táját, hét babot dobok a hátam mögé, s elmondom, hogy »ifriszkum, czifriszkum, czingere bringi!« hát egyszerre olyan szép barna czigányleány lesz belőlem, hogy még az éjszakát is fényesebbnek látod tőle, mint a fényes reggelt.

— Hahaha! No hát eredj; hámlitsd le azt a vén bőrödet. Változz át tündérré.

Czinka Panna kapta a hegedűjét s addig is, mig kiment a teremből: végig hangzott a folyosón a czifrája a nótának.

»Czigányasszony sátora; hopp!

Sátora! Sátora! Benne van a rajkója! Heje huja hopp.«

Ocskai ott maradt és ivott. Most már szürcsölve itta a bort, elébb felsziva a hevitő zamatját.

A zsibbasztó egyedüllétben elővették a hallucinátiók, a mik a gyilkos és öngyilkos agyát szokták meglepni: azok a felforralt vér lávájából előzajló csábitó képek, a miknek neve: eleven álom.

Milyen jó lett volna, ha egyszerre megriadt volna az ablaka alatt az a tárogató: »lóra

Digitized by Google

magyar!« s szét rebbentette volna mennybéli szavával, ezeket a pokolban született csábitó rémalakokat.

A tárogató azonban egyre messzebbről hangzott, egyre szomorúbb elhaló tutulással. Hanem a helyett megszólalt ismét a hegedű a terem ajtajában: rákezdve a nótát, kisérve a dallal.

»Ne szomorkodj, légy vig:
Nem lesz az mindég igy.
Hej a ki megszomorit,
Meg is vigasztal még ....

Ocskaynak úgy rémlett, mintha a hegedü húrja reszketne, a hogy Czinka Panna kezében nem szokott, s az a hang, a mely énekel, lágyabb, csengőbb, melegebb volna, mint az övé. — Vagy mind csak a káprázat okozza azt?

— No, gyere közelebb.

A danoló, hegedülő alak a hosszú terem homályából csak meg-megakadó léptekkel közeledett feléje. Karcsu-sugár alak volt; a czigánynők lompos viseletében, a mi úgy van rájok hajigálva, de a hol deli alakot fed, szoborrá alakitja azt át; — a szennyes, gyürődött patyolat ing odatapadt délczeg idomához; felkapcsolva laza ránczaival, egy sor klárisgyöngygyel a nyakába: félválláról az is le volt csúszva, domboru csipőjéről széles piros sze-

Digitized by Google

gélyű kopott zöld selyem viganó omlott alá, féloldalt felcsiptetve a lecsüngő bőr-övvel, hogy a térden alul érő fersing kilátszott alóla. Az is ki volt szakadva, hogy a meztelen térd kivillogott rajta, hanem azért a szegélye szélesen kihimezve aranynyal, ezüsttel, szines virágokkal. Járása-kelése csupa párducz mozgás, oly ideges, oly izgékony. — Hát még amint közelebb jön a vérlángban lobogó gyertyához, s az arczába látni. Mindenszent el ne hagyj! Ez a Lilith maga! Az első embert elcsábító »nefitim-lány. Barnapiros orczáján dévaj mosoly ragyog, örökössé téve a csábító szerelem gödröcskéket, mig kaczér szemérmetességgel lesütött szempillái nem hagyják kitalálni a szeme szinét, fölöttük a sürű két fekete szemöld, majd összeér elől. Korallpiros ajkai hegyesre csucsorodva; picziny füléből nagy ezüst függők csüngnek alá, a mik ha a fején egyet lendit, csilingelnek; borzas szénfekete haja kiszabadult a piros török-kendő alól, a minek azt össze kellene tartani, s a rendetlen tincsek a homlokát árnyékozzák be. Hanem ha egyszer-egyszer megvillannak ezek a szemek, egy villámlobbanásra, fehérükkel felfelé fordulva, ha meghasad a piros ajkpár s kivillan a két gyöngyfogsor: olyankor azt mondja

Digitized by Google

az egész tekintet: »enyim vagy már: megfogtalak!«

Ocskay László elbüvölten nyúlt a leány keze felé.

— Ki vagy te? Hogy hinak téged?

— Az én nevem »Deliancsa,« suttogá a czigány tündér.

— »Deliancsa!« szólt Ocskay, odavonva a tüneményt az ölébe. Hát te honnan kerültél ide? Hol termettél?

A czigány-leány Ocskay térdén ülve, álla alá vette a hegedűjét, s elkezdett hegedülni, énekelni.

»Én vagyok a, én vagyok a czigányleány,
Czigányvajda, czigányvajda az én apám.
Az én anyám, az én anyám czigány-asszony.
Kinn a pusztán, kertek alatt, sátor alatt alszom.

— Leány vagy, vagy aszszony! te kis szelidecske!

— Hahahaaaj. Kaczagott fel Deliancsa, megvakarva öt körmével borzas haját fejebúbján s meg új nótát kezdett erre a kérdésre.

»Nem vagyok én szelidecske:
Sem szüz, sem lyány, sem menyecske;
Mert én égi harmat vagyok.
Este a virágra szállok;
Reggelig rajta uszkálok!«

Digitized by Google

— Hát van-e már szeretőd, szép Deliancsa?

Arra is volt megfelelő nóta:

Kinek van, kinek van
Karikagyürüje,
Annak van, annak van
Szőlke szeretője.

(A nóta ugyan barna szeretőről szól, de a czigányleány ránézett Ocskayra s szőkére forditotta a dalát.)

Nekem is van kettő,
Cseréljünk meg véle:
A melyik többet ér,
Fizetek melléje.«

S azzal egész dévaj pajkossággal lehuzta az ujjáról az ezüst-gyürüjét s felerőltette az Ocskay kis ujjára, s hirtelen lerántotta annak az ujjáról a karikagyürüjét s azt meg a maga hüvelykujjára szoritotta fel.

Ocskaynak eszébe jutott, hogy az a karikagyürü az ő jegygyürüje; de aztán csak azt gondolta magában, hogy majd vissza lehet azt megint cserélni. A helyett máshová czélzott a szavával.

— No, no, Deliancsa. Majd az urad megver, ha más gyürüjét látja az ujjadon.

Deliancsa nagyot nevetett azon: a két vállát csak ugy rángatta.

Digitized by Google

»Ki az urát nem szereti,
Annak van most becsületi.
Nekem is van becsületem;
Mert az uram nem szeretem.«

— Hahaha!
Mind a ketten nevettek rajt.
Ez ám a becsület.

»Nem szeretem az uramat hajahaj!
Csak a kisebbik uramat, hajahaj!
Arra is ha megharagszom
Itt a csárda, majd beiszom, hajahaj!

— No hát igyál Deliancsa. Ismered ezt a bort?

— Hogy ne ismerném? A czigányasszonyok jó bort isznak, amig szépek. — De kelmed nem szereti a szépet, mert el sem koppantja a gyertyája hamvát.

Deliancsa arra a két ujja megnyálazott hegyével elvette a gyertya hamvát, a mitől annak a kanócza csak jobban serczegett.

Még elalszik.

Hahaha!

»Zöld erdőben ég a gyertya,
Az én babám koppantgatja.
Hol eloltja, hol meggyujtja,
Csak a szivem, csak a szivem szomoritja!«

Most már aztán Ocskay maga is belejött a danolásba, rákezdé szép férfihangjával:

Digitized by Google

»Korcsmárosné, gyujts világot!
Héj van-e kökényszemü lyányod?
Héj van-e kökényszemü lyányod?

Ha nincs kökényszemü lyányod,
Héj aludjék ki a világod,
Héj aludjék ki a világod!«

Arra aztán Deliancsa folytatta a nótát:

»Sörröm is van, borom is van,
Héj kökényszemü lyányom is van,
Héj kökényszemü lyányom is van.«

Ocskay nem birt dühös jó kedvével, felugrott az asztal mellől, Deliancsát a térdéről a félkarjára kapta fel, s tánczolni kezdett, csak ugy rugdalta a padlót.

Csihajla! Eb ura a fakó!

Mert hát innen is, tul is, fölfelé is, lefelé is mindig »eb ura a fakó!«

Ihajnáré! ihajla!

»Húzd rá czigány, disznót adok,
Nem túrja ki a házadot!«

A hős dalia rakta a tánczot, csak ugy pengett a sarkantyu, a czigányleány meg ott a vállán ülve, húzta a láb alá való nótát. Azt a nótát, ami Ocskaynak legkedvesebb volt. — Nem is állhatja azt meg a magyar ember, hogy mikor azt a nótát huzzák, közbe ne énekelje a versét, s össze ne verje a bokáját. Össze is való az a három, a táncz, a nóta, meg a verse.

Digitized by Google

»Sikolt-rikolt a sarkantyu,
Csókot kér a barna fattyu.«
(Deliancsa ugy énekelte, hogy s z ő k e fattyu.)
»Adjon neki ifjuasszony,
Ne kivánja olyan nagyon!«

— No hát, ki adja meg azt a csókot?

De hát ki ne adná meg azt a csókot? Mikor van belőle elég. Le se kell érte hajolni, ugy lehet szedni a fájáról.

Ocskay ugy találta, hogy mikor a czigányleányt megcsókolja, koromszagu lesz utána a szája; az ajkáról kapott csók pedig ragad a zsirtól. Persze a czigányleány nem szokott mosdani.

— Te Deliancsa, ördög bújjék beléd; de koromszagu a pofád.

— Kemenczében hálok galambom. De válogatós a szájad! S rákezdé a nótát hegedüszó nélkül:

»Három csillag van az égen:
Három szeretőm van nékem,
Egyik szőke, másik barna:
A harmadik: héj a harmadik czigányfajta.«

A czigányfajta én vagyok. Három szeretőd van: tudom. Add ide a kezedet, hadd ropogtatom meg az ujjaidat. Ugy-e, hogy igazat mondtam? három ujjad roppant. Három szeretőd van. A barna az otthon van: de hát a szőke hol jár valjon? Mikor láttad, mikor ölelgetted?

Digitized by Google

Valami végig borzongott Ocskay hátán. Bánta is már.

Ha a homlokának nincs már esze, a hátának minek akar lenni?

Az utolsó gyertya is csonkig égett már, az olvadt fagygyuból csak ugy lobogott fel káprázta tó fénynyel a félredőlt kanócz.

Azt suttogá Deliancsa:

— Hát azt hiszed, hogy én nem tudnék olyan szép lenni, mint a másik, akármelyik a kettőből?

»Három fehér kendőt veszek;
Ha fölteszem, fehér leszek:
Fehér leszek, mint a hattyu: —
Nem csókolsz meg szőke fattyu!«

Hát azt hiszed, hogy ha kimennék a kútra, megmosdanám friss vizben, nem lennék olyan szép, mint a milyen az volt? Tudod: az a szebbik. No, megteszem érted. Egy sátoros-ünnepen a czigányleány is megmosdik. A kedvedért megteszem hát. Ereszsz, hadd mosdjam meg. Mire visszajövök, olyan leszek, mint a tündér. A számnak is olyan illata lesz, mint a nárdus: — nem lesz hagymaszagu. Addig nesze ez a kutyaharap-csók.

S dévaj kedvében megharapta a férfi orczáját, hogy meglátszott rajta a foga helye.

Digitized by Google

Aztán elkezdett kifelé lejteni, folyvást muzsikálva, énekelve:

»Szép állat a hattyu:
Magát megmossa;
Orrával tollait,
Felborzogatja.

Kis kertedben, ligetedben
Hogyha lehetnék,
Kedves édes rózsám,
De boldog volnék!«

A nótának andalitó szép dallama egész a dobogó szivig hizelgi be magát. Az utolsó accordban minden ki van fejezve, ami vágy, gyönyör és epedés.

A nóta elhalt a kastély üres tornáczaiban.

Ocskay egyedül maradt.

Mikor igy magára lett, ismét érezte azt a kimagyarázhatatlan borzadályt végtől-végig egész testén, a minek nem lehet okát adni. A mámor ködében tapogatózott minden eszmélete. Ugy rémlett előtte, mintha ő ezt a leányt már egyszer látta volna. Hol? Mikor? Talán érezte is ugyanazt a ruganyos termetet, azt a pihegő keblet ölelő karjában. Azt a csókot! Azt a forrót, — a találkozásnál, — meg azt a kutyaharap-csókot — a búcsúvételnél. Ki volt az, a ki ezt igy szokta adni? — Mint annak a tartóba égett gyertyának a lángja, hol fellobban,

Digitized by Google

hol elcsappan, épen olyan volt az eszének a világa is. Kinek híják »azt?« Ha valaki megsúgná neki a nevét, mindjárt megtudná. — Hanem az szőke volt: ez meg fekete. — De hát nem történt-e meg egyszer, hogy egy nő, egy tündér a dióbarna haját addig mosta, a mig aranyszőke lett belőle. Hol történt ez? — »Szép állat a hattyu: magát megmossa!« — Valjon, ha visszatér, csakugyan »fehér lesz-e, mint a hattyu.« S akkor a neve is majd eszébe jut. — Vagy marad csak Deliancsa. »Piros leszek, mint a rózsa, rám illik a babám csókja.«

De soká jön vissza. De sokáig mosdik! »Hét bőre van a czigányasszonynak!« azt mondja a nóta.

Ez alatt ráért hallgatni, hogy felelgetnek egymásnak a csendes éjszakában a tárogatók: az egyik a temetvényi hegyről, a másik a báni dombról, a harmadik a Nyitra partról, a negyedik, az ötödik innen-onnan a rónákról. Kinn az utczán nincsen más nesz, mint két alvó férfi hortyogása, akik ott »huzzák a bőrt a fagyon« duettben. Ezek bizonyosan a strázsára állitott kurucz hajduk.

»De soká mosdasz Deliancsa! Lemoshattál már azóta hat bőrt is magadról, a hetedikben olyan fehér lehetsz, mint — »Ozmonda!«

Digitized by Google

Most egyszerre eszébe jutott a név.

Valjon ugy fog-e visszatérni, mint Ozmonda?

Ah, az a kép a beczkói városházból! Az az istennői alak!

Ha most előállna!

»Visszacserélek most! — Most te légy az angyal! — Pokol tüze emészszen el minden hűséget! — Siessünk megveszni, elveszni. Az a jó!«

A hegedü ott künn a tornáczban ujra elkezdett czinczogni, hozzá hangzott a nóta is. Jön már vissza.

»Czigányasszony sátora, hopp
Sátora, sátora,
Kiszökött a rajkója, hejehuja hopp!«

Ocskay Lászlónak nem volt türelme várni. Eléje sietett, maga nyitotta fel előtte az ajtót.

S akkor aztán ott látta maga előtt: — a szélesre nyitott vigyorgó szájával, a Czinka Pannát.

— Czinka Panna! hörgé Ocskay.

— Az ám: Czinka Panna. Látod, bolond, minek küldtél ki, hogy mosdjam meg még egyszer a kutnál? a másodszori mosdástól megint visszaváltoztam ilyen csúffá.

— Hol van Deliancsa?

Digitized by Google

— Hol bizony? Elrepült. Megkente a talyigakereket sárkányhajjal, ráült, elvitte a Szentgellérre. Máskor ha szép leány van a körmöd között, ne mondd neki, eredj, mosd le elébb a kormot a pofádról. Nem kell a szép leányt vizbe tenni, mert elolvad.

Ocskay dühös volt. Felkapta a félkarjánál fogva a Czinka Pannát a levegőbe, mint egy nyulat.

— Czudar boszorkány! Hová tetted a Deliancsát?

— Jaj! Megmondom. Csak ereszsz el. Tégy le a földre. — No hát no. Ne légy hát olyan haragos! Ej, hogy szikrázik a szemed. Ha tapló volnék, meggyujtana. Hát igazán szeretnéd, ha még egyszer visszaváltoznám Deliancsává?

— Nekem visszahozd azt az átkozott tündért. Vagy te lakolsz meg érte! Én ma kiakarok rugni! Pörbe szálltam az egész világgal: nem tartok meg semmi hitet! — Keresztül akarok törni mind a tiz parancsolaton. Bálványimádó is leszek! Nekem aztán mindegy: akár tündér képében jön a »czifra aszszony,« akár az ördögök nagyanyja formájában.

A Czinka Panna, ügyesen, mint az evetke,

Digitized by Google

siklott ki Ocskay László keze közül, félreszökve előle az asztal mögé: Ocskay utána kapott, azzal elvesztve az egyensulyt, végig esett az iszamlós padlón s ott maradt eszméletlenül elterülve.

Eszméletlenül, de nem álomlátatlanul.

Mély lázforró álmai voltak.

Ott volt ismét a Deliancsa. Ölelte, csókolta. Az ölelés meg akarta fojtani, a csók meg akarta égetni. Láng jött ki a szeméből, a mitől tüzbe borult az egész világ: erdők, hegyek, városok mind égtek, a föld maga is izzó volt s le lehetett a repedésein a mélyébe látni, s ebben a pokolégésben össze volt keverve az őrjöngő fájdalom az eszeveszett gyönyörrel. Kéj, ami kinoz, extasisa a fájdalomnak, mely a semmivélétel kéjérzetében végződik. Azon a harapócsókon keresztül kiszivják a vérét, a lelkét. »Tudod már most, hogy ki vagyok? — Én vagyok a tündelevény; kivel dajkád ijesztgetett: alugyál szépen, mert itt jön a tündelevény (vampyr), ha a nyakadat megtalálja, mind kiszivja a véredet. Nézz oda a zöld mezőre. Hatezer társad fekszik már ott. Azoknak mind én szivtam ki a vérüket. Én magam, a tündelevény. A te véred is az enyim lesz. Enyim az utolsó cseppig! — Még sem is-

Digitized by Google

mersz? — Én vagyok a hadrontó walkyr, a Hildr, aki a kardokat kiveri a hősök kezéből.— Én vagyok a hadmegállitó Rúna, aki azt mondja: »vissza Attila!« — Én vagyok a czigányleány, Deliancsa: aki elhozta a fejedelem táborából a hirt a bánhoz, hogy a kurucz sereg kétfelé van osztva, a fővezér összeveszett a fejedelemmel; a leggyöngébb hadcsapatok szélről állnak, rendetlenül, össze-vissza keveredve. Most van itt a jó alkalom, egy merész csapással szétverni az egész tábort. — Én tettem ezt. — Ismersz-e már? — Kitalálod a nevemet? — Húh be fázol, húh be reszketsz. Ha rád fúvok, még kővé fagysz. — Előbb égtél, most meg dermedsz. — Ugy-e sajnálod a gyürüt, amit kicseréltél velem? — Félsz, hogy a czigányleány elviszi magával, s elviszi a lelkedet is, s nem adja vissza sem a gyürüt, sem a lelket. Hogy kaczaglak, hogyan játszom veled! Iszonyuan gyülölnélek, ha még iszonyúbban nem szeretnélek. — No ne rettegj. Ne fagyj kővé félelmedben. — Ha megvirrad, pedig nyár van, hamar virrad; tündelevény fut a fény elől; — visszaadom a gyürüdet; de egy szál hajammal körültekergetem. Azzal az egy szál hajjal hozzám maradsz kötve.

. . . . . .

Digitized by Google

. . . . . .

Késő dél volt, mikor Ocskay László mély mámorálmából életre tért vissza. Olyan álom volt az, mint a tetszhalál.

Felébredte után még sokáig ott révedeztek előtte a tüneményes álomkáprázatok. A feje nehéz volt s a szivét egy világ súlya nyomta. Egy összedőlt világé. — Érzé, hogy már maga is ott fekszik e romokon, — hozzájuk tapadva.

Ami kábitó álmából leginkább kisérté, az az elcserélt gyürü volt. A kezére pillantott. — Ott volt biz az a régi gyürü; a hitvesi hűség, az állhatatosság, a férfijellem symbolicus végtelen karikája most is a »nevetlen« ujján. — Talán az egész Deliancsa képe, alakja, szavai, csókjai, egész jelenése nem is volt más, mint az indulat és mámor képzelt korcsszülötte?

. . . . Hanem amint azt a gyürüt elforditotta az ujján, az alsó részére feltekerve ott talált egy szál női hajat.

»Deliancsa!«

. . . . . Csakhogy az az egy női hajszál nem fekete volt, hanem aranyszinü.

Czinka Pannát azonban ettől a naptól fogva soha sem látta többet. — Sem ő, sem

Digitized by Google

más. — Az ugy el tudott mulni az ismerős emberek közül, mintha csakugyan értene a dauzsoláshoz: egy kenőcscsel meg hét babszemmel ugy átváltozni más emberré, hogy senki rá ne ismerjen többet.

Csak a nótái maradtak fenn.

Digitized by Google

TARTALOM.

XXII.	Csupa fény	3
XXIII.	Árnyék a fény közt	51
XXIV.	A »Spinnerin am Kreuz« előtt	81
XXV.	Az apácza	106
XXVI.	Deliancsa	149

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

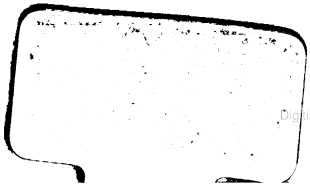
Digitized by Google

Digitized by Google